

A BONTAKOZÓ ÉLET

VI.

A NEVELÉS ALAPVONALAI

ÍRTA:
MARCZELL MIHÁLY DR,

BUDAPEST, 1934
»ÉLET« KIADÁSA

TARTALOMJEGYZÉK

TARTALOMJEGYZÉK	2
ELŐSZÓ	3
BEVEZETÉS	4
1. Léleksugárzás	4
I. A nevelés alanya	5
A) A nevelők	6
1. A szülő	6
2. A tanító	8
3. A lelkiatya	10
B) A nevelő lelki felkészülődése	13
1. „Ismerd meg önmagadat!”	13
2. Az önismeret gyakorlati megvalósítása	17
3. Az állandó önnevelés	18
4. Az önnevelés gyakorlata	21
A nevelés tárgya	22
1. A nevelés köre	22
2. „Tu quis es?”	25
3. A legértékesebb ismeret	34
4. Az élő ember	36
III. A nevelés célja	38
1. Célkeresés	38
A) Légy emberré!	40
B) Légy „isteni” emberré!	41
2. A cél megtalálása	44
3. Az „isteni” ember életének értéke	46
4. A dolgozó vándor erőfeszítései	51
A nevelés módjai	54
1. A nevelés módjai általában	54
2. Az életerők elnyomása	55
3. Az erőérvényesítés módszere	58
A) A tekintély elve a nevelésben	58
B) A személyiség ereje	60
C) Az eszmények nevelő jelentősége	62
D) Az élmények	65
4. Az erők irányítása és transzpozíciója	68
5. Hogyan neveljünk tehát?	71
A nevelés eszközei	72
A) Természetes nevelési eszközök	73
1. Alanyi eszközök	73
2. Tárgyi eszközök	78
a) A nevelő közvetlen eszközei	79
b) Az önként megnyilatkozó erőfeszítések	85
B) Természetfeletti eszközök	91
1. Kívülről jövő természetfeletti eszközök	91
2. Belül hatók	94
BEFEJEZÉS	97
Égre vetett szemekkel	97

ELŐSZÓ.

Aki az ember belső vitalitásával foglalkozik, alapténynek ismeri fel, hogy az egyén életét és fejlődését igen sok tényező befolyásolja. Egyrészt bizonyos adottságok keresnek intenzíven érvényesülést, másrészt kívülről ható benyomások éreztetik formáló hatásukat. A csecsemő már magával *hozza az* emberré fejlődés lehetőségét. Megvan benne az az erőmennyiség és minőség, mely az élet fejlődési irányára erős befolyást gyakorol. Ezenkívül a milieu, a nevelés és a *kegyelmi lelki hatás* alakítja és tágtítja, csodálatos horizontok megnyitásával, az ember lelkivilágát.

Ebből következik, hogy aki komolyan akar az ember lelki életével foglalkozni, annak ismernie kell az emberi természetet, a kívülről és *felülről* ható tényezők erősségét és jelentőségét. Ez az ismeret azonban nem lehet csak általános vagy elvont, hanem gyakorlati és az egyes lelkekre vonatkozó, vagyis *egyéni megismerés*. A nevelés tehát – legmélyebben – nem reprodukáló tudomány, hanem egyéni életet alkotó a priori – *művészet*. Ennek természetes következménye, hogy a jó nevelő semmi esetre se száraz szobatudós, hanem lelkét kiárasztó ihletett művész. Éppen ezért kell az igazi életet, a lélek életét, a lélek arcát formáló művésznek, a *pedagógusnak*: a) világosan megállapított és organikusan beágyazott *éhek*re építeni, b) olyan *módszereket* elsajátítani, melyek segítségével a gyermekben és serdülőben, az ifjúban és felnőttben, illetőleg öregemberben a tökéletes életet kialakíthatja. Az első megállapítás a helyes nevelés *alapvonalait*, a másik pedig annak *gyakorlatát sejteti*.

„A bontakozó élet” kötet sorozata ezért azt szeretné megkísérelni, hogy az emberi lélek működő komponenseinek feltárása után rávezesse az olvasót a nevelés alapvonalaira, majd pedig annak tiszta konstrukciójára: a *neveléstan elméletére*. Az eddigi kötetekben figyeltük az emberi lélek sajátos megnyilatkozásait. Megállapítani próbáltuk a hatótényezők által létrehozott pszichés eredőket, most értékesíteni akarjuk tapasztalatainkat, hogy mindent összefoglalva kiépíthessük a nevelésre vonatkozó útmutatásainkat.

Ez a könyv, a sorozat VI. kötete, a neveléstan alaptételeivel foglalkozik. Tárgyát öt részre bontja. Beszél: a) a nevelő egyéniségéről, azaz a nevelés alanyáról, b) a nevelés tárgyáról, c) a nevelés céljáról, d) a nevelés módszereiről és e) a nevelés eszközeiről.

Mivel pedig – szerintem – a nevelés tulajdonképpen nem rövid ideig tartó, hanem állandó lelki hatás, permanens lelki irányítás, azért a neveléstani alaptételek is úgy értelmezendők, hogy azokat az egész életfolyamat alatt és folytonos következetességgel kell érvényesíteni. A *nevelés alapvonalait azért* akarjuk tehát kirajzolni, hogy azok a nevelők és neveltek életének maximáiként szerepeljenek.

A *Szentlélek Úristen* megvilágosító kegyelmét kérve indítjuk útnak ezt a kötetet, hogy neveléssel foglalkozó embertestvéreink életében esetleg egyike lehessen a lelket és katolikus életet kiformaló tényezőknek.

Budapest, 1934. Pünkösdi vasárnapján.

A SZERZŐ.

BEVEZETÉS.

1. Léleksugárzás.

Az egész élet szerves egybekapcsolódás. Nincs semmi, ami teljesen elszigetelődve lenne; az elektron és a naprendszer az egységes világegyetemnek egyformán revelációja. *Flammation* fejezi ki helyesen ezt az igazságot: „ha megdobbam lábam alatt a föld, kimozdul helyéből egy egész világ”. Ez az összefüggés az élő, az organikus világot is magába zárja, még pedig nem csupán *sztatikai* és *dinamikai* hatókkal, hanem a *vitalitás* titokzatos lendületével. Az élő sejt szervesen kapcsolódik az élő organizmusba; de az élettelen is, amikor az oxigénbelégzés útján, a tüdőn keresztül az emberi testbe jut, annak életerőit felfokozza. Itt is észlelhető bizonyos vitális erők érvényesülése.

De ez a kapcsolat sem fejezi ki az erők komplikált egymásrautaltságát. Az ember esetében ugyanis – mint láttuk – olyan élő energiaközponttal állunk szemben, aki *gyűjtő munkával* dolgozik önmagán és egy bizonyos színvonalon túl *léleksugárzással* fejleszti embertestvéreit. Ez a gyűjtés, ez a kumulációs folyamat nem pusztán anyaghalmozás vagy felraktározás, hanem a veleszületett és a kegyelmi erőkből nyert lelki értékek kifejlesztése és kivirágoztatása. A nevelés, a lelki sugárzás pedig tovább megy ezen a vonalon és a testi és lelki élet felfokozását szorgalmazza. Végül is mindkét irányú munka azt bizonyítja, hogy a lélek energiái nem tétlenségre kárhozott sztatisztikus állapotban vannak, hanem állandóan dolgozó és *mindig a felsőbbrendű életet szolgáló dinamikus egyensúlyt keresik*.

Hogy mi lesz az emberből, az nagyrészt lelki adottságától, önmaga erőfeszítésétől, a kegyelmi erőktől és végül a nevelő embertestvér lelki hatásától függ. Széles perspektívában ezek a hatások a milieu-hatással kiegészítve *együttesen* adják a nevelés lényegét. Most azonban csak azokról a hatásokról beszélünk, amelyeket *tudatos elgondolással állítunk be az emberfejlesztés szolgálatába*, akár *önnevelésről*, akár *mások neveléséről* lesz szó. Mindkettő erőérvényesítés; az első *egocentrikus*, mert befelé hat, a másik *heterocentrikus*, illetőleg *alterocentrikus*, mert kifelé, illetőleg más egyén felé irányul.

A mi elgondolásunkban – mint már sokszor hangsúlyoztuk – az ember olyan természetes és természetfeletti energiák hordozója, amelyek lényegüket jellemző sajátos tulajdonságok folytán érvényre törnek. Ezek a lélekből szinte kiáradnak, embert teremtenek és életet tökéletesítenek; ha ezt a hatást rendszeres egységbe akarjuk fogni, akkor azt lehet mondani, hogy elsődleges hatásuk az *önnevelés* néhez munkájánál, a másodlagos hatásuk pedig a *család*, az *iskola* és az *élet széles területén érvényesül*.

Az ember sok tekintetben *self made man*. Saját maga fogja fel és dolgozza ki a lélek latens értékeit és a külső élet nyomásait.¹ Azért hangsúlyoztuk és hangsúlyozzuk annyiszor, hogy az ember több, mint *individuum*, több, mint *egyéniség*, az ember: *személy*.² Külön élő valóság, aki szellemi és lelki téren kiszélesedve önmagába zárhatja az egész világot. Olyan magasságba tör szellemi lényé nemesedhet, aki megérzi az éghez tartozóság felsőbbrendű kötelékeit. *Ezt a belső önértékelést és felértékelést élő valósággá teremteni az önnevelő és a nevelő igazi hivatása*.

Ha azután kialakult az egész ember, vagyis érvényt talál a *testi-szellemi-lelki értéktömeg a maga teljességében*, akkor olyan sugárzó egyéniséggé lesz, aki helyesen irányító hatást tud majd gyakorolni *mások* életére is. Lelki hatás, mely másokat kisebb-nagyobb mértékben befolyásol, megindulhat bárkiből, de kérdés, vajon lelket fejlesztő vagy lebontó lesz-e ez? Azért kell mindjárt e kötet elején kiemelni, hogy *a mások lelki nívó-emelésének mértéke a nevelő személyiségének belső tartalmával egyenesen arányos*.

Bár az éltsugárzás egyetemes, mégis a nevelés inkább a *család*, az *iskola* és az *élet érintkezési területén közvetlen vagy közvetett módon történik*. Éppen ezért hatásuk gyakran nem éri el az egyén legmélyebb lelki rétegeit.

A léleksugárzás legtermészetesebb és legközvetlenebb területe a *család*, mely a társadalom összejt-

---

¹ Nem lehet senkit se befolyásolni akarata ellenére, világos, határozott öntudattal tett elhatározással szemben. Ezért a „suggestion” is mindig velejében „autosuggestion”! (Charles Baudouin: Psychologie der Suggestion und Autosuggestion. Im Sibyllen-Verl. zu Dresden. 1926.)

² „Selbst in dem Sinne, in welchem der Mensch eins ist mit dem Universum, ist es eine völlig einsame Universalität. Der Gedanke allein, dass er mit allen Dingen verbunden ist, genügt, um ihn von allen zu sebeden.” (G. K. Chesterton: Der unsterbliche Mensch. Bremen, 1930. 355. l. Aus dem englischen übertragen von Curt Thesing.)

je. Belőle nő ki a szélesebben gyűrűződő társadalmi konstrukció, benne észlelhető legerőteljesebben a nevelés dinamikája. És éppen ez a jelenség magyarázza meg azt a sokszor érthetetlen küzdelmet is, amelyet a nevelők a gyermekkel vívnak.

El kell fogadnunk, hogy már a csecsemőkortól fellépő és *folyton ismétlődő családi behatások állandó tudatalatti élményként szerepelnek*. Ebből logikusan következik, hogy a jövő nemzedék életének kialakulásáért *a társadalom és nagyrészt a szülők is felelősek*.

Ennek a nevelésnek *kiegészítője és továbbépítője az iskola, melynek lényegét szintén a léleksugárzás adja, mely ott a tanító, tanár, lelki nevelő személyiségéből árad a gyermek lelkébe*. Nem lehet ugyanis tagadni, hogy a szellemi élet kitágulása nagy mértékben *a tanító lelke* szerint történik. Mert a tanítás felvilágosítás célja nagyobb egységek, a kultúra és a világnézet kitermelése. Ez pedig erősen függ a nevelő *tanár lelki* irányításától. A tanítás azért is történik, hogy az egyénben készségek, képességek fejlődhessenek ki. A tanító a szellemi kitágulás lehetőségét akarja felfokozni az ismeretek közlésével. De ezt is nagyrészt azért, hogy később, amikor közvetlen, személyes hatása már megszűnik, betűk, művészi formák vagy történelmi élmények révén *továbbfejlődhessen* az egyén, hogy elérje vagy legalább is megközelítse minden tanítás végső célját: megismerje a *lélek mélységét, hivatásának magasztosságát* és ezeket a *teljes emberi élet kialakításában alkalmazza*.

Fontos tényező még az egyén kialakulására a környezet hatása, a család, a barátok, sőt maga a föld is. Mert az egyén élete nincs minden összefüggés nélkül a világba beállítva, így vagy amúgy mindenki engedelmeskedik vagy parancsol. Bizonyos, hogy nem lehet pontosan előre megállapítani, hogy utóbb aztán kiből mi lesz, de az „imponderabile”-k, a súlytalan hatók pora, piszka végül is mindenkin meglátszik. A finom környezet gyakran differenciálttá tesz, míg a „bárdolatlan”, szögletes egyének mögött rendszeren valami hasonló érdes világ fedezhető fel.³

A kultúrproduktumok útján való hatás is egyetemes. Talán abban van eltérés, hogy az egyik egyénre az irodalom, a másikra a képzőművészet hatása intenzívebb és maradandóbb. Ezeknek befolyása szélesebb körű és hosszú időn keresztül állandóan érvényesül. Bizonyos értelemben nincs olyan ember, aki semmit sem teremtett. Egy tétován, sokszor elkezdett életforma is sok belső munka, sok „teremtő” akció torzója; mennyivel inkább alkotás a harmonikus *kialakított élet formája*. Ez szinte a „produktumok produktuma”, mert ez az *egész személyes én-nek teljes vitális érvényesülése*. Ezért bír az ilyen egyén oly sok vitalitással, hogy képes másokat is maga felé vonni vagy esetleg eltaszítani magától.

Ha tehát be akarnám mutatni az embert az ő belső, dinamikus, sőt vitalisztikus életében, akkor ismét csak vissza kellene térnünk oda, hogy az egyén olyan energiaközpont, aki ösztönösen keresi lelki energiáinak érvényesülését egyrészt befelé, önmaga kifejlesztésében, másrészt tudatosan vagy öntudatlanul tanítványokra, környezetre való hatásban. Ez a következtetés mindnyájunkat beleszorít a nevelés hatalmas munkájába. Rákényszerít az *önnevelésre* és *mások nevelésére*. Mivel pedig ez a munka nem részleges és nem esetleges, hanem komoly, szent és egyetemes életszolgálat, azért lesz *emelkedett az a hivatás is*, melyet a nevelés révén betoltunk. Szellemi és lelki erőérvényesítés, mely a mélyebb, igazabb, krisztusi embertípus kialakítására törekszik.

Így vagyunk mi, a jelen egyénei, bizonyos határig a jövő, az új nemzedék irányítói és mindezek mellett az örök jelen, a mindig fennmaradó élet sugárzó képviselői.

I. A nevelés alanya.

Mivel az emberi élet a Teremtő legszentebb kinyilatkoztatásához tartozik, azért szent legyen az a személy, aki az Úr alkotta szentséghez közeledik. Az ilyen szent egyéniség azonban nem termelődik önmagától. Nehéz és fáradságos munka eredménye a helyesen kialakult, kiegyensúlyozott ember. Nevel és nevelni köteles a szülő, a tanító és a lelkiatya, de igazán értékesen csak az nevelhet, aki először önmagát építette ki helyesen az Úr gondolatai szerint. Eppen ezért az első részben arról fogunk be-

³ Nem csak az együttélés, a szüntelen érintkezés, de még a pusztá beszédbe ereszkedés is kikölkenthet formánkból. Ezért *Goethe* bölcs tanácsa:

„Lass dich nur in keiner Zeit
Zum Widerspruch verleiten;
Weise fallen in Unwissenheit,
Wenn sie mit Unwissenden streiten.”

szélni, hogy kik az igazi nevelők és hogyan tehetik magukat alkalmassá az igazi nevelő-munkára.

A) A nevelők.

1. A szülő.

A természet elemi rendje s az örök isteni törvény a *család szentélyébe* helyezi a gyermeket. Ezzel jelzi, hogy a *hivatásos nevelés a szülők* kötelességei közé tartozik. A gyermek tehetetlenül lép az életbe. Testi-lelki fejlődése kezdetben a körülmények és reáhatások függvénye. A legközvetlenebb környezetre, a szülőkre vár tehát elsősorban a nevelés kötelessége.

A szülő, a család tulajdonképpen az első nevelő. A természet a *szerelem* ösztönös erejével szorítja a szülőt, hogy gyermekével törődjék. Ez a gondoskodás pedig nem terjeszkedhet ki csak arra, hogy a vegetatív élet feltételeit megszerezze, hanem arra is, hogy az a priori, szellemibb, lelki élet igényét is felébressze és kifejlessze a gyermekben. Ezen a ponton emelkedhet a szülő magasan a többi ember fölé; bizonyítja ezt az élet is, ahol gyakran látjuk a szülői önfeláldozás megható példáit. A gyermek iránt érzett szeretet motorikus ereje állandóan dolgozik és minden pillanatban érzeteti hatását, amely azonban csak akkor helyes irányú, ha a szülők lelke *valóban a* magasabbrendű életnek revelációja. Az apa és anya személyiségéből eleven, lüktető lelki értékek áramlanak a gyermek felé. Nem lehet pontosan kielemezni ennek a hatását, de az *eredményben* konkrétan észlelni lehet. A környezet személyiség-sugárzása egyetemesnek vehető, mégis a szülőkből sugárzó lélekkvárás *kivételes* erővel működik. Természetes, hogy a szülő lelki életének mélysége és telítettsége egyenes arányban áll a gyermeklélek fejlesztésének fokozatával. Az igazi egyéniség: a harmonikusan kiépített *személyiség*. Az érzelmi világ hullámmozgása felett való biztos uralom erejével csak az *igazi személyiség rendelkezik*, következőleg csak az igazi személyiség *uralkodik* a környező világon; csak a személyiség olyan energiaközpont, amely finoman, de biztosan érzeteti hatását. Ilyenkor nemcsak a példa erejére kell gondolnunk; ennél sokkal több és erősebb hatással kell számolnunk. Olyan erővel, amely csendes áramlással tör utat a gyermek lelkébe. Mert a példa gyakran másolást hoz létre, *a személyiség kiemelkedő jelentkezése azonban mély vitális kapcsolatba fűzi az egyéneket*.

Az *Úr* úgy rendezte el az életet, hogy minden *benyomás* maradandó jelleggel bírjon. A gyermeklélek finom képlékenységgel különösen alkalmas a benyomások felvételére és intenzív feldolgozására. A gyermek életét a család veszi körül, benne mozog, növekedik a gyermek, belőle vetődnek leginkább lelkébe azok a tiszta sugárkévek, amelyek megvilágítják és sokáig visszhangzó élményekkel gazdagítják a lelkét, az életét. Azért mondják, hogy „a családi környezet kiverődik a gyermek arculatán”.⁴

Ezt a környezetet azonban nemcsak a vagyoni helyzet vagy a kultúra határozza meg. Bár ezek szerepe igen nagy, mégis a gyermekeknek a nevelő hatást legmélyebben, legközvetlenebbül a *szülők lelke* sugározza. A környezet az „*otthon lelke*” tulajdonképpen a szülők személyiségének rezultánsa. Vannak igen szegény és kevésbé kultúrált családok is, amelyeknek milieu-hatása a legértékesebb. *És fordítva* is ugyanez a helyzet. A család ugyanis szellemi légkört képvisel, amely állandó és sajátos tartalommal telíti az otthont. Ez pedig konkrétan azt jelenti, hogy az apa és anya közös élete, társalgása, gondolkodása, munkája, szórakozása olyan légkört teremt, amelynek éltető ereje vagy miázmás pusztítása sokszor egész életre kiható nyomot hagy a gyermek lelkében. *A szülő sokszor nem is sejtí, hogy belső életének kiáradása mennyire hat a gyermek lelkivilágára. Itt is külön ki kell emelnünk, hogy a gyermeklélek a legfinomabb felfogó készülék; jót-rosszat felvesz.*⁵ A családi élet legkisebb *mozganata* is pozitív vagy negatív értékű nevelő erő, mely emelően vagy rombolóan hat a gyermek életére; azokból a családokból, ahol vallásos lélek uralkodik, legtöbbször a vallás felé orientálódó gyermekek kerülnek ki. A milieu azonban nem tudja kiölni a gyermek lelkéből az ösztönös, Istent kereső tropizmust, a vallásos környezet pedig erősíti, uralomra juttatja ezt. Fontos tényezők ilyenkor azok a finom benyomások, melyek az édesanya, édesapja vagy mindkettőnek imádságos lelkéből áradnak a gyermek felé. Viszont azonban nem lehet gyermeke romlásán csodálkoznia annak az édesanyának, aki üres, ún. „társadalmi” életével pl. leánygyermekében deformálja *ezeket a* finom megmozdulásokat azzal,

⁴ *Dosztojevszkij* regényei sok tanulságot tartalmaznak a szülő és a gyermek viszonyára. Két utolsó nagy művének a háttérrel teljességgel a megmérgezett gyermekek. (A siheder. Karamozoff testvérek.)

⁵ Lásd: III. kötet 28. és kk. 1.

hogy már gyermekkorában hasonló felületes, sőt léha életre szoktatja.⁶

A gyermekélet nevelését az a tény is a szülők kezébe helyezi, mely szerint a *megszerzett tudás, a nagyobb élettapasztalat* lehetővé teszi, hogy szélesebb horizontot nyissanak gyermekeik előtt. A nevelésben ugyanis nagy szerepet játszik a világos látás, a jelenségek helyes értékelése. Az élet problémáinak megoldására, a természet és a természetfeletti, isteni kinyilatkoztatások megértésére a gyermek a felnőttektől vár útbaigazítást. *A szülők állnak legközelebb a gyermekhez, számukra ezekben a legnagyobb kérdésekben nekik kell utat mutatniuk.* Szinte természet-adta tulajdonsága a gyermeknek, hogy szülőiben a legnagyobb *tekintélyt* látja. Tőlük vár irányítást és döntést. Maga az a tény, hogy a gyermek szemében az édesapa a legtehetségesebb, az édesanya a legkedvesebb személy, determinálja a szülőket, hogy *természet-adta helyzetüket a nevelés érdekében kamatoztassák.* „*Reájuk hallgat a gyermek.*” Szinte áhítatosan és vágyakozó lélekkel fogadja azt, amiről a szülő beszél. A gyermek nem kérdi, hogy honnan az ismeret; a szülőnek azonban tudatosan gyűjtenie kell tudást és tapasztalatot, hogy gyermeke számára azokból meríthessen.

Végül is a *testi, szellemi és lelki energiák* fölénye is kényszeríti a szülőt, hogy nevelő hivatását vállalja; a gyermek gyengének érzi magát. Szüleiben az erőt szereti, ahhoz menekül saját gyarlóságával szemben. A felnőttek, elsősorban a szülők fensőbbiségét tiszteli, nagyra, szinte elérhetetlennek érzi. Édesatyjában a kitartó fizikai vagy szellemi erőt értékeli; édesanyjában pedig a folytonos, családjáért végzett munka áldozatos erejét csodálja. Még kisebb fájdalommal is szüleihez szalad; tőlük vár elsősorban megértést, vigaszt, gyógyítást, bennük találja meg a biztos védelmet. Lelki gyengeségeinek, bizonytalanságainak esetén is hozzájuk siet. Innen ered az a sok kérdés is, amellyel a szülőket elhalmozza. Tőlük vár választ mindenre. És természetesnek találja, hogy a szülő minden kérdésére helyesen válaszol. Bennük tehát a *szellemi erőt is* feltételezi. Gyakran hozzájuk fordul akkor is, ha lelki élete kerül veszedelembe. Az erény és bűn, az áldozat és élvezet, a munka és henyélés, a vallásos élet és köznapi munka kérdései is felmerülnek – sokszor önkéntelenül is – a beszélgetések közben. Elvárja, hogy a szülők a *lelki értékeinek bontogatói és irányítói* legyenek.

Ebből azután logikusan következik, hogy a szülők nemcsak fizikai, testi védelmet biztosítanak a gyermek részére, hanem felsőbbrendű *szellemi és lelki energiákat* is, amelyek szellemi és lelki elrendződésének *alapfeltételei*. Ez az érték lehet az apa vagy anya *kivételesebb* tulajdonsága, de jobb, ha mindkettőben egyforma színvonalon van; mert bár a szülők nem egyformák, de szellemi és lelki nívójuknak nagy vonalakban mégis egy síkban kell lennie. Igaz, hogy az egyének között vannak eltérések, de egyforma vagy legalább hasonló lelki tónus nélkül nincs harmonikus életközösség. *És ezzel párhuzamosan nincs eredményes nevelés sem.*⁷

Ha tehát keressük, hogy ki az *első és legilletékesebb, sőt leghatásosabb* nevelő, akkor azt kell felelnünk: a *szülő*. Tőlük ered a *Teremtő* csodálatos együttműködésével az élet, családi körükből származik a jövő irányjelzése. Mindez pozitív érték, amely a család belső struktúrájából s az *Istentől* kapott lelki értékekből sugárzik.

Ezzel látszólag ellentétes jelenségeket is észlelünk. Elvitázhatatlan ugyanis az a tény, hogy a rossz családi élet (nagy ellentétek a szülők között, válás, stb.) valamiképpen leköti és megzavarja ezt a belső erőérvényesülést. Ez a tény is egyik oka annak, hogy a nevelők egy része a gyermeknevelésben az állami és társadalmi ellenőrzést, sőt szuverén irányítását hangsúlyozza. Kivételes helyzet, a szülők bűneiből fakadó rossz, a gyermekre káros állapotok indokoltá is teszik az esetleges intézkedést (a szülői jogok megvonása, menhelybe utalás, stb.), de semmiképpen sem bizonyítják a társadalmi intézkedés egyetemes szükségességét. Még kevésbé azt a „tudományos” mezbe öltöztetett elgondolást, amely „szakszerű nevelés”⁸ címe alatt akarja a család természetes erejét tudományos pótlékokkal helyettesí-

⁶ Lásd: III. kötet 73. l.

⁷ A szülői nevelés eredményességének feltételeit *Imre S.* a következőkben *határozza* meg: 1. *A gyermekben lévő feltételek:* a) az átöröklés tekintetbe vétele, preventív óvintézkedések megtétele, ill. irányvétel céljából, b) a környezet legkedvezőbb alakítása. 2. *A szülőknél lévő feltételek:* a) a szülők nevelése, b) testi feltételek, c) értelmi feltételek, d) erkölcsi feltételek, e) az önnevelés kezdete az ifjúkorban van. Bizalom a nevelés sikerében. 3. *A nevelés egyöntetősége:* a) az apai és anyai nevelés egysége, b) a szülők és nagyszülők egyetértése, c) a családi (individuális) és iskolai (szociális) nevelés egyöntetősége, d) az egyöntetőség feltételeit egyedül a szülők biztosíthatják, ha nem bírják, kérjenek igazi tanítótól segítséget. (Imre Sándor: A családi nevelés főkérdései. Bev. a szülői gondolkodásba. Szülők Könyvtára. Gyakori, tudnivalók a gyermekek neveléséről. Szerk. Imre S. egyet. tan. 1-3. sz. Bpest. 82-86 l.)

⁸ *Schmidt F.:* A pszichoanalízis és a pedagógia. Szent István Akad. székfoglaló. (Katolikus Nevelés XXVI. évf.

teni.⁹ Az egyéni élet lehetősége, a szülői szeretet természetessége és a szinte ösztönös eligazodás nagyobb érték, mint az elvont elméleteken épülő tudományos próbálkozás.¹⁰

2. A tanító.

A családi körből az iskolába kerül a gyermek, tehát a nevelők között második helyet a *tanító* foglalja el.¹¹ Tőle kap a gyermek először rendszeres szellemi irányítást. A tanító tehát a szülők munkájának kiszélesítője és felfokozója.

A tanító fogalma – a mi elgondolásunkban – szélesen értelmezendő. Óvónő, tanító, tanár ebből a szempontból egyet jelent; *olyan hivatott személyt, aki tudásának és lelki kincseinek javát áldozza a rábízott gyermekekre*. A különböző elnevezés a korok szerint igényelt más és más tanítási módot követő személyeket jelöli meg, de végeredményben *mindegyik a szellemi és lelki élet fejlesztőjét jelenti*.

De hogyan és miképpen áll a tanító a nevelés szolgálatába?

a) Az első és legfontosabb kötelessége a *szellemi élet gazdagítása*. Azok a készségek, amelyek az *igaz megismerésére* és a *lelki értékek felértékelésére* vonatkoznak, csirában pihennek a lélek mélyén. A család nem elégséges, sőt gyakran nem is alkalmas ezek *teljes* kibontására. Egyrészt azért, mert a köznapi életgond mellett a gyermekkel való odaadó, elmélyedő és rendszeres *tanítói* munka sokszor lehetetlen, másrészt azért, mert a szellemi erők kifejlesztése *kialakult tudományos módszerek*¹² alkalmazását követeli. A tanító tehát tudományosan megalapozott nevelési módszerei segítségével úgy nyúlhat a gyermeklélekhez, hogy annak *szellemi képességeit leleplezi, tudatosítja, értékeli, felfokozza, telíti és tevékeny erőkké alakítja*.

Az óvodástól kezdve az elemi iskolán és középiskolákon keresztül a legfelsőbb oktatásig az történik, hogy a gyermek fokozatosan elsajátítja az ismereteket és ezek segítségével elmélyedő gondolkodás útján megismeri az élet igazság-komplexumait. Ez a szellemi munka azonban valójában azt jelenti, hogy *a tanító fejleszti és telíti az ember szellemi kincstárát, vagyis a szellemi képességgel megáldott gyermekből szellemileg élő, tehát magasabbrendű embert alakít*. Nagyon természetes, hogy a tanítónak tudást közlő munkája csak akkor lehet *teljes*, ha növendéke lelkében a *belső, sőt önálló szellemi élet* megindítását is eléri. A *tananyagközlés* a tanítás elemi foka. Ebben az elgondolásban a tanítóember egyszerű rezervoár, amely kiárasztja és – legjobb esetben – felszívhatja a szellemi élet kincseit. Az élet azonban nemcsak alacsonyrendű kumulációs vagy emésztési folyamat. Az ember szellemiségének kivételes jegye az *önálló tevékenység*. Többet mondok: a *teremtő tevékenység*. Ezt pedig csak akkor tudja megvalósítani, ha úgy él a megszerzett életkincsekkel, hogy azokat *saját maga kitermelése* (egyéniesség-kidolgozás!) és a *szellemi életirányok* szolgálatába tudja állítani. Szerez *azért*, hogy magát

---

1934. 6-7-8. sz.) – A pszichoanalitikusok elméletének „gyakorlatát” Bálint A., N. Wolfheim, M. Günther, Th. Mühlhause, M. Bonaparte, H. Menk, C. Scheulen írja le. *A gyakorlati alkalmazás – egyenesen elrettentő!*

⁹ Nagyszabású persziflázsát adja ennek egy modern, tehetséges angol író: Huxley: *Brave New World*, London, 1933, Albatros kiad.

¹⁰ „Die ewig naive Schar der Erzieher, die wir Eltern nennen, wird für ihre Aufgabe weder ausgelesen noch besonders vorgebildet, ist aber auf der anderen Seite durch die Inspirationen der Liebe und Treue, der Hingabe und Geduld in der Wirksamkeit ihrer Arbeit allem kunstgerechten pädagogischen Professionalistentum überlegen. Diese Vorbildlichkeit ungelerner Erziehungswisheit wird uns besonders deutlich, wenn uns in der Geschichte der Pädagogik hie und da Wendungen begegnen, die den gesunden Instinkt nach dem Muster der gelernten Didaktik orientieren wollen, die Mutter zu den Lehrern in die Schule schicken, und so den rationalen Ersatz zum Vorbild für die organischen Funktion erheben.” (Dr. Aloys Fischer: *Erziehung als Beruf*. Leipzig, 1921. 2. 1.) – A természetes ösztön útbaigazító tanácsának hiánya magyarázza a sok jószándékú mostoha kudarcát is. (H. Kühn: *Psych. Untersuchungen über das Stiefmutterproblem*. Leipzig, 1929.)

¹¹ „A szülőknek tudniuk kell: az a természetes, hogy az övék legyen a legnagyobb erő, hiszen ők kezdik a tervszerű munkát és minden más csak az ő nyomukba lép!” (Imre S.: *A családi nevelés főkérdései*. Bpest, 76. 1.) Az iskolába lépés után sem lesz a gyermek kizárólagosan a tanító gondozottja:

„Az emberpalántát a szülők kezéből vesszük át, a továbbgondozás munkája sem egyedül a mi munkánk, hanem közös az otthonéval.” (Brunner Ernöd: *A szülői ház és az iskola*. A budapesti Szent Benedek-rendi reálgimn. értesítője. 1934. 11. 1.)

Malisza Ignác: *Az iskola és az élet*. Zenta, 1908.

¹² Gondoljunk itt arra, hogy például mennyire fejlődött *módszertanilag* az olvasás és írás tanítása! Ma a *fonomika* segítségével tanítanak, míg régen a betűk nehézkes emlékeztetésével és azok erőszakos összeolvasásával próbálkoztak.

és az életet szebbé teremtse. Az első az *én* felsőbbrendű kialakulását szolgálja, a másik pedig a kultúra, művészet, szociális viszonyok igazságos egyensúlyát eredményezi.

Ezt a *tanító* szellemi erőfeszítése indítja meg. Ez az az erőfeszítés, amelyet úgy nevezünk: *öntevékenységre való nevelés*. Kezdetben ez a *megfigyelések önállósága* útján közelíthető meg, később pedig az *önálló produkciók* segítségével érhető el. Az okos tanító elgondolása megegyezik a lélektani igazsággal, mely szerint a gyermek is „*én*”, tevékeny erő, alakuló élet, melynek értéke éppen abban rejlik, hogy *belőle is önálló, kiemelkedő, önbíró személyiség alakulhat*.

Ez a helyes beállítás. És ez azért is fontos, mert az élet nem embergépeket, hanem *emberegyéniségeket* termel. Minden egyes egyén más és más. A technikában megjelenhetnek az egybevágó gépalkatrészek. Az emberi élet szépsége és értéke és fejlődése éppen az *egyének differenciáltságában* van elrejtve. Ezért kell a tanítónak arra törekednie, hogy nevelő munkájával az *egyéniségek kitermelését*, tehát a fejlődést szolgálja. A tanító nem dolgozik gépteremben, hogy a kidolgozott formák alapján egyformákká préselje az emberérméket. Ez a munka a pénzverdék kötelessége, de nem lehet az iskola feladata. A tanító akkor teljesíti szinte *elhivatottságából* eredő fontos küldetését, ha a módszeres tanítás segítségével *emelkedetten gondolkodó, egyedi kiválóságok szerint differenciálódó személyeket állít az életbe*.

b) A tanítás azonban csak részlete annak a munkának, mely a tanítóra vár. Azt nem tagadom, hogy ez foglalja le idejének legfontosabb részét, de az is bizonyos, hogy ez is csak *eszköz – a teljes ember* kifejlesztésének szolgálatában, amelyen túl kell látnia és túl kell mennie a tanítónak. Éreznie kell, hogy a gyermeket azért bízta reá a szülő, állam és Egyház, hogy abból *a szellemi és lelki ember harmonikus együttesét bontsa ki*.¹³ A tanítás az elsőt végzi, a másik a szorosán vett *nevelés* területére tartozik. *Ez utóbbi tökéletes megvalósulásához azonban az előbbi is eszköz*. Mert a tudás olyan lépcsőzet, amelynek segítségével a dolgok mélyére és az élet zenitjét megközelítő magaslataira lehet eljutni. *Az ismeret a teremtett tárgyak analitikai képét adja, csak hogy ennek segítségével az élet nagy szintézisét is elvégezhetjük! Le akarunk jutni a dolgok lényegének mélyére, hogy azután felemelkedhessünk az élet végső értelmének magaslatára. Vizsgáljuk a földet, hogy megtaláljuk az Eget. Szétrobantjuk az atomot, analizáljuk az ember lelkét, keressük a jelenségek végső egységét: mindezt azért, hogy az anyagot és energiát s azon túl és a fölött a lelket a nagy, az örökélet egységébe foglaljuk*.

Ha ez az elgondolás a tanítás egész belső munkáját áthatja, akkor a *gyermek is olyan megtanítást igénylő szent valóság lesz, akit erre a fenséges és vég nélkülinek mutatózó életre hangolni és nevelni kell*. Ki kell tehát kutatni benne azokat a *lelki kiválóságokat*, amelyek a priori ennek a nagy elhivatottnak alapjai. Bölcsesség, igazság, mértékletesség, lelki erő olyan sarkalatos erények, amelyek a lélek mélyéről az élet fórumára állítandók. A földi élet keresése és az örök élet igénye olyan vágyak, amelyeket *harmonióba csendítve* kell érvényre juttatni. Vagyis a *tanítónak arra kell törekednie, hogy az erkölcsi én, a metafizikai én fejlődését is szolgálja*,

Ez a munka nem különálló és nem elszigetelt. A szellemet fejlesztő tanítás úgy végzendő, hogy ez a *magasrendű nevelési cél* is megközelíthessék. Az iskola ugyanis *morális világnézetet* is szolgál, azért dolgoznak a didaktikusok azon, hogy a tananyag a *jellemes ember* kialakításában is segítsen. Mikor mi a személyiségnek kifejlődését a *metafizikus életművészetben* jelezzük, akkor a *legfelsőbb, szent és leg-tökéletesebb* embertípus megközelítését akarjuk szorgalmazni. Ez a típus is úgy alakítható ki, hogy a tanító következetesen a *lelki értékek* szolgálatába szegődik.¹⁴

A tanítás anyaga mellett a tanító *személyisége* is ezt a célt szolgálja. Tanító és gyermek nem lehet egymás mellett haladó két idegen. A kettőnek olyan *vitális kapcsolatban* kell lennie, amely a lelki közvetlenség segítségével lehetővé teszi a gyermek *elmélyült nevelését* is. A jó tulajdonságok feltárása és fejlesztése, a gyarlóságok letörése csak akkor lehetséges, ha közvetlen lelki kapcsolatok fejlődnek

¹³ A nevelő felelősségéről *Griesebach* így ír: „Die Verantwortlichkeit besteht darin, dass ich das ewig Verborgene respektiere, über meine Grenzen nicht hinausgehe, das Du niemals übersehe, die Ansprüche, des Ichs nicht voranstelle, das Du nicht absolut zu beherrschen versuche, Menschlichkeit im Widerspruch bewahre, dass ich der Wechselbeziehung als der Erziehung der Menschlichkeit kein Hindernis bereite, sondern sie dadurch befördere, dass ich nicht mehr als Einzelner die Erziehung meistens zu können glaube.” (Eberhard Griesebach Die Grenzen des Erziehers und seine Verantwortung. Halle-Saale, 1924. 320. l.)

¹⁴ „A nevelés célja tehát *műveltséget* adni, az embert kultúrlénnyé tenni. Ez a műveltség arra való, hogy az ember a maga társadalmi környezetében meg tudjon élni, de úgy tudjon megélni, hogy abba bekapcsolódva összes életfeladatait megoldhassa s egész emberi hivatását betölthesse.” (Dr. Weszely Ödön: Pedagógia. Tud. Zsebkönyvtár. 171-172. a-b. 31. l. Budapest, 1932. Révai-kiadás.)

ki a tanító és a tanítvány között. A régi tanítási módszerhez lényegesen hozzátartozott az *internátusi* nevelés, amely *egységes családba* foglalta a mestert és a növendéket. Még az egyetemek tanári kara és az egyetemi polgárok is olyan egységet alkottak, amelyek a *közvetlen érintkezés gyakorisága* folytán a lelki kapcsolatok felvételét lehetővé tették.¹⁵ Újabban szintén érezhető ez a nevelési irány, amely a kollégiumok vagy internátusok légkörében akar a gyermek, serdülő vagy ifjú lelkéhez férközni. Igaz, hogy a gyakori és közvetlen érintkezés lerombolja a tanító pozíciójából eredő, tehát külsőleges presztízsét, de viszont igen sokban hozzájárul az *atya* vagy atyai jó barát tiszteletreméltó *belső* tituluszának megszerzéséhez. Az elsöben túlzottan sok a tekintély-tisztelet, az utóbbiban előtérbe kerül a lélek nevelőatyjának járó *szeretet és közvetlen megnyilatkozás*. Míg az első hatása a növendék lelkében inkább *behódolást* jelent, a másiké a *készséges önátadás*. A lélek fejlesztésében pedig feltétlenül az utóbbié a pálmá.¹⁶ Már csak azért is, mert a lélek-fejlesztés nem lehet erőszakos meghajlítás, hanem könnyed, bensőséges odafordulás. Ebben a lelki megrezdülésben benne rejtőzködik a jóakarát, a vitális kapcsolat és a kölcsönös erőáramlás, következésképp benne mozog az emberi életet annyira jellemző *alanyi dinamizmus*.

A tanító tehát végeredményben *a szülő helyettese, a szellemi élet fokozója, de a lelkiélet fejlesztője* is. Olyan elhivatott személyiség, akinek munkája folytán fejlődésnek indul a szellemi-lelkiember. Nem csak tudást közlő, hanem életet alakító. Hivatása szerint „*tanítva kell arra törekednie, hogy sarjadásnak induljon a lelki élet*”.¹⁷ Sokat kell adnia a tudás kincsestárából, de még többet kell kiárasztania lelkének értékeiből, így, de *csakis így* tartozik a tanító a nevelés elhivatottjainak közösségébe.

3. A lelkiatya.

A nevelés folyamatát a család indítja el, a tanító folytatja és a *lelkiatya* teszi teljessé.¹⁸ A szülők *testi, szellemi és lelki* területen dolgoznak, a tanító *leginkább a szellemi javak* közlése útján áll a teljes ember szolgálatába, a lelkiatya pedig legfőképpen a *lelki nevelést* tartja legfontosabb kötelességének. Maga az a tény, hogy a három, látszólag különállóan dolgozó nevelő *egy célra tör, élénken mutatja, hogy ezek harmonikus, állandó együttműködése a sikeres nevelés nélkülözhetetlen feltétele*.

Mivel a nevelés tudományművészet is, nehezen lehet pontosan kijelölni a lelkiatya szerepét, azért fogjuk megkísérelni, hogy először lehatároljuk a lelkiatya *munkaterületét* és azután kipontozzuk működésének *helyes módját*.

a) *Mire terjeszkedjék ki a lelkiatya működése?* – ez az első kérdés.

Annyi a fogalomból is világos, hogy a *lelki élet* területére. Az életet szolgálók ugyanis leginkább az anyagi és szellemi élet (kultúra, esztétika, szociális, erkölcsi kapcsolatok!) kidolgozásán fáradoz-

¹⁵ „Universitas magistrorum et scholarium”. – L. a jezsuita kollégiumokat, a soproni Szent Imre Kollégium, az esztergomi Szent Ferenc-rendi Szent Antal fiúinternátus nevelési szelleméti – Mathilde Vaerting ezt írja a tanító és tanuló közötti viszony leghelyesebb kifejlődéséről: A modern iskola jellem-nevelő alapelvei: a *közösség elve* (a szociális én kifejlődésére) és az *autonómia elve* (a személyiség kibontakozására). A tanuló és tanító közötti viszony kifejezésre juthat a *főlé-alárendeltség, az egymásközöttség és az egymásellenesség* viszonyában. Az első a *hatalmi*, a második a *bizalmi*, a harmadik a *kétely-viszony* létrehozója. Előfordulnak *kevert típusok is*. A *hatalmi* viszonyhoz vagy hozzáilleszkedik a tanuló vagy semleges marad, vagy a tanító és a tanuló szembekerülnek egymással. Egyik esetben sem virágozhatnak a modern iskola jellemnevelő alapelvei. – Az *egymás között* viszonyában bajtársiasság vagy barátság alakulhat ki, amely két viszonyhoz Vaerting egy harmadikat fűz: a *hatalommentes egymásközti* viszonyt, amely szerinte a legcélravezetőbb a modern jellemnevelés eredményessége tekintetében. – A tanító *vezetősége* az egymás fölött-alatti viszonyból és az egymás közötti viszonyból is tartalmaz elemeket, amely formában a vezető lehet bajtársi és lehet szuggesztív. Szerinte az előbbi a helyes. (Prof. Dr. Mathilde Vaerting: Lehrer und Schüler. Ihr gegenseitiges Verhalten als Grundlage der Charaktererziehung. Leipzig. Joh. Ambr. Barth. 1931.)

¹⁶ Lásd II. kötet 211-től végig.

¹⁷ A tanító, a *lelkes* tanító azért soha meg ne feledkezzék a *méltóságérzetéről*. Minél többnek, minél gazdagabbnak érzi magát, annál inkább kerülje a hangoskodó önteltségét. Az erőltetett hang, a rekedt torok nem egyszer az „igazság” elárulásával jár. A *föltétlen* magatartás nem fér össze az akárki izléséhez való alkalmazkodással. Gondolkozzék úgy, ahogy *Rudolf Maria Hohapfel* kezdi a könyvét: „Ich predige nicht, suche nicht zu überreden. Ich will diejenigen orientieren, die ich zu orientieren vermag.” (Panideal, I. köt. Eugen Diederichs, Jena, 1923.)

¹⁸ „A fiúk öntudatába át kell vinni, lelkükbe bele kell impregnálni, hogy a hittanárra mindig, mint *lelkiatyára* is tekintsenek.” (Witz B.: Az Actio Cath. szellemében való működés módja az iskolában.” Kath. Nevelés. 1934. XXVI. évf., 7. sz., 195. l.)

nak; hivatásuk szerint helyes és jó munkát végeznek. Az ember *igazi* életéhez azonban, a *lelkiség* csodás rejtélyébe nehezen tudnak behatolni. Egyrészt azért, mert nem sokszor értékeli kellőképpen ezt a nagy világot, másrészt azért, mert legtöbbször nem áll módjukban tanítványaik bensőséges szeretetét, bizalmát megszerezni.

Általában az emberek nem igen értékelik a belső életet. A lélektanban és nevelésben is csak újabban tör előre ez az irányzat. Kit érdekelnek a belső alakulások, a belső krízisek, erények és hibák ki-egyenlíthetetlen küzdelme, az akarat problémája, az ösztönök hatalomra törő forrongása? Ki mélyed el a lélek élmény-világába, hogy abból a jelent és jövőt kialakítsa?¹⁹ Mindenesetre olyan terület ez, amely után való érdeklődés speciális tulajdonság következménye. A köznapi ember pedig nem lehet ennek a szolgája, azért tehát e kérdésnek kutatása annak az osztályrésze, aki a lélek szárnycsapásainak végső célját a *végtelen és örök életben* találja meg. Az élet kérdéseit ilyen legmagasabb szempontból a *lelkiatya nézi*, amely magaslatról az élet belső szentélye nyer megvilágítást. Az ő tekintete szélesebb horizontra tágul, sőt lelki befolyásoló ereje arra tör, hogy mást is erre juttasson. Innen ered azután az a *hivatása* is, hogy a lélek rejtélyeinek feltárásában ne csak a passzív szemlélő szerepét, hanem a *lelkek közvetlen vitális kapcsolatának felvételét is szorgalmazza*.²⁰ Ez a munka olyan szent, hogy ehhez különleges hivatás és lelkiség szükséges. Annál is inkább, mert ennél a lelki kapcsolatfelvételnél olyan területek revelálódnak, amelyek „a lélek legrejtettebb szögletére” is kiterjednek. A *közvetlen* lelkiismeret minden belső problémát érint.²¹ Jót-rosszat egyaránt. Nyílt és rejtett életet is. Olyan gondolat- és érzésszerű elhajlásokra is kiterjed, amelyeket nem szívesen mutat meg az ember. A lelkiatyanak a legkisebb gyermekkorig visszamenő életfeltárást kell végeznie, mert csak ezen az alapon juthat *igazi* ismeret birtokába.

De még ez is csak kezdet. A lelkiatya munkája a *nevelés útján* megy végbe. A teljes ismeret csak előkészület, a *hatás és azon túl az alakítás a valóságos szerep és munkakör*. Ez azután olyan kölcsönös szereteten és bizalmon épül,²² amely lehetővé teszi a feltétlen lelki önátadást és készséges követést.

A tanítvány *atyát* lát a lelkiatyaiban, aki a *legjobbat nyújtja*; olyan atyát, akinek előrelátása és tapasztalata a *leghelyesebb irányt mutatja*, így fejlődik ki az *atya és gyermek lelki kapcsolata*, mely a vérbeli rokonságnál is erősebb szálakkal fon egybe.²³

Ezt a lelki kapcsolatot az a metafizikai gondolat is erősíti, amely szerint a múlt hibáinak eltemetése *Isten előtt is végleges* és hogy a jövő kipontozása *Isten tervével is egyező*. Ezért van az, hogy ezt a lelki egybefonódást rendkívül nagyra tartja a tanítvány. Ember és ember segítő viszonyát is örömmel vesszük, – de *ember és Isten küldöttjének jót akaró lélekáradását* még magasabb rendűnek tekintjük.

Már most a gyakorlati életben mit jelent ez? A papban lép elénk az a személy, akinek hivatása a lélek helyes megismerése, a lélek irányítása és nevelése s ha szükséges: a lélek megmentése. A valóságos megközelítés a *lelki beszélgetésekben* és a legmagasabb ponton, a *szentgyónásban* történik. Az első is érték, mert lélekkáradás, de a második a még értékesebb, mert *az isteni kegyelem szentségi kiárasztása* is. Ez a fok az a zenitpont, amelyet el kell érnie a lelkiatya nevelésének.²⁴

b) Ha a lelkiatya szerepét a lelkiség területére toltuk el, egyúttal azt is ki kell pontoznunk, hogy *milyen módon juthat erre a szent hivatásra*.

Az első lépés a *főlényes és hivatott lelkiség megéreztetése*.

¹⁹ A Freud-tanítványok megkísérik ezt, de – sajnos – főként szexuálpatológiai szempontból.

²⁰ Ehhez, természetesen, mély lélek kell! Úgy kell *érezni*, amint *A. Patti érez*; így azután odasimulhat a lélek a lélekhez. „Senter vous que vous avez besoin de moi? Sachez donc, mes enfants, que j'ai bien plus encore besoin de vous. Les fardeaux qui pèsent sur les hommes sont lourds, et vous les faites légers. Les pieds des hommes ne savent où aller, et vous leur montrez le chemin Les ames des hommes sont esclaves, et vous les faites libres. Vous mon *beau petit peuple*, vous êtes les rêves, les espoirs, le sens du monde. C'est par vous que le monde progresse, et qu'il croit en amour fraternel.” (A. Patri: Vers l'école de demain! Traduit par L. Herr Paris, 1919. 246. l.)

²¹ Lásd a II. kötetnek különösen a 180. és kk. és 258. és kk. és 267. és kk. lapjait!

²² Lásd: II. kötet 211. laptól végig.

²³ Ez a szoros kapcsolat a magyarázata annak a komoly törekvésnek, amely szerint nem katolikus és katolikus nevelési körök „világi lelkiatyái viszony” felvételét sürgetik. A lelkek legbensőbb találkozásai ugyanis nélkülözhetetlennek látszik! Hogy ez azután mennyire sikerül, azt nehéz volna megállapítani. Annál is inkább, mert a lelki kapcsolat háttéré – metafizikai. A német protestánsok között már találhatók olyanok, akik gyóntatnak és gyónnak.

²⁴ Lásd: II. kötet 211. l.

A lelkiatya nem az emberi kiválóságok birtoklásával és erejével kopogtat. Ami emberi benne, az csak alap, amelyen felépül és kiteljesedik a természetfeletti küldetés. Az ő fellépésének erejét tehát *az isteni küldetés* adja. Szava nem a retorika művészetétől nyeri *zenéjét*, hanem az isteni küldetés kegyelmi áramlásából veszi lendületét. „Amint engem küldött az Atya, én is úgy küldelek titeket.”²⁵ Ez a szent, evangéliumi hang adja azt a kivételes erőt, amely a lelkiatya beszédét az örök világok mikrofonjának hangszórójává avatja. Nagyon természetes, hogy ennek az *élő hangszórónak* növeli zenei szépségét és átható jellegét a lelkiatyának a *Küldőhöz hasonult élete!* Elméletileg nem nélkülözhetetlen kellék, mert az *Úr* csodás kegyelemáramlása roncsolt szerszámon át is érvényesülhet, de valóságos, észlelhető lélektani folyamatoknál erősen igényelt. A gyermeklélek tágult szemmel figyeli a lelkiatyát; ahhoz siet legnagyobb készséggel, akinek életében az evangéliumi küldetés megvalósítását látja. Az lesz az igazi életritmust hirdető, akinek egyéni életén átleng az isteni élet finomsága.

Az első lépés csak kopogtatás, a második a *konkrét belépés*.

A fölényes, a küldetés erejével kopogtató hangra a lélek készségesen adja a „szabad” kapunyitást. Az isteni követ a lélekszolgálat kizárólagos készségével lép a lélekbe, ahol áldott szemmel lát, megvizsgál és a tapasztalt életélményekből a jövőre vonatkozó terveket megállapítja. Ez a vizsgálódás nem egyszerű szemlélet, hanem a gyermek és lelkiatya teljesen nyílt *kollokviuma*.²⁶ A múlt, még a szégyenletes múlt sem eltakart törmelék; bünfeltörő és könnyet facsaró élmény; a bukások sora a múlt gyengeségének revelálása. Ez az előretörés a gyermek lelkének készséges megnyilatkozása, sokszor könnyhullató önvallomása. A lelkiatya pedig nem egyszerű felvevő, hallgató és emlékező ember, hanem az *Úr* küldött samaritánusa, aki olajos korsóval áll a szenvedő lélek mellé.²⁷ A bizalmas lélekbelépés akkor lesz igazán értékes, ha minden szóból kicseng a segítő szándék jósága és a megjavulás lehetőségének szent hite. Csak a gyakorlat kedvéért jegyzem itt meg, hogy ennek a szent kollokviumnak olyannak kell lennie, aminő beszélgetés a legszentebb helyen: a gyónás szentségénél megy végbe.²⁸

A leglényegesebb azonban a harmadik lépés: *a tisztítás és felékesítés*.

A múlt hordalékai Heraklesz munkájára várnak. Igen sok lélek mondhatja magáról, hogy Augiasz istállójává alacsonyodott le a lélek szentélye. A könnyek árjának megvan a folyó szennyet hordó ereje, de ennek *irányítása* emberi kezek munkája. Ez a lelkiatya olyan hivatása, amely az ő személyét a legnagyobb és legértékesebbé teszi. A bizalmas kollokvium csak akkor valóságos érték, ha abszolút következménye a *lélektisztulást hozó kegyelmi szentgyónás*. Az ember láthat és hallhat; az isteni küldetés erejével dolgozó lelkiatya részvétellel nézhet és terveket rajzolhat, de csak a bűnbocsátó hatalommal rendelkező pap tudja temetni a múltat és megalapozni a szent jövőt. A múlt az emberé; a felelősség ember és *Isten* előtt is kötő; csakis az isteni küldöttnek adatott az a hatalom, hogy a lélek töredelmes előkészülete után felszabadítsa a felelősség súlyos bilincseiből.

A megtisztult lélekről azt tanítja az Egyház, hogy a megszentelő kegyelem vételével új, természetfeletti életre képes. Ez a természetfeletti adományvétel analógiában így hangzik: felékesítik az emberi lelket. A lelkiatya tehát a nagy ajándékhozó, aki az *Ég* kegyelmének hivatott kiosztója. Nem a magáét adja; ő csak emberi kincseket hozhatna; az ég kegyelmét árasztja; nem több tehát, mint szent szolga, aki *Urának* adományait a lélekbe juttatja.²⁹ A kegyelem kincseivel való ékítés a természetfeletti ere-

²⁵ Szent János 20,21.

²⁶ Lásd: II. kötet 215. l.

²⁷ „Wenn die Priester der Kirche nur dies eine Verdienst hatten, dass sie leidenden Menschen Vertrauen einflößen, dass sie in unentwickelten Seelen den Auftrieb zu Reinheit und Güte und Demut wecken, dass zuweilen ein Mensch vor dem Priester nicht klein und eng und bos zu sein wagt, – schon dann müssten wir sie segnen und lieben.” (Peter Lippert S. J.: Aus dem Engadin. Briefe zum Frohmachen. Verlag „Ars sacra” Josef Müller. München, 1929. 37. l.)

²⁸ Különös figyelmet kell fordítani a leányok lelki vezetésére, mert ezen a ponton igen könnyű helytelen útra tévedni. A *leánylélek* hajlamosabb a lélekfeltárára, de ugyancsak odahajlóbb az alsóbbrendű érzések sugallta nyíltságra. A komoly lelkiatya legyen tudatában ennek az emberi gyengeségnek, de ne kerülje a hivatásszerű isteni munka végzését. Alaphangja ez legyen: isteni parancsból dolgozom és a hivatásszerű küldetés erejéből táplálkozom! Munkavállalását ez a tétel irányítsa; akit utamba hoz az Úr, azt felemelem és segítem; hivatásszerűen senkit sem keresek. A lelki vezetés módját tekintve kövesse a régiek *igen bölcs* mondását: nunquam solus cum sola. Ez itt *igy* fordítandó: legyen látható a bizalmas lelki ügyet is tárgyaló leány és lelkiatya! A lélek-feltárást legyen rövid, határozott és kevés részletre kiterjedő; a beszédmodor pedig – bár szeretettel teljes – mindig határozott és *Isten* előtti felelősséggel teljes. – Ilyen kapcsolatfelvétel kizárja az érzelmős kilengéseket, utat vág az emberi érzések elötölakodásának és a lelkiség igazi magas síkjára emeli a lelkiatya krizmás alakját.

²⁹ Ezért hangsúlyozzuk oly sokszor, hogy nem lehet ő sem az élet központja. Köréje *csak* úgy sereglenek a lelki

nyek gyakorlásának alapjait (hit, remény, szeretet) adja, továbbá az örök életre értékes életlehetőséget biztosítja. A megszentelő kegyelemmel telített lélek újjászületett lélek, akiről már nem áll az *Úr* szava: ha valaki újra nem születik vízből és Szentlélekből, nem mehet be az Isten országába”.³⁰ Az igazi „új ember” lép tehát az élet színterére, ahol az isteni ember életével dicsérheti *megváltó Istenét*. A díszes felékesítés tehát nem *külső felmagasztalás, hanem belső átnemesítés*. A természetes ember anyagias, ösztönös életéből a természetfeletti ember isteni élete teremődik.

A lelkiatya munkája tehát végeredményben ennek a nagy, egész életre kiható átalakulásnak segítője. Ezért van az, hogy minden megrezdülése lelki célt szolgál és minden közeledése lelki életet nemésít. Földön jár, de égi küldetést hordoz; földi emberrel foglalkozik, de égivé akarja teremteni; emberi eszközök segítségével dolgozik, de égi kegyelmet közvetít.³¹ Teremtő segítő; a lelkiélet teremtésben *Isten* munkatársa. Ezért kedves vendég a lélek birodalmában!

* * *

Kik a hivatott nevelők? – kérdeztük a fejezet elején. A felelet hármias volt: a szülő, tanító és lelkiatya. Ez a felelet azonban nem más, mint olyan szétosztása a szerepeknek, amelyet az élet nagy vonalakban végez. A szülő, a tanító és a lelkiatya különleges elhivatottsága bizonyos pontokon túl annyira közös irányú, hogy többé-kevésbé mindegyikből kell lenni egy-egy lelki értéknek a másokban is. Sőt a *szülő és tanító akkor jutott el igazán a nevelő-hivatás magasztalára, ha a lelkiatya szerepéből maga is sokat átvett és megvalósított*.

A test és lélek kiküszöbölhetetlen egymásrautaltsága, szoros kapcsolata ugyancsak kikezdte az ősdi felfogást, mely szerint a nevelő akkor végzi legjobban a feladatát, ha valaki – „lélekidomár”! A nevelőnek törődnie kell a lélekkel, de törődnie kell a testtel is. De elég ennek alapján csupán az *orvos* és a *lelkiatya szintézisét* kívánni a nevelőben? Nézetünk szerint nem, és pedig azért nem, mert az ember nem egyszerűen csak ember, hanem – *valakinek a fia is*. Az eredet, a származás épp oly jelentős tényező, mint az ember egyéb adottsága, azért nem a „nevelő” személye az, akiben a szintézisnek végbe kell mennie, hanem a *szülő*. *A szülői ház, ami egyszerre iskola is, meg templom is, a nevelés egyet, len összefoglaló képe*.

B) A nevelő lelki felkészülődése.

1. „Ismerd meg önmagadat!”

A szokrateszi mondást: *ismerd meg önmagadat*, a nevelőre kell talán leginkább alkalmazni. Neki kell gyakran önmagára reflektálva felvetni a nagy kérdést: „*ki vagy te?*”, mert neki kell *különösen* tisztában lennie értékeivel vagy gyarlóságaival. Ő vállalkozik ugyanis arra a nagy munkára, hogy az emberbimbót, a gyermeket, az isteni elgondolás szerint az örök élet várományosát, tökéletes emberré fejlessze. Erre a kérdésre oly módon kell azonban megfelelnie, hogy ez kiterjedjen minden testi és lelki készségre és hajlamra, jó és rossz tulajdonságra, mert mindezek egyre erősebb hatással lesznek mások életére is.

Mikor az *önismerés* útjain járva belső „én”-ünk ismeretébe elmélyedünk, akkor vizsgálódásunknak kettős irányban kell haladnia. *Először azt* kell tudnunk, hogy egyéni adottságok tekintetében, szellemi-lelki felszereltségben *milyen a lélek tartalma*. *Másodszor* pedig azt kell kielemeznünk, hogy *milyen dinamikájú a lélek tartalmának kiárasztását* illetőleg. Az első *az erőmennyiséget*, a másik *az erők érvényesítésének lendületét*, a hatásintenzitást akarja lemérni.

a) *A lélek tartalmát* illetőleg a következőkre kell kiterjednie a vizsgálatnak. Bele kell néznünk önmagunkba, hogy megismerjük testi erőinket, értelmi tudásunkat, esztétikai készségünket, erkölcsi tökéletességünket, szociális gondolkodásunkat. Az ember adottsága nem azt jelenti, hogy testből és lé-

---

gyermek, hogy *irányító pásztoruk* ő az örök Pásztor országa felé.

³⁰ Szt. Jn 3,5.

³¹ „Wie alle metaphysischen Erfahrungen ist natürlich auch diese bedingt von der *Gnade*, dieser eigentlichen Grundlage des Priesters. Wo aber solche Auserwähltheit vorhanden ist und das ist sie beim echten Priesterstypus, da waltet auch die Liebe mit ihrer Schrankenlosen. Macht als Mittel der Verbindung von Gott und Mensch wie als Ausdruck dieser Verbindung in Welt und Leben.” (Erwin Rousselle: Der priesterliche Mensch. Der Leuchter, V. Bd. Darmstadt, 1924. 47. l.)

lekből állunk; ez csak elemi meghatározása az emberi élet ezernyi finom erezetének. Ezeknek finom különbözősége eredményezi azt, hogy mindannyian különálló egyedek vagyunk.³² Mert nemcsak morfológiailag más, nemcsak dinamikában, hanem úgylátszik, hogy a legparányibb sejt életét mérlegelve is eltérőek vagyunk. Sok bennünk a *testi adottság*, igen sok a *szerezett hajlam*, sőt nem ritka a *beteges elváltozás*. Ezeknek ismerete nélkül nehezen tudunk önmagunkhoz férközni. A testi konstitúció, az idegrendszer, a mirigyek hormonkiválasztása, a szokások reflexjellege, a beteges, kóros elváltozások gyakran olyan lelki eltolódást is eredményezhetnek, amelyek csakis alapos és helyes ismeretek révén magyarázhatók. Jól tudom, hogy most rendkívül nehéz terepen mozgok és roppant kemény feladat elé állítom az olvasót, de a kérdés nehézsége, a probléma bonyolult volta még nem ok hallgatásra.

Aki őszintén foglalkozik önmagával, az reá fog jönni arra, hogy a *testi élet* szempontjából mire és mennyire képes.

Az önvizsgálatot azután át kell vinni az *értelmi tényezőkre* is. Mennyit érek értelmi szempontból? Ezt a kérdést is fel kell vetni. Ennek a vizsgálatnak azonban nem arra kell kiterjedni, hogy milyen iskolákat végeztem és milyen diplomáim vannak. Ezt a statisztikus is összeállítja. A nevelő önlemérésénél konkrétan csakis arról lehet szó, hogy *eleven mozgató erő-e bennünk a tudás*. Sőt még az is kérdés, vajon a *bölcsességnek milyen fokát* birtokoljuk.³³ Azt ugyanis mindenki elvárja, hogy a nevelő bizonyos mértékben a hétköznapi élet fölött álljon. Mert nem alkalmas a nevelésre olyan egyén, aki nem ismeri az élet igazi törvényeit, aki maga is szédülve bázist keresgél az élet zürzavarában. Fontos kérdés, hogy ő maga eljutott-e arra az értelmi magaslatra, amelyről az élet nagy problémái megvilágíthatók. Ismeri-e olyan fokban az embertant, szociológiát, a lélektant, az erkölcsant, vallástant, hogy ezek igazságaiból kiindulva, másoknak is adni tud?³⁴ A nevelő élő emberekkel dolgozik, akiknek belső törvényei nem maradhatnak rejtve előtte, mert akkor nem tud hozzájuk közeledni. A jó tanító és nevelő

³² Lásd: I. kötet 123-179. l.-ig és 259-265. l.-ig.

³³ A tanítói pályára való alkalmasság megállapítását kísérleti lélektani eszközökkel is megkísérelték. Megállapították a tanítóban megkívánható lelki és testi tulajdonságokat s ezek jelenlétét kutatták a vizsgálatoknál.

Imre Sándor a tanítói személyiségről szólva azt mondja:

„Három alapvető tulajdonság itt a legfontosabb: az eszményért való dolgozásnak, az emberek megismerésének és az alkalmazkodásnak képessége.” (Imre Sándor: *Neveléstan*. Budapest, 1928. 194. l.)

„De mi a speciálisan nevelői képesség? – kérdi Weszely Ödön.

A magam részéről ezt abban találom, hogy a nevelő (akár hivatásos nevelő, tanító vagy tanár) a fejlődő lélekre művelő hatást gyakorol, azaz olyan hatást, amely a léleekben szunnyadó erőt ébreszti azzal a céllal, hogy a maga továbbtökéleteseztéséért küzdjön.

Ehhez pedig szükséges, hogy a nevelő és növendék között *szellemi közösség* jöjjön létre, azaz: olyan kontaktus, melyben a két lélek egymásra hat, minden rezzenését a másiknak megérzi s a nevelő lelkülete a maga gazdagságával és eleven erejével a növendékét mozgásba hozza, még pedig abba az irányba, melyet kívánatosnak tart.” (Dr. Weszely Ödön: *Bevezetés a neveléstudományba*. Budapest, 1923. 310-311. l.)

E. Voigtländer a nevelőegyéniesség hajlamait, jellembeli és formális akarati tulajdonságait, valamint szellemi-intellektuális hajlamosságát a következőkben foglalja össze:

A nevelő-egyéniesség hajlamai és jellembeli tulajdonságai:

1. Emberszeretet.

2. Az emberekkel való foglalkozás, törődés.

3. Az emberek befolyásolása bizonyos irányban való megváltoztatásuk érdekében és az e fölött való öröm érzése.

4. Önzetlen uralomvágy célkitűzéssel, amely cél egyrészt a nevelő és nevelt sajátos viszonyából, másrészt a nevelés mivoltából – amelynek magasabb érték felé kell irányulnia – adódik. Valóságérzés és idealizmus egyesülnek benne. (Ez utóbbi már szellemi hajlam.)

A nevelő formális akarat-tulajdonságai:

5. Személyi energia.

A nevelő szellemi-intellektuális hajlamossága.

6. A közlés és az ismeretek, közügyességek, tanok, meggyőződések, elvek átvitelének képessége összekötve az ismeretek lekerekítésével és a közlés fölött való öröm érzésével. (De óvakodás a stagnálástól.) Mindez viszonyban áll a neveléssel és annak szükségleteivel.

7. Szabad és biztos önérték, mely viszonyban áll a szeretettel és szükségleteivel.

³⁴ „Das ganze Leben ist eine Einheit, und wir haben nicht bloss auf das Kind zu sehen, sondern auf das ganze Leben, wir haben auf den ganzen Menschen zu sehen. ...das Leben gehört zusammen. Bloss das *Kind* zu kennen, das genügt nicht, wir müssen den *Menschen* kennen.” Rudolf Dr. Steiner: *Pädagogischer Kursus*. Die Menschenschule. 5. évf. 1931. 5-6. lap.)

nem lehet csak részlettudást (pl. matematikát, földrajzot) közlő, hanem *életet nevelő isteni követ*.³⁵ De ha a tanító szűkre szabott területén maradnánk is, akkor is szükséges a fent jelzett belső lelki tartalom ismerete, mert a közlés csak akkor lehet értékes, ha a lélektan törvényei szerint megy végbe.

Értelmi szempontból mindig az a kérdés: *menynyi élet- és lélektartalom van bennem?* Ha azt tapasztalom, hogy kevés van bennem mindezekből, önkéntelenül következik a megállapítás: magam is többet akarok tanulni. *A nevelő ezzel szinte rászokik arra, hogy állandó készülődéssel lépjen az iskolába.*

A belső önvizsgálatnak azonban nem lehet megállania az élet- és tudásismeret mennyiségi és minőségi le mérésénél. A kérdést tovább kell vinni és pedig azon a vonalon: vajon megvan-e bennünk a *közlés és erő sugárzás képessége?* Mert a tanítás és nevelés sikere nem teljesen a tudás nagyságától, hanem a közlés módjától, a személyiség sajátos megragadó erejétől is függ.

Aki a gyermeket meg akarja tanítani az összeadásra, annak ismernie kell a közlési módszereket is. A tanítási készséget az birtokolja, aki a közlendő igazságokat a befogadók nívójának megfelelően tudja továbbadni. E képességnek a vizsgálata tehát – ismétlem – szintén fontos tényezője a helyes önismeretnek.

A vizsgálódásnak további lépése: milyen készségek, képességek élnek bennünk az *esztétikumot* illetőleg? Mivel a „szép” a nagy mindenség egyetemes valóságnak az esztétika síkján való megnyilatkozása, tehát a lélek igénye is, azért tisztában kell lennem azzal, vajon értékelni, élvezni és közölni tudom-e a szép szeretetét. Mert ezen a síkon is helyes irányba kell terelni az életet. Jól tudom, hogy a *tehetség, a tökéletes művész: születik*. Nem lehet valakit szobrászművésszé vagy zeneszerzővé nevelni. Azonban az esztétikai készség és képesség, ha különböző erősséggel is, de mindenkiben él. És itt a nevelők sem kivételek; sőt a gondjainkra bízott gyermekek is ilyenek. Látnom kell tehát a magam tehetségét, hogy értékesítsem tanítványaim életében.

Az *erkölcs* vonalán sokkal kényesebb a helyzet. *A belső rendezettség vagy szétomlás kérdése nagyon komolyan felvetendő*. Mindenre ki kell itt terjeszkedni. Hibáimra, terheltségeimre, bűneimre, rossz szokásaimra, de arra is, vajon vannak-e bennem olyan jó tulajdonságok és erők, amelyek segítségével jót tudjak adni. A jó diadalát kell hirdetni egész életemnek. Ez a feltárás nagyon nehéz. Nehéz pedig azért, mert rendkívüli alázatot, hűséget és igazságkeresést tételez fel. Az ember hajlamos arra, hogy saját életét előnyösebb színben tüntesse fel.³⁶ Önmagának igazi életképét nem szívesen rajzolja meg az ember, mert retteg a sötét arcvonásoktól. Még kevésbé hajlik arra, hogy hibáinak *eredetét is leleplezze*. Még maga előtt is kendőzgeti azokat a lélekmélységeket és szakadékokat, amelyek a múlt sötét emlékei közé tartoznak. Sőt azt is le lehet szögezni, hogy sokszor olyan rejtett mélységből tör elő az élet elhajlása, lezuhanása, hogy nem is tudjuk magyarázatát megtalálni. *Nem ismerjük magunkat*. Ha önmagunk szellemi képességeinek határait sem ismerjük, mennyire homályos *erkölcsi én-ünk* ismerete. „Aki magát állni véli, vigyázzon, hogy el ne essék.”³⁷ Nincs olyan határ, melyben meg tudnók mondani, hogy azon túl hiba vagy botlás nem következhet be. A legigazibb megismerésre és lélekértékelésre csak *az önmagunkkal való állandó foglalkozás* vezethet.

Az erkölcsi én-ünk tartalmi része *egyéni és kisugárzó kincsünk*, – legmagasabb pontja pedig *vallási orientáltságunk*. Az egyik önmagunk és embertestvéreink viszonyát szabályozza, a másik pedig örök érvényű kapcsolataink kidolgozója. Az *én* nem izoláltan helyeződik el a világban, hanem bizonyos viszonyt mutat más emberhez és *Istenatyához*. Ennek a viszonynak a helyes kidolgozása minden embernek kötelessége; de mindenekfelett annak, aki mások tanítására vállalkozik. Helyes életutat a tévelygő nem mutathat. Az élet szabályozását csak az taníthatja, *aki* maga is kidolgozza kötelmeit emberrel és *Istennel* szemben.

A belső elrendezettség hivatalosan nem szabályozható, magának a nevelőnek kell arra törekednie, hogy ezt a mértéket őszinte lélekkel önmagára alkalmazza. Azt világosan látjuk, hogy nem lehet nagyobb a tanítvány mesterénél. Arra a fokra tudunk juttatni másokat, amelyen járunk, vagy amelyre tö-

³⁵ „Erzieher werden heisst nicht, sich mit Wissen über die Erziehung zu füllen, sondern heisst einen langen und mühsamen Erkenntnisweg beschreiten. Was sind die vielen Meilensteine, die an diesen Wegen liegen, so viele, einer neben dem anderen? Es sind die unzähligen Missgriffe, die der Erzieher tut, sein eigenes Schicksal und das der Kinder belastend.” (Willi Aeppli: Randbegebenheiten des Schulalltags als Illustration legitimen Unterrichts. Die Menschenschule. 4. évf. 1930. 294. l.)

³⁶ Sajnos, hogy nincs morális cenzus a tanszemélyzetben, Legalább önmagunkkal szemben nélkülözhetetlen ennek elvégzése.

³⁷ Szt. Pál, 1Kor. 10,12.

rünk. Az élet teljességének, a harmonikus életművésznél kinevelése csakis az erkölcs teljes birtoklásában lehetséges.

Azért kell állandó vizsgálódással hangsúlyozni és ismételtetni önmagunknak a kérdést: „tu quis es?”

b) Az *adottságok vizsgálata* után az a kérdés: *mekkora átütő erő van bennünk a nevelés szempontjából?* Végeredményben nem csak azon dől el az ember nevelő ereje, hogy milyen képességek birtokában van; a nevelésben az a dinamikus erő is szerephez jut, amely a lélekre való ráhatásban érvényesül. Lehet valaki tudós, ismerheti a neveléstan irányait, élhet erkölcsi életet is, de ha nem árad belőle a lélektartalom bősége, akkor sohasem fogja birtokolni a nevelő erőt. Hiába a sok gyűjtés, ha nincs kisugárzó energia. Igen sok jó édesanya jár a földön, aki elméletekből semmit sem tud, de lelki kiáradása arra képesíti, hogy igen jól neveljen. Azt is vizsgálnom kell tehát, hogy *nevelésre predesztinál-e engem a lelkem átütő ereje?*³⁸

Sajnos, ez a kérdés igen kevésbé mérhető le hivatalos ítélezéssel és diplomával. Még pedig azért, mert a nevelés nem elméletek kipróbálása. A nevelés művészet, mely a lehelet erejével indítja a fejlődésre a teremtett gyermeklelket. Ha valaki csak száraz, tudós pedagógus, akkor csupán az elméleteket akarja reákenyszeríteni az élő emberre. Ez ellen pedig tiltakozik az élet. Aki azonban megértő és ható lélekkel nyúl más emberhez, az érezni fogja, hogy amaz neki a lelkét kínálja. Ez az a kivételes dinamikus hatás, amelyet *vitalizmusnak* mondunk. Annyi bizonyos, hogy ezt megérzi a tanítvány; eleinte talán csak az önzetlen jót-akarást, de később magát a kivételes lelkiséget is.

Az a nagy kérdés is felmerül lelkünkben: *mekkora legyen a belőlünk kiáradó energia?* Kell, hogy ez is vizsgálat tárgyát képezze. Nagyon természetes, hogy ebből a szempontból igen fontos a természetes adottság és a kegyelmi telítettség, de éppen azért már a *vállalkozás kezdetén* kell ezt a kérdést mérlegelni. Mindenesetre azonban arra kell törni, hogy a léleknek ez az átütő ereje kifejlődjék bennünk. Sőt, azt is tudomásul kell venni, hogy átütő erőnk ismeretének tudatában csakis olyan munkára vállalkozhatunk, amely arányban áll ilyen irányú tehetségünkkel.

Az ember, különösen pedig a nevelő mindig úgy gondolkodik magáról, hogy ő más ember életének fáklyájává akar lenni. Olyanformán lobbantsa fel tehát önmagában az élet tüzet, fényét, útmutatását, hogy más életében világítani tudjon. Ezzel a lobogással akar közeledni máshoz. Azt mindenki örömmel látja, ha előtte világító fáklya halad. Hanauer A. I. váci püspök ezt írta papjainak: „Nem vagytok ti éjjeli örök, akik csak az emberek értékeire vigyáztok.”³⁹ Nekünk az életfejlesztés magas hivatását kell betöltenünk. Ebben a munkában pedig annak az ütemnek kell állandóan kicsendülnie: *én adakozó barátod vagyok*. Ez pedig annyit jelent, hogy mindig hozok és sohasem viszek. Mikor az ember megérezteti, hogy *csak jót* ad, hogy a lélek javait önzetlenül szórja elébe, akkor minden szavára, gondolatára felfigyel a tanítvány.

Ez a hatás nem oktatások nyomán, hanem sugárzás útján tűnik elő. A gyermekeknek maguknak kell észrevenniük, hogy az ember a lelkét hozza. A lélek szertegyűrűző értékét a gyermekvilág megsejti és érzi, hogy ebből meríthet. Ezért van az, hogy a lélekember előtt megnyílnak a gyermeklelkek, az elméleti módszer közlője előtt pedig bezárul a lélekszertély. Észlelhető az is, hogy a lélek megnyitása után, a hibák és bűnök megtárgyalásánál csak az a nevelő bír értékkel, akinek lelkisége uralkodni tud indulatai fölött is. A sugárzó egyéniség múltat feledő és feledtető, jövőt építő és erőket kölcsönző.

Összefoglalva az egészet: a nevelésre vállalkozó ember a legnagyobb kérdést állította maga elé. *Mérd le magadat és keresd lelked átütő erejét!*

A nevelés végül is a lélek közlése. Aki lélekben erőtlenné vagy tapogatózóvá, az ne vállalkozzék arra, hogy emberek lelkéhez nyúljon. Legjobb esetben szállító munkás lehet, aki a gyermek lelkéhez juttatja a tudás adatait. Lelket teremtő ember azonban sohasem lesz. Az ember teremtéséről így szól az *írás*: „Megalkotta tehát az Úr Isten az embert a föld agyagából, *arcára* lehelte az élet leheletét és élőlényé lett az ember.”⁴⁰ A gyerekemberben is ez a lényeg. Nem elégséges a tudás erejét közölni vele, *a lélek*

³⁸ Nem hunyunk szemet az előtt a tény előtt, hogy a nevelők korántsem mindig a legkifogástalanabb emberek, hogy az ok, amiért fejüket nevelésre adták, távolról se valami nagy lélek túlradó szeretete, hanem egész egyszerűen csak az, hogy képtelenek másként boldogulni, mert így vagy amúgy *hajótöröttek*. Különösen bántó, sőt azt is mondhatjuk káros némely ifjúsági író serdületlen gondolatvilága. Ezekre gondolt egyszer talán *Wilde Oszkár*, amikor ezt írta: „Aki képtelen tanulni, mind a tanításba fog. Ezért „nevelünk” oly lelkesen.” (Válogatott művei. Ford.: Kelen F. 164. l.)

³⁹ Körlevél, 1930.

⁴⁰ 1Móz. 2,7.

erejét is bele kell lehelnünk.⁴¹

2. Az önismeret gyakorlati megvalósítása.

Az igazi önismerésnek egy negatív alapja és egy pozitív módszere van. Lássuk ezeket egyenként.

a) Az ember természetes önértékeléséből folyik, hogy saját magát tökéletesnek vagy legalább is elég magas nívón állónak tartja. Ez a felértékelés az igazi önismerés komoly akadályja. – Ehhez járul továbbá az is, hogy a magunk hibáit iparkodunk vagy elkendőzni, vagy pedig mentegetni. A botlás vagy lelki gyarlóság beismerése megaláz; az alázatosságot pedig nem szívesen vállaljuk. Sőt, ha már be kell látnunk botlásunkat, akkor annyi mentő-körülményt találunk, hogy végül is hibáinkat egészen eltörpítjük. Vegyünk csak szemügyre egy gyakorlati példát. Ha valakit önmagának értékeléséről megkérdezzük, akkor legtöbbször vagy öndicsérő feleletet kapunk, vagy olyan alázattal kiszínezett ítéletet, hogy ez a felelet egyenesen követeli a dicsérő elismerést. Az első közvetlen öndicséret, a másik közvetett: a kikényszerített dicséret követelése. Ha azután egy-egy hibát mégis el kell ismernie, akkor a mentő körülmények felvonultatásával iparkodik enyhíteni botlását. Sokszor a „rossz természetben”, majd az elhanyagolt nevelésben, majd a rossz társaságban van a hiba; ő inkább áldozat, amely viseli az élet terhét és szenved a testnek követelését.

Ez a konkrétum nagy gátat emel az őszinte önismerésnek. Érezni kell, hogy a valóságos önismerethez *komoly és készséges alázatra* van szükség. Az ember felértékelése emelő lelki erő, de *a saját egyéniségünk kiemelése* elfogultság.

E hiba letörésének egyszerű gyakorlati módja az, hogy gyakran egybevetést végzünk a kiemelkedő egyéniségek életével; ekkor igen hamar észreveszem, hogy milyen gyenge és törekeny az én belső életem. Azt szívesen megengedem, hogy itt is *nagy jóakarattal és őszinteséggel kell*, de ezt vagy feltételezi vagy megszerzi a gyakorlati egybevetés. Az önmagát megismerni akaró embernek tehát arra kell törekednie, hogy mások tiszta, értékes élete olyan magaslatnak tűnjék fel előtte, amelyet neki is el kell érnie. Azért szokták komoly nevelők ajánlania nagy emberek zsenik és szentek életének tanulmányozását. Ezek a *csúcsemberek* reávilágítanak töprengésünkre; de nem az ambíciót letörő és letipró keménységgel, hanem a megközelítés lehetőségének emelő és vonzó erejével. A magasságok világából sugárzó tűz megvilágítja gyengeségünket és letompítja önmagunk helytelen felértékelését.

Ha ez az egybevetés, élettörténet-látás és életrajz-olvasás egybeforr önéletünk igazi értékeinek keresésével, akkor megvetettük azt az alapot, amely az igaz önéletismerethez vezet.

b) A második lépés: pozitív módszer követése. Ez már nem elméleti alapvetés vagy kidolgozás, hanem gyakorlati programunk keresztülvitele.

E programban első helyen áll a napi lelkiismeretvizsgálat.

Ez a lelki munka állandó és követelődő kérdés. Olyan, amelyet esetenként magamhoz intézek, *életem értékét és egyes cselekedeteimet* illetőleg. A feleletet nem mástól, hanem lelkiismeretemtől várom.⁴² Ennek szava *Isten szava*,⁴³ *Isten szava* pedig az igazság meghirdetése. Ha azután még hozzáve-

⁴¹ Amennyiben csak ismeretek közléséről van szó, annyiban még lehet okkal-móddal hajlamról, gyakorlatról meg a többi vérszegénységet leplező iparkodásról úgy elmélkedni, mintha egyéb se kellene aztán a neveléshez. De ne felejtjük, hogy az igazi Mesterek egytől-egyig a fenekéstől való megrendülés világából jönnek közénk!

⁴² H. G. Stoker: *Das Gewissen*. Bonn, 1925. (Ismerteti a lelkiismeretről szóló elméleteket és annak kellékeit.)

⁴³ A lelkiismeret a modern gondolkodás egyik izgatón kényes problémája. Nemcsak *Nietzsche* gondolkozott el minduntalan fölötte, nemcsak *Dosztojevszkij* állt meg újra meg újra meg újra a bensejéből hangzó különös valami szózatára, hanem mások is, a többiek, akik a megingathatatlan alapot keresték az események zuhatagjában. De hiszen ez így volt már máskor is, régebben is. *Rudolf Maria Holzapfel* egyenesen így kezdi a hosszú elmélkedését a lelkiismeretről: „Durch unabsehbare Zeiten geht ein Suchen und Fragen nach den dunklen Ratseln des Gewissens. Man glaubt fast das Beben und Bangen zu fühlen, von dem so viele erfasst werden. sobald sie die seltsamen Stimmen, die fernem Rufe in ihrem Innern vernehmen. Von den unendlichen Scharen gewöhnlicher Zweifler und Ringer heben sich die hehren Gestalten der Verzückten, der Weisen, der Forscher, der ahnenden Dichter und Künstler ab, die auf ihrem einsamen Horsten dem wundersamen Raunen, den geheimnisvollen Sprüchen lauschen, deren Ursprung suchend, vor ihren Finsternissen erschauernd. Es ist, als sehe man aus der Dunkelheit uralter Walder die heiligen Augen indischer und chinesischer Anachoreten, griechischer Weisheitsverkünder und Mysterien-priester, mittelalterlicher Mönche und Mystiker, unzeitlicher Denker und Lebensdeuter hervorschimmern, fragend, zwellfend, ahnend in die Zukunft schauend: „Was ist das Gevisse?...” (Panideal, I. Eugen Diederichs, Jena, 1923. 177. l.) – Csak egy az egyetemes kutatás felelete, a lelkiismeret: az Úr örök beszéde!

szem, hogy az önmagát vizsgáló ember *Isten jelenlétében az örök felelősség tudatában* végzi munkáját, akkor megértem azt, hogy az ilyen önitélet valóban komoly és igaz lesz.

Ez az első lépés azután arra is rávezet, hogy *beleavatkozzam* az életem irányításába. Nem engedhető meg ugyanis, hogy az élet sodra tehetetlenül *magával* ragadjon, hanem arra kell törekednünk, hogy egyéniségünk saját lelkiességünk szerint kapjon helyet az életben. Ez pedig a gyakorlati önismerésnek arra a területére is eltol bennünket, hogy *önértékeinkkel* is tisztába jöjjünk. Ezt pedig nem azért kell kiemelnünk, mert a *lelkiismeretvizsgálat* fogalma igen gyakran szűkebb területre szorul: csak a hibákat keresi az ember. Alapvetésben jó és rossz készségek hordozói vagyunk, csak értelmünk elhomályosodása folytán nem látjuk mindig a tiszta eszményt és akaratumk aktivitásának csökkenése miatt hajjünk az alsóbbrendű élvezetek felé. Ebből azután az következik, hogy a *jó* megismerése is feladata lelki önértékelésünknek. A lelkiismeret-vizsgálatnak tehát kettős utat kell követnie: keresni kell a hibákat, amelyeket elkövettünk, és vizsgálni kell a jó készségeket, amelyek bennünk élnek. Annak az embernek pedig nem kell az önteltségtől tartania, akinek ez a lelki mentalitása: a hibák belőlem, az erények *Istentől* származnak. A gyakorlati élet számára követendő mód legyen, hogy hibáinkat önmagunk fogadjuk el, belső értékeinket az élet és mások (pl.: lelkiatyá) ismertessék el velünk.

A második mód a *hosszabb időre visszatérő önvizsgálat*. Ez nem ugyanaz, mint az előző, mert attól célban és eredményben egészen eltérő. A lelkiismeretvizsgálat egy nap felértékelését célozza és egy-egy hiba megváltoztatását eredményezi; a hosszabb időre való visszatekintés pedig *az életvonal diagrammjának irányát akarja megismerni és egyetemleges életváltozást eredményez*. Ez a vizsgálat a gyakorlati életben a szentgyónás előtti lélekvizsgálat. Kisebb-hosszabb időszakasz lemérése, amely az életirányokban látható, *következetesség* vagy ingadozás lemérését adja. Az egyéni élet megismerésében, felértékelésében ugyanis alapvető fontosságú az élet *irányának* ismerete.

A harmadik mód a *lelki gyakorlatok* vagy *csendes napok* követése. Ez a szent idő kiemel a köznapi élet forgatagából és kapcsolataiból; egészen önmagunknak és *Urunk-Istenünknek* ad át bennünket. A kikapcsolódás azt jelenti: szemünk, fülünk kapuin kívül marad a világ. Még érzésvilágunk is korlátok közé szorul. Természetes tehát, hogy figyelmünk egész ereje önmagunkra irányul. Az elmélyedés pedig, mely velejárója a visszavonulásnak, az életkörülmények csendes, sokszor tudatalatti hatóira is kiterjed és így a *legmélyebb ismeretig* is eljuttat. Ez az ismeret az igazi *mélyéskutatás*, mert a legapróbb részletekre is kiterjed.

Azt is hozzá kell tennünk, hogy e vizsgálatok és elmélyedések erejét és hatását erősen támogatja az *isteni kegyelem*, amely életünk ez intro- és retrospekciós perceiben, óráiban és napjaiban lelkünkbe árad. Itt már nemcsak természetes erők áramlásával van dolgunk, hanem a *Szentlélek* kegyelmeinek kiáradásával is számolhatunk. *Ahol pedig az Isten dolgozik, ott megvilágosodik a lélek rejtett világa, azért, hogy felmagasztaltassék az ember megújuló lelke.*

Ezeknek a módszereknek *lényege*, hogy *önmagunk* végezzük *Isten fégyelmével*. Azonban emberi segítség is igénybe vehető. Különösen akkor, ha gyarlóbbak és gyengébbek vagyunk, vagy lelkiismeretünk ítélete ingó és zavaros. Itt különösen a *lelkiatyá* szerepére kell utalnunk, aki a lélekszeretet melegeivel és *Isten* előtti szent felelősség tudatában áll mellénk lelkünk megismerésének szent munkájában. A tudományos módszerek segítséget nyújthatnak, de az igazi gyámolítást, a *vitális kapcsolatok* közvetlen felvétele adhatja. Ez pedig nem a kutató lélekbúvár és ember viszonyából, hanem az önmagát készségesen átadó és a szeretetből nevelni tudó lelkek belső egybecsendüléséből ered.

Így lesz az ember embernek segítője – a lélek-megismerés kötelel feladatában.

De mi ennek a *célja*? Semmiképpen sem megállapítás, lemérés, fel- vagy leértékelés, hanem új feladatok meglátása, amelyek az élet felső síkjának elérésére segítenek. Akár szülő, akár nevelő-lelkiatyai hivatással áldott meg az *Úr*, mindenképpen arra kell törnünk, hogy olyan egyéniség legyünk, akinek léleksugárzó ereje *teremtő erői* reprezentál. Ez a magasabbrendűség azonban nem adott, hanem szerzett kiválóság. Ennek alapfeltételeit kell önismeréssel megtalálnunk és ennek megvalósítására kell állandó munkával megfeszülnünk.

3. Az állandó önnevelés.

Aki hosszas megfigyelés után szelleml fölényel meghatározza önmagát, az nagy feladat előtt áll. Látom, hogy ki vagyok, következőleg látom, hogy kivé kellene lennem. Az én-em és az *embereszmény* között mutatkozó távolság a szelleml-lelki magaslat megközelítésére kényszerít. Egyrészt önmagamért, de másrészt azért is, mert a neveléstan szerint a nagyobb hatásokat a kivételesebb egyéniségek érik

el.⁴⁴ Az első az *Istenhez* való közeledés, a másik az *isteni teremtő aktus* kópiázása.

Az a kérdés, hogy *miképpen indul meg ez a tökéletesítő szellemi munka?* A feleletet ez a tétel adja: *kipontozom az eszményi emberarcot, hogy annak vonásait saját egyéniségembe belerajzoljam.*⁴⁵

A tökéletes emberlélek, két jellegzetes vonást mutat. Az első a lélek *egocentrikus* aktivitását, a másik a *kifelé törő sugárzását* mutatja.

a) Az én, a személy szuverén beállítása mellett egész természetes az ember elmélyülésére való törekvése. A világ az embert körülvevő erőtömeg, amely hullámgyűrűbe zár mindenkit és akarva, nem akarva, belénk ömleszti energiáit. Az ember tárt világ, amely szellemi tártságával befogadja a szellemi erők kínálkozását és tárolja magában a kívülről beáramló energiákat. De nemcsak gyűjt, hanem arra is tör, hogy magasabbrendű lények felébresztésével uralmat tudjon szerezni a világ felett. Az üremler olyan személyiség, aki hatalmában tartja a világot és minden megrezdülését parancsoló szavával akarja kísérni és irányítani. Az ember az *írás* szava szerint is *uralkodásra* teremtett lény; az élet a maga plaszticitásában állítja elénk ezt az igazságot. A *szellemember* magasabb életípust jelent az emberéletek skálájában. Azt a valakit, aki lelkének erejével dolgozik és szellemének végnélküliségébe foglalja a véges világot. Ellentéte az *anyag ember*, akinek életében csak annyi az egocentrikus beáramlás, hogy mindent igényel, mindent befogad és elégető kazánként hamuvá égett, de magasabbrendű munkaenergiákká nem transzponál. A fejlődés vonala ebből az alapfokból indul és a lelki ember szent magaslatáig emelkedik.

Ez a fejlődés hosszú folyamatnak, sőt azt mondhatnám, hogy állandó életfolyamatnak eredménye, amelyben a befelé törés és belső transzponálás csodálatos munkája folyik. Mindenkiben végbemegy, állandóan történik, de éppen a közvetlensége és egyetemlegessége miatt figyelmen kívül marad. Úgy vagyunk vele, mint a búzaszem kalászbá szökkenésével. Ez a gazda szeme előtt lefolyó biztos és következetesen végbemenő életfolyamat; de csodás és ételsokszorozó volta figyelmen kívül esik. Az emberi életben is úgy történik ez az életbe ható és felsőbb életet fejlesztő indítás, hogy szinte figyelmen kívül marad a folyamat egyes állomása.

A valóságos hatás első lépése a *jelentkezés*, a második az *átvétel*, a harmadik az *átértékelés* és végül az *uralkodó ember kitermelődése*. Itt tehát olyan vitális kapcsolat van, amely kívülről indul, belső én-ünkön átrezeg és végül személyiségünk finomított alakját termeli ki.

Ez a folyamat gyakorlati példákban így történik. A gyümölcs vagy márványdarab belekerül figyelmünk tengelyébe, jelentkezése a kérdések tömkelegét indítják meg, majd reáfigyelve, átjut tudatunkba. Alakja, színe, értéke, haszna, belső összetétele, fejlődési állomásai, története, jövőre szóló kihatása, elváltozása, átalakulása, új alakok szolgálata, a kis környezetben és a nagy világban elfoglalt helyzete felkeltik a szellemi ember érdeklődését. Az anyagias ember *megeszi* vagy *eladja*. Ezzel le is zárja az *átvétel funkcióját*. A magasabbrendű ember *átértékeli* a belőle sugárzó energiákat – vagy az anyagi élet tökéletesebbé tételére, vagy a szellemi élettartalom gazdagítására. Amit a kis gyümölcs hirdet, azt a saját életét emelő világnézet szolgálatába állítja. Maga-magát is úgy illeszti bele a nagy mindenség egyetemébe, hogy az *Istentől* elgondolt része, még pedig becsülendő része legyen az egésznek, íme, itt már megindult az az erőátvitel, amelynek dinamizmusa életet teremtő hatalommá szélesedik.

Pedig még nincs megállás. A természeti erők arra is készítetik az embert, hogy hatalma alá vesse az ismert igazságokat. Uralkodjék rajtuk! Használja saját javára, fejlessze anyagi és szellemi kultúráját, legyen kimagasló hatalom, amely a természet erőinek lépcsőzetén az élet igazi magaslatára emelkedik. Ez az út azután szintén úgy járható, hogy a birtokba vett, vagy felismert igazságok alapján az életrejtély titkos világához vezet. Az ember lélegzete olyannyira erősödik, hogy beeláthat az élet kohójába. Eljuthat az élet szentélyéig, ahol a *Teremtő* akciója adja a természet legelső lendületét. Ez a találkozás pedig nem a *gyarló ember* és a *mindenható Úr* összeroppantó találkozása, hanem – épp a vallás szent tanainak átvétele, átértékelése szerint (hisz ez is egy része a nagy mindenség jelentkezésének!) – *a fiú ölekezése égi Atyjával*.

⁴⁴ A nevelők neveléséről *Imre S.* így ír: „...a legelső, legfőbb pedagógiai feladat: a *nevelők nevelése*. És pedig a nevelés egész folyamata számára. Tehát I. (az iskolába lépés előtti szakaszra) szülői személyiségek nevelése, II. (az iskolában) tanítói személyiségek nevelése; a III. szakasz (önnevelés) szükségletei ezzel megkapják a kielégítést...” (Dr. Imre Sándor: A személyiség kérdése, Bp. 1926. 11. 1.)

⁴⁵ A „belerajzolás” tulajdonképp lélekkítárás, egy egészen sajátos lélektani gyakorlat, amelynek a formáit, módzatait többen is leírták, így: *Erwin Rousselle*, *Mysterium der Wandlung*. (Otto Reichl Verlag. Dannstadt.)

Ez a tény azután a legtökéletesebb és legmagasabb *önértékelés*, amely mindenek fölé emel és mindennél nagyobbak mutat. De ez sem megállást hirdető állapot, hanem a *kegyelmi erők vitális átömlésztésével meginduló isteni áthasonulás*. Munka, amely eredetben *Istentől* jön, de kiforrásában emberen keresztül megy végbe. Égből eredő, de földön megvalósuló és az embert égi hivatottságára előkészítő, így érthető meg azután az a tény, hogy az ember eszményileg tökéletesebb típusa akkor áll eléünk, ha az *Ég* felé is kitérül a lélek szentélye és a föld-*Ég* befogadásával isteni embert teremt önmagából,

b) *Megmaradhat-e az ember egészen önmagának?* Olyan elszigetelt-e az élet, hogy a világtól, embertestvérektől és *Istentől* elszigetelten elegek vagyunk önmagunknak?

Ellenkezőjére utal az a tény, hogy mások közé ékelődött azoknak kisugárzó energiáiból állandóan részesülünk, továbbá, hogy a fejlődés sodrában világgal, embertestvérekkel, és *Istennel* kapcsolatban vagyunk. Amint a fejlődésnek nincs határa, úgy az erőfelhalmozódás munkájának sincs befejezése, tehát a kölcsönös hatás állandóságával számolni kell. *Az „én” erőquantuma nem lezárt mennyiség, hanem dinamikaileg érvényesülő sugárzás.* Még pedig abban az értelemben, hogy más embertestvér életét is emelje és szolgálja.

A helyes önnevelésnek tehát arra is ki kell terjeszkednie, hogy olyan tartalmas egyéniségekké legyünk, akikből szinte sugározva árad a másokat nevelő energia (a szuverén élet szépsége, egyes jótettek példája, stb.), és akik örömmel adják másoknak lelki értékeiket. Az elsőt elérjük, ha egyéniségünket kiegyensúlyozottá, emelkedetté neveljük, a másikat pedig megvalósítjuk, ha a *jót-akaró, a teremteni vágyó* emelkedett lelkületet megszerezünk.

Az önnevelés útján ez a második a nehezebb. Még pedig azért, mert ebben az önzés, a kizárólagos birtoklási vágy fölé emelkedünk. Azt pedig láthatjuk, hogy ez a birtoklás-vágy – irányuljon az akár anyagi, akár szellemi értékre – igen mélyen gyökeredzik az ember lelkében. Bár ennek a *kitérülő jót akarásnak* és *adni-vágyásnak* megszerzése nehéz munka, mégis az igazi értékes lélek kialakításához nélkülözhetetlen.

Ha az értékközlés egyszerű értékszóródás lenne, akkor nem volna hajlandó reá a gyűjtő ember; ha azonban olyan erősugárzás történik, amely ugyanakkor *teremtő erejénél fogva életérték sokszorosítása is*, akkor már hajlik feléje az ember. A valóság pedig az, hogy a nevelő munka, az emberlélek megemelése, a felsőbbrendű ember, a metafizikai irányba ívelő személyiség kitermelése: az *isteni ember teremtése*. Itt tehát nem erővesztésről, hanem erő-sokszorozódásról van szó. – Ha pedig *hozzáveszünk*, hogy ez a kiáradó sugárzás önmagunkra *visszaható*, önmagunkat is nevelő és – ember és *Isten* előtt – felemelő folyamat, akkor még szívesebben állunk ebbe a szellemi közösségbe.

Ha pedig a lelki adottságunk megvan, akkor a gyakorlati életben könnyű ezt az utat kipontozni. Tanítok mást, hogy telítődjék az ő lelke is, intek, vezetek mást, hogy hibáit elhagyja és a helyes életutat megtalálja. Időt, fáradságot árnak nézek, amelyet mások lelkéért áldozok. Munkámat örök kincsek szerzésének nézem. *A véges idő és ideig tartó* fáradság árán *örök* kincseket szerzek, így azután nem nehéz és nem megvalósíthatatlan a tudatos és célirányos önfeláldozó munka. Annál is inkább, mert emel és segít ebben az a szeretet, amely felém árad és bőségesen elömleszt engemet is. Ez a felém áradó szeretet olyan erős és olyan erőt közlő, hogy további munkára serkent. Még pedig abban az irányban, hogy engemet még nagyobb áldozatokra és lemondásokra képesít. Ez a csodálatos lelkiség *magyarazza* meg az önfeláldozásra készülők életét, akik akár a tudomány művelésében, akár a lelki nevelés munkájában, akár a missziók szolgálatában életátadásra is képesek. A legkiváltságosabb lelkek arra is nevelik magukat, hogy *élő áldozatai* legyenek másoknak. Ezek az igazán *Krisztust* követők, mert magukra is értelmezik az Úr szavát: életüket adják juhaikért. Ez már *a szeretet maximuma*, mert kiáradásának bőségében önmagát is kész eltemetni. Természetes, hogy ezt azok értik meg igazán, akik tisztában vannak azzal a szent evangéliumi igazsággal, amely szerint a földi életkincsek feláldozása: az örök élet értékének megtalálása.

Az önnevelés munkája tehát akkor helyes, ha *egyéniséget teremt*.⁴⁶ *Olyant, amely a világ javait felszívja, de olyant is, amely az életértékeket kisugározza,*

⁴⁶ Ne tévesszük össze az egyéniséget az elvszerűséggel. Az elvszerűség egyéniség nélküli csökönyösség és „fixa idea”, Az egyéniség *plasztikus*, mint minden élő forma; meg van benne a képesség, hogy a *hűség dacára* a körülményekhez alkalmazkodjék. A *csak* igazságos ember rendszerint a legigazságtalanabb ember, – mert az igazságossága csupán elvszerűség, merevség. Ezért van az, hogy a sarkalatos erények elseje *a bölcsesség és nem az igazságosság*.

Erre kell törekedni minden nevelőnek – önmagát tekintve. Ez pedig eszmény-kitűzés és annak céltudatos megvalósítása.

Az embereszmény elgondolása és megrajzolása látszólag fantáziálás vagy élettelen típus-beállítás. Séma, amely holt formájában lép csupán elénk. A valóság nem ez. Az eszmény mindig beszélő, ösztökélő, elém lépő, követelődző hatalom és bennem az *áthasonulás* folyamatát követeli. Nem inaktív váz, hanem lendítő erő. Van benne sok a vonzás dinamikájából, de árad belőle ébresztő, serkentő vitalitás is. Így azután épp állandó hatásánál fogva fejlesztő hatalom lesz.

Elém lép az élet minden pillanatában és önátalakításra készlet a nevelés mozzanataiban.

4. Az önnevelés gyakorlata.

Primitív formában tulajdonképp mindenütt megtalálható. Senki sem él találomra az emberek között, mindenki érdekek és célok szerint rendezi szavait és viselkedését. Felnőni, élni, előre jutni azonban csak az tud, aki elég okos ahhoz, hogy ne csak a más kárán tanuljon, de – a magáén is.

Számunkra a kérdés nem az egyszerű, a természetes józanság gondjai szerint tárul elénk. Nem az a problémánk, hogy mi módon küzdhetjük le az élet kisebb-nagyobb ütközéseit, hanem az, hogy miképpen válik lehetővé, hogy a lelkiismeret végső, rezolut követelését maradék nélkül megvalósítsuk.

Régebben az önnevelés elválaszthatatlan volt az „akarat szabadságáról” szóló hosszadalmas töprengésektől. Számunkra – jelen beállításban – *a tettek idején* az „akarat szabadsága” meglehetősen lényegtelen téma. Természetesen nem függ minden a tetszésünktől, legjobb szándékaink is dugába dőlhetnek, ha nem vesszük tekintetbe eléggé természetünk sötét hatalmait. Azonban lelkünk mélyén lapangó erővel nem úgy számolhatunk le a legjobban, hogy magunkat kizárólagosan sanyargatjuk,⁴⁷ hanem inkább úgy, hogy szembe fordulunk velük, és idegességeinket, kényszerszokásainkat *megérteni* iparkodunk, azaz eredetükre, okaikra visszavezetni igyekszünk. Az észnek, a kutató értelemnek sokkal több szerepe van az „önnevelésben”, mint a pusztá fogadkozásoknak és erőfeszítéseknek.

Ebből nyomban adódik, hogy a lelkiismeretvizsgálat nem szorítkozhat kizárólag a hibák össze-számlálására, hanem le kell hatolni eredetük gyökeréig, fel kell tárni összefüggéseiket, rejtett, leplezett érvelésüket. Sőt a hibák mellett ki kell terjeszteni a puhatoló vizsgálatot az erényekre is, amik nem is mindig erények, noha esetleg a normával összhangban állhatnak. Mert az erények korántsem egytől-egyig csak a dicsőséges pillanataink emlékei. A szolgálatkészség például származhat alacsony megálázkodásból, a szeretet fakadhat serdületlenségből, őszinteség fékezhetetlen nyelvelésből, tisztaság félrehúzódo, félénk, lekötözött lelkiségből. Az erényeknek is megvan a maguk felvilágosító értékük a magunk mivoltának alapos leméréséhez.⁴⁸

Tulajdonképp egész életünkben megnyilatkozó fiziognomiát kell szüntelenül kutatnunk. Az élet nem egyedül bukdácsolás jóból rossz cselekedetre, a gyarlóság okozta elesés és szüntelen felemelkedés, hanem azonkívül fejlődés, érés is. Csak kevés embernek adatik meg, hogy makulátlanul járja végig az élet útját. A legtöbb inkább „megtérésekkel”, páfordulásokkal jut az ideál követelte magaslatok közelébe. A bűnös múltú ember még nem az értéktelen ember, ha útjain nagy igényű lélek kísérte és ösztökélte,⁴⁹ továbbá – amit éppen mindenekelőtt számon kell kérnünk magunktól – küzdelmeink elevenereje. Mert velejében a lelki elkallódás gyökérzete – a jóra való restség.

De még *ezután* sem mulasztjuk el azt a nyomatékos kijelentést, hogy az önismeret pozitív életideálok nélkül teljesen értéktelen, a magunk bensőjének firtatása határozott eszmények nélkül haszontalan időpazarlás. És éppen ebben különbözik *a homo devotus* a csupán csak kíváncsi embertől, hogy a magával való foglalkozás nem valami frivol játék, hanem valahogyan *Pascal keresése* – „könnyek” között. A modern irodalom zsúfolva van szellemi játékként üzött pszichológiai keresgéléssel. Egyik-másik érzélgős önvallomása az indiszkréción kívül alig egyéb, mint ötórai teán szokásos csevegés. A magunk lelkiségével való foglalkozás csak akkor bír jelentőséggel, ha az komoly elhatározásból fakad és nem pedig kíváncsiskodásból.

Az önismeret elmélyítése csupán a bevezető aktus a tulajdonképpeni célhoz, az életideálok meg-

⁴⁷ Ez a megállapítás nem az aszkézis önsanyargatásával áll szemben, hanem a beteges túlzások ellen akar szót emelni. (Lásd: flagellánsok, akiket az Egyház is elítélt!)

⁴⁸ Nem szabad sohasem feledni, hogy az erény készségét magasabbrendű céloknak erőfeszítéssel való megközelítése teszi erényes tétté!

⁴⁹ Itt kapcsolódik az életbe különösen az isteni kegyelem megvilágító és megindító ereje.

testesítéséhez. Ez se pusztá akaraterő-gyakorlat.⁵⁰ Sőt teljesen ellentéte minden fajtájú *feszült figyelésnek*. Maga az életideál felállítása a legteljesebb éberséget kívánja; ez a nappal munkája. De az emlékezetbe való *bevésés már a lélekkítarás munkájának megindítása*. Ezt pedig az elmélkedés adja, amely az elvek, a maximák kirajzolását és lendületes megszerelését eredményezi.

A pusztá „akaratgyakorlatok” megfelelő eszményképek nélkül, azaz *eleven*, az élet minden vonatkozását pontosan felölelő *élőképek* nélkül, meddő erőlködések, amelyek inkább kifárasztanak és eredménytelenségükkel elcsüggesztenek. Akinek azonban világos feladata van az életben, aki tudja, hogy mit kell tennie, *mivé* kell válnia, az nem pepecsel önmagával, hanem az eszme lelkesítő erejével feláll, elindul és – célhoz is ér.

Mély önismeret, valóban nagyszabású életideál és emelkedett élet csak ott lehetséges igazán, ahol az intelligencia megfelelő ápoltságban részesül. Ezek egyikét sem teszi teljessé az egyszerű, a jószándékú szív, mindenik ugyancsak alapos képzettséget is kíván, sőt olykor egyenesen zsenialitást. Sokan megelégednének az egyszerű „erényes” élettel. Az Úr kisebb talentumú embercsoportjának elég is ez. Sajnos azonban a nagyszabású természetek mégis inkább a hatalmas intellektus erejével szerzik meg maguknak a biztonságot a „kibontakozáshoz”. Ne áltassa tehát senki magát, hogy már eleget tett, mert résztvesz olykor egyik-másik kultúrmozgalomban vagy itt-ott kölcsönkér egy könyvet valamelyik olvasókör könyvtárából. A nagyszabású élet nem akárki dolga. Az „akaraterő”, a pusztá sportszerű erőfeszítések nem röpítenek senkit se a magasba. Csak a tartós, állhatatos önképzés, a föltétlen komolyság hozhatja meg a kívánt megvilágosodott értelmet és az élet elevenségét szolgáló lendületet.

De maga a csendes lélekkítarulás is megkívánja, hogy otthonunk legyen a könyv világa. Semmi se alkalmasabb a szuggesztív pillanatához tartozó hangulatok felkeltéséhez, mint a jól megválasztott könyv felnyitása. Vannak, akiknek elég kézbe venni kedvelt könyvüket és már is körülöttük, sőt bennük van a kívánt hangulat, amelybe elereszkedve termékenyen tárhatják ki magukat a kicsirázásra váró gondolatok elé. A műveltség valójában lélekkimélyülés, amely nem jut akárkinek osztályrészsül, hanem csak azoknak, akik újra meg újra képesek belekezdeni a maguk építésébe, formálásába. Ezért természetes igény és kötelesség az egész életre kiterjedő önnevelés.

II.

A nevelés tárgya.

Ebben a részben arról szólunk, hogyan kell megismerni az embert. Mivel pedig a szó szoros értelmében vett nevelés ideje a gyermek-, a serdülő- és ifjúkorra esik, azért leginkább ezeknek a megismerésével foglalkozik. A nevelés azonban tágabb értelemben emberszolgálatot is jelent. Erre való tekintettel a felnőtt ember megismerése is kötelességünk.

1. A nevelés köre.

Kit zár magába a nevelés nagy köre? A szó leszűkített értelmében a gyermeket és a serdülőt, tágabb fogalmazásban az ifjúságot is, a valóságban *minden embert*.⁵¹

Kérdés most az, vajon *milyen értelemben tárgya a nevelésnek a gyermek, az ifjú és a felnőtt?*

a) A *gyermek* és a *serdülő* életkora 10-18. év körül mozog. Ez a két szakasz röviden így jellemezhető: *az intenzív fejlődés korszaka*. Ezekbe az évekre esik a testi, szellemi és lelki kialakulás legerősebb üteme. Ebben a korban halmozódnak fel leginkább a jövőt alakító élmények, ekkor tágul ki a szellemi élet horizontja és kezd kialakulni a világnézet. A kis gyermek a lehetőségek embere, aki a benne pihenő tehetségek mérve szerint alakítható és fejleszhető. Benne tehát a legnagyobb a *fejlődési lehetőség*, de vele arányban – intenzívebb az erőfelvétel is. Mivel pedig a szűkebb értelemben vett nevelés tudatos és célirányos erő kifejtés, azért a gyermek és a serdülő alkotja elsősorban a nevelés tár-

⁵⁰ Az akarat edzése nélkülözhetetlen, mint *eszköz*. A lényeges a nagy célok megérezése; az akaratgyakorlás könynyíti az odafordulás ütemességét.

⁵¹ Ezért mondja *Giese*, hogy a nevelés több, mint a gyermekek fejlesztésének művészete. Tartalomban: „Menschenbildung”, terjedelemben a felnőtteket is magába záró. „Pädagogik hiess vormals schlicht Erziehung der Kinder, dann wurde daraus eine Kunst der Menschenbildung.” – Majd így nyilatkozik: „Nicht mehr das Kind ist eigenes Objekt, auch der Erwachsene, auch der Schulentlassene.” (Dr. F. Giese: *Bildungsideale im Maschinenzeitalter*. Halle a. S. 1931, 11. l.)

gyát.

A nevelés lényegét eszménymeglátás, majd egyéniség megismerés, erőfejlesztés és telítés adja. Az első a kialakítandó élettípust jelenti, a többi pedig – az adottságok figyelemre méltatásával – annak megközelítését szorgalmazza. Ez tehát nem „típus-teremtés”-t és gépszerűen egybevágó emberalakítást szorgalmaz, hanem az egyéni talentumokkal, más és más lelkeséggel, energiákkal telített és működő *személyiségeket* akar az életbe beállítani. Az igazi nevelésben tehát igen fontos *a nevelő részéről a tervszerű elgondolás és a tudatos irányítás, a tanítvány részéről pedig a fokozatosan erősödő készséges és tudatos erőfelvétel.*

A nevelés munkájában a gyermek, a serdülő és ifjú fejlődése alatt a nevelés tudatosan irányító ereje fokozatosan csökken, viszont a fejlődő ember készséges és tudatos erőátvétele növekedik.

Ez már reáutal arra is, hogy a növekedéssel, a korban való előrehaladással kifelé jutunk a szorosan értelmezett nevelői munkából és nagyobb terület jut az önnevelő szellemi erőfeszítésnek.

b) *Az ifjúság életét az előkészület és orientáció jellemzi.* Az első azt akarja jelezni, hogy teljes fejlődéssel az életre alkalmassá tegye magát, a másik pedig arra tör, hogy keresi az élet értékét, értelmét és homályosan már a célját is. Az utóbbi inkább szellemi és lelki területen mozog, az első pedig az anyagi és szellemi élet egészét foglalja magába.

Ezek azonban nem egyedülálló és teljesen független irányjelzések. Belejátszik ezekbe a *múltnak majd minden tényezője.* Tehát ezek a jelenségek az életeredőnek inkább az egyik leglényegesebb összetevői. Mindkét jelenséget aláfesti és erősíti az egyéniség belső előretörése, az „én” szuverén jelentkezése; ez lesz az életeredő harmadik nagy komponense. Természetes, hogy itt nem világosan definiálható tényezők hatásaival van dolgunk. Az életeredőt a fejlődés folyamán kapott nevelési – milieubeli, gazdasági, kulturális, esztétikai, morális, szociális és vallási – hatások is irányítják; ezek azonban, bár mindig, de változó erősséggel éreztetik hatásukat, azért nem említhetők a *jellegzetes hatók* között. Természetes, hogy ezek is fontos és erőteljes tényezők, de – ebben a korban – a domináló faktort a fentiek adják. Itt tehát azokra helyeztük a súlyt, amelyek egyenesen kiemelkedő jellegük miatt az ifjúkor domináns tényezői közé sorakoznak.

Úgy az *orientáció*, mint a *jövő előkészítése* tehát függvény, amelynek iránya nagyrészt már a múltból sarjad, de a jelen hatásai alatt is elhajlik. Azért arra is figyelni kell, hogy az *ifjúkor jelene* szintén jótékony befolyás alatt maradjon. Az ifjú életnek ez a része még a módszeres neveléshez tartozik, melyet még legtöbb esetben a szülők, tanárok, lelkiatyák irányítanak. Azért kell ezt leszögeznünk, mert csak így áll előttünk világosan az a tény, hogy az ifjú még akkor is a nevelendők körébe tartozik, amikor „érettségi bizonyítvány” van már a kezében. A szellemi és lelki érettség sokkal később következik be, mint ahogy azt a hivatalos érettségi bizonyítványok dátuma jelzi.⁵²

Azt azonban szívesen aláírjuk, hogy a nevelés *módját* tekintve más kategóriába tartozik az ifjú, mint a gyermek és a serdülő. Azért tartottuk már előbb is fontosnak, hogy az „én” szuverén jelentkezését erősen felértékeljük. Ez az a nagy faktor, amellyel az ifjúság nevelésénél nagyon is számolnunk kell. A gyermek lelkére való hatásban igen sok az *ébredtetés* és a *töltekezés*; magában a gyermekben pedig a *receptív* erő talán a legerősebb. *Az ifjú lélek azonban zártabb egység.* Hozzá csak olyanformán lehet közeledni, hogy a szellemi fölény erejével próbáljuk szervírozni a lélek magasabbrendű eledelét. Itt már számolnunk kell az „én” *szelekciós munkájával*, a választással is, itt már nem lehet eredményt elérnünk a *kényszerítés keménységével.*

Az én, a lélek centrumát uraló egyéniség maga is erősen beleszól már saját életének irányításába. Ebből logikusan következik, hogy a nevelőnek számolnia kell azzal, hogy indítása és reáhatása nem fog mindig olyan eredményt elérni, aminőt szeretne. Következőleg átmeneti sikertelenség esetén nem szabad mindjárt determináló tételnek felállítani, hogy ez a függetlenségi folyamat káros jelenség. *Ez az isteni életterv* egyenes megnyilvánulása; ezt tehát azzal a diadalmas optimizmussal kell fogadni, amely szerint *az én* legerősebb és legősibb előretörése *isteni* elgondolás. A helyes álláspont ez: „készséges evangéliumi szolga akarok maradni az ifjúság lelki nevelésében is, hogy teret engedjek az egyéniség

⁵² Úgy a tizenhetedik év körül mindenesetre lezárul egy nagyobb életperiódus, azonban az igazi szellemi öntudatosulás, a világban való tájékozódás csak a húsz-huszonegyedik év idején teszi meg az első – még mindig inkább csak botorkáló lépéseit. Hol van még a fiatal ember a meglett férfi nyugalmától és érettségétől! Egyáltalán, minden magával megelégedett ifjú titán megjegyezheti magának: „Gebildet ist nur der Mensch, der von seiner Willkür frei wurde und sein ganzes Leben, nicht nur sein Denken, sondern vor allem auch sein Handeln, sein Fühlen und seine Gesinnung zeitlosen, überindividuellen Werten unterordnet, der sich, kurz gesagt, einem Höheren hingibt.” (Dr. Willy Kuhn: Der Arbeitsbegriff der Pädagogik. Stuttgart, 1929. 8. l.)

érvényesülésének”.⁵³ „Őneki növekednie kell, nekem pedig kisebbednem”,⁵⁴ mondja keresztelő Szent János, ezt a tételt kell az ifjúság nevelésénél is maradéktalanul érvényesíteni.

c) A *felnőttek* lelki világa még inkább megerősíti ezt az álláspontot. A felnőtt ember élete ugyanis már kiforrott egység életérzésében, s ha művelt, akkor világnézetében kikeményedett formákkal rendelkezik. Az tehát semmiképpen sem vezetne eredményre, ha a nevelés romantikus, elmesterkelt rendszereivel közelednénk a felnőtt emberhez. Talán ez a sok nehézség is egyik oka annak, hogy a felnőttet, mint a nevelés tárgyát nem is szokták a pedagógusok⁵⁵ felemlíteni.

Amikor mi mégis megemlítjük, akkor nem is a szó szoros értelmében vett nevelési módszerek valamelyikét akarjuk a felnőttekre erőszakolni, hanem hangsúlyozni akarjuk, hogy irányító, tehát embert, életet formáló tényezők hatása alól ők sem vonhatják ki magukat. Van a felnőttek lelki életében is befolyásoló, pszichés hatás. Ez az utóbbi kapcsolja őket is, mint a nevelés „tárgyát” a pedagógia egyre szélesedő körébe.

Ha már a kör hasonlatánál vagyunk, akkor azt is le kell szögezni, hogy a felnőttek inkább a kör *perifériáin* helyezkednek el. Azt pedig nagyon jól tudjuk, hogy minél messzebb esik a kerület a középponttól, annál kevésbé intenzív ott a *középpontból* szétsugárzó *energia* hatása. Ez a természeti törvény nagyjából a lélektanra is áll olyképpen, hogy minél távolabb esik valaki tőlünk léleken, annál kisebb a sugárzó erők hatása. Ezt a tényt tudva világos lesz előttünk, hogy lelki hatásunk a felnőttekre legtöbbször kevésbé olyan erős, mint ugyanakkor és ugyanabban a helyzetben lévő ifjúra vagy gyermekre.

Hozzá kell venni ehhez még azt is, hogy a felnőttek feletti szellemi és lelki *fölényünk* nem mindig biztos. Pedig a lelki hatásnál ez igen fontos szempont. A gyermek és serdülő alapjában úgy van hangolva, hogy a felnőttben bizonyos szellemi és lelki fölényességet tételez fel, akár megvan ez benne, akár nincs. A felnőtt ember azonban egyenesen keresi és vonzódik a szellemi és lelki többlet felé. Csak akkor rendeli alá magát az őt irányítani akaró nevelőnek, ha ezt szubjektíve meg is találta. Ebből *azután* az is következik, hogy a felnőttek tudatos irányítására még kisebb számú és kivételesen hivatott egyéniség alkalmas.

Ez a nevelés *azután* , a *módszert* illetőleg persze teljesen eltér a gyermekeknél alkalmazott neveléstől.⁵⁶ Egyezés csak abban a pontban van, hogy az ő életük is egységbe foglalt eszmény szerint alakul. Az eltérés azonban igen nagyfokú. Az *alap* : a megértés. A *mód* : a baráti lélek megéreztetése. Az *eszköz* : a közvetlen érintkezés. Az *eredmény* : lassú vonzódás a nevelő által megrajzolt magasabbrendű típus felé.

A felnőttek életében azonban Saulusból nem mindig lesz Paulus. A damaszkuszi út isteni kegyelme ritkán záporozó égi sugárzás. A lélekelváltozás rendes útja a csendes, kitartó, belső, elmélkedő átalakulás! Azt is megemlíthetjük, hogy van a tudatos reáhatása mellett olyan állandó, tudatalatti ható tényező is, amely az *imponderabile* erejével hat. Ez a környezet, a sajtó, a közfelfogás állandó lelket érintése. Ez is átformál. Ide csak annyiban tartozik, hogy ezek hatását szolgálni vagy távortartani kell.

Mindez pedig abból a tényből következik, hogy még a felnőtt ember sem lezárt és befejezett egység. Őt is alakítja az élet, amely a fejlődés vonalán lendül tovább. Hogy hová, merre, az bizonytalan. Még a múlt sem határozott biztosíték. „Vidi cecidisse cedros Libani!” Sokszor láthatatlan és nehezen kielemezhető erők zúzzák össze az erősnek tartott embert. Ezek a nagy élettragikumok egyenes bizonyítékai az élet állandó változásának. A jó és rossz elhajlás állandó. Ezt az ingást szabályozni és kiegyensúlyozni – ez volna a felnőttek nevelésének és az önnevelésének a művészete.

Ha tehát a nevelés gyűrűződő ereje a gyermeket, ifjút és felnőttet is átjárja, akkor a nevelőnek tudatában kell lennie, hogy semmiféle hatás nincs eredmény nélkül. A hatás különbsége csak abban ál-

⁵³ Részlet egy levélből.

⁵⁴ Sz. Jn 3,30.

⁵⁵ Már a régiek. Mert az újabb problémákon tájékozott nevelők nagyonis tudják, hogy mennyire magára maradt és magával tehetetlen lehet az ember jóval az aranyos ifjúság öntelt éveinél később. Hiszen a pszichoanalízis „szükséglete” éppen az élet derekán jelentkező konfliktusokból adódott! Lehet és van pedagógia a serdülő koron túl levőekre is. Csak hát persze a problémák és a kérdések mások, mint amiket a szellem első derengése állít fel.

⁵⁶ Persze nem abban az értelemben, hogy a felnőttek között nem durváskodunk. Igaz, hogy sok ember számára a nevelés külső, érzékelhető jele – a brachium. Ezeknek a felfogása szerint a nevelés addig tart, ameddig valakit kockázat nélkül büntetni lehet. Pedig – érdemes megjegyezni – „die Schule soll und muss mit Anwendung delikatester Mittel Herz und Gemüt veredein und nicht durch Züchtigung noch mehr verhärten”. (Kuhn-Kelly: Lüge und Ohrfeige. Beiträge zur Kinderforschung und Heilerziehung. Langensalza, 1924. 23. l.)

lapítható meg, hogy a kis gyermeket és serdülőt az erőteljes és céltudatos indítás neveli, az ifjút a szeretetteljes, de komoly meggyőzés, a felnőttet pedig a leszűrődő tapasztalat. Ezért kap az első életkorban nagy szerepet a *szellemi fölényen alapuló tekintély*, a másodikban a *szereteten épülő megértő lelkiség* és a harmadiknál a *kölcsönös értékelésen alapuló személyes megbeszélés*. De bármily oldalról is nézzük a kérdést, végül mindig oda jutunk, hogy az emberi élet kölcsönös reáhatások nyomán fejlődik. Az egyedek élete különálló egység, ámde a fejlődés sodrában nem az. Az élet alakulása felszívás és átadás; behatások átvétele és életenergiák kisugárzása. Az élet fejlődését ezeknek a beáramló és kisugárzó energiáknak minősége szabályozza.

2. „Tu quis es?”

A) Téves ítéletek.

Az ember lelki szeme nem lát mindig tisztán, különösen, ha *elfogult előítéletek* vagy túlzottan intenzív érzelmek befolyásolják. Figyelembe kell venni azután azt is, hogy ezek a körülmények igen gyakran eltorzítják a gyemékről és serdülőről, ifjúról és felnőttről alkotott ítéleteinket. Következőleg a gyemékről alkotandó véleményünket és ítéletünk tárgyi és alanyi alapját esetleg revízió alá kell vennünk, hogy tévesen ne ítéljünk, tévesen ne irányítsunk: *hogy tévesen ne neveljünk*.

a) A pánoptimizmus és a pánpesszimizmus.

Az elméleti ember hajlamos arra, hogy rendszereket alkosson és azokba kényszerítse bele a való életet. Világfelfogásának világos tónusát vagy sötét kontúrozását reávetíti az emberekre és alapvetésében jónak vagy rossznak látja őket. Ez az ítélet egységes nevezőre hozza az embereket, könnyűvé teszi a nevelési következtetéseket, de viszont kérdésessé, vajon helyes-e az ilyen általánosító megoldás?

A *pánoptimizmus* gyökérzete mély világnézetbe kapcsolódik. Az *élet Ura az Isten, az ő kezéből csak szent és nemes eredhet*. Ez az alapelgondolás természetes logikával hozza magával az *emberi természet jóságáról* alkotott ítéletet. A túlzóan metafizikailag gondolkodók könnyen magukévá teszik ezt a véleményt. Ugyancsak idevezet azoknak a természetet istenítőknak a felfogása is, akik a természet szavának feltétlen értékét hirdetik. Az a különös igazság tűnik tehát élénk, hogy a legszélsőségebb theisztikus, metafizikus és természetimádó egy területre kerül. A különbség csak az, hogy az egyik a természetfeletti személyes *Teremtő* jóságából, a másik pedig a természet tudattalan és „spontán” erőiből vezeti le tételét.

Ebből azután azt a természetes következtetést vonhatják le a *gyakorlati* élet számára, hogy az ember a fejlődésnek minden egyes fázisában *jó*. Jó a gyermek természetének adottságában, jó fejlődésének útján, jó cselekvéseinek zürzavaraiban, jó forrongásainak ellentéteiben, jó kifejlődésének ellentétes formáiban is. Így azután nagyon egyszerű a nevelési formula is. Szabadjára kell engedni az egyén életét, mindenféle mesterséges beavatkozás csak kellemetlen gátlás lehet. Csupán arra kell vigyázni, hogy a külvilág benyomásai fokozatosan ériék a lelket.

Az emberi élet azonban a *szabadság* adományát is hordozza. A szabadság pedig magában viseli a törvénnyel párhuzamosan vagy *azzal* szembe haladó cselekvés lehetőségét. Így tehát bekapcsolódik az élet valóságába az egyéni mérlegelés és a döntés komponense is. Ez pedig már magával hozza a tévedés és bűn lehetőségét.

Ugyancsak figyelemre kell méltatni az *öröklés törvényeit*, amelyek a fajok és egyedek múltjának nyomait viszik át az új nemzedékbe. Mindezek morálisan rosszul alapozott, széthulló akarató egyénnél lényegesen más irányba szoríthatják a lélek útját.

Hasonlóképpen figyelemreméltó tény a *környezet* nevelő vagy romboló hatása. A kulturális életsík magassága szerint is másképpen színeződik az élet és így más és más cselekvő modort vesz fel az egyik és a másik ember.

De a *természetfeletti életáramlás*, a *kegyelem kiáradása* is kisebb-nagyobb intenzitással veszi körül az embert. Ezenkívül kegyelmi indításra más és más intenzitású az *emberi lélek rezonanciája* is. Mindez azt bizonyítja, hogy az élet ezernyi ellentétes hatásával kell a nevelőnek számolnia.

Megfigyelhető általában, hogy a család és az iskola vagy a *túlzó pánoptimizmus rabja* vagy a *valóságos életkonglomerátum meglátója*. – Az okos szülő, a lélek szerinti tanító és nevelő tudomásul veszi azt a tényt, hogy minden ember, *tehát a saját gyermeke vagy a kivételesen szeretett növendék* is jó és

rossz készségek hordozója, jó és rossz benyomások érzékeny szeizmográfja. Úgy tekint rá, mint a behatások rezultátumára; úgy közeledik tehát *hozzá*, mint egy élő problémához, amelyet meg kell oldani; olyannak kell tekinteni az emberszemélyt, akit – szellemileg és lelkileg, milieujét, értékeit, lelki adottságait⁵⁷ folyton figyelembe véve – harmonikus egyéniséggé kell fejleszteni.

Ez az utóbbi – *realitás*.

A *pánpesszimizmus* elméletileg *Hartmann, Schopenhauer*-féle sötét tónusú lélekből fakad. Lényegét kifejező felfogása szerint a „*potestas tenebrarum*” nehezedik a világra. Különösen áll ez az emberi életre, amelynek tendenciái már alapjukban rosszak és magukban hordozzák a teljesülhetetlenség boldogtalanságát. Ilyen beállítás mellett úgy kell és csakis úgy lehet az emberre nézni, hogy a vele való törődés haszontalan és értéktelen, mert a rossz *természet* soha meg nem változtatható, így azután logikus következményként hangsúlyozódik ki a nevelési *nihilizmus*, melynek lényege a teljes *passzivitás*.

Ez az elméletileg élesen körvonalazható pesszimizmus aránylag ritka jelenség a gyakorlati életben. Sokkal gyakoribb az a két irány, amelynek egyike a *születési adottságok* súlyos terhét rakja egyesekre (született gonosztevők!), másika pedig a természet-adta fajfenntartás ösztönének tulajdonít minden korlátot szétfeszítő romboló erőt (pánszexualizmus).

A „született gonosztevő”-elmélet bizonyos szelekciót enged. Csakis egy kisebb hányadra szorítja le a „nem nevelhető” határát. A pánszexualisták azonban egyetemes törvénynek hirdetik, hogy az embernek életét teljesen átjárja és minden lelki tény tulajdonképpen alapja az emberi természetben immanensen lévő *szexualitás*, így tehát az egyén lelkiéletében esetleg bekövetkező katasztrófákat felzúfolt és szabadon érvényesülni nem engedett szexuális energiák okozzák.

Lehetséges-e ezeken a területeken a nevelés? Akár részleges terheltség, akár egyetemlegesen kötő szexuális erők nehezedenek is az emberre, mindkét eset lehetetlenné tenné a nevelést, ha e két teória helyes volna. Az ilyen sötét tónusú elméletek még azt az ambíciót is letörik, amellyel a nagy feladatoknak nekilendülhet az ember. Mert ha egyszer kimondjuk a „nem érdemes”-t, akkor megdermed az emberben a kezdeményező erő.

A gyakorlati életben azonban – sajnos – gyakran találkozunk ilyen pesszimista ítélkezéssel. A szülő vagy tanító gyakran egy-két hibából vagy ballépésből már levonja egy-egy gyerekre vonatkozólag a következtetést: „rossz” és „javíthatatlan”, következőleg „nem érdemes vele törődni”. Az is bizonyos, hogy egy-egy gyermek sajátos lelki élete nagyon nehéz feladat elé állítja a nevelőt; az is tény, hogy az erősebb egyéniség és a kivételesebb lelki konstrukció első pillanatra sok rossznak tűnő lelki vonást revelál. Ez azonban még nem lehet indító ok arra a *felületes álláspontra*, amely szerint ilyen „*javíthatatlan gonosztevő*”-vel semmit sem kell törődnünk. Az ilyen elfogult ítélet látszólagosan helytálló, a valóság szerint pedig a *nevelő felületes ítéletén alapuló, kényelmes önteher-mentesítés*.

Pánoptimista és pánpesszimista nevelő világosnak vagy sötétnek láthatja a gyermekvilágot; az *igazi* nevelő azonban – a *realitás valóságában élve* – a *jó és rossz együttesét látja* és a *jó szolgájának* érzi *elhivatott önmagát*.

b) *A naturalizmus.*

A *pedagógiai* naturalizmus röviden annyit akar kifejezni, hogy a természet törvényei irányítják az emberi életet is. A neveléstani naturalizmus azt mondja: menjen minden a maga természetes útján; legyen minden egyén olyan, aminőnek a természet predesztinálta. Van ebben sok az ősember ösztönöségéből, található benne tudományos formula is, de talán legtöbb a fatalizmusból és a nagy megfeszülésektől rettegő belső erőtlenségből.

A naturalista elgondolás a nevelést illetőleg *általánosságra vonatkozó megismerést* és *negatívumba ívelő passzivitást tanít*.

Az élet adott törvényszerűségei szerint pereg. Az egyén, tehát a gyermek is, belső erők hordozója, melyek az élet sodrában kifejlődés felé törnek. Az életvariációk a naturalizmus szerint azért sokfélék, mert az *egyéni adottságok* és fejlődést befolyásoló *körülmények* majdnem mindenütt eltérőek. Ebből

---

⁵⁷ A betegségek sem mindig egyszerűen csak betegségek. A szellem komplikációi olykor a test komplikációi is. Ezért: „Mihelyt lelki orvosnak tekinti magát a nevelő, nagyon sok kérdést egészen másként lát. Törekszik a betegség szimptomáit figyelemmel kísérni, iparkodik a betegség okát megállapítani, s a diagnózis alapján állapítja meg azt az orvosságot, amely az esetben célhoz vezethet, amely az egészséges lelket eredményezheti.” (Dr. Frank Antal: *Lelki megújulás*. Bpest, 1924. 91. l.)

azután az következik, hogy vagy felesleges az egyéni megismerés, mert a lélekhez úgysem nyúlunk annak megváltoztatása érdekében, vagy pedig azért kutatható az emberi psziché, hogy előre megsejtsük jövő kialakulását.

Ezek a tételek természetesen mentesítik a nevelőt attól, a szerintünk elsőrendű kötelességtől, hogy a növendékeket *egyénenként* megismerni törekedjék. Már ez maga azt eredményezi, hogy a gyermekkel szemben csökken a gond és a kötelesség.

Ha pedig hozzávesszük azt is, hogy a naturalista elgondolás szerint magára hagyandó a gyermek,⁵⁸ akkor a nevelés célja is teljesen megfakul. A nevelés ugyanis vagy fejleszteni (jó készségek!), vagy visszafejleszteni akar (rossz készségek!). Mindkét munka sok parányi reáhatásban nyilvánul meg. Ezek mellözése utat nyit a „természetes erőknek” tekintet nélkül értékükre vagy értéktelenségükre. Végül is ha ezt az elméletet átvinnők a gyakorlatba, akkor ennek alkalmazása pusztá *ösztönemberré* silányítaná a gyermeket és *teljes tétlenségre, passzivitásra* kényszerítené a nevelőt. – Pedig a fejlődésben, mely történelmi és természettudományos szemszögből nézve is egzakt törvényszerűségnek mondható, benne van az előretörés üteme, de nem tagadható, hogy gyakran felszínre jut benne az *atavizitikus visszahajtás* készsége is. Mert az emberi élet nem mutat egyenesvonalú emelkedést. A történelem és az egyedek élete is reáutal a visszaesésekre. A testi erők, a szellemi és lelki készségek is elpetyhüdnek, ha a külső vagy belső erők nem szorgalmazzák a kifejlődést. Továbbá azt is látjuk, hogy ha a szellemi és lelki magaslatokra való törés elnémul, akkor az ösztönös kiélés alacsony életnívója érvényesül.⁵⁹ Ugyancsak le kell szögeznünk, hogy a szülők és nevelők szerepe is válhat szellemtelené, ha a szülők feladata a táplálás, ruházás, a nevelő pedig a külső bajok ellen való megvédés körére szorítkozik. Ez a beállítás kizárja a tervszerű programkidolgozást, a felsőbbrendű élet tudatos szolgálátát, a kultúra, a szociális érzék és vallási elfinomodás kialakítását. Az élet összejtje a család, – az élet felfokozója: az iskola egyszerű védelmi rendszerré silányul, amelyen belül teljes szabadossággal alakulhat a gyermek.

A naturalizmus – hála az emberiség ősi szent érzésének, a magasabbrendű dolgok iránt érzett nosztalgiájának – egészen durván azonban mégsem érvényesül. Különösen az egyes életfunkciók megértésénél és magyarázásánál foglalkoztatja sokszor túl intenzíven a serdülő fantáziáját a szexuális élet. Ennek dacára foglalkozni kell ezekkel a kérdésekkel, *a gyermek természetes életét meg kell* ismerni, *fejlődésének irányításánál figyelembe kell venni, de a magasabbrendű életet minden erőfeszítés árán ki kell kényszeríteni.*

c) Az alanyi szelekciónizmus.

Az eddigiek arról a hibás megismerésről szóltak, amely a gyermekről általában helytelen fogalmat alkot. Most azt a gyakorlatban igen sok bajt okozó helytelen megismerést és megítélést ismertetjük, amely a szülők és a nevelők *alanyi elfogultságából* eredeztethető.

Le kell szögeznünk ugyanis azt a természetes tény, hogy *a gyermek és nevelő közti belső és erősebb külső kapcsolatok könnyen elvakítanak*. Az igazán helyes megítélés alapja az elfogulatlan jótakarás. Módja a rideg szemlélés, megfigyelés, regisztrálás. A jó és rossz adatok együttes meglátása. Ez azonban csak elméletileg könnyű feladat. Aki szorosabb testi vagy lelki köteléssel fűződik gyermekéhez (pl. a szülő) vagy növendékéhez, az igen nehezen ismeri be és veszi tudomásul annak hibáit. *A jót túlzottan látja, a gyengeséget elkendőzi.*

A szülők látásmezejét nagy elfogultság árnyékolja. Gyermekét nagynak, jónak, értékesnek akarja látni; ez a vágyakozás elfogulttá teszi őt és az ítéletét eltolja a valóságtól az elgondolásának megfelelő irányba. Az ilyen szülő *a saját gyermekét* igen gyakran a legtehetségesebbnek és legértékesebbnek látja. Kiválóságait mindenek-felettínek tartja; értékeit, – testit, szellemit és lelkit – másokéi fölé helyezi.

Még károsabbá válik, ha az *iskola* folytatja ezt a hibás megítélést. A tanító szemének élesebbnek és elfogulatlanabbnak kell lennie. *A szimpátiának* nem szabad olyan mérvet öltenie, hogy elkendőzze

⁵⁸ B. Russel találóan ír erről, amidőn kifejti, hogy a „magára hagyott gyermek” vizes cipőben járna, tüt nyelne, megmérgezné magát, stb., ha senki sem „nevelné”. (B. Russell: Wissen und Wahn. München, 1930. Drei Masken Veri.)

⁵⁹ Talán egész pontosan azt lehetne mondani: minden etika, amelyből hiányzik a természetfeletti, végeredményben valamiképpen forma, stílus. Az igazi és teljes forma azonban *következetességet, állandóságot* kíván. Ha ez meginog, akkor az alsóbb életstílus lép életbe. A vallásos etika formáját az Úr írja elő és az ember szabadon valósítja meg; a természetfeletti etikát pedig az isteni kegyelemmel telített ember éli.

a valóságos emberarcot. Még kevésbé lehet olyan fokú, hogy a többivel való egybehasonlításnál kivételezést mutasson.

Az élet természetéhez tartozik, hogy a nevelőt sok külső és belső érték lebilincseli. A gyermek megjelenése, társadalmi osztálya, előnyös alakja, finom modora, erkölcsös viselkedése és erényes élete olyan benyomást gyakorol, amelynek alapján vonzódik feléje a nevelő. Ez a természetes megrezdülés szeretetet ébreszt és a szeretet igen könnyen elfogulttá tesz bennünket. A nevelő helyzete itt egészen hasonlóvá válik a szülőkéhez: a nevelő szeretné, ha a kedvelt gyermek bizonyos jó tulajdonságokkal rendelkezne. Ezért csak azokat a megnyilvánulásokat veszi észre, melyek az ő elképzelését támogatják, az ellenkezőket véletlenekkel, stb. magyarázza vagy észre sem veszi. Ez az a szimpátia, amely a nevelés szempontjából helytelen eredményeket hozhat. Különösen veszélyes és az „amicitia particularis”⁶⁰ kezdetét sejteti akkor, ha a belső odahajlást a külső szépség, alak, modor és hang indítják meg.

A tanítványok között a szellemi és lelki felsőbbiség túlzott kihangsúlyozása igaztalan is, mert igen gyakran a gyermek érdemén kívül eső tényezőknek köszönheti. De azért is hibás, mert a „lelki kapcsolatok” tudatos és erős önkritika nélküli erősítése és szaporítása alsóbbrendű kötelekké durvulhat.

A tanító-nevelőnek tehát tudnia kell, hogy ezek a veszélyek természetes közvetlenséggel övezik; következőleg nap-nap után lelkiismeretvizsgálattal és kemény önkritikával kell önmagát ellenőriznie, hogy nem lépte-e át növendékeivel szemben a kötelező szent határt.⁶¹

Az igazán hivatott tanító-nevelő lefékezi a szimpátia túlzásait és komoly megfigyeléssel akarja a gyermek lélekrajzát kikontúrozni. Nem fél a sötét tónustól, sőt ennek fellépése erős nevelői javító munkára serkenti. Örömmel konstatálja a fedledező erények csiráit. Minden részlet egy-egy vonást ad a gyermek lélekképéhez; minden egyes vonás új és új feladat elé állítja a lélek szerinti nevelőt.

Ez a módszer megóvja a személyes kapcsolatok tisztaságát, kifejleszti az igazi és nemes szeretetet és teljesen kizárja az alanyi szelekcionizmus hibás elferdüléseit.

B) A helyes megismerés módszerei.

A gyermek a nevelő kezében élő és szent anyag.⁶² Olyan égi ajándék, amely a szülő és nevelő kezében alakul, finomul, tökéletesedik. Nem lehet gondozni az „élő anyagot” anélkül, hogy ne ismernők testi és lelki értékeit, testi és lelki gyarlóságait. „Tu quis es?” – fordulunk most a gyermekhez, hogy kialakíthassuk belőle az Isten terve szerinti tökéletes embert.

Feltesszük a kérdést, hogyan közeledjünk a gyermekhez, hogy lelki élete igaz és világos alakban álljon előttünk?

Röviden ezt felelhetjük: szükséges a tudományos felkészülés, továbbá a személyes megfigyelés elvégzése és végül a környező hatások helyes felértékelése.

Lássuk ezeket egyenként.

a.) A tudományos felkészülődés.

A gyermek tárgyilagos és minden adottságára és tehetségére, jó és rossz hajlamára kiterjedő meg-

⁶⁰ Ez a „bizalmas” kapcsolat érzélgősséggé fajulhat. A gyerekek közt szexuális bűnös játékokká, a felnőtteknél esetleg beteges perverzitássá.

⁶¹ A gyakorlati életben ez így teendő: a) Vizsgálódó, vajon ez az érdeklődés egyik vagy másik gyermek iránt nem túlságos-e? b) Vajon a feleltetés, megbízatás, jutalmazás nem mindig csak egynek-egynek szól-e? c) Vajon a kis „notesz”-ban látható jelesek, jó megjegyzések nem a kiválasztottaknak jutottak-e? d) Vajon van-e sok mellőzött „szürke veréb” az osztályban? Olyanokra gondolok, akikről kevés a följegyzés, még kevesebb az őket irányító reáhatás. Ez az őszinte vizsgálat igen sok hibának venné elejét.

⁶² A felelősséget a gyermekkel szemben még valahogy a műveletlen ember is érzi és óvakodik olyasmit tenni, ami a gyermeki szemet vagy fület megbotránkoztatná. De a felelősségérzettől a helyes tapintatig hosszú és göröngyös az út! „Erschreckend ist es schon heute, wie innerlich teilnahmslos noch verhältnismässig junge Lehrer an ihren Schülern vorbeilaufen. Die negativen Seiten der kindlichen Seele und des kindlichen Lebens greifen sie sofort auf, missbilligend, mahnend. Jedoch für das positive, für das Hübsche, Gute, Ordentliche im Kinde haben sie oft kein Auge, keine Anerkennung, kein Lob, keine Bemerkung.” (Wilhelm Husemeyer: Die Lehrerpersönlichkeit in der „Stillhaltezeit” der Volksschule. Allgemeine Deutsche Lehrerzeitung. 62. Jahrgang, 1933. 19. I.)

ismerésének alapfeltétele az *emberi lélek tudományos ismerete*. Az általános tételbe foglalt ismeret kevés. A test és a lélek együttesének nagyvonalú ismerete nem sok eredménnyel kecsegtet. Ismerni kell az élettani, lélektani, kísérleti-lélektani tudományos tételeket, mert csak ezek ismerete alapján lehet az egyén lelkivilágához férköznünk.⁶³

Ezek ismerete nélkülözhetetlen az igazi lélekismeret tekintetében.⁶⁴ Még pedig azért, mert vagy magyarázatát adja a gyermek életének vagy alapját a jövő nevelési irányynak.

Testi szempontból ismerni kell az *emberi szervezetet*,⁶⁵ mint a cselekvések eszközét. Rajta keresztül cselekszünk; szükséges tehát, hogy az eszköz maga világos legyen előttünk. A mai tudományos álláspont rendkívül nagy szerepet tulajdonít a *belső szekréciós működésnek*. A hosszú időn át eléggé elhanyagolt *mirigyrendszer* nagyon fontos, mert a hormonáramlás nagy befolyással bír a szervezetre, a szexuális életre és így közvetve a lelki élet fejlődésére is.⁶⁶

A testi szervezetet a *nemi megosztódottság* is elkülöníti. Természetes, hogy ez is nagy lelki eltérések alapja. Más a fiú és más a leány lélektana.⁶⁷ A fejlődés üteme az *életkorok* szerint is más és más. Amint a csira, a sarjadó hajtás, a virágba szökkenés és terméshozás is más és más élettani lendületet mutat, úgy a bontakozó emberélet is más és más formát tár elénk a csecsemő-, a játszi gyermek-, a serdülő-, az ifjú-, a felnőtt- és az öregkorban. A lélektani eltérések is olyan fokúak, hogy naivság volna az *ember* általános jegyeit reakényszeríteni a különböző korban lévőkre.⁶⁸ Ugyancsak figyelembe vendő az ember konstitúciója is.

Ma a *Kretschmer-féle* aszténikus, atlétikus és piknikus konstitúció szerint próbálják az embereket átfogó, szemléltető, de az átmeneti típusok miatt nagy nehézségbe ütköző csoportokba osztani. Bizonyos, hogy az emberek testi- és lelki felépítettségének olyan szövevényes az útja, hogy azt vajmi nehéz volna egységes rendszerbe foglalni.

Hasonlóképpen reá kell gondolnunk az egyén *habitusára*, a cselekvés módjának egybecsengésére. Hallgatólagosan tudomásul kell vennünk az *öröklés törvényét* is, amelyek a múlt és jelen kapcsolatait tárják fel. Sőt nem szabad rettegünk *a faji terhek és értékek keresésétől sem*. Az elfogulatlan tudomány itt is igen sok értékes ismeretet közöl. Bátor szemmel kell belenézünk a *kriminológia tudományába* is. El kell ismernünk, hogy sokszor a beteges, szélsőséges vonalig kihúzódik az öröklés vagy az

⁶³ Amíg biológiailag *Kretschmer*, dinamikailag *Weil* és *Laquer*, öröklésánál *Mendel*, *Correns*, lelkioröklést tekintve *Ribot*, *Heymans*, *Pefers*, kriminológiailag *Lombroso*, *Birnbaum*, fajilag *Günther*, psychopatológiailag *Kraft-Ebing*, *Kronfeld*, pszichológiailag *Freud*, *Jung*, *Adler* tárgyalja az élet determinizmusát, addig *Hans Much* (*Der Körper als Fatum*. Darmstadt, 1927. *Der Leuchter*, VIII. Buch.) a változhatatlan fátum jegyében látja az emberi élet viszontagságait. Szerinte: „In der und der Richtung musst du immer wieder von neuen deinen Zellenstaat aufbauen. Oder noch nüchterner gesagt: So musst du reagieren ... Von dem Grundfatum kommst du nicht los dein Leben lang.” 88. l. – Erről a kérdérről okulásul bölcsen ír *Kecskés P.* és *Tóth Tihámér* a „*Theológia*” 1934. évf. 4. számának 333. l.

⁶⁴ „A bontakozó élet” II. kötete *részletesen* ismerteti a tudományos módszereket és *a saját módszerünket* is. Itt csak nagy vonalakban utalunk az előbb elmondottakra.

⁶⁵ Ezért tanulják a tanító és tanárjelöltek a „testtan”-t. Kár, hogy a felsőbb tagozatú pedagógiai képzés kevesebb gondot fordít erre. Valójában kívánatos volna, hogy a tanító, tanár és pap a maga szellemiségéből egyszersmind az orvos és testnevelési tanár tisztjét is segíthetné. (Okulásul: Dr. Schultze O.: *Grundlegung der Pädagogik als einer diagnostisch-therapeutischen Wertwissenschaft*. I-II. B. Langensalza, 1926-29.)

⁶⁶ Lásd: „A bontakozó élet” I. kötetében „A testi és lelki erők sztatikája” c. fejezetet (123-165. l.), ahol a megfelelő irodalom is megtalálható.

⁶⁷ H. *Keyserling gróf* a következőket írja: „Die Idee des geschlechtslosen „Menschen schlechtin”, welche moderne Manner und Frauen so gern verherrlichen, ist recht und gut. Freilich enthält die menschliche Natur ein geschlechtsloses Element, das ein möglichst hoher Niveau erreichen könnte und sollte... Allein die Männlichkeit oder Weiblichkeit eines Menschen bedeutet ein Tieferes als sein Menschentum im allgemeinen – in der Richtung dessen, was Goethe „die Mutter” hiess... Alle *schöpferischen Kräfte* sind nämlich: entweder männlich oder weiblich, und ich sah noch keinen Mann und keine Frau, die nicht tiefinnerlich gewusst hatte, dass Schöpfertum vom Erdstandpunct zugleich das Höchste und Tiefste ist.” (Amerika. *Der Aufgang einer neuen Welt*. Deutsche Verlags Anstalt. Stuttgart und Berlin. 1930. 286. l.)

⁶⁸ Az egyéni különbségek figyelembevételénél a káptalani iskoláknál is találkozunk. *Békefi* ezekről így ír: „Érdekese az elv, melyet a statútumok a tanításban zsinórmértékül megszabnak. Eszerint az oktatás alakjának és anyagának az egyes növendékek szellemi erejéhez kell alkalmazkodnia. Vagyis nem mindegyik növendéket kell azonos módon és ugyanarra az ismeretre tanítani. – Ily felfogás alapján érthető, hogy a statútumok szigorúan megkövetelik a scholastikustól a tanulók egyéniségének tekintetbe vételét. Aki ezen túltenné magát, elmozdítja a tanítástól.” (Dr. *Békefi Rémy*: *A káptalani iskolák története Magyarországon 1540-ig*. Budapest, 1910. 245. l.)

életadottság határa.⁶⁹

A *beteges szervezet* vagy hibás berendezés (süket, süket-néma, vak, béna, stb.) szerepe a lelki életben szintén nagyfontosságú.⁷⁰ De ha nem is állunk szemben ilyen szélsőséges deformációval, akkor is meg kell állapítanunk, hogy a kisebb arányú *eltolódás* is zavarólag hat a lelki életre.

Ezek között első a modern élmény-elmélet.⁷¹ Lényege rövidesen az, hogy a múlt benyomásai a későbbi életszakaszon – a tudat küszöbe alatt elpihenve – érvényesítik hatásukat.⁷² Freud pszichoanalízise pedig az *elnyomott erők érvényesülését* tanítja. Ezt a belső, dinamikus megrezdülést azért kell ismernünk, mert ezek az eddig nagyrészt ismeretlen tényezők az élet széles területén éreztetik hatásukat.

Másodsorban nagy figyelemre kell méltatnunk azt a szokás alapján fellépő és érvényesülő könnyedséget, mely a *reflexcselekedetekben* érvényesül. A gyakorlás kidolgozza az idegpályákat és természetes közvetlenséggel váltja ki a cselekedeteket. Az egyéni élet megítélésében igen fontos, hogy *gátlás nélkül* vagy *letört gátláson keresztül* folyt-e le a cselekedet.

Ugyancsak fontos a tehetségek, készségek, képességek, *az akarati és érzelmi élet fokozati eltéréseinek kikutatása*.⁷³ Ezekhez is tudományos módszerek vezetnek, de ha nem is teszünk vizsgálat tárgyává minden gyermeket, – ez a kísérleti pszichológia feladata – mégis ismernünk kell azokat a tudományos eredményeket, amelyeket ezen a téren megállapítottak. Mert ma már nem túlságosan jelentős, ha a gyermek egyik-másik szellemi területen nem mutat fel kellő eredményt. A sok gyermektanulmány reávezette az embereket arra, hogy az egyént jobban jellemző, másik irányban keresse az értékeket és az érték érvényesülésének a lehetőségét.

A lelki-betegségek ismerete szintén elkerülhetetlen a jó nevelő számára. *Szellemi és lelki különbségek* sokszor patológiás elváltozások és olyan okokból erednek, melyeket a természettudomány hosszas kutatásokkal tud csak feltárni. A szellemi gyengeség, akaratnélküliség, túlzott és indokolatlan féltelmek, aggályok, köznapi életjelenségek. Nagy hiba volna azonban, ha ezeknek megfejtése kiesnék a mi érdeklődési körünkől.⁷⁴

Végül mint legfontosabbat ismernünk kell a *vallástudománynak* azt a részét is, amely a *kegyelem és az emberi lélek együttműködéséről* szól. A kegyelmi életerők értékelésétől azért húzódnak vissza az emberek, mert egyrészt közvetlen, materiális analízisük idáig nem ér el, másrészt meg az igazi értéküket feltáró, lélektanilag megalapozott vallástudománnyal már nem foglalkoznak. Pedig az élet valóságos komponensével van dolgunk, tehát ismeretével foglalkoznunk kell. Bár a Teremtő gondoskodása az emberi természetbe szinte ösztönszerűen beleoltotta a gyermeknevelésre vonatkozó alapvető irányelveket, mégis azt állíthatjuk, hogy a tervszerű, eredményes nevelés munkájában nélkülözhetetlen⁷⁵ a tudományos adatoknak felhasználása, melyek alapul is, de meg eszközül is szolgálnak arra, hogy a gyermeket vagy felnőttét valóságosan megismerhessük.

b) A személyes megfigyelés.

A gyermeket a gyakorlati életből kell megismerni. Ennek a legközvetlenebb módja: *a személyes megfigyelés.* Ebben egyformán szerep jut a családnak és az iskolának. Fokozott jelentőségét különösen akkor éri el, ha a kettő kiegészíti egymást és kölcsönös tapasztalatok alapján alakítja ki a gyermek lelki képét.

A *családban* elsősorban az *édesanya* feladata a gyermekek megfigyelése. Ő van otthon, ő látja, gondozza a gyermeket. Az otthontól leggyakrabban távol elfoglalt édesapa csak kiegészítheti ezt a maga észrevételeivel. A gyermek megfigyelésére az otthon a legalkalmasabb terület. Ott pereg alá a hétköznapi élet és ott éri a gyermeket sokszor a legellentétebb behatás. Ott mutatja be – testvérei,

⁶⁹ Aki könyvem előbbi köteteit olvasta, annak mindez nem szorul közelebbi indokolásra.

⁷⁰ Lásd: „A bontakozó élet” I. k. 139-144. l.

⁷¹ Lásd: „A bontakozó élet” II. k. 101-127. l. „A pszichoanalízis” c. fejezetét. – Schmidt F. dr.: Pszichoanalízis és a pedagógia. Sz. István Akad. székfoglaló. Kat. Nevelés, XXVI. évfolyam, 1934.

⁷² Ez – melleleg megjegyezve – gondolkodóba ejtheti azokat, akik azt hiszik, hogy állatok és gyerekek előtt nincs mit szégyelleni.

⁷³ Lásd: A tehetségvizsgálatok, ped. laboratóriumok munkáját. Alfred Binet, W. Stern, J. Lindworskij, M. Muchow, A. Fischer, O. Melchior, A. Penkert, Claparède, Schneider, Meumann, Ch. Bühler, Perez, Bobertag, Therman, Huth, Nagy László, Éltés M., Révész G. és Margit, Schmidt F., Weszely, Mester J., Várkonyi H., Cser I., Kempelen, stb.)

⁷⁴ Lásd: „A bontakozó élet” I. 123-165. „A testi és lelki erők sztatikája.”

barátai között – társas vagy önző önmagát; ott jelentkeznek a legkülönbözőbb készségek; ott lépnek fel magasabb vagy alacsonyabb ösztönös kitörések. Ott éli ki a gyermek önmagát. A család egész közvetlen megnyilatkozásában láthatja a fejlődésnek induló gyermeket.

Bár a gyermek élete egész közvetlenséggel tárja ki belső értékeit vagy hibáit, mégis gondos *édesanyai szem* kell ahhoz, hogy a kis adatokból a jövőendő tehetségre és jellemre következtethessen. A látásnak olyan fajtájára van szükség, amely nemcsak *észreveszi a dolgokat*, hanem *a jelenségek belső okát is megérzi és képes a sok megfigyelést összegyűjteni, egybeolvasztani*. Ez a látás nem adódik önként; ez csak sok próbálkozás és nagy kitartás eredménye.

A gyermek életének *egyszerű, nézése* nevelés szempontjából teljesen hasztalan. Az emlékezetben is csak a kiemelkedő esemény marad meg. Azok közül is az önszeretet csak a jobbat őrzi meg inkább. „*lucunda est memoria praeteritorum malorum.*” Az anyai látásnak tehát *tudatosan megfigyelő látássá kell válnia*. Természetes, hogy óvakodni kell a *megleséstől* és *próbatevő* megkísértéstől. Az igazi megfigyelést a szeretet sugallja, a pedagógiai és pszichológiai tudás csak támogatja és értékessé teszi.

Nem ok nélkül hívom fel a figyelmet a *lepihenő* gyermekre. (A szülőknek tudniuk kell, hogy az esetleges ideges, kapkodó fészkelődés testi bajból vagy lelki bajokból származhat.)⁷⁵ Fontos továbbá a *játszó gyermek* megfigyelése is. Megismerteti velünk a *gyermek belső hajlamait*, de másrészt reávezt bennünket a *gyermek erkölcsi érzékére* is.⁷⁶

Erkölcsi érzék szempontjából megfigyelhető, hogy van-e lemondani-tudás, önfegyelem, önzetlenség, szeretet, megbocsátás, együttérzés, részvét a gyermek lelkében, vagy esetleg önzés, durvaság, indulat, ösztönösség, uralomvágy, kegyetlenség, gyűlölködés, stb. Nem szabad megállapodni a jó megállapításánál. Az élet magával hordozza a rossz lehetőségét is. – A *szociális érzék* szempontjából figyelni kell, vajon a külső eltérések (vagyon, rang) milyen nyomokat és barázdákat von a gyermek és az iskolatársai közé.

Vizsgálat alá kell venni a gyermek *vallásos ébredését* és *metafizikai készségét* is.⁷⁷ Az életértékek változatos sorozatában ez a legmagasabb rendű és legemelkedettebb lelki kincs. Ez emeli ki az embert az élők sorából és juttatja az égiek misztikus világába. Nagy baj volna, ha a szülő figyelmen kívül hagyná ezt a lelki tényezőt, ha a földre határolná az égiekre törő lélek vágyakozásait. Nem tagadható, hogy ezek a vágyakozások erősebbek vagy gyengébbek. Van ezekben sok természeti és kegyelmi adottság. De a differenciáltság az erősebb vagy gyengébb reáhatás folytán lendületesebb vagy ellanyhulóbb ütemet diktál.

Lehet a sok és részletes megfigyelés átfutó jellegű jelenségnek észlelése is. Csak *tervszerű, állandó* és *elfogulatlan* megfigyelés teszi lehetővé, hogy a szülői szem jót, rosszat egyaránt lásson. A szeretet és részrehajlás természetes a szülők életében! Csak a fenti korrektívumok teszik lehetővé, hogy felülemelkedjék a túlzott szeretetből táplálkozó szelekcionizmuson!

El kell fogadni azt a tételt, – ezt azért ismétlem újra meg újra – hogy az ő gyermeke is, mint minden más gyermek, ezernyi összetevő eredője.

Az okok kutatása közben szerzett ismeret egymásutánban alakítja ki a gyermek lelki képét. A sok kis életszínfolt a lélek egységes képét festi elénk. Az édesanyai szem olyan legyen, mint a gyújtólencse, amely a fénysugarakat egy pontra sűríti. Az édesanya is arra törekedjék, hogy minden egyes divergens életadat a lélekkép centrumába íveljen vissza. Ez a munka az emlékezés műve.⁷⁸ Felhalmozás, megőrzés és adott pillanatban való visszaemlékezés. Valami elemi összefonódás van ezek között a lel-

⁷⁵ A gyermek alvás előtti játéka igen gyakran bűnös, szexuális kilengések kezdete lehet.

⁷⁶ A szülőket szeretném állandóan arra inteni, hogy ne elégedjenek meg a kis gyermek *testi fejlődésének* ismeretével. A lemérő gondoskodás szükséges, de vegyék fontolóra azt is, *hogy egyszermind a szellemi és lelki élet csírázásának a megfigyelése és szolgálata is az ő szent kötelességük*. Ezt pedig leghamarabb a gyermek játékból tudják kielemezni. A fiú katonásdit, a leány főzőcskét játszik, babázik. Ez elemi differencia. De az *egyes játék* további különbségeket tárhat fel a figyelő számára.

⁷⁷ Méltán vonja le a gyakorlati és tapasztalati vizsgálatokból Vaissière ezt a tételt: „Il est de tout évidence que l'enfant de très bonne heure est très apte à recevoir un enseignement religieux exact et précis.” (J. de la Vaissière: Psychologie pédagogique. Paris, 1921. 205. l.)

⁷⁸ De nem szabad azt hinni, hogy itt valamilyen *túlzott igényt* állítunk a jó édesanyával szemben. Az anyai lélek centruma a gyermek, a róla való megfigyelés a centrális erők intenzitásával marad a lelkében. A tapasztalat azt mutatja, hogy az édesanya lelke olyan hatalmas rezervoár, amely a gyermek életének eseményeit a legintenzívebb filmként őrzi. Még olyan parányi esemény (mosoly, szomorúság, kézmozdulat, szemrebbenés, stb.) sem hullik ki az emlékezetből, amely másvalaki lelkében csak átmeneti nyomot hagy.

ki folyamatok között; de az édesanyai lélekben a közvetlen elevenség intenzitása egyenesen felfokozott.

De a kép igazi vonalait akkor lehet hibátlanul meghúzni, ha a tapasztalatok egybevetése, *komoly szülői megbeszélések* tárgyát képezik.⁷⁹ Az édesanya az állandó megfigyelő, az édesapa a higgadtabb mérlegelő. Mindkettő szükséges, mert csak így alakul ki a valóságos, elfogultságtól mentes élet- és lélekképe a gyermeknek.

A család után az *iskola* az a fórum, ahol a legtöbb időt tölti a gyermek és ahol *a hivatás erejével* kutatják és irányítják őt. Az iskola elsősorban szintén megismerésre tör. Természetesen azért, hogy a gyermeket egyéniségének megfelelően gondozni és telíteni tudja.

Hogyan tudja ezt a feladatát teljesíteni a tanító?

Nehézsége a találkozás ünnepesebb kerete⁸⁰ és a növendékek nagy száma.⁸¹ Mindkettő leküzdendő. Még pedig egyrészt úgy, hogy a hétköznapi élet közvetlenségéből iparkodik a gondjaira bízott gyermekeket megismerni, másrészt *azzal*, hogy mint atyahelyettes életének javát hozza áldozatul növendékei felfelé való fejlődése érdekében.

A tanító módszere az állandó *megfigyelés*, *a tapasztalatok feljegyzése*, *a szülőkkel való konferálás*.

A *megfigyelés* nagy részben az osztályban történik. Ott látja a tanulási készséget, a figyelmet vagy a figyelem szétszóródását, a tudást, a reprodukív vagy kreatív lelket, az önkéntelen-önkéntes figyelmet, a szociális érzék fokát, a tisztaság iránti érzéket, az élénk vagy lassú tevékenységet, stb. Mindezek olyan adatok, amelyek elősegítik a lélek megismerését. Folytatódik ez a megfigyelés az osztályon kívül is. Az óráközök, a kirándulások belelendítik a gyermeket a valóságos és nem a rákényszerített életbe. Az ilyenkor felvett lélekkép közelebb jár a valósághoz, mint az előző. Ezért van az, hogy a modern iskolák minden módon arra törekednek, hogy a gyermek előtt közvetlenné, kedvessé tegyék a tantermet. Ennek főcélja, hogy természetes életformájában ismerjék meg a gyermeket.

A tapasztalatok külön-külön azonban teljes képet nem adnak. A tanító, a tanár noteszának volna az a hivatása, hogy a benne egybegyűjtött feljegyzések *a gyermek lélekképének egységét adja*. A notesz tehát ne legyen fenyegetési eszköz!⁸² Kell, hogy a tantárgy tudásának és nemtudásának ingását jelző osztályzatok mellett *a lélek életének változásairól* szerzett tapasztalatok is helyet foglaljanak a kis noteszban. A tanár a sok megjegyzés alapján biztosabb képet rajzol. Ha pedig kevés a megjegyzés, akkor bizonyára a figyelmünk se volt éber.

Az egyéni megfigyelésről alkotott vélemény azután gyakran megbeszélendő a szülőkkel. Egyéni szempontból erre nem egészen megfelelő a *szülői értekezlet*, melynek azonban mégis nagy irányító jellege van.

Többet jelent már az *ellenőrző könyvecske* használata, abban az esetben persze, ha ebbe nemcsak a *megrovást* jegyzik be, hanem a *jórol* is tájékoztatják a szülőt.

A leghelyesebb természetesen a szülőkkel való *személyes* megbeszélés.⁸³ A kettős megfigyelés

⁷⁹ A gyakorlati élet kedvéért *jelzem*, hogy ezek a *megbeszélések* tervszerű, megfontolt és higgadt hangulatban bonyolítandók le. A szülők *esti beszélgetése*, kedves, meleg családiassággal foglalkozzék a gyermekkel!

⁸⁰ Az iskola egyrészt nagy rendet, összedettségét, másrészt, sok munkát, reprezentálást igényel. Ezért zártabb a gyermek az iskolában. Hozzáadhatjuk azt is, hogy a félelem is belejátszik a gyermek iskolai életébe. Vigyáz, hogy természetes kirobbanásaival büntetés ne érje.

⁸¹ A hivatalos 40-es létszám igen sok helyütt 60-70-re emelkedik.

⁸² Az igazi „notesz” inkább segédeszköz a tanuló általános megfigyeléséhez. Számon-tartandó szempontjaira minták lehetnének azok a kérdőívek, amelyeket *Domokos Lászlóné* oszt szét a tanítók között a vezetése alatt álló *Magyar Gyermek-tanulmányi Társaság* „*Új Iskola*”-jában. Ebben a figyelmet érdemlő szervezetben a gyermek testmagassága, testsúlya, izomereje, tüdőkapacitása, általános testi állapota szemmel tartásán túl a tanító részletes beszámolót nyújt a növendéke egész szellemi és erkölcsi készségéről aszerint, hogy milyen a figyelme, az érdeklődése, a felfogó és megfigyelőképessége, a fantáziája, az emlékezete, a kifejezési jártassága, kombináló ereje, formai rátermettsége, művészi fogékonysága, társas magatartása, érzelmi és akarati fejlettsége.

Annyi egészen bizonyosan állítható, hogy a középiskola gyakorlatban lévő ellenőrzési formája nem kielégítő. Az évről-évre megismétlődő diákönnyilvosságnak van egy éppenséggel ritkán emlegetett, gondnal takargatott oka, – a mély elhagyatottság az iskolával szemben. Elég sok tanár túlságosan csak a növendéke intellektuális képességeit tartja számon és reá sem gondol, hogy törődjék a serdülő lélek egyéb komplikációival. Ezért rendkívül fontos lenne, hogy minden intézet legalább osztályonként egy „*laikus lelkes*” rendelkezzen, aki a különös rátermettségen kívül még *speciális pedagógiai képzettséggel* is lehetne segítségre a szaktanár és növendéke közötti viszony ápolásában.

⁸³ A szülők számára biztosított fogadóórákra *személy szerint* kellene meghívni a szülőket.

egybevetésekor sikerül legjobban a lélekkép objektív megrajzolása. Ennek gyakorivá kellene válnia, mert e nélkül a túlzott szeretet vagy a hivatalos megfigyelő ridegsége eltorzítja a gyermek képét.

Természetes, hogy mindez csak akkor lehetséges, ha lélekkel áll a tanító a gyermek mellett és életének javát szenteli hivatásának. A csak tanítással foglalkozó lehet szellemi mesterember, de nem lehet lelket nevelő *elhivatott isteni követ*.⁸⁴

c) A környezet vizsgálata.

Meg kell ismernünk azt a milieut,⁸⁵ ahol a gyermek él, hogy alaposabb, mélyebb ítéletet alkothassunk a gyermekről. A szülők a *gyermek társaságát* kísérik állandó figyelemmel, a nevelők pedig a *szülői otthont* vizsgálják meg.

A gyermek idejének nagy részét *baráti* körben tölti. Az ember társas természete igényli ezt. A játszótér, a kirándulás, a séta, az emberek társaságát hozza magával. Nagy kérdés, hogy mi tapad a környezetből a gyermekre. Most ezt csak abból a szempontból nézzük, hogy a benyomások eredetét is megismerhessük. Azért a szülők nélkülözhetetlen kötelességének tartjuk, hogy időközönként vizsgálják meg, hol és kikkel tölti idejét gyermekük. Ennek módja lehet kérdezgetés, megfigyelés, látogatás, meghívás. Mindez azért, hogy a környezet szellemi, lelki nivóját megismerjék. A gyermekre ugyanis erősen hatnak a hasonló korú gyermekek vagy a középük keveredő „kamaszok”. Ez a hatás csak a legritkábban jó. Különösen észlelhető ez az *átmeneti korszakban*, amikor ösztönszerűleg élénkebben figyel a szexuális irányú beszélgetésekre.⁸⁶ Ilyenkor természetesen a durvább „oktatás” igen sokat árt a gyermeklélek fejlődésének. A gyermekvilág is megszervezi a maga kis társadalmát. Egyesületeik⁸⁷ és azoknak tagozódása bizonyítja e társadalom létezését. Lehetnek ezek játék-, sportegyesületek vagy erkölcsi célt szolgálók. Fontos, hogy azok célja, összetétele olyan legyen, hogy nemes és jó hatást váltson ki a gyermekből.⁸⁸

A szülők kötelessége, hogy azt az atmoszférát, amelyben a gyermek társai között él, ellenőrizze. Tudatos és ösztönös figyelemmel észre kell vennie a káros kapcsolatokat, amelyek a gyermekeket egybefűzik, hogy azokat idejében megszüntethesse.

A *nevelő, tanító és tanár* pedig keresse annak a környezetnek a megismerését, amelyben tanítványa él. Ennek elsősleges gyakorlati módja a *szülői ház meglátogatása és a környezettanulmány* felvétele.

A tanító tartsa egyenesen kötelességének ezt a munkát. Először *írásbeli lapokon*⁸⁹ kérje be az adatokat, azután *magá járjon utána látogatásaival*, hogy az adatokat helyesbítse és személyes élményeivel kiegészítse. Az ilyen tanulmányozás és látogatás reávilágít a gyermek *anyagi helyzetére*, a szülők *külső és belső életére*, a lakás jellegére, a testvérek, rokonok, hozzátartozók, esetleg albérlők viszonyára. Mindez hozzájárul a gyermek lelkének igazi megismeréséhez. Azt is megtudhatjuk így, hogy milyen igénnyel léphetünk fel a gyermekkel szemben.

Fontos azonban, hogy ez ne történjék *ellenőrző szemléként*, hanem inkább a szerető érdeklődés látogatása legyen a tanító megjelenése a növendék családjánál. Különösen előnyösen hat ez a gyermek betegsége vagy valamely szomorú vagy örvendetes családi esemény idején. Ilyenkor a család hálája is kíséri még a látogatást.⁹⁰

A második lépés annak a gyermektársaságnak, mint környezetnek megismerése, amelyhez a tanít-

⁸⁴ Winkler szerint „Herscher”, „Erzieher” és „Apostel” jelleget viseli a nevelő. A legmagasabb-rendű mégis csak az, mondhatjuk mi, aki a lélekszolgálat szentségét végzi. (Dr. V. Winkler-Hermaden: Psych. des Jugendführers. Jena, 1927. Quellen und Studien zur Jugendkunde herausg. v. dr. Charlotte Büchler.)

⁸⁵ Bár ezzel külön foglalkoztunk, mégis el nem mulaszthatjuk annak megemlítését, hogy az élettani, lélektani ismeretek alapján történhetik csak meg az alapos látás a környezet tanulmányozásánál.

⁸⁶ Márai Sándor ugyan úgy beszéli el a gyermekkorát *Egy polgár vallomásai* fejezeteiben, ahogy ötórai teákon szokás pletykázni, de fesztelensége nincs minden tanulság nélkül azokra, akik oly szívesen bámészkodnak el, ha „ártatlan emberpalántákat” látnak hancúrozni.

⁸⁷ Lásd a gyermekegyesületek statisztikáját.

⁸⁸ Ilyen egyesületek az iskolai tornaegylet, az önképzőkör, a kongregációk, a cserkészlet, stb.

⁸⁹ Ennek elvégzése egyik órán történjék. Teljesen csendben, diszkréten, szigorúan titkos kezeléssel. A gyermek ugyanis csak úgy mer bizalmasan szólni esetleges nehéz helyzetéről.

⁹⁰ Lehetőleg jelentsük be előre a látogatást, hogy a szülői házat ne találjuk *teljes rendetlenségben*. Ez fáj a szülőknek.

vány tartozik. Keresse ezért a tanító azokat az egyesületeket, játszóhelyeket, ahol a gyermek megfordul. Ez már kevésbé családi látogatás, hanem többé-kevésbé hivatalos ellenőrzés. De vigyáznunk kell arra, hogy ebben is minél kevesebb legyen a hivatali és minél több az atyai érdeklődés. Ekkor nemcsak többet látunk, hanem a gyermek is örül, ha megjelenünk. Észreveszi az érdeklődést, értékeli az áldozatos időszentelést és azután szerető atya-helyettesnek tekinti tanítóját, így feléje fordul a szeretete, könnyebben nyílik meg a lelke is, hogy alkalomadtán legelzártabb szentségének a kulcsát is a nevelője kezébe helyezze.⁹¹

3. A legértékesebb ismeret.

Ez a kulcs azután mindent feltár: lélekszentélyt, a múlt és jelen dinamikáját. Az írás mondja: „Az Úr a szívek és vesék vizsgálója”. Valamiképpen az igazi nevelő is a lélek mélységeinek szemlélője és irányítója.

Nem lehet tagadni, hogy a gyermeklélek a szülő, a tanító és nevelő lelkiatya előtt különbözőképpen revelálódik.⁹² A szülő és tanító leginkább a szellemi képességek, esetleg a tehetség területét ismerheti meg, a lelki, Isten és ember kapcsolatait érintő kérdésekben azonban ők csak a *praeambulum*-ban mozognak. A lelkiatya-nevelő azonban eljuthat oda, ahol az érzések, a gondolatok és a tettek születnek. Ezért van az, hogy a lélek legmélyebb megnyilatkozását igazán csak a lelkiatyák ismerik. Mégis e megállapítástól függetlenül leszögezhetjük, hogy minden nevelőnek arra kellene törekednie, hogy növendékeivel szemben megtalálja azt a lelki nexust, amelynek következményeképpen a *növendék készségesen fordul a nevelőjéhez*. Ez a kölcsönös lelki rezonancia képes kialakítani azt a *belső viszonyt*, amelyet a lelkek *vitális* kapcsolatának mondunk. Ez a lelki rezonancia két tényben nyer kifejezést: *megnyílik a gyermek lelki múltja és világosan feltárul jelenlegi élete is*.

A „múlt” röviden a régi életet akarja jelenteni. Lehet ez a „múlt” rossz, de lehet jó is. Minden, ami az előző évek tartalma, az a „múlt” tágas világába tartozik.

A nevelőnek – ismétlem – egyik legfontosabb feladata, hogy kapcsolatot tudjon teremteni a növendék és önmaga között, melynek alapján feltárul előtte a lélek kapuja. Ennek a megvalósulásnak alapfeltétele, hogy a gyermek állandóan érezze, hogy a nevelő neki *jót akar és tényleg jót is tesz* neki.⁹³ Végeredményben mindkettő a szeretet kettős síkján mozog. Mindenkiiben ugyanis megvan az önszeretet, de helyet talál ilyen módszer révén a nevelő szeretete is.

Ha valaki mélyebben vizsgálja az életet, akkor az első kérdése: mi van a jelen élet mögött. E kérdésre azért fontos a felelet, mert ez egyszersmind magában rejti a múlt ismeretét is. És ez nagyon fontos, mert a múlt nem-ismerése a jelent is homályba burkolja. Ha ugyanis csak annyit tudok valakiről, hogy milyen *most*, akkor cselekvéseiből *esetleg helytelen ítéletet* vonok le, mert nem ismerem lelki életének múltból ható tényezőit. Pedig ezt már azért is fontos megismerni, nehogy az egyén nevelése, irányítása közben váratlan fordulatokat hozzon létre.

A legtöbb gyermek készségesen beszél múltjáról. A tapasztalat azt igazolja, hogy ez könnyen elérhető, csak alkalmazni kell a már ismertetett módszereket.⁹⁴ Az eredmény mindig újszerű. Azt fogjuk tapasztalni, hogy a típus csak igen tág fogalom, mert egyik gyermek sem megegyező lélekben a másikkal. Egészen különálló bontakozó egyéniség félleket fogunk már felismerni mindegyikben. Lehullik a gyermekről a külső lepel, s a lélek közvetlen szemlélete egészen különös, igaz, Isten-tervezte struktúrát mutat meg magából. A nevelő ilyenkor megneemesedik; tekintete bársonyosabb, érzülete melegebb lesz; következőleg a gyermekkel szemben való viselkedése teljesen megváltozik. Most már másképpen lát, tehát másképpen is fog nevelni.

A múlt feltárása a gyermek otthonának, a „barátok”-nak s azok hatásának erősségére utal. Feltárja a latens vágyakat és aspirációkat, és megmutatja az erkölcsi és vallási erőket vagy romokat. Egyszóval megmutatja mindazt, *ami volt* és mindent, amivé az egyén lenni akar.

⁹¹ Jan Lighthart, aki 1859. és 1916. között élt, sírfelirata ez: „Die ganze Erziehung ist eine Sache der Liebe, der Geduld und der Weisheit, und die beiden letzten wachsen, wo die erste herrscht.”

⁹² Lásd „A bontakozó élet”. II. k. 28. l.

⁹³ Az ügyes nevelő kerüli a jócselekedetek kizsárolását és előbb a helyes kívánságok, a célszerű szociális hajlamok ébresztgetésére törekszik. Csak ha a növendék a maga céljának tekinti a nevelő óhajait, lehet eredményes a nevelés. Ennyiben aztán mondható: „Die Erziehung steht unter der Idee *des Guten*, sie will die Junge Generation zu ihrem Dienste heranbilden.” (R. Lehmann: *Das doppelte Ziel der Erziehung*. Berlin, 1925, 39. l.)

⁹⁴ Lásd: „A bontakozó élet” II. kötetében „Saját próbálkozásaim” c. fejezetet. 137-207. l.

És mit ér mindez gyakorlatilag?

A múlt ismerete könnyűvé teszi az irányítást és ezen keresztül lehetővé válik a jövő helyes kipontozása. Ezek olyan értékek, amelyek az egyénnél lelki nyugalmat és lendületes belső erőfeszítést eredményeznek. A lelki zavarok megszüntetése egyszersmind teljes lelki munka biztosítása is. Aki sokat foglalkozik gyermekekkel, az fel tudja értékelni ennek a ténynek a nagyságát. A gyermekek maguk is vallják: „Miután megtisztultam a múlt terheitől, *azóta* könnyedén viselem a jelent és örömmel dolgozom a jövőn.” (Levélrészlet.)

A múlt feltárása mellett rendkívül fontos a *gyermek jelen életének megismerése is*. Ez is hozzátartozik a *lelkek vitalitásához*, ez is nélkülözhetetlen komponense a helyes ismeretnek, mert a pillanatként: *jelen*, s bár azonnal *múlttá* lesz, mégis ezekből a múlttá alakított pillanatokból születik meg a *jövő*; úgy, hogy a múlt indítja, lendíti, befolyásolja élményeken, gondolatokon keresztül a jövőt. Ezt az állandó kölcsönhatást megismerni annyi, mint az élet teljességét egységben látni.

A nevelő és a növendék vitális egybecsendülése azonban nemcsak a „jelen” megismerését, hanem a jelent alakító tényezők kielemezését is jelenti. Sőt még túl kell menni ezen s a jelent alakító tényezők mögött a végső komponenseket is fel kell deríteni. Ez kevésbé egyszerű megfigyelés, mint inkább *gyakran megisméltető megbeszélés* útján történik. Az a növendék, aki épülni vagy javítani akaró lelkét a nevelőre bizza, az szinte keresni fogja ezeket a „kolloquium”-okat. Ezek a szent percek valóságos lélek-megnyilatkozások. Amíg a *múlt* kielemezése tart, addig a beszélgetések azokra is kiterjednek, amikor azonban ezt már sikerült nagyrészt feloldani, akkor a jelen élet új, aktív, magához tartozó formájának kialakítása alkotja a „kolloquium” tárgyát.

A gyermek ilyenkor örvendő készséggel hozza el önmagát. Lélekben odatérdel a nevelő elé és sajátos érzelmi folyamaton keresztül nyitja meg lelkét. Legtöbbször kisebb jelentőségű témán indul el. Fizikai élete, apró sikerei vagy sikertelensége, a szellemiek (tanulás) terén felmutatott eredménye vagy eredménytelensége rendszeren a kezdet. Innen indul meg mind mélyebbre a beszélgetés; lassan a lélek erkölcsi és vallási területeinek legszentebb pontjait éri el. Úgy van valamiképpen ezzel az ember, mint mikor hosszabb kerülő utakon át jut el oda, ahová vágyakozott. A lélek világában az erkölcsi élet szentélye az a hely, amely az „értékek értékét” rejt. Ezt a szent világot annyi sajátos kárpit zárja és védi, hogy *önkéntes bebocsátás nélkül* csak sejteni lehet tartalmát, csak intuitíve lehet megközelíteni valóságát, de teljességében, erősen kontúrozott plaszticitásában nem látható. A „kolloquium” közelségéig jutott gyermek azonban szétrebbenti ezt a függőnyt és belépést biztosít az *öt igazán* ismerni akaró léleknek.

A lélekismeret, amely csak tudományos módszereken alapul, fejlett technikával dolgozik, azonban éppen ezért a lélek finom megnyilatkozásait nem tudja mindenütt felismerni és értékelni. A belülről való megismerésből, az intuitív lelki érintkezésben viszont sok van a természetességből, a közvetlenségből, a két személyiség lelki rezonanciájából. Azért is nevezem ezt *vitális kapcsolatnak*, mert ennyi közvetlenséggel csak ilyen kapcsolat ajándékoz meg. Van ebben valami a lelki tropizmusból, amelyben már az Isten valóságának közvetett megnyilatkozását érezhetjük.

A gyermek belülről való megtárlása lehetetlenné teszi a titkolódzást, a bűnök rejtegetését, a hazudozó mentegetődzést és a hitvány meghunyászkodást. Ez pedig azért fontos – különösen az erkölcsi élet terén –, hogy a jellem kialakulásának nagy munkájában ilyen káros behatások ne sötétítsék el a gyermek lelkét. Ezek a hibák ugyanis a lelki rugalmasság deformálói és a nevelés tiszta, sikeres vonalvezetésének megakadályozói. A gyermek ugyanis akkor fejlődik helyesen, ha ebben a korban nem hiányzik a vitális kapcsolat a szülő és a gyermek vagy a nevelő és a gyermek között. Az édesanyjának törekednie kell, hogy leányával olyan vonatkozásban legyen, hogy igazi lelki megnyilatkozással hajoljon feléje. Itt kell nyomatékosan kiemelni azt is, hogy nem az az igazi szeretet, amely kedvesgetésben, deldelgetésben nyer kifejezést. Az igazi szeretet mély lelki kapcsolat, amely készségesen, áldozatosan segíti át a felé forduló gyermeket a neki nehéz és nagy problémákon. Nem szabad ilyenkor emlegetni az „időpazarlást”. Aki valóságos lélekismeretet akar szerezni, – akár szülő, akár nevelő – az igenis adja arra türelemmel az idejét és a szeretetét a gyermek gyakran ismételtetésbe tévedő lelki megnyilatkozásának. Természetesen vigyázni kell, hogy ez ne legyen a bizonytalansági érzéskomplexumnak, alacsonyabb rendű gondolatkomplexumnak az okozója. A szülő vagy nevelő *lelket* ismer meg és *lelket* vezet, és azt az élet szabadságára kell nevelni. Legyen azért készséges a meghallgatásra, legyen bölcs az ítélethozatalban, *de engedje meg a gyermek vagy növendék belső értékeinek szabad érvényesülését is*. A gyermek is az Isten fejlődésre rendelt szabad teremtménye, nem pedig a szülők vagy nevelők kedvteléseinek a bábuja.

A *jelen* ismerete továbbá még azt a nagy értéket is jelenti, hogy szinte előttünk emelkedik ki egyes *kivételes egyéniség tehetségének vagy egyenesen elhivatottságának* a körvonala. Az általános értékünél mélyebb embernél ugyanis nagyon fontos annak a megismerése, hogy *egyéni hajlama, tehetsége, elhivatottsága merre visz*. A gyermek leginkább arról beszél, ami a lelkében momentán uralkodó vágykomplexum. „*Ex plenitudine cordis loquituros*”, a lélek bőségéből beszél a száj. Ha lelki kapcsolatban élünk a növendékünkkel, akkor a belőle kitörő lelkesedés, öröm, lendület és aktivitás iránya megmutatja nekünk, hogy hol rejtőzik a gyermek egyéni kiválósága, elhivatottsága. Ennek ismerete egyrészt azért fontos, hogy a gyermek jövő életét helyesen irányíthassuk, másrészt azért is értékes, hogy ezt a kiválóságot esetleg felhozhassuk; vagy, ha hibás irányról van szó, a haladás tempóját meglassíthassuk. Mindkettő könnyen megy akkor, ha a gyermek bízik a nevelőben.

A jelen állandó ismerete végül kitekintést enged a *jövő* homályos távlatába. Az elszigetelt jócselekedetek már valamiképpen pontozzák a jelen fejlődési irányát, de a következetesen és állandóan végrehajtott jócselekedetek a szokássá erősödve biztosítják a tökéletes fejlődést.

A vitális kapcsolat állandósítása végül is ahhoz a szent analógiához hasonlítható, amelyet az Úr önmagáról és a szőlővesszőről mond. A kettőnek egybetartozandósága oly erős, hogy a töke magában hordozza a vesszőt, a gerezdet: a jövendőt. A vessző fejlődését és terméshozamát a talajból felszívott s a nap sugárzó energiája révén szintetizált tápanyagok vitális áramlása *hozza létre*. Ez a hasonlat is arra figyelmeztet, hogy a növény életében nem a szintetizált tápanyagok áramlása a végső cél, hanem a termés, a kiteljesedés a fontos; éppen úgy a nevelő lélekmegismerése és vitális kapcsolata sem öncél. Nem arra dolgozunk, hogy *csak mi ismerjünk*. Még arra sem, hogy a lelkek a mi egyéniségünk szuggesztív hatása nyomán *felénk* forduljanak. Az is inkább elszigetelt, másodlagos cél, hogy a nevelő és a növendék között a legintimebb vitális kapcsolat fejlődjen ki. Bár ezek a tételek látszólag ellentmondanak a fentieknek, mégis nyomatékkal hangsúlyozzuk őket. A végső cél ugyanis az, hogy a lélekismeret világos képe után, az emberlelket az élet igazi és szent szőlőtökéjéből, az Úr Jézusból áramló kegyelmi erőkkkel tiszta, nemes, nagyvonalú, aktív és alázatos ifjúvá érleljük. A problémát ilyen mélyen és transzcendens perspektíva elé állítva talán megérzi az olvasó, hogy miért nem szabad személyünket a lélek és az Úr Jézus közé ékelve – a lelki-kapcsolatokat emberiesen felfokozni és kiélni. A nevelő maradjon szerényen csak *eszköz*, kereső, látó, építő, serkentő. De csak azért, hogy a tökéletesebb látás és tökéletesebb ismeret alapján tökéletesen kiépített lelki konstrukción keresztül az Úr Jézushoz fűzhesse a gyermek lelkét. Az ember Istentől jön és Istenhez tér vissza a halál titkos hídján.⁹⁵ Ebben a munkában lehet a nevelő szőlőmunkás, lélekirányító isteni küldött, a felszentelés kegyelmével az Úr helyettese, de végeredményben „*minister Christi*” – *ad emolumentum vitae divinae, quae est vitalis coniunctio inter Deum et hominem*.

4. Az élő ember.

Ha az élet igazi értéke a felfokozott és végtelen horizont felé törő fejlődés, akkor a mozgás, az alakulás lényeges része az életnek. A mozgás fogalmához azonban hozzátartozik a változás is; az emberi élet belső szabadsága ugyanis magával *hozza* az ingás, az emelkedés vagy a süllyedés lehetőségét is. Mindezt azért kell előrebocsátanunk, hogy reá lehessen mutatni, hogy a gyermek vagy felnőtt megismerése nem eredményezhet *stabil életképet*, mert az élet nem termel merev alakokat, hanem csak sokféle irányjelzést követő, ingadozó vagy sokszor megingó embereket. Az írás is figyelmeztet bennünket, hogy az emberi gyarlóságunk miatt a hibák és bűnök nem hétszer, de *hetvenszer hétszer* is igénylik a bocsánatot. Ez pedig a mi lelkiismereti módszerünkben azt jelenti, hogy az *élő embert* életének teljes folyamatában jó és rossz lehetőségeket hordó lénynek kell tekintenünk, aki magában hordozza a spontán átalakulási képességet is. A helyes megismerésre törekvő nevelőnek tehát nem szabad elfogltnak lennie, hanem számolnia kell a *szellemi és lelki élet hullámmásával*.

A jó gyermekből tehát lehet lehanyaglóan rossz.

Kissé fájdalmas ennek a tételnek leszögezése, de az élet példái szinte reákövetően erre a depresszív igazságra. A természet igen sok kozmikus geológiai folyamatán szüntelenül demonstrálja, hogy az élettelen világban is elkopnak, meglazulnak a kötő energiák. Az élő világban az állandó előre-

⁹⁵ Sajnos, francia elgondolás szerint az erkölcs nincs szoros összefüggésben a vallással. *J. Ferry* legalább így ír a tanítókhoz: „L'instruction religieuse appartient aux famille et a l'Eglise, l'instruction morale a l'école... (Ch. Charrier: *Pedagogie vécue*. Paris, 1927. 157. l.)

törés mellett – örök paradoxonként – érvényt talál a hanyatlás, a visszafejlődés is. Az élő világban ez a fejlődés optimális pontja után észlelhető. Az egyéni és jövő életszolgálat befejezése után bizonyos fokú elernyedés, pihenés és érdektelen nembánomság észlelhető, mellyel párhuzamosan még a fejlődés idején is különböző káros és kóros befolyások rontják az életet. A betegségek mind roncsoló erők, amelyek váratlanul támadnak az organizmusra. Bár az ember élete nemcsak átfutó, hanem maradandó jellegű, mégis ennek dacára éreznie kell, hogy ebben az állandóan belső tisztulást, kifelé való erőérvényesülést, felfelé-törést sürgető munkában sok van a lefelé tendálás gravitációjából is. Az ember testi lény is. Az anyag gravitációja olyan értelemben is érvényesül, hogy a szellemi és lelki aspirációkkal szemben próbál győzedelmeskedni a testiség. Ezért van, hogy a szellemi erőfeszítést legyőzi az anyagi életforma, ebből magyarázható, hogy a lelki tisztaságra való törekvést, az önzetlenséget, az önfeláldozást, az Isten-szeretet tropizmusát gátolja vagy elnyomja a testiség, az önzés és az anyagi javak mohó szeretete.

Ez a folyamat nem egyszerre megy végbe az emberben. Vagy legalább is a fokozatos lecsuszamlás az általában észlelhető folyamat. A hirtelen bekövetkező tragikus összeroppanás inkább kivételes jelenség. Ezért van az, hogy *állandó küzdelemben* él az ember. Ez a küzdelem a test és lélek ellentétes gravitációjában leli magyarázatát. „Az ördög, mint ordító oroszán körüljár, keresvén, akit elnyeljen”, – mondja Szent Péter.⁹⁶ Valóban minden kísértés az anyagnál, a testnél kezdődik, melynek anorganikus építőrészeinek törvénye a sztatika. Ezt követi rendszeresen a szellemi kísértés, diffúz intellektusból fellázadó világnézeti ingás, melyben az akarati élet tipikus bomlási folyamatai tükröződnek, majd a kétség, a hitetlenség fejezi be mindezt. A lelki centrum és támaszték nélkül maradt ember pedig prédája lesz ilyenkor az „éhes oroszán”-nak, a soha ki nem elégíthető ösztönöknek és szenvedélyeknek. Ez is a serdülő kortól kezdődik, amikor az egyéniség kibontakozása túlzott erősséggel történik.⁹⁷ Aki az igazi dinamikai képét akarná megrajzolni az embernek, az a küszködő titán alakjában érzékelhetné. Ez a küzdelem állandó. A küzdelem állandósága pedig azt bizonyítja, hogy a ma győzelme csak reményt nyújt a holnapi fejlődésre, de nem biztos garanciája a teljes és végleges győzelemnek. „Aki tehát azt hiszi magáról, hogy áll, vigyázzon, hogy el ne essék.”⁹⁸ Az írás a lehetőségről szól, Szent Ágoston pedig erről írva, a ténylegességet rajzolja. Ezekből logikusan következik, hogy jónak, törekvőnek, aktívnak megismert gyermeket ne nézzük úgy, hogy ennél a típusnál a változás, a lecsuszamlás, a lelki elferdülés lehetősége lehetetlen. Ezen a ponton – sajnos – elég sokat hibáznak a szülők és a nevelők. Túlzott nagybecsülés és bizakodó hit állandósul bennük, hogy csak az ő gyermekük vagy finom lelkű növendékük nem zuhanhat a mélybe. Pedig, ha őszintébbek és elfogulatlanabbak lennének, akkor nem érné őket időközönként csalódás, amely esetleg „összes reményeiket összetöri”. Vakon és feltétlenül hibásan hittek a lélek stabilitásában és őket is összetörte a „hegyomlás szomorú katasztrófája”. Lehetséges, hogy az ilyen nevelési szisztéma helyes vágányon indult, de állandó óvatosság kellett volna ahhoz, hogy a gyermek ezen a pályán megmaradjon. Kell az önbizalom és kell az önértékelés felkeltése; kétségtelenül kell, hiszen ez a belső lendület a legerősebb motoraink egyike. De nagy hiba ezeket domináló helyzetbe emelni, mert ez gyakran vakmerő teherpróbának veti alá a lelket, következőleg szomorú összeomlásokat eredményezhet.

A helyes megismerésnek tehát arra is kell törekednie, hogy a folyton változó életkaleidoszkópban kitartó következetességgel értékelje a feltűnedező eseményeket és cselekedeteket. Mert „minden perc új embert szülhet”, mely „új emberre” esetleg teljesen igaz lesz a latin mondás: „Gutta cavat lapidem non vi, sed saepe cadendo”. A gyermek vagy felnőtt életét is megroppanthatja és tényleg meg is töri az élet túlzottan sokirányú és állandó benyomása. Indokolt tehát, hogy véleményünk és ítéletünk ne legyen merev és változatlan, hanem rugalmas, elasztikus, amely odasimul a folyton változó valóság archához.

Van azonban az ilyen lelki ingásnak vigasztalóbb oldala is. *A rossz gyermekből vagy felnőttből is lehet értékes lelki ember.* A páfordulások ritkábbak, de a fokozatos átalakulások gyakoribb esetek.⁹⁹ Maga a természet is reávezt erre bennünket. A latens készségekből komoly tehetség, az eltemetett élményekből aktív, mozgó komponensek, a jó szokásból szent igény, és az „igényes emberből” har-

⁹⁶ Sz. Péter Lev. I. 5,8.

⁹⁷ Lásd: „A bontakozó élet” III. köt. „A serdülőkor lelki képe.” 191-254. 1.; IV. köt. „Az ifjúság belső forrongása.” 83-137. 1.)

⁹⁸ Sz. Pál 1Kor. 10,12.

⁹⁹ Lásd: „A bontakozó élet”. IV. köt. „Elbukás”, „Felemelkedés” című fejezeteket. 109-137. 1.

monikus ember fejlődhet ki. Azért a mocsár és a mocsárgáz nem embernek való atmoszféra, innen, ha tragikus endogén okok nem működnek, a magasságok felé kell törnie az embernek. Ezért van az, hogy a *kapaszkodás*, a felfelé kúszás örök törvény az ember életében.

Sok példával próbáltuk igazolni a felfelé törés elemi tényét.¹⁰⁰ Most inkább arra szeretnénk reámutatni, hogy a gyermek, serdülő ifjú vagy felnőtt rossznak ítélt élete miatt ne mondjuk ki az utolsó és kemény, határozott ítéletet. A „javíthatatlanul rossz” helytelen ítélet lehet a szülő, a nevelő, vagy esetleg a bíró részéről még akkor is, ha az a múltra vonatkozólag alaposan megfontoltnak is látszik. *Az evangéliumi embert a lélek optimizmusának kell jellemeznie!* Bizakodó hittel kell néznie az emberi természet örök alapjóságát, hívő lélekkel kell hinnie az emberi jóságcsirákat elpusztítani nem engedő transzcendentális sugárzásban és végül áhítatos lélekkel kell bizakodni az Úr Jézus Krisztus, a Jó Pásztor isteni kegyelmének állandó, erősítő és megváltó áramlásában.

Mert az életet, még ha reménytelen is, átalakíthatja az emberi és isteni behatás ereje. Az optimista ember: a szerető nevelő vagy a lelkiatya sohase mondja ki az utolsó elítélő szót. Bizzék és építsen az isteni kegyelem lelket megváltó, újjáépítő erejében.¹⁰¹

Ezek az átalakító hatások legtöbbször lassú egymásutánban jönnek és ugyanígy mutatkoznak. A vergődő ember fokozatosan szívja fel és lassú meg-rezdüléssel teszi életté a sok jótékony behatást. A nevelő tehát *éles szemmel* figyelje a finom átváltozást a szomorú és esetleg már lemondó ítéletét. Bizonyos, hogy itt-ott visszaesést fog tapasztalni. Ez is benne van a hullámzó élet vonalában. Még az emelkedés sem kitartóan állandó. Az emelkedések, az esések magassága és mélysége végül is olyan eredőt ad, amelynek iránya *emelkedő*. Mindezek a dinamikus jelenségek szépen bizonyítják, hogy az ember élete tagadja az állandó merevséget, azt a bizonyos „megkövesedett, kemény” lelket. Sem állandó felfelétörés, sem kitartó süllyedés nincs az életben. Vagy legalább is ez a két véglet a rendkívüli esetek közé sorolható. Az igazságot az a nevelő közelíti meg, aki a lélek helyes megismerése után leszűrt ítéletében szilárdan épít a múltra, de merev és biztos következtetéseket ebből nem von le a jövőre nézve. Ami a múltból és a jelen ismeretéből levezethető, az a *jelen képe és a jövő lehetősége*, de nem a valóságos jövő, mert ezt egészen megváltoztathatja az emberi és kegyelmi behatások egész sorozata. Az élet vitalitását érző, kereső és megértő szülő és nevelő kell, hogy állandó lelki kapcsolatban maradjon a növendékekkel, mert ezeket a folytonos változásokat *neki kell figyelemmel kísérnie és neveltjét minden esetben a lélek magassága felé lendíteni*.

III. A nevelés célja.

A nevelés alanyának és tárgyának ismerete a vitális kapcsolat két végpontjának feltárását teszi szükségessé. Hogy azonban a megismerés helyes utakon haladjon, tisztán kell kiemelniünk azt a célt, amelynek elérése a nevelő munkának legfontosabb kötelessége.

A kiemelt célt világnézeti beállítottság szerint különféleképpen jelölik meg. Ebből eredően azután a nevelést illetőleg más és más gyakorlati eljárást követnek.

E fejezetet azzal a szándékkal írjuk, hogy félreérthetetlen határozottsággal álljon elénk a nevelés végső, igazi célja: a természetfeletti értelemben vett, az Isten szándéka szerint élő ember kialakítása.

1. Célkeresés.

Quo me vertam? Ez a kérdés mered az ember elé, ha saját vagy más életének irányítása kerül a kezébe. Mert a bizonytalanság, amely a jövőre vonatkozik, sötét ködöt von az élet elé. Szeretnők kitérve látni azt a fénypontot, amelynek vonzókörébe jutva és világossága felé haladva biztos eredményt tudnánk elérni. Ez az igény annál erősebb, minél inkább reáeszmélünk arra, hogy az életben nem a külső sikerekről, hanem a belső értékek kifejllesztéséről és azoknak érvényesüléséről van szó. Az emberi élet fejlődése a szellemi és lelki értékek finom együttesének felvétele és ezeknek szerves elegyéniesítése. A fejlődő élet előbb kifelé fordul, hogy a világból, embertestvérekből és Istenből vegyen fel értékeket, de azután újra meg újra periodikusan bezárul, hogy a beáramló értékeket saját egyéniségének tartozékává, életének vérévé, lelkeségének sugarává asszimilálja.

¹⁰⁰ Lásd: „A bontakozó élet” IV. kötetében „Az ifjúság lelki-képét alakító tényezők” című fejezetet. 141-215. l.

¹⁰¹ A kegyelem lelket megszentelő és megváltó hatását szépen írja meg *Strindberg* a „Mámor”-ban. (August Strindberg: Rausch, Verlag, München. 1916.)

Az emberi életnek tehát olyan az útja, hogy azon nem csupán végighordozzuk a születéskor kapott életértékeket, hanem azon felül még a szüntelen benyomások erejével gazdagítjuk vagy éppenséggel deformáljuk önmagunkat. Ezért fontos annak az ismerete, hogy honnan merítsünk, mit kavarjunk föl, mit ejtsünk vissza, – mit keressünk,

Nagyon természetes, hogy ez a célkeresés valami mélyen emberi törekvés, amely ott lappang minden vágyakozás alján. Aki azonban szigorúan veszi a dolgát és a másokhoz való viszonyát, aki az élre akar kiállni, az a nevelő nem érheti be alkalomszerű eszmélkedésekkel. Nem járhat helyes úton az, aki a célt nem ismeri; nem mintázhat igaz ember-arcot, aki a teljes értékeszményt nem is sejt; nem gyűjthet értékes benyomásokat az, aki a komponenseknek egybefonódó hatását nem érti. Nem lehet éppen mondani, hogy a neveléstudománnyal foglalkozók nem érzik annak a szükségességét, hogy az emberré való nevelés célját megtalálják. De viszont az is többször megállapítható, hogy – a nagy keresgélés mellett – az *alanyi eltévelyedésnek* ugyancsak szélsőséges csapásai lelhetők fel. Éppen azért mellőzhetetlen a kérdés, vajon megtalálható-e objektíve az ember életcélja, következésképp a nevelésé is, vagy pedig teljesen valami szeszély dolga annak megállapítása, hogy ki-ki mit kezd önmagával, a gyermekével vagy a gondjaira bízott emberekkel.

Nem célokom dogmatikus tekintéllyel eldönteni e kérdést. Ellenkezésképp, éppen azokra való tekintettel, akik az alanyiságot olyan nagyra értékelik, az alanyiség belső igényléséből óhajtom levezetni az *egyetlen és igaz életcél*t, hogy azután ebből következetesen megállapítható legyen a magunk, de meg a nevelés célja is ebben a világban. E munka I. kötete már részletesen foglalkozott egyszer ezzel a kérdéssel. Most csak annyiban hívjuk fel erre újból a figyelmet, amennyiben az emberi természet alapját, fejlődését, bontakozását sürgető testi és lelki adottságok kívánják. Akik felfigyelnek rájuk, azok külön irányítás nélkül is észreveszik, hogy az ember testi igényei mellett és fölött még szellemi, közelebbről esztétikai, erkölcsi, szociális és vallási igények hordozója is; következésképp *életcélja végeredményben metafizikai vonalon nyer valóságos beteljesedést.*¹⁰² Jelen célkeresésünk tehát azt is még feladatának tekinti, hogy a *nevelés* gondjává váljék az emberi élet rendeltetésének helyes kitűzése és annak különböző következménye.

Az ember rendeltetésének keresése velejében *világnézeti orientáció*. Ez a világnézeti lekötelezettség azonban, amely az emberi szem széttekintését metafizikai világnézetévé tágitja, még nem követeli egész precizitással a nevelés célkitűzésében a méta-fizikum kiemelését. Van ugyan, aki azt állítja, hogy a mi kezünkben csak a fizikai élet marad, *törődjünk tehát csak azzal!* A metafizikum, az örök Végtelen világa, ez a sötét, ködös misztikum bízassék csak a vallásra, legyen az csak kinek-kinek a – „magánügye”. Hogy azonban ezt a szétválasztást már kezdettől fogva lehetetlenné tegyük, az embernevelésben és annak minden fázisában érvényesítendőnek igazoljuk, azért vetjük fel a kérdést még itt a küszöbön: vajon a nevelés célja csupán az *immanens ember* kifejlesztésére határolandó, vagy pedig egyszerűen a *transzcendens élet kialakítására* is kiterjesztendő?¹⁰³

¹⁰² Lásd: „A bontakozó élet” I. k. Az emberi élet értékelése. 24-30. II.

¹⁰³ Nem takargatjuk magunk előtt a nehézségeket. Absztrakciókkal, mintegy lajstromba szedett erényekkel nevelni nem lehet. A nevelés nem nélkülözheti az eleven példaadást, amelyen nem annyira valami elvszerű következetességet értünk, mint inkább egy egyéniség sugalmazó életerejét. A társadalmi életformákkal sincs másként, mint az élet többi eleven megnyilvánulásával: *minden élő csak egy másik élőtől származhat.* A mi korunk ziláltsága semmiben sem tükröződik annyira, mint a nagyszabású életformák hiányában. Ami a szenvedéllyel teli lelkeket mindenekelőtt foglalkoztatja, *azaz a kérdés éppen: mi legyenek, mi szabja meg a cselekedeteimet a nap minden pillanatában!*

A polgár a maga habitusát egyáltalán nem a maga világából nyerte. Miután aláásta, dezavualta a történelmi hagyományokat, maga is osztozott a többi bukásában. A polgár utolsó szükségképpeni arcát a *tömegember* hordozza. A tömegember azonban mindig és mindenkor csak tömegember, aki a mindennapi kalácson kívül legfeljebb csak még a mindennapi örömeikért esedezik, vagy ahogy egykor a klasszikusok nyelvén kiáltozta a szociális berendezkedés netovábbját: *panem et circenses!* Teljességgel fölösleges a tömegembert eszméi alapján osztályozni. Alapjában véve csak az a lelkiség mozgatja tömörülésében, ha bolsevik eszmékért rajong vagy más egyébért szervezkedik.

Tudni illik, hogy a *tömegemberrel* szemben nem ez vagy amaz áll, tehát nem valahogy a *gentleman* vagy éppenséggel a Fűtrér, hanem a magyar szóval alig megnevezhető hóse a szüntelen virrasztásnak: *der Einzelne*, akiknek habitusát a tömeggel szemben, de meg az antik életeszeménnyel szemben is legutóbb *Rudolf Kassner* határolta el félreérthetetlen szabatosággal (*Der Einzelne und der Kollektivmensch*, *Gotthelf-Verlag, Bern-Leipzig*).

Ha már most azt kérdezzük, hogy a katolicizmus nagy hagyományainak ki a hivatott örököse, akkor bátran

A) Légy emberré!

Ez a cél azoknak programja, akik az embernevelést a földi életre határoló és egyénileg is *immanens* vonalra szorítják. *Az ember legyen ember!*¹⁰⁴ Érvényesítse minden tehetségét, alakítsa ki sajátos szellemi vonásait. Amint a növény és állat immanensen arra törekszik, hogy azzá legyen, *ami*, épp úgy tudatos embernevelés is szorgalmazza csak azt, hogy az *ember legyen emberré!*

Ez a tetszetős elgondolás hamarosan rabjává tehet bennünket is, mert alaphangja természetes és iránymutatása valóban fontos feladat teljesítésére szólít fel. Ami pedig természetes és magasabbrendű munkát igénylő, az látszólagosan kielégíti az embert. De csak azt az embert, aki a gondolatok felületét érinti és ezeknek hatása alatt cselekszik. Mert a kérdés továbbra is és állandóan ott lebeg, vajon az ember *teljes lényegét milyen igények alkotják?* Vizsgálni kell tehát, vajon a „légy emberré” szólamra *redukált cél* kimeríti-e az ember teljes lényegét, beteljesíti-e az emberi lélek minden igényét? Ezt a kérdést a „természetes nevelés” híveivel szemben multhatatlanul fel kell vetnünk. Ők ugyanis azok, akik a „természetes” nevelési tézisnek hirdetői. Ugyancsak ők azok, akik azt állítják, hogy ennek a célnak elég világos értelmet ad a *földi boldogság* után való vágy vagy a *kultúra* szomjazása, vagy éppenséggel az *altruista önfeláldozás szándéka*. Természetesen ezek is lehetnek életcélok, amelyek fontosak és tiszteletreméltóak, de nem adhatják az emberi életnek *egész* tartalmát, következésképp nem is lehetnek kielégítő nevelési célok.

a) A természetes ember fogalma olyan erősen begyökerezteteti az embert a földbe, hogy belőle nem tud kiszakadni és a sírja egyszersmind a vége is. A „földanya” a legősibb szülő, gyámolító erő és visszaváró temető. Az embergyermek belőle származó, benne élő és *hozzá* visszatérő hűséges ivadék. A célt tehát senki se keresse másutt, – mint a kék ég *alatt*.

Igaz ugyan, hogy az emberben észlelhető az anyagi, de ugyancsak fellelhető a szellemi és lelki összetevő is. Ha csak az anyagi értékeket látjuk, akkor az ember hivatása csupán az anyagi élet szolgálata lesz, az életforma, a vágyak és azok kielégítése anyagi síkon mozog.

Az ember azonban nem nyugszik bele abba, hogy teljesen csak a földé. Erőfeszítései elernyednek a múlandóság gondolatára. *Elemi erő az életigénylés.*¹⁰⁵ Akármilyen alakban, de előretör és eget kér. Az életet nagyobbak tartja a világnál és a lélek vég-nélküliségét szinte követelve óhajtja. Szellemi és lelki erőit anyagi adottságánál többre értékeli és *égi Atyjának* kisugárzásából származtatja. *Az égi Atyával* szemben érzi magát igazán *fiúnak*. Ezek a metafizikai áthajlások olyan lelki valóságok, amelyek az ember személyiségéből, *alanyi értékéből* sarjadoznak. *Az én* belső lendülettel követeli az örök „*Én*”-t. Ez pedig szakítás a földdel és átkapcsolódás az Éghez. Szűk a föld, a valóságos otthon csak az Ég.

De még kevésbé fogadja el, hogy az ember annyira *tárgy*, hogy minden tehetsége az anyaföldet szolgálja, – hogy annyira *értéktelen tárgy*, hogy életében és összeomlásában *csak másnak, a jövőnek a szolgálója*. Valami elemi tiltakozással lép fel az alanyiség szuverenitása és jogait követelve, kevésnek mondja az egyszerű tárggyá való lesüllyedést, a fizikai értelemben vett „láncszem” szerepét. *Az „én” igényesen emelkedik ki a világ nagy „tárgyi” egyeteméből.*

Az ember megköveteli az *alanyiságnak* azt a fajtáját, amely szerint, bár erőivel szolgálja a földet támogatja és fejleszti a jövő életet, mégis valamelyes öncélként áll¹⁰⁶ a nagy anyagi világ középpontjában. Ő az, aki cselekszik, aki él; ő az, aki élni tud és élni akar; ő az, akinek lelke örökké is élni fog. Ez pedig az anyag fölé helyezi. Az alanyiség nem szolgaság, hanem uralom. Uralom a világ tárgyiassága felett. Uralom önmagunk adottsága felett! Olyan igény ez, amelyet nem belebeszélünk, belemagyará-

---

azt mondhatjuk, hogy semmi esetre se a csendesen visszavonuló *Stimmvieh*, hanem csakis az, aki alku nélkül vállalja a Golgotha világának minden következményét. Nos, ha van valaki, aki a nagy erőfeszítésektől, a nagy szenvedély látomásaitól húzódozik, az csakis a *tömegember*. Ezért nehéz ma nevelni – a nagy ideálok elárulása nélkül. *A tömegember* csak a higiéniát keresi, mint a földi paradicsom látható jutalmát, de mi keresni valója van közötté annak, akinek az arcán a „gondolat sápadtsága” honol?...

¹⁰⁴ *Ibsen*-nél Brand: „Das, was du bist, sei durch und durch...” De *Goethe*-től is kiírhatunk hasonlót. Mégis tanácsos azt is nyomban észrevenni, hogy az ilyen sűrített szavak igazi értelmét korántsem annyira a tartalma, mint inkább a *terjedelme* jelenti.

¹⁰⁵ Nagy Lajos: Az élő gondolat. Budapest, 1930. 334. l.: Isten és lélek közeledése.

¹⁰⁶ Fontos, hogy *relatív öncélt* mondunk, mert – amint később látni fogjuk – az *abszolút cél az Isten*, akinek jóságos teremtése teszi *relatív öncéllá* az embert! Az Istent tárgyilag úgy szolgálja az ember, hogy öntökéletesezésének felfokozása az Isten nagyobb dicsőségének a hirdetése.

zunk az emberbe, hanem amelyet *kihallunk, kiérzünk a lélek mélységének dinamikájából.*

Ezt kell látnunk a „légy emberré!” jelszónak olyan értelmezésével szemben, amely egyszerű szolgálóvá akarja tenni az embert. A természetes ember életcélját alanyivá *reparálja* az az elgondolás, amely erősen kihangsúlyozza az *egyéniesség*, az *individualitás* szolgálatát. Látjuk, hogy az alanyi érték elől nem tudja erőszakkal sem emancipálni magát az ember.

Mit jelent azonban az alanyiség a természetes ember életében? Adottságok különféleségét, kifejlődés eltérését, a munka differenciáltságát. Olyan ember termelést, amelynek eredménye minden esetben az *egyén*. De kérdés, vajon ez az egyéni különféleség birtokolja-e az emberhez méltó alanyiség teljességét? Nem vesszük-e észre, hogy éppen a leglényegesebb ponton, *az élet vonalán, tárggyá süllyed az ember*, mert alanyi életigényét megtöri a halál és a múlandóság kérlelhetetlensége beosztja őt is a tárgyak sorába? Mit ér az, ha valamelyes alanyiséggel mozoghatunk a földön, mikor felettünk lebeg a minket tárggyá tevő megsemmisülés réme? Az már nem lényeges különbség, hogy individualiter más és más egyed kerül a halál pusztító uralmába.¹⁰⁷ Ez az *egyéniesszolgálat* nem lehet termékenyítő életcél, mert megbénítja a lélekfeszülésünket az elsovadás biztos tudata. A nevelő hangja bátortalan marad, mert túlkialtja dörgően az életpusztulás akkordja. Bizony sivár jelszó: „Légy emberré”, ha tartalmi része csak a föld szolgálatát vagy a mulandó élet kibontását foglalja magában.

Ez a jelszószerű célkitűzés az élet immanenciájának átépítése. Az immanencia pedig – akár földanyánkra, akár ön-embervoltunk végességére vonatkozik – minden esetben *korlátolt, határolt életet tételez fel*. Bármennyire akarnók is elnémitani az emberi lélek szavát, mégis átkialt ezen a korlátokon. A földet határnak állíthatja a szűkre igényelt „tudomány”, de az Eget abszolúte követeli *az élet valóságos lendülete*. Az elmélettel szemben áll az élet és a száraz rendszerrel szemben az ember a *tartalmat*, az *értéket* keresi. Az ember, aki nemesebbnek érzi magát a földnél és hatalmasabbnak a halálnál. *Az immanencia sivárságát azonban letöri a lélek transzcendens aspirációja.*

B) Légy „isten” emberré!

Ha az élet céljának a keresése nem talál biztos pontot a materiális világban, akkor *az ész útját követve és a lélek magasabb vágyai nyomán járva* a transzcendens világba lép. Kant szerint ez a lépés „*μεταβασις εις αλλογενος*” idegen, más rendhez tartozó világba való lépés. A külvilágot tekintve valóban más rendbe való belépés a „természetfölötti” vonatkozás ápolása, a lélekre vonatkozólag azonban elérés arra a legmagasabb síkra, ahová a Teremtő elgondolása szerint felemelkedni lehetséges. Tehát nem túlzó és féktelen vágyak vakmerőségével állunk szemben, hanem hűséges lélekkel követjük azt a vágyakozást, amelynek megvalósulására erőt adott a *Mindenható*. A véges világból a végnélkülibe sóvárgunk, mert ezt az életet jelezte számunkra a teremtő *Atya*.

A transzcendens irányba való eltolódás nemcsak nem lehetetlen, hanem egyenesen természetes *igény*. Az ész törvényeinek követése és a lélek belső, elemi lendületének szárny csapása. Azt megengedjük, hogy több benne a „*vitale*”, mint a „*logikum!*” De ez éppenséggel nem von le értékéből semmit sem, sőt növeli is még azt.

Az élet transzcendenciájához jutva fel kell tennünk a kérdést: mit jelent ez neveléstani értelemben? Más szavakkal: hogyan fogalmazható meg a nevelési ideál a transzcendens élet elgondolásában?

a) Az élet a földön indul. Legalább is emberi szemmel tekintve a dolgokat, így látjuk. A testi és lelki fejlődés, a szellemi élet kialakulása szemlélhető valóságok, mégis számtalan másképpen nem magyarázható problémája Isten felé mutat. Az élet az igazi alapelgondolásban nem lehet „biokémiai csoda”, hanem a *Teremtő* munkája. De ez most csak annyiban érdekel bennünket, amennyiben az emberteremtés célja valamiképpen helyet talál a Teremtő gondolatában. Ha a *vak véletlen* az élet indítója, akkor a fejlődés lehet önmagában cél; ha azonban az *atyai Személy* teremtő lelke indít bennünket, akkor az istenfiúság tényével és kialakítandó céljával kell számolnunk. Bizonyos, hogy egész életünkben gyermekek vagyunk – vagy a tudattalan földi erőkké, vagy a tudatos, végtelen *Személyé!*

Személyiségünk mint égi bélyeg állítja, hogy *személyes Atyánktól* jöttünk, lelki vágyaink öntudattalanul szállnak oda, ahonnan eredtünk, életünk mindig ezt suttogja: non habemus hic manentem civitatem! A döntő szó nem logikum, hanem vitale. De ez természetes is, mert itt nem az ész boncolgató útjáról, igazságkereséséről van szó, hanem az élet belső valóságáról, amelyet „salto vitale” lendü-

¹⁰⁷ Bethlen Margit „vértesszavai”-nak frontállása az *igazi élet* kapujánál szép gondolat, de életerőt törő eltörpülés.

lettel ér el az ember.¹⁰⁸

Az emberi élet valóságos elgondolása tehát az *istenfiúság jegyét mutatja* és ezzel a *nevelési célkeresésnek útját is jelzi*. A földön kezdődő élet a folytonos akció jegyében áll. A csirasejtnyi ember először az élettani törvények hatása alatt fejlődik, később pedig a tudatra ébredés csodálatos folyamata alatt és után fokozatosan kifejlődő öntudattal bontja ki önmagát. Merrefelé tör ez a kibontakozás? Elemi felelettel így felelünk: a tökéletesebb életforma felé. *A fejlődés vonala a lehetőségekből a ténylegességekbe torkollik*. A valóságok útja pedig az Úr, aki az „*actus purus*” fogalommal kapja legjellemzőbb kifejezését. Errefelé tör az ember azért, hogy az élet ezzel is reáutaljon arra, hogy a földön járó *istenfiával* kell számolnunk.

Az Istenatyánkról azt is tanítjuk, hogy tiszta szellem. Az emberről pedig így szól a dogmatika döntő szava: „az ember abban hasonlít *Istenhez*, hogy értelme és szabad akarata van és halhatatlan”. Ez az összehasonlítás az ember szellemiségét akarja hangsúlyozni; még pedig az értelem és szabad akarat kiemelésével az ember *alanyiságát* hirdeti a legnagyobb értéknek. Ez a tétel nem egyszerűen élénk állított világnézeti megállapítás, hanem a *tényleges életből* leszűrt biztos következtetés. Logikai, ontológiai és vitale. *Ennek aztán nevelési értelme és értéke az*, hogy magában rejtje a célt, amely felé törnünk kell. A teremtmény azért hasonlatos Alkotójához, hogy az istenfiúság tényét felismerhessük; *ez a tény pedig ismét azt a törekvést sürgeti, hogy ez a hasonlatosság minél tökéletesebb legyen*. A lélek erejének kifejlesztését hangsúlyozza, hogy az hatalmat képviseljen a világ felett.

De végül is az ember *alanyiságának* kicsendülése utal leginkább arra, hogy Isten fiai vagyunk. Magunk látunk, magunk észlelünk, magunk dolgozunk, magunk szenvedünk, magunk örvendünk. Szígetei vagyunk az életnek, olyan szirtjei, amelyek az Ég felé merednek. Még abban is kiemelkedően egyedül állók, hogy minden egyén adottsága – lehetősége arányában¹⁰⁹ – más és más. A neveléstan modern iránya szereti hangoztatni, hogy individuumok vagyunk.¹¹⁰ Még a módszerei között is állandóan az individualitást hangsúlyozza, akkor is, ha végül a szociális élet egységbe fogja az emberegyedeket. De azt csak ködösen sejtje, hogy ez a nagy egységstétódás végső fokon *az alanyiság égi jegyéből* ered, és az alanyiság belső törtetéssel azt hirdeti, hogy az ember egyéniségének tökéletesebb kibontásával *az istenfiúság gazdagabb* formáját vegye fel.

b) Mindez a földi életre határoló életadatokra és életmunkára vonatkozik. A földön induló ember belső élete elárulja az isteni eredetet és igényli – még földi vonatkozásban is – az istenfiúi élet kidolgozását. Ámde az annyit emlegetett alanyiság még ennél is elevenebben és hangosabban hirdeti a benne rejlő nevelési célt.

Az emberi lélek szárnycsapásai ugyanis nemcsak a föld fölé való emelkedést hirdetik, hanem az *égi hazába*, való visszatérést is sürgetik. Vágyainknak nincs határa. Még akkor sincs, ha a „tudomány” száraz elméletei leszűkítik megfeszüléseit. Az élet nagyobb az elméleti rendszernél. Ezért van az, hogy feltétlen érvénnyel előre tör. Maga az a lendület, amely az élet erejével dolgozik és az élet alanyiságának érvényét sürgeti, utal arra, hogy valamiképpen az *isteni élet* részesei vagyunk. Ezt a tételt fejezi ki a fenti dogmatikai megállapítás is, amely *az Istenhez* hasonlóság lényeges jegyének a *halhatatlanságot* hirdeti. Igazi élet nem lehet az alanyiatlanság, hanem az állandó alanyiság. Ennek azután ismét az a *neveléstani átértékelése*, hogy az embernevelés célját azon a vonalon kell megtalálni, amely a transzcendens területen fut keresztül. Az élet halhatatlansága az istenfiúság jegye. *Az embernevelés célja* tehát ennek az *atyajegynek* megfelelően *az Isten szándékai szerint való ember kialakításában* található.

A további vizsgálódás arra vezet bennünket, hogy az ontológiai adottság (halhatatlanság!) az életfejlődés útján szintén a végnélküliség jegyeit mutatja. Az emberi fejlődés vonalai az Ég felé futnak. A lélek határtalan lendülettel tör fölfelé, és nincs egyetlen vonala sem, amely nem az Ég felé húzna. Az egésztest úgy foghatjuk fel, hogy az élet központja az Úr, akihez az égi gravitációval tör az egész mindenség. Ha pedig az emberszemély tudatos törtetését *nézzük*, akkor reájövünk arra, hogy itt *a személynek a Személyhez való felemelkedésével* és örök találkozásával van dolgunk. – Ez a tény sem marad

¹⁰⁸ Nagy Lajos: Az élő gondolat. Budapest, 1930, 327. l.

¹⁰⁹ Nem tagadjuk az adottságok értékét, de hirdetjük az emberi lélek döntő erejét.

¹¹⁰ Ami igaz is. Csakhogy – „Man kann Person sein und Recht dazu haben, ohne dass man schon Persönlichkeit wäre. Persönlichkeit aber hat ein reif gewordener Mensch, dessen ernste Taten von seiner unwiederholbaren Einzigartigkeit unverkennbar zeugen, weil sie einem zusammenhängenden Lebenswerke dienend, aus eigenem durchdachten Entschluss nach unbefangener Prüfung seiner Gaben erwachsen, einem wohl erreichbaren Ziele zuliebe, dessen Verwirklichung ein edles Gut schafft”. (Dr. Siegfried Behn: Erzieherische Ideale. Bonn, 1927. 53. l.)

nevelést értelm nélkül. Ez is azt hirdeti, hogy a felemelkedés ontológiai valósága az, hogy az ember minden életrezdülésében, tökéletesedésében közeledjék a *Mindenhatóhoz*. Legyen ember, de ne elégedjék meg ezzel, hanem legyen „*isteni*” ember.

Az ember lényé, *Istentől* teremtett valósága belső értékkel hirdeti az istenfiúság ontologikumát. Ez pedig a gondolkodás és vitalitás lendületével élénk tárja a *fejlődés célját*. Ez a cél tehát a *valóságos emberértékből* ered és *neveléstanilag* így fogalmazható: légy „*isteni*” emberré!¹¹¹

Bár fogalmazását tekintve is átlép a fizikai világból a metafizikaiba, mégis itt valósítandó meg és vég nélküli életben fejezendő be. Az „*isteni*” ember célkitűzése tehát nem részleges, hanem egyetemes, de az élet minden mozzanatában érvényt kereső és találó szent egyetemesség.¹¹²

Szívesen megengedjük, hogy az „*isteni ember*” célkitűzése alapján és végeredményében metafizikum. Sőt azt is megértjük, – bár el nem fogadjuk – ha valaki az agyon-eszményesítés és túlelméletesítés vádjával vádolna.

A nevelési cél azért erősen metafizikus, mert az élet eredete, sodra, végkifejlődése ezt a lendületet tartalmazza. A cél megjelölése pedig azért eszményi, mert ez az élet valósága. Végül pedig azért elméletien kifomált, hogy a *gyakorlati élet „részletei” mind helyet találjanak szélesen rajzolt kontúrjai között*. Az „*isteni*” ember nem maradhat a tervezetés misztikus kódében, hanem mint határozottan kifomálható magatartás lép a köznapi élet keretébe. Mert végeredményben *ott valósul meg* a magasabb-rendűen elgondolt életforma.

A nagyvonalú megrajzolás mellett részlegesen is ki kell pontozni a nevelési célokat. Más alakot ölt „*az isteni ember*” egyetemes célja a férfi és más a nő életében.

A *férfiember* belső erőinek és tehetségeinek birtokában a *testiekben a teremtőt, a munkást, az erőst*, – a *szellemiekben a messzebb nézői, az analitikust, a hideg észet*, – a *lelkiekben a határozottat, az érzelmektől távolabb esőt, a nagyot akarást mutatja*.

Ehhez mérten a széles vonalban élje rajzolt nevelési cél részletezve ilyen célokat nyer. *Legyen az anyagi élet vonatkozásában: munkás kenyérkereső*; egészen részletes cél lehet: a jó munkás, a jó gazda, a jó kereskedő, a jó tisztviselő. De ezek teljében elkülönült *szaknevelésben* tűzhetők ki. *De természetesen, hogy ez nem kevesbítheti az egyetemes és a teljes embert átfogó célkitűzést. Benne foglalhat helyet, de nem mehet vele szemben! A szellemiek terén dolgozó kutató, a lelkiek terén okoskodóan metafizikába hajló*.

Ez azonban csak az egyéniség szolgálatára vonatkozik. A belső erőinek érvényesítése és sugárzása szempontjából pedig legyen a nevelési részleges cél *az édesapa vagy a lélekszolgáló papi ember*. Ez a két végső pont tartja magában a lélekszolgálók sok változatát, azokat az embereket, akik a családi élet keretein kívül és a lélekszolgálat egyenes elhivatása nélkül élnek életüket. Ezeknek a nevelési célját az *altruisták* képében lehet megrajzolni.

A női lélek készségei és tartalmi értékei a *testiekben a gyengébb; a finomabb vonásokat*,¹¹³ – a *szellemiekben az intuitív, a megértő és kitaláló hajlamokat*, – a *lelkiekben az érzelmesebb, a lendületesebb, az erőteljesebb theocentrizmust* tárják élénk.

Ennek a részleges nevelési célnak megfelelően az *egyéniesség szolgálatát* tekintve az *anyagiak terén*

¹¹¹ Ezt a célt fogalmazza részletesebben XI. Pius pápa, midőn ezeket írja: „A keresztény nevelésnek jó és közvetlen célja együttműködni az isteni kegyelemmel az igazi és tökéletes keresztény kialakításában: azaz magát Krisztust kialakítani a keresztségből újjászülettekben, az Apostolnak szavai szerint: „Fiacskám, kiket fájdalommal szülök újra, míg Krisztus kialakul bennetek! (Gal. 4,19) (XI. Pius pápa az ifjúság keresztény neveléséről. Budapest, Szent István Társulat kiadása. 50-51. l.)

¹¹² Az majd a következőkben jön tárgyalás alá (lásd: V. rész.), hogy ez a cél *tisztán emberi eszközökkel* elérhető-e? Már most reá kell mutatnunk arra, hogy *az isteni kegyelem* egyenesen nélkülözhetetlen ebben a belső alakulásban. Az „*isteni élet*” csak isteni kegyelemből sarjad és természetfeletti kegyelemben nyer kivirágzást.

¹¹³ Mindazonáltal én is a nőt „*embernek veszem*”, mint Prohászka püspök, „s nem varázsos tüneménynek; éppen azért nem manóvrírozok a nőiesség himporával, sem a bajok leheletszerű finomságával; én a nőt erőskező munkásnak nézem az emberiség nagy napszámában; ugyancsak műveit lénynek akarom őt a társadalmi evolúció mai fokán; de az ilyen egyéniségnek még biztosabb erkölcsi alapokra s még acélosabb jellemnevelésre van szüksége. Nem elég neki a hangulat s az *érzelem*, hanem meggyőződés kell neki; nem elég, hogy zűrzavaros ösztönösséggel új „*erkölcsön*” törje a fejét, mely majd kiemancipálja őt az eddigi erkölcsi korlátokból, hanem alap kell a lábai alá s hit kell neki, melynek erejében mondja: tudom, kinek hittem, s biztos vagyok bennel!” (Prohászka Ottokár összegyűjtött munkái, 22. kötet: Iránytű. Budapest, 1929. 195. l.) *Hitler* is elérkezett ahhoz a gondolathoz, hogy a nőnek a *templom*, a *bölcső* és a *konyha* a szent helye.

az okos felhasználó, a szellemiek terén az intuitíven előrelátó, a lelkiek terén a szárnyalva Isten felé té-
rő képe lehet az elérendő cél.

Az élet és lélektartalom hivatásszerű értékesítését tekintve az elsőrendű nevelési cél lehet az *édes-
anya vagy a lélekszár nyalassál önfeláldozó Mária alakja*. Ugyancsak ide sorolandó az a cél is, amely
olyan női lélek képét állítja a fejlődő leányok elé, amely az *önfeláldozóan szolgáló Mária* életében lát-
ja az isteni ember gyakorlati életképét.

A férfi és a nő nevelési célját egyetemlegesen a *társas együttélés* szempontjából nézve lehet a ne-
velési részletes cél a *hazafias ember, a humanisztikusán érző világpolgár*.¹¹⁴ Ha ez a kettő egymást ki-
egészíti és az ellentétesnek látszó kiszögelléseket letompítja, akkor az „isteni” ember nagyvonalú cél-
kitűzésében a legigazibb helyet találja. Az első általános tételben így állítható a nevelés célkitűzésébe:
az *állampolgár*, a másik a *világpolgár*. A faji elkülönülés erősebb kihangsúlyozása mellett olyan ala-
kot is ölthet ez a nevelési célkitűzés, hogy teljes erővel követeli a *faji kiválóságok kinevelését*.

Így a nevelési cél lehet a germán, a túrán, a semita egyén kitermelése.

Vallási eltérés szempontjából a *katolikus, protestáns* és *pogány* élettípus is állítható elénk, amely a
nevelés irányát részletesebben eltolhatja.

De mindez a megosztódás vagy részletes célkitűzés a *gyakorlati megközelítése* a teljes nevelési
célnek.

Az élet ezernyi szempont és viszonylat szerint módosul. Az ember és a viszonylatok eltérése sze-
rint más és más szempontból tekinthető. A *kialakulás és erőérvény is ehhez simul*. Az életnevelés he-
lyes célkitűzését az találja el, aki *az élet sodrának elevenségét megtalálva és felértékelve* úgy tudja élre
húzni *az egyetemes nevelési célt*, hogy magába és harmóniába olvassza az *egész ember vágykomple-
xumát*.

Ez pedig csakis az „*istent*” ember célkitűzése.

2. A cél megtalálása.

Az ember nevelési célja tehát így is fogalmazható: légy „isteni” emberré!

Ám ez a tétel is sok mindennek összefogása, azért tartalmi vizsgálat alá kell vetnünk ezt a célkitű-
zést is. Mi a tartalma ennek a fogalomnak: „isteni” ember? Olyan szélesen terülő-e, amely meg sem
közelíthető, vagy olyan magasan álló, hogy csak fogalmilag állítható elénk? A nevelés nem lehet elér-
hetetlen, képzeletszülte fantomok kergetése. Az élet valóságos célok és valóságos eszközök érvényesí-
tését követeli.¹¹⁵ A következőkben látni fogjuk, hogy a magasra tűzött nevelési cél – épp azért, mert az
Istentől ered – emberi életünkben elérhető és elérendő.

Az „isteni” ember kialakításának célja két tartalmi érdeket hordoz magában. *Az egyik az ember
alanyi kifejlődésének teljes birtoklása és a másik a végnélküli életértékek felhalmozásának kötelessége.*

a) Az ember belső értékei mellett eltörpül a külső forma, a vagyoni helyzet, a társadalmi állapot
vagy a hatalmi pozíció. Ezek lehetnek segítő vagy gátló tényezők, de véges voltuk miatt az értékek
másodrendű kategóriájába tartoznak. *Szellemiség* az a nagy érték, amelyet az ember legnagyobb kin-
csének nevezhet. Ez hordozza magában az *alanyiség kiválóságát*, ebben gyökeredzik a *megismerés és
akarás lehetősége*, ebből sarjadzik a végnélküli életvágy elemi erejű, feltétlenül érvényt váró igénye.
Az ember ősi, minduntalan megújuló erőfeszítése, hogy a szellemi élet diadalmaskodjék az anyagi vi-
lág felett. Az „*isteni*” ember célkitűzésében benne rejtőzik ez a vágyakozás a maga teljességével.

Az ember szellemiségének első vonala a *kulturális felépülés*. Ez a munka azt jelenti, hogy a meg-
ismerő erő hatalmával vegyük birtokunkba a világot, annak igazságait és használjuk fel az élet átfino-
mítására. Az emberi szellem a mélyre hatol, felületes szemlélet után az igazságok összefüggését kutat-
ja, majd pedig az ismeretek felhasználásával az élet irányításába kezd. Az életnek ezt a ritmusát nem-
csak nem gátolja, hanem egyenesen követeli az a nevelési cél, amelynek transzcendens jellege a domi-

¹¹⁴ Politikai tekintetben az élet szeparatiztikus és egybeolvadó irányát a *nacionalizmus* és *internacionalizmus*
névvel jelölik. Amint egyik vagy másik irány a domináló, aszerint másképpen és másképpen jelölik meg az em-
bernevelés gyakorlati célját.

¹¹⁵ „A nevelés arravaló, hogy az embert az életfeladatok megoldásában segítse.” (Dr. Weszely Ödön: *Pedagógia*.
Tud. Zsebkönyvt. 171-172. a-b. Budapest, 1932. Révai kiadás.) Az *1924. évi 11. t. c. 1. §-ának* a rendelkezése
meg így hangzik: „A középiskolának az a feladata, hogy a tanulót vallásos alapon erkölcsös polgárrá nevelje, ha-
zafias szellemben magasabb általános műveltséghez juttassa és a felsőbb tanulmányokhoz szükséges szellemi
munkára képessé tegye.”

náló. A szellemi életnek minél teljesebb kidolgozása ennek a nevelési elgondolásnak egyenes alapfeltétele. A tudatlanság nem vágya a léleknek. A minél szélesebb körű tudás közvetlen igénye az életnek. A szellemi ember már magasabbrendű egyén is, míg az anyagi ember közel esik az állati emberhez.¹¹⁶ Felemelkedést csak akkor lehet elérni, ha a szellemi adottságainkat a lehető legtökéletesebb alakban kidolgozzuk. Ezt azért hangsúlyozzuk, hogy itt reámutassunk arra, hogy a transzcendens nevelési cél a földön jár előbb, de végül az Ég felé tör.

Az igazságkeresés mellett *a szép, a jó, a társadalmi kapcsolatok kiépítése, az erkölcsi és vallásos élet szintén hozzátartozik az ember szellemiségének a tartalmához.* Ezeknek kidolgozása tehát az „isten” ember lényeges feladatát adja. Nagy hiba, volna, ha azt gondolnók, hogy a transzcendencia ezen a téren, a centrifugális akció terén a földi értékek teljes elnyomását jelenti. Az egész elgondolás mindenben a szellem érvényének, kidolgozásának, hatalomra juttatásának meghirdetését akarja. A magasabbrendű életet gátolja az anyagi gravitáció. Az emelkedés energiáját a természetes és természetfeletti kegyelemből nyerjük; útja pedig a lélek erőinek minél intenzívebb kidolgozása. A tudós, a művész, az intenzív szellemi, erkölcsi, lelki életet élő ember felé törő formája annak az életnek, amelynek csúcspontján az *isteni* ember magaslik. Az Anteusok törpék, mert erejüket csak a földből merítik; az „isten” *emberek a világ óriásai*, mert szellemiségük kibontását *égi erők* segítségével végzik.

Ez a lélek érték-kibontás a gyakorlati életben *nagy gyűjtés.* A tehetség érvényesítése értékelés, vagyis gyarapodás. Több a termés, mint a gyökér. A további munka is arra tör, hogy gazdagabbá legyünk. Szellemiségünk és lelkiségünk minden diadala ilyen gazdagodást jelent.¹¹⁷ A lélek az élet ismereteinek, élményeinek felhalmozásával színpompás erőközponttá alakítja belső szentélyét. És az ember alanyiségének ily módon való értelmezésében éppen az a nagyszerű, hogy élő valósággá alakul minden múlt erőfeszítés és a teljes birtoklás átölelő mozdulatával új életerővé válik a felvett élettartalommal minden egyes adata, így *aztán az ember az élet minden pillanatában gazdagabbá lesz.* A lélek belső világa a szerzett szellemi kincsek útján épül; napok és évek folyamán felfelé törőbb és gazdagodásban a *Teremtőhöz* hasonlóbb.

Maga az a tény, hogy az ilyen cél az állandó gazdagodás útjára állítja, a fejlődés sodrába ragadja az embert, csak igazolja azt a tényt, hogy ebben a célkitűzésben a *természettel egy irányt követünk.* A természet pedig *Isten* helyett szól. Szavának szóló behódolás az *Isten* előtti meghódolás.

b) De ez még nem elég. A gyűjtés azért történik, hogy az élet-érték sugárzás is lehetőségessé váljék. Az emberi élet az egyéni kifejlődés széles kitérője útján a szellemi gazdagodást akarja. Ezt azonban azért, hogy érvényesíteni tudja kincseit. Az alanyi ember nem silányulhat élő múzeumvá vagy lexikonná, amely passzívan magába foglalja a dolgokat. Az ember személy. A személy lényegéhez pedig hozzátartozik a kiáradás és kisugárzás. Ez tehát a *nevelési célt tekintve azt jelenti, hogy az ember értékeit a világ és embertársai érdekében kamatoztassa.*

Ennek útja kettős. Az egyik a megszokott, az *adás*, a másik a magasabbrendű, a *teremtés.* A kincsek szétosztása a bőkezű ember sajátja. A felsőbbrendű lélekteremtés az *Istenhez* hasonló „*isteni*” ember kegyelmi kiváltsága. Aki gazdagon birtokolja a tudás, a művészet vagy az erkölcsi tőkét, az bőkezű *kézzel* osztogatja a szegényebbeknek. Ez az osztogatás lényeges része a nevelés szublimis megnyilatkozásának. Aki belső élettartalmának kisugárzásával más emberek életét is át tudja teremteni, az már az *isteni* ember legfelségesebb gondolatának birtokolója, – az hivatott vezető.

Az „*istent*” embernek lelkisége odasimul és áthasonul az Úr lelkéhez. Minél tökéletesebb, annál

¹¹⁶ „A világ ismeretének több eredményes foka van. – Az emberek egy csoportja a szimbólum hasznosságának él; végső jónak az egészséget és a vagyont tartja. Egy másik csoport ezek szintjén fölül a szimbólum szépségének él; pl. a költő, a művész, a természetbúvár, a tudós. Egy harmadik csoport fölül emelkedve még a szimbólum szépségein is, magának a jelképezett dolog lényeges szépségének él; ezek a bölcsek. Az első csoportban jó a józan ész; a második a jó ízlés; a harmadikban a lelki észrevezés és fölfogás képessége.” (Emerson R. W.: Természet, ember, társadalom. Ford. Dr. Wildner Ödön. Kultúra és Tudomány. Budapest, 1921. 97-98 l.)

¹¹⁷ „Akár az egyes ember, akár a közösség oldaláról nézzük a kérdést, a nevelés célja: az egyének teljes kifejlődése.” (Imre Sándor: Neveléstan. Budapest, 1928. 60. l.) – De a „teljes kifejlődés” végeredményben nem egyéb, mint valamilyen „feladat” föltétlen teljesítése. „Die Totalität der Erziehung besteht in der Erfassung des ganzen Menschen. Sie lässt keinen Bezirk des Lebens brachliegen, jedes Gebiet des körperlichen und geistigen Seins wird erfasst und der einen grossen Aufgabe eingeordnet.” (Mertens Adolf: Totalität der Erziehung. Allgemeine Deutsche Lehrerzeitung. 62. Jahrgang, 1933. 697.) Azonban lehet-e mondani, hogy mindez nyesés és ápolás, gátlás és elősegítés nélkül történhet?...

hasonlóbb. Ez pedig akkor lesz *tárgyilag* is hasonló, ha teremtő erőiben is *hozzá* alakul. Figyeljük csak meg, hogy az „isteni” ember életének van valamelyes *relatív teremtő ereje*. A következő fejezet részletesen kitér erre, amikor az isteni ember értékét felbecsüli, de már itt reá kell mutatnunk arra, hogy a *példa, a sugárzó lelkeség* az emberek életét teljesen átalakítja.¹¹⁸ Az „isteni” emberben a kegyelmi élet teremtő erőként hat. Reá nem csupán mint meddő értékekre tekint a környezet, hanem mint determináló példára is. Az életnek van olyan hatóköre is, amely az elektromos erőhöz hasonlítható: vonz és taszít egyszerre. Itt a vitalitás világában természetesen a közeledés és távolodás nem fizikai helyváltozás, hanem a *lelki emelkedés* vonalára értelmezendő. Ez a tény gyakran észlelhető, elméleti úton azonban csak a lélek kisugárzási erejével magyarázható.

Akiből azután valóságban kiárad ez a személyes erő, az – épp, mert „isteni” ember – nemcsak önmagához teremt kapcsolatokat, hanem személyén keresztül az *Úrhoz* való emelkedést is szolgálja. Az „isteni” ember személy ugyan, de csak olyan értelemben, hogy *szent szolgája égi Urának*¹¹⁹. A szent ember nem önmagát gyűrűzi körül emberekkel, hanem magával ragadja az embereket az *Úr* felé. Az emelésben a köré gyűrűző embertestvérek az ég Urát találják az élet központjában. Az ember lehet és legyen életet sugárzó, de sohasem lehet mások lelki életének végső célja. Teremthetünk és teremtenünk kell tökéletesebb és magasabbrendű embereket, de – ne a magunk dicsőségére, hanem azért, hogy *Isten* országát gazdagítsuk! A belőlük áramló erők látszólagosan csökkentik energiánkat, de a *teremtett lelkek birtoklásával* nem pótolhatjuk és nem kártalaníthatjuk önmagunkat. Még akkor sem, ha nem érezzük világosan, hogy a teremtés, a legmagasabb lelki funkció, mennyiben jelent ránk nézve látszólag erőfogyasztást és nem gazdagodást.

Ezért marad végső kérdésnek, vajon gazdagodás és energiaszóródás együtt adják-e az „isteni” ember életének tartalmát? Ha gyűjtünk, szétszórunk, nem maradunk-e végül tartalmatlanul? Nem fenyeget-e az a veszély, hogy üres tartályokká válunk? Mi mindig azt hirdettük, hogy az élet fejlődés, felépítés, gazdagodás. Most pedig aztán – ha aggodalmunk indokolt lenne – azt kellene látnunk, hogy az energiák kumulálása és szétszóródása mintegy a fizika és a matematika törvénye szerint az élettartalom zérusra való redukálásával végződnek.

A feleletet épp a transzcendencia *igazi* értelme adja. Ez a természetfeletti beállítás *hozza* egyensúlyba a megbillent harmóniát. A gyűjtés, a gazdagodás, a szétszórás – a *természetfeletti elgondolásban örök kincsgyűjtés*. A fizikai élet a sejtosztódás vagy növekedés vonalán, a lelki élet pedig az erénygyakorlatok útján gazdagodik. Az a „szétszórás” pedig, amely a földön végzett szellemi és lelki szolgálatot jellemzi, az *erények* kategóriájába tartozik, így lesz az isteni ember személyiségének kiáradása másokban felsőbbrendű megrezdülés, sőt életet teremtő értékszórása *önmagának is végnélküli kincseket teremtő életgazdagítása*.

3. Az „isteni” ember életének értéke.

Mit ér az az életforma, amelyet az „isteni ember” elgondolása szerint fejleszt ki az ember? Ez a kérdés lép elénk akkor, amidőn a természetfölötti életcél megtalálásán és tartalmi bőségén örvendünk. Marad-e olyan nagy sztatikai kincshalmaz, amely gazdaggá tesz, marad-e olyan öntökéletesedést sürgető értékes dinamizmus, amely tevékenyé alakít? *Alannyá*, aki cselekszik, *személyé*, aki egyéniségének kidolgozott értékeivel áll bele az életbe? Élő energiaközponttá, aki körül csoportosul az élet? Nagy kérdés továbbá az is, vajon csupán csak kristályosodási központ-e az emberszemély? Olyan, akitől *esetlegesen* függ a körülötte örvénylő világ, vagy *élő energiaközpont*, aki dinamikai *átalakító hatásával teremt újja az anyagi világot, fényt vet a tudatalatti életbe és természetes, valamint természetfölötti erőforrások segítségével kidolgozza az Isten és az ember szent viszonylatát? A legfelsőbb kérdés tehát az: vajon a földi életben kialakított „istent” ember birtokol-e olyan inspiráló képességet, mely az*

¹¹⁸ Sőt mi több, – „személyiségek kifejlődését csak kifejlett személyiségek tudják elősegíteni, azaz: olyan nevelők, akik maguk tudatos és nemes személyiségek, mások nevelését, azaz személyiséggé való kifejlesztését ismerték fel életfeladatnak, erkölcsi alapon állnak és erkölcsi irányban maguk is folytonosan fejlődni, tehát nemesedni törekednek”. (Dr. Imre Sándor: A személyiségek kérdése. Bpest, 1926. 11.1.)

¹¹⁹ Még pedig úgy, hogy minden életkincset Istennek tervei szerint kamatoztat. Azért állítható, hogy az Isten-szolgálat tulajdonképpen hivatásszerű munka, amely széles vonalon, ki-kinek egyéni adottságán teljesülhet ki. *Széchenyi pl. Magyarország felvirágoztatásában* találja ezt a szent szolgálatot. „Istentől rámbízott tőkét fajtám megmentése, felemelése végett, amennyire bírtam, a lehető legnagyobb uzsorára adtam ki.” (Kelet népe, 18. rész.)

életet, a lelket, a világot átnemesítő hatalommá tud komolyodni? Nem lehet ugyanis letagadni, hogy csak akkor igazi érték a felsőbbrendű életforma kidolgozása, ha az mintegy a *Teremtő* munkálkodó lelkéhez hasonló. Az ég *Urának* legszembetűnőbb megnyilvánulása a teremtés. A földön járó égi követének legmagasabb hasonlósága se lehet egyéb, mint a teremtő erőben való részesedés.

Ez a teremtő munka természetesen nem vonatkozhat a nemlétezőnek létrehozására, hanem csupán a már meglévőnek *értékelésére*. A megértés, az átszínezés, a megszólaltatás az a lépcsőzet, amelynek fokozatain egyre feljebb hág az elhivatott, a diadalmas ember szüntelen tevékenysége.

a) A világ értelmezése.

A helyes nevelésnek *eredményt*, még pedig emberhez méltó és az embert *lelki egyensúlyba* hozó eredményt kell elérnie. Kell lennie tehát olyan pontnak, amelynek magaslatáról szétnézve egyensúlyozottnak, értelmezettnek találja az egyén az őt körülvevő világot. Ez a pont nem csupán valami magassági pont, hanem inkább az egyéni fejlődés ama kiteljesülése, amelyben már megtalálta a maga formáját az *önalakítás* akarata, és természetsszerűleg jelentkezik az *éleltszolgálat* kötelessége. Nem állítható, hogy ekkor ez az új aktivitás a korábbi lendületet csökkentené. Mindössze csak az történik, hogy a tökéletesedés bizonyos fokig egocentrikus beállítottsága helyett az éleltszolgálat rendező ereje jelentkezik.

Nagyon természetes, hogy ennek az új szemhordozásnak először is a *világ*ra kell vonatkoznia.

A világ a maga szélesebb értelmezésével az élet eszközének, alakítható területének tűnik fel. Az anyagi világ minden atomja a lét ködös horizontjából fordul felénk és szinte tompa tudattalansággal hajtja meg fejét a konkrét fizikai és élettani törvények előtt. Olyan ez a nagy mindenség, mint valami alázas *gépezet*, mely az elindítás misztikus ténye után abszolút pontossággal járja vakon és engedelmesen az útját. Nem lehet azonban letagadni, hogy ez a „pontos óramű” nemcsak szolgálatunkra van beállítva, hanem komor, tudattalan, sötét és ismeretlen háttéréből a három dimenziós térbe merevült formáival jelenik meg az ember előtt: *Quid et cur?*¹²⁰ Olyan kérdés, mely kikiált ebből a tompa némaságból. Nem is szabad csodálkozni ezen. A világ arányaihoz képest a parányi ember óriási értelmi és lelki életével fölötte érzi magát a világnak, de viszont az anyagi világ és történéseinek sokszor pusztító hatásai újból jelentéktelen semmiséggé silányítják az embert. S bizony a végletek között sokszor hajlandó elveszíteni az önbizalmát és ellenállás nélkül belemerülni a történések *mechanikai* forgatagába.

Így jutunk ahhoz az első ponthoz, ahol az „*isteni*” embernek világertelmezés útján történő *teremtő munkája, kezdetét veszi*. A természetes ember gondolkodása *csak a földre irányul*, kifejlesztésének vonalvezetése is *csak a testi és szellemi (kultúra, szociális élet és természetes erkölcs!) élet határáig terjednek*. Ez a vonalvezetés eredményezhet testileg erős, értelemben fejlett, társadalmilag együttérző, erkölcsileg „természetes jó” embert, de nem tud arra az imponáló magaslatra emelni, ahonnan a világ kaotikus zűrzavarának ősi *harmóniáját, a közlőlől diszharmonikus események belső egybe-fonódását és a kibontakozás nagyvonalúságát* megérezheti. A természetes ember előtt érthetetlen a világ a maga végső, nagy céljában. Már csak azért is, mert szerinte „eredetében a *tudattalanság* tör elő és végkifejletében a *semmiség vakságába örvénylik vissza*”. Ez a hatalmas örvény azután rendesen magával ragadja a természetes embert is, aki éppen leredukált belső élete miatt nem lehet irányítója ennek a tragikus hullámverésnek, hanem csak egyszerű, felszínen hurcolt, embermolekulája a lét arbitondális mozgásának. Lehetséges-e, hogy ilyen „sors” mellett optimista tudjon maradni az ember? Ennek alapján természetes az elsötétedés és „az életkedv elvesztése”. Ezzel ellentétben az *isteni ember* szeme jobban látó és erősebben differenciáló. Belelát az események szövevényébe és észreveszi ott a *Gondviselő* kezét. Azt a kezet, mely a létezését magát elindította, a folytatást irányítja és a befejezést előkészíti. Ez a szem valóban „áldott szem”, mert jót lát a történések örvénylésében. Olyan bontakozást, mely harmonikus végkifejlet felé vezet.

De az „*isteni*” embernek látása nem egyszerű percipiálás. Van benne igen sok a teremtő készségéből is. Ez a szempár már úgy tekint bele a világba, hogy nem egyszerű felfogója a feléje áramló benyomásoknak, hanem lelki konstrukciója szerint annak átélője és azon túl: annak átteremtője. A világ ugyanis csak látszólagosan „egyformán adott”, valójában a rávetődő tekintet *minősége szerint vég-eredményben már színezett*. A „borongó” ember előtt „ködös” a világ, holott az üzletember csak „lehe-

¹²⁰ Gondoljunk azokra a kérdésekre, amelyekkel Karamozoff Iván ostromolja *Dosztojevszkij* regényében az öcsését!...

tőségeket” lát benne, míg az új szerelem sugalmazásában „muzsikál az erdő”, „dalol a patak”. Az „*isteni*” ember előtt azonban az Úr szent *házáva* magasztosul az egész világ, olyan dómmá, amelyben az Isten képére teremtett ember él, ahol minden az embert és közvetve az Urat szolgálja. És ebben a nagy dómban nem szóval és nem orgonával, hanem a szellem és a lélek tiszta egybecsendülésével, szent elragadtatásával *dicsérik az Urat*. Az „*isteni*” ember számára az élet nem „lehetőség”, nem „dallam”, nem „szó” és „akkord”, hanem elsősorban és mindenekelőtt a *cselekvés* pillanata.

A *teremtő tett* nemcsak színezésben, hanem a *valóságban* is átalakítja a világot. Az „*isteni*” ember *lelke* éppen a világértés és világátszínezés lelki munkája folytán az aktivitás új tényeit viszi át a világra, azt lassan ténylegesen is átteremti, szebbé, értékesebbé, kiegyensúlyozottabbá teszi. Az „*isteni*” ember látása: *értés*; *értése*: *átszínezés*; és *átszínezése*: *valóságos cselekvés, munkavégzés*. A világ mindenki előtt revelálódik, de *igazi belső értelmében* csak az „*isteni*” ember előtt tárja fel magát. Ez pedig azt jelenti, hogy a világ kifürkészhetetlenül áll elénk és értelmének megoldása csak akkor lehetséges, ha az „*isteni*” ember tekintete mélyed belé. Vagyis: a világnak, mint a transzcendentális eredetű problémának helyes megoldása csakis az „*isteni*” ember lelki típusán keresztül lehetséges.

b) Az ember-probléma megértése.

De milyen értéket jelent a környező világ megértése, ha érthetetlen marad benne maga az *ember*? Bár sokat merítünk a világból, mégis csak önmagunk megértése a legelőbbre való feladat. Tagadhatatlan, hogy az ember előtt az ember a világegyetem legnagyobb rejtélye.¹²¹ A kérdések egész tömkelegével ostromolja az ember az öntudatát: *Ki vagy? Honnét jöttél? Merre tartasz? Hová sietsz? Mi az életed? Mi az emléked? Mi a halál?...* És a kérdéssor egyre nagyobb és sötétebb ködbe bonyolítja a problémát. S ez az a pont, ahol fel *kell* vetni a kérdést, vajon a nevelés végső céljául kitűzött „*isteni*” ember birtokolja-e azt az erőt, amely fényt derít az emberi élet homályára és lendületet ad a komoly munkára?

Az „*isteni*” ember *élete metafizikailag orientált*. Lelki szeme előtt feltűnik a *Teremtő*, akinek alakító keze és gondviselő lelke uralkodik az ember élete felett. Testi vagy lelki terheket mindnyájan hordozunk. *Csak a keresztek nagyságában van eltérés*. Egyikünkben kevés a belső készség, a másikban igen erős a testi teher, a harmadikban lassúbb a fejlődés üteme, a negyedik szárnyra kelve törtet a magasságok felé. Terhelt ember, beteg ember, tehetségtelen ember, anyagi ember, jó ember, erkölcsös ember, tudós ember, zseniális ember, metafizikai ember olyan elnevezések, melyek a fejlődés vonalán eltérő embereket próbálják hatalmas kategóriákba osztályozni. Nem tagadható, hogy ezek a megosztások nagyrészt valóságok. Nem tagadható az sem, hogy ezeknek elfogadása kemény kötelesség. De reményt aktivál és energiát, hogy a metafizikai eredetre való visszavezetés olyan szintézisben látja utóbb az embert és a körülötte örvénylő világot, hogy lankává törpül előtte a hegylánc, patakká a folyam, kunyhóvá a palota és csak egyetlen egy orom emelkedik ki ebből a földfölötti messzeségből: a mindent kormányzó Akarat, a semmit el nem tévesztő Szem.

A nevelők gyakran beszélnek arról, hogy *kiegyensúlyozott életre* kell törekedni. Szeretném megkérdezni, vajon lehetséges-e az emberi élet ellentéteit egyensúlyba hozni, ha csupán földi értékeket halmozunk az élet ellentétes serpenyőibe? Az egyensúly csak akkor állhat be, ha a végtelen távlat megszerzésével alig érezhető terhekké csökkentjük le a földi dolgokat.

Természetesen az egyéni életünk elfogadása, a fejlődésre való állandó készség, a kiegyensúlyozottság keresése után még mindig hátramarad a *teljes életcél* nagy és nehéz problémája, amely szinte csakis az „*isteni*” ember életszemléletével kap biztosító megoldást. A „természetes ember” nem tekinthet végnélküli távlatba, hanem csupán a rideg sírba. A fejlődő ember emelkedése nála a fölnőtt korban a csúcsponthoz ér, amely után hanyatlás következik. Csakis az „*isteni*” ember tud úgy nézni a halálra, hogy túl rajta és fölötte az Úr Krisztus igazi világa van. A temetők bejáratára a „feltámadunk” szent biztatását isteni emberek írják, derékban kettétört oszlopot pedig csak a metafizikumtól teljesen izoláltak állítanak a sírhalomra. A hívők és bizakodók a megváltó Keresztnek feltámadást hirdető jelképét tűzik le f ej fának. De ez az örök és szent szimbólum nemcsak a „halál után”-ra vonatkozik, hanem az egész életen át irányító, biztató, aktiváló energiaforrás is.

Ez azonban csak az „*isteni*” ember jellemzője. Ő fogja fel a maga teljességében az égi revelációt,

¹²¹ Már a gyermeknek feltűnik olykor önmaga; nem egy ember számára egyenesen valami misztikus élmény élményét jelenti az első felocsúdás és elcsodálkozás a léten.

melynek fényében szétritkul az emberi életen terpeszkedő rejtélyes ködösség. Mivel pedig ez a vágyakozást kiváltó megvilágosulás minden ember immanens igénye, és mert ezt a titkos szent áhítózást csak az „*isteni*” ember *kegyelmi erőktől áthatott lelke* tudja reálisan megélni, újból csak ahhoz az eredményhez jutunk, hogy tudniillik az *emberi életet csak az „isteni” ember tudja helyesen és erőteljesen értelmezni.*

E belátás passzív elfogadásánál valamivel többre is van még szükség. Az emberi élet lényeges vonása a *tevékenység*. Ezt észre kell venni és megfelelően érvényesíteni egy helyesen felfogott életszemléletben. S ha az „*isteni*” ember ebben a pontban is helyes egyensúlyt mutat, akkor a nevelés valóban az élet legszentebb célját tudta szintézisbe foglalni.

Ha analízis alá vesszük magát az „*isteni*” ember *fogalmát*, akkor már ebből is észrevehetjük, hogy itt tulajdonképpen állandó *belső* akcióról van szó. Az isteni ember *képmás*, a Teremtő képmása. Az „*actus purus*” – „*actus perpetuus*”-a. A tevékenység ugyan egyetemlegesen jellemzi az embert, de az „*isteni*” ember fogalma azt is magában hordozza, hogy a folytonos aktivitás az Isten képének önmagunkban való céltudatos megmintázása. Az értelem tisztultabb orientációja az akarat, a jó, igaz, szép felé való tendálása a fokozatosan felépülő életértékek sorrendjének helyes beállítására, a természetfeletti értékekre való törekvés a kapott és szerzett javak sugárzó és szinte teremtő szétszórása mind az istenkép tökéletes megmintázásának művelete. Ez az aktivitás egy végső és szent ideál felé törő erőfeszítés, melyben a kidolgozandó „*tárgy*” maga az ember.

Ha a transzcendentális fogalma kerületén kívül az „*isteni*” ember tényleges belső építkezését figyeljük, akkor világosan ráeszmélünk, hogy itt végül is permanens dinamikával és kegyelmi erővel van dolgunk. *Mert az ember nem egyszerű program-elfogadással fejlődik, hanem lassú és állandó erőfeszítéssel alakul.*¹²² Az emberi készségek finoman egymásra borult levélként bontakoznak ki, és a jó tulajdonságok csak *lassan* válnak egy egész erénykoszorúvá. Sok-sok emberi indítás, de még több kegyelmi energia kell, hogy besugározzon bennünket, amíg fokozatosan kifejlődik az igazi ember: *az „isteni” ember.*

Az élet teljessége azonban az „*isteni*” ember *életében* nem nyer még befejezést. Legalább is földi vonatkozásban nem. Ez a folytonos és mindig tisztábban felragyogó lelki kép teszi lehetővé a gyermeknek, az ifjúnak, az öregnek egyaránt, hogy állandó gyűjtéssel, a szellemi és lelki értékek szüntelen halmozásával egyre jobban megközelítse az előtte lebegő abszolútszerű ideált. Csakis ez az elgondolás adja igazi értelmét az Úr beszédének, amely szerint nem az életidő hosszú vagy rövid tartama, hanem a komolysággal végzett tevékenység intenzitása adja az élet igazi tartalmát. A gyűjtött talentumok az erőfeszítések állhatatossága szerint ítéltetnek meg. A szőlőmunkás munkája a déli kezdettel is legnagyobb jutalmat érdemelheti ki! Minden attól függ, vajon milyen mély aktivitást, milyen nagyhullámú erőfeszítést vitt bele az ember saját életének kialakításába, ami egyben világosan mutatja, hogy nem az élet sztatikai erő-quantumától, hanem az élet dinamikájától függ minden. Ez pedig csakis az „*isteni*” ember földi és kegyelmi erőkből táplálkozó munkájából magyarázható meg. A természetes ember tehet-vehet a földi életen át, de minden perce csak egy-egy újabb kusza ránc a céltalanság között reménytelenül öregedő lelki arcon. Csak az „*isteni*” ember az, akinek munkája Istenhez hasonlóbbá rendezi lelkének vonásait. Az „*isteni*” ember célkitűzése ezért egyben a lélek idomíthatóságának titkos erőforrása is, másként még *az életnek igazi életté való felértékelése is.*

Mondhatjuk-e még *aztán*, hogy sötét probléma az emberi élet, értelmetlen ténfergés a földi pillanatunk, ahol a sír nem egyéb, mint a mindent elnyelő gödör? Kétségtelenül nem. Mert a hit fuvaltatában felszáll a köd és fénnel szóródik be az emberi élet területe, melyben az istenfiúság revelációját hirdető megszentelt lélekké válik az ember. Szent az Úr, aki saját *Személyét állította be emberi formával a világba s adott így értelmet, célt és jövőt az emberi életnek!*

c) A véges én és a végtelen Én értelmezése.

A nyugtalanító gondolatoknak azonban akkor sincs végük, ha a világ értelmezését és az ember értékét is felismertük. Bár nem tagadható, hogy az „*isteni*” ember világ és élet értelmezése eltüntette a

¹²² Mi azt hirdetjük, hogy a *meginduláshoz* is kell isteni kegyelem, de a *fejlődés* egyenesen az égi és természetfeletti kegyelem erejével történik. A *valóságos* élelalkítás tényleg reáutal arra, hogy a vallás a lélek fejlesztője. Ezt érzi *Imre S.* is, midőn ezt írja: „Bizonyos, hogy a vallással, *egyházzal* kapcsolatos hatások a fejlődésnek rendkívül nevezetes meghatározói.” (Imre Sándor dr.: A családi nevelés főkérdései. Budapest 1928. 40. l.)

makro- és mikrokozmosz nagy kérdőjeleit, mert minden egyes irányvétele a végtelenbe nyúlott, mégis a világ és az élet érintkező problémakomplexuma csakis úgy oldható meg, ha a végponthoz a *személyes Végtelent* helyezük. Nem ok nélkül mondják a „természetes élet” hívei, hogy a kozmológiai rejtélyt megfejtették, de helyébe teológiáit állították!¹²³

Annyi tény, hogy a *személyes Végtelen* belső élete rejtély, és a véges én a *Végtelent* kimeríteni nem tudja. De nem tévedés, hogy a világ és az élet megértése és értelmezése után szinte elemi kötelesség a *végtelen Én* megértése is? Az „isteni” ember a gondolkodás törvényei révén eljut a *tényhez*, de értelmének természetéhez nem tartozik a *mód, sehogyan kérdésének teljes megismerése*. Már az a jelenség, hogy a „világ” és „élet” értelmet kereső kérdései felvetődnek az egyén lelki síkján, már ez is értéket jelent. Az pedig, hogy a *végtelen Személy* létéig elhatolt, már magasabbrendű fejlődés eredménye. S ha azután az egyén a *végtelen Személy* mibenlétét, mibenlétének módját, ható erejének kisugárzását is próbálja megismerni, az már a felfogó értelem, az intuíció és kegyelmi hatások határain belül a legszentebb emberi feladat.

De éppen ez az a réteg, amelyet külön ki kell emelnünk. Ez az a terület, amelyen nem a tapasztalati kísérletezés, nem a *száraz ész*, hanem egyedül az „*istent*” ember magasabbrendű lelki szenzoriuma tud áthatolni, belemélyedni, sőt bizonyos fokig szent kapcsolatot is felvenni.

Az „*isteni*” ember valóságos személy. Olyan valaki, aki az élet teljességének bizonyos fokát birtokolja. Életében tapogatózó eszköz az értelem, felfelé lendítő erő az akarat, lelket tónusban tartó energiakomplexum az érzelem, de az egyéniségének maradéktalan feloldódása akkor következik be, amikor kapcsolatot keres az Isten felé. Lehet ez a viszony a tárgy és alany viszonya, lehet ez a felhasznált és felhasználó kapcsolata, de lehet mindez kimerítő és mindennél magasabbrendű: a *személyek vitális* kapcsolata. Ez már nem az eredet, hasznosság, vagy jóság alapjaiból fakad, hanem személyeknek egymás felé vonzó gravitációjából magyarázható. Alapja a *szeretet*, amely „nem keresi a magát”,¹²⁴ szeretet, mely minden kapcsolatnál erősebben fogja egybe a személyeket.

A véges világban ez az egybefonódás az ember és ember között lehetséges. Ezen alapul a társas együttlét és egymást segítő gyámolítás. Értékben legnagyobb és legerősebb a szülői szeretet, fogyatkozó vonalakon mozog a rokoni és embertársi szeretet. Legértékesebb azonban az a szeretet, amely a vér és társadalmi összefüggést is legyőzve, a *lélek asszimilációján és belső rezonancián épül*. Ez a szeretet felfokozódhat a földi emberek között is, de igazi elhivatott célját csak az ember és Isten közötti rezonanciában kapja meg. És ezen csúcsponton érintjük az „*isteni*” ember „világ” és „élet” problémájának feloldási lehetőségét is, mely nem kényszerít merev és passzív *életszemlélethez*, hanem bekapcsol vitális átlendüléssel a *végtelen Személyiség* életébe. Vagyis: *a személy belefonódik a Személy életébe*.

De hogyan megy ez végbe? Az értelem a „Végtelent” keresi, az akarat a „végtelen” jót kívánja. Az ember minden *erejével* az élet *valóságos* középpontját áhítozza. Az első kettő praeludium és universale; a harmadik a tartalom és speciale. Ez azután azt is jelenti, hogy az ember szinte reáfonódni szeretne az *igazi Személy* életgyökérzetére, hogy belőle és benne találja meg életének igazi értékét. Mintha mindebben mélyen benne gyökeredzne a krisztusi parabola, mely a szőlőtökéhez hasonlítja az Urat és szőlővesszőhöz az embereket. *Ez a vitalitás keres érvényt, ez az élet akar „valóra válni” az egyes ember és az emberiség egyetemének történelmében*.

Ez a szerves és mély kapcsolódás azonban nem érhető el emberi, természetes erőkkel. Az értelem, az akarat és érzelem csak útkészítő. *Az igazi eszköz az isteni kegyelem*. Ez az égi erő, amely a *végtelen Személy* lényegéhez tartozik és belőle árad az ember felé. Bár a kegyelem kiáradása egyetemes, de a megszentelő kegyelem állapota személyhez kötött egyéni érték. Még pedig azé az egyéné, aki az *isteni ember céljai* felé tör és önmagát a megszentelő kegyelem birtoklására képesíti. Vagyis, lelki erőfeszítéssel teremti magát olyanná, amely állapotban a legintenzívebb kapcsolatot találja önmaga és Isten között. Ez a kapcsolat a misztika szféráján keresztül a víziók, jelenések, stigmatizációkig is fokozódhat.¹²⁵ Ezekben már megközelítő valóság az az állapot, amelyről az apostol beszél: „Vivő autem iam

¹²³ Nagy Lajos: A kath. ker. szelleme. Bp. 1913. 20. l. 144

¹²⁴ Szent Pál. 1Kor. 13,5.

¹²⁵ Jákob Boehme így ír egyszer: „In meinen eigenen Kräften bin ich so ein blinder Mensch, als irgendeiner ist, und vermag nichts, aber im Geiste Gottes siehet mein eingeborener Geist durch alles, aber nicht immer beharrend; sondern, wenn der Geist der Liebe Gottes durch meinen Geist durch-bricht, alsdann ist die animalische Geburt und die Gottheit ein Wesen, eine Begreiflichkeit und ein Licht. Nicht allein bin so, sondern es sind alle Menschen so.” (Sämtliche Werke. Herausgeg. von Schiebler 1841, II. „Aurora”, 260. l.)

non ego: vivit vero in me Christus”¹²⁶.

Lehet-e mindezt úgy beállítani, hogy ez a magasabbrendű és megtalált kapcsolat erősen vitatható teológiai tétel? Talán annak a tudósnak, aki csak a logikumot tartja egyetlen eszköznek és a száraz igazság reális vagy absztrakt alakját vallja értéknek. Ezek a materiális síkra redukált megállapítások éppen ma nagyonis távol esnek az élet négydimenziós valóságától. Ezek lehetnek egysíkú objektív megfigyelések, elvont következtetések eredményei, de hiányzik belőlük a kiteljesedett élet, az Istent megtalált lélek örök realitása. A valóban objektív, szinte kozmikus szemszögből figyelő tudós észreveszi, hogy a véges személy és a *végtelen Személy* belső, vitális kapcsolatának felfedezése, ennek lehető kiépítésének leleplezése és valóságos megélése olyan nagy érték, melynél nagyobb nem lehet a földön. Az ember – ha tetszik, ha nem – viszonylatokban él. Ez a kapcsolat egyetemes valóság. Lehetséges-e tehát szebb, értékesebb kapcsolatfelvétel, mint a véges *én* és a végtelen *É n* tudatos és szereteten alapuló kapcsolata? És *éppen ebben van az isteni ember életének legértékesebb, szinte teremtői kiteljesedése!*¹²⁷

4. A dolgozó vándor erőfeszítései.

Mit kell elvégeznie az embernek, ha önmagát az „*isteni*” ember szellemi magaslatára akarja juttatni? Hogyan és miképpen végzi azt a munkát, melyet általánosan így jellemezhetünk: *belső értékeink maradéktalan kifejlesztése?*

Az élet nagy vándoráról, a transzcendens világból induló és az ég felé zarándokoló emberről azt mondtuk,¹²⁸ hogy életcélját kettős dinamikában lehet megállapítani: *az öntökéletesedés gyűjtő munkájában és mások életének teremtésében*. Egyik az egyéniség szolgálata, a másik a személyiség megsokszorosítása. Eme vázlatosan ismertetett alapokon próbáljuk kijelölni az erőfeszítések sorozatát.

a) *Miképpen megy végbe az egyéniség szolgálata?* A jónak fejlesztése és a rossznak gyomlálása útján.

Az ember alapvetésében jó. Az Úr kezéből csak jó, vagyis a tökéletességet viszonylagosan birtokoló teremtmény eredhet. Az ember is így lépett a világba, de a szabadság nagy kincsének birtokában a jó és rossz közötti választás lehetőségét is birtokolta. A jó az *Istentől*, az elfordulás, a rossz az *ember-től* ered. Az emberi lélek analízise azt mutatja, hogy az élettalentumok kamatoztatása nagyrészt *egyéni lehetőség és kötelesség*. Az élet anyagi és társadalmi vonatkozásaiban is rétegződésre kényszerít. De a nagyarányú megosztottságban egy végső vonalon, a *lelki ember vonalán közös nevezőre jutunk mindannyian*. Csodálatos és valóban Isten lényét tükröző lelki jóság nem a testi és szellemi tehetségek különféleségéből, *hanem a kegyelmi erőök felhasználásának intenzitásától függ*. Sőt a testi és szellemi élet s a lelkiélet olyan korrelációt mutat, mely szerint az utóbbinak mélysége az előzőnek felfokozását eredményezheti. A lelki ember intenzívebben fogja teljesíteni kötelességét az élet anyagi vonatkozásaiban is, mivel szépen bizonyítja, hogy az emberi élet igazi, mindenki megvalósítható formája csak a lelkiesség szolgálatában található meg.

Már most az élet vándorának azt kell először világosan felismernie, hogy milyen tehetségek hordozója és azok kifejlesztését kell szorgalmaznia. Az első lépés tehát a *tudatos lélekvizsgálat*¹²⁹ a második az *értékfelhalmozás*.

Aki fizikai erőt igénylő technikai munkát szereti, az a mezőgazdaság, a kéziipar, a gyáripar területeire kerül. Aki szellemi tehetséget érez, az a tudománnyal foglalkozik. Akiben pedig ősi elánnal dol-

¹²⁶ Szent Pál, Gal. 2,20.

¹²⁷ Lásd: *Nikolaj Berdiajew: Die Philosophie der freien Geistes. Problematik und Apologie des Christentum*. J. C. B. Mohr, Tübingen, 1930. A könyvben külön fejezet található *Gott, Mensch und Gottmensch* címmel.

¹²⁸ „A bontakozó élet” III. és IV. kötet és V. k. 79. 1.: A) Az egyéniség sokszorosítása. 152. 1.; B) Az egyéniség kisugárzása. 251. 1. I.; B) Az örök élet kapujánál. 275 1.; Az Úr rajzolta emberarc.

¹²⁹ „Ugyanis igazi természetfeletti életre csak úgy képesül a lélek, ha nemcsak gondolatokat kap, melyeket önmagától nem tudott volna elgondolni, nemcsak célokat lát meg, melyeket önmagától nem tud maga elé tűzni, hanem elengedhetetlen, hogy maguk a lelki képességek is arányba kerüljenek ezekkel a természet körein új tartalommal.” (Schütz A.: *Dogmatika II*. Bpest, 1923, 12. 1.)

„Erst der Erzieher muss jede Gelegenheit benutzen um das Kind von klein auf zur Selbstbesinnung und damit zur Selbsterziehung zu führen. Die Erziehung war falsch, wenn sie den Zögling nicht reif *gemacht hat zur Selbsterziehung*. Das Letzte und Höchste in der Menschheitsentwicklung ist nur möglich durch Selbsterziehung. (Dr. Johann Prüfer: *Erziehungskunde auf Erlebnisgrundlage*. Leipzig u. Berlin. 1931, 32. 1.)

gozik az esztétikai érzék, az művészi alkotásokon keresztül próbálja szebbé teremteni az anyagi világ kidolgozatlan vonalait. Mindez természetesen tanulást, próbálkozást, erőfeszítést, lendületet igényel. Az inasévek, a diákévek, műtermi, laboratóriumi stb. gyakorlatok mind azt a célt szolgálják, hogy a tehetségek kibontakozzanak és az élet széles területein érvényesüljenek. Ez a munka természetesen sok küzdést és lemondást követel. Már kisgyermekkortól kezdve a *tanulásban* tölti a napjait az ember. Az első tapasztalási megfigyeléstől kezdve a nehezebb szellemi munkáig minden energia igénybevételel megy végbe. S nagyrészen igaz, hogy a sárjáték után a palavesszővel kezdődik az élet nyomorúsága. Annyit akar ez mondani, hogy a küszködő élet az iskola padjai közt szerzi az első emlékeit. A diák- vagy tanoncélet tehát tulajdonképpen készségek, képességek, tehetségek leleplezése, új ismeretek szerzése, szellemi gyarapodás, horizonttágítás, emelkedés, magasabb élet, szellemi és lelki nívó felé. Ezek az értékek a *jó minőségű kifejtésének vonalán* bontakoznak ki. Intenzitásuk olyan nagy is lehet, hogy a lelki élet centrumába kerülésük után állandóan működnek s szinte pihenést sem engednek az egyénnek és fokozatos fejlődéssel lassan az „isteni” ember természetfölötti életét is kialakíthatják. A jó az Isten által belénk teremtett előretörés nem akcidentális, kivételes, hanem egyetemes és minden életrelációban megnyilatkozó szent tulajdonság. Az embernek, de különösen a nevelés mesterének látnia kell ezt és arra kell törekednie, hogy ez a mozgást aktiváló lelki tényező szellemi, esztétikai, erkölcsi, társadalmi és vallási vonalon el ne lanyhuljon, sőt – domináljon!¹³⁰ Addig kell fejleszteni a sok *égyéni értéket*, míg a relatíve *legtökéletesebb emberszemély* nem bontakozott ki.

De a jó tulajdonságok kifejlődése igen gyakran akadályokba ütközik. Az élet alsóbbrendű nívója néha olyan erősen köt, hogy nagy lelki erőfeszítést igényel a belőle való kiemelkedés.¹³¹ Két tény kell ezzel kapcsolatban említeni. Az egyik *ontologiko-dinamikum*, a másik *pszichikum*. Az első: húz a föld is; a másik: nitimur in vetitum. Mindkettő egyetemes tehertétel, de a velük való szembefordulás a lélek belső erőinek megizmosodását és a lélek belső értékeinek érvényesülését eredményezi. Azért dolgozik az ember, – azért „küszködve érdemszerző” az élet, mert helyet talál benne a tudatos és koncentrált akarattal megvívott harc és erőfeszítés és az egyén kialakítása. Ha a természetes élettörvények gépszerű precizitása érvényesülne, akkor tökéletes életgépek járnának a földön, de nem uralkodnának a földön, vagy ami talán még nehezebb – *önmagukon* mint isteni *emberszemélyek*.

Az emberi élet lenyűgöző erőivel szemben megvívandó harcot illetőleg ki kell emelnünk még, hogy vannak velünk született terhek is, a testi-lelki életre kiható öröklött káros hajlamok is. És vannak a bűnös étellel szerzett készségek is.¹³² Mindegyik ellen a lehető legszorgosabban fel kell venni a harcot. A készségek ugyanis cselekedetökké fejlődnek, a szokások bűnökké lesznek és ezek elharapódzása a szellemi és lelki élet elpusztulását eredményezheti.

Nem szabad abba a tévedésbe esnünk, hogy túlzó idealizálással a való élet súlyos eltévelyedései megszűnnek. Ellenkezőleg, számolni kell azzal, hogy gyarlóság mindenki van. Ez véges emberi voltunk természetéből folyik. Hibák is fel-felléptiek, bűnök is jelentkeznek, de sajnos, tudatos és tervszerű gonosszággal is számolnunk kell. Vannak életromzatók (szent ember!), de vannak életméltség (sárember!) is. Lehet hát mindenkinek felfelé jutni és lehet mindenkinek a mélységbe zuhanni.¹³³

¹³⁰ „Der wahre Erzieher wird auch künftighin keine andere Sehnsucht kennen als die werdende Menschen zur freien Selbstentfaltung ihrer schöpferischen Kräfte und zu einem schlichten opferbereiten Menschentum zu bilden. Der wahre Erzieher lässt sich in seiner Willenshaltung von den egoistischen Ansprüchen sozialer Machtgruppen nicht bestimmen.” (August Riekel: Aufgaben und Grenzen der öffentlichen Erziehung. Osterwiech-Harz, 1926, 225. l.)

¹³¹ „Akaratunk születésunktől kezdve az áteredő bűn következtében már az eszményképtől elfordult.

Az eszménykép többé már nem gyakorol akaratunkra vonzó erőt és akaratunk sem viselkedik kellő szeretettel vele szemben.

Csak az isteni kegyelem képes az eszményképet akaratunkkal újból annyira megszerettetni, hogy akaratunk hozzá visszaforduljon és feléje tartson.” (Gillet Márton dr. domonkosrendi tanár: A jellemnevelés, Budapest, 1913. „Élet” Irodalmi és Nyomda Rt. Ford. a fribourgi „Hungária”. 66. l.)

¹³² Ezt fejezi ki szomorú tételében *Krafft-Ebing R.*, midőn így ír: „Az egyén viszonyai három tényezőjének rabszolgája, és pedig: szervezete alapjának, nevelésének, külső viszonyainak és ételsorsának (végezetének)”. (Br. Krafft-Ebing: A törvényszéki elmekörtan tankönyve. Bpest, 187. l. Ford: Babarcsi Schwarzer Ö.)

¹³³ De ez semmiképpen sem jelenti azt a labilisén alátámasztott *erkölcsi álláspontot*, amely szerint a lelki megrendülés után is megmaradhat az erkölcsi élet. „Az iskolának számolnia kellene azzal, hogy az ember az életközlemben elveszítheti a pokolba és mennyországba vetett hitét s hogy erre az esetre megmaradjon csorbítatlanul az erkölcsi alap. Nem szükséges, hogy erkölcsisége hitétől függjön, vagy hitével elválaszthatatlan kapcsolatban legyen. Ez csak úgy lehetséges, ha az érzéseket magukba véve magasztos, fenséges eszményeknek tüntetik fel és

Ezért fontos, hogy a mindennapi életben is a küszködő ember alaptételként kövesse: principiis obsta!

Ez a munka a gyakorlati életben a teherterhelések állandó ellenőrzésével, a hibák kitartó gyomlálásával megy végbe. A dolgozó és küzdő ember ismerje meg egyéni természetét, és lelki energiáinak teljes megfeszülésével dolgozzék hibái ellen. Ha valahol, akkor itt aktuális és szükséges a *napi lelkiismeretvizsgálat*,¹³⁴ a *gyakori szent gyónás*, hogy természetes önreflexió és az isteni kegyelem lehetővé tegye az élet átnemesítését. Különösen fontos ez a tónus nélküli elernyedés a lelki állapotban, mert az elernyedés következménye a további szétesési fázis, az ösztönösség felfokozódása és uralomra jutása. A hibák és bűnök gyomlálása tehát a dolgozó vándor legfontosabb gondja kell, hogy legyen.

b) Az egyéni élet kidolgozása mellett a szorgoskodó vándor második nagy célja: az *egyéniességének sokszorosító értékesítése*. Ez a feladat a *generatio vitae naturalis és a generatio vitae spirituális útján történik*.¹³⁵ Most csak azt akarjuk kiemelni, hogy a személyiség fogalmából ez logikusan is következik, vagyis, hogy minél *tökéletesebb* ember éljen a földi generáció területein. Az emberszemély a másik emberszemélynek bizonyos fokig kiteljesítője is. Ez a munka már a családban kezdődik és később a legszentebb életkeretben is érvényesül. Mindenki bizonyos fokig életet teremt vagy életet sorvaszt. Aszerint, amint rossz vagy jó hatást áraszt ki magából. A különbség csak az, hogy a családi kötelék keretén belül, továbbá a hivatásból folyó nevelés (tanító, stb.) területén egyenes és bedolgozott felelősségteljes kötelesség, míg az élet mélyebb gyűrűződésében a szeretet parancsából fakadó lelki feladat a jó irányú életteremtés. Az élet olyan erős kapcsolatokkal láncolja egybe az embereket, hogy azok élete egymásból ered, bontakozik, fejlődik, gazdagodik, tökéletesedik. A személy hatóereje kiszámíthatatlan. Lélekáteremtő kihatása gyakran észrevehetetlen. Ez az életet szolgáló erősugárzás nem ránk kényszerített, hanem a természet örök rendjéből folyó elementáris erőérvényesülés. Tudatos feladattá akkor lesz, amikor testi, szellemi és lelki erőinket úgy kell érvényesítenünk, hogy azok tervszerűen szolgálják mások lelki felfelé való fejlődését. Ezért kell itt különösen kiemelni, hogy az irodalmi és művészi hatások is csak *olyanok lehetnek*, amelyek embertestvéreink *felsőbbrendű* életét szolgálják. Az egyéni személyes élet a mi legnagyobb értékünk. Más embertestvér életében az *övé* a legnagyobb és igazi érték. Éppen azért ezt csakis emelni, gondozni, és fokozni szabad, sőt kell is.

Ez a munka magával *hozza* azután, hogy tisztultabb, emelkedettebb emberekkel népesedik be a környékünk. Olyan emberszemélyek vesznek körül, olyanokból épül majd fel az országunk, akik tisztultabb élettel stimulálják majd a másikat is az eszményi embert. Ebben a felemelkedésben jó cselekedeteink révén nekünk is részünk van, mert az embertökéletesítés útján a lelkeket közelebb hozzuk Istenhez, a lélek mélyebb, igazabb lesz, a tökéletesebb lélek építése pedig az Isten legszentebb és hódolatos imádata. *Végül tehát odajutunk, hogy az emberszemély lelki életének szolgálata az ég Urának bemutatott legnagyobb tisztelet*. S ez is szépen revelálja, hogy minden csak az *Úr* dicséretét zengi.

Ez a megsejtes pedig szent valóság, mert az élet nem szolgálhat más központot, mint az örök *Valóságot*. Aki maga akar ilyent teremteni, az bálványt épít, még akkor is, ha önmagát akarná nélkülözhetetlen és végső céllá tenni. Az emberegyén nem lehet végső központja a világnak, hanem csak másokat maga köré gyűjtő bolygócsillag, aki rendszerével együtt az ég Ura felé gravitál. Ezt a szent gravitációt tudatosan felismerni és aktivitással szolgálni annyi, mint a valóságos életsokszorosítással, tökéletesebb személyiségek kialakításával az Isten örök dicséretét zengeni.

Ámde nincs-e végül is teljes elmerülés? Mit ér az embernek, ha a semmisség helyett olyan módon mélyül el a *Mindenségbe*, hogy tudatát és személyiségének egyéni vonásait elsüllyeszti? Hiszen akkor a különbség csak az, hogy a tudattalan helyett a végtelen *Tudat* óceánjába merül. Ez a megállapítás

---

nem mint Istennek tetsző dolgokat, amelyekért jutalmat várunk a mennyországban.” (Klemenics Mária: Új utak a gyermeknevelésben. Budapest, 1923.) Ez az álláspont a realitás köntösében tetszeleg, valójában pedig ugyancsak ideológiát hirdet. *Az alapok nélkül nincs lelki épület*.

¹³⁴ A napi lelkiismeretvizsgálat jelentősége közismert. Gyakorlata is kidolgozott. Azt azonban fontosnak tartjuk, hogy ne terjeszkedjék ki csupán a hibák vizsgálatára, hanem foglalja magában az elért sikereket, lelki áldozatokat is. Az élet ugyanis csak akkor lesz teljes, ha a sikerek belső lendülete erőt nyújt a bizakodáshoz, az új vállalkozásokhoz. Az ember végtére nemcsak a hibáiban mutatja ki a maga mivoltát, hanem az elért sikerekben is. Az ilyen mindennel számoló önvizsgálat kideríti azt is, hogy mennyire komolyak az elhatározásaink, mennyire megbízhatóak a fogadkozásaink. Az élet mindennapi pillanataiban ne csak a kísértő alkalmakat lássuk, hanem az új, rejtett képességeink megnyilatkozásainak lehetőségét is. Egyáltalán helytelen úgy rendezkedni be az életre, hogy minden pillanatban készen állunk a felbukásra és a bánkódó felemelkedésre. Az élet nem csak az állhatatosság próbatere, hanem a teremtő erők érvényesítésének területe is.

¹³⁵ Erről részletesen írtunk az V. k. 79. és 120. lapjain.

helytelen. Mert az Én és én relációja személyes: az Alany találkozása a kidolgozott alannal. Mindkettő külön tudat, külön önbírás. Éppen ez a teremtő Isten nagy adománya. A dolgozó vándor tehát megmarad minden kincsének birtokában, de azért nem válik másodrendűvé a *Végtelen*. Mert az igazi cél mégiscsak Ő marad, de olyan tárgyi valóságban, hogy gazdagabbá alakult alanyi és végtelen lelki horizontú ember életkincseinek *teljesebb* birtoklásával jobban és mindig jobban dicsőíti az *Urat*. Az életben nem szabadulhatunk az Isten valóságától. Mindenből a teremtés Ura revelálódik felénk. A nevelésben is Ő a végső és egyetlen igazi életcél. Ez a tiszta harmónia csak úgy valósítható meg, ha a Teremtő és a teremtett lények lelkét nemcsak a *végtelen Hatalom ereje*, hanem *a személyes szeretet* mindennél erősebb hatalma fogja egybe.

Ezért lesz a legtökéletesebb ember az, akit az Isten-szeretet lendít, emel és épít, – az „*istent*” ember, így lesz a földi élet fölött megcsendülő reveláció az írás szava: „meg is teremté az Isten az embert: a maga képére, az Isten képére...” (1Móz. 1,27.)

IV. A nevelés módjai.

Csak önmagától függ az ember? Mindenki csak annyiban nevelődik, amennyiben magát neveli? Vagy van része másnak is, annak is, ami körülötte történik, hogy milyen formát, milyen arcot ölt magára az élet folyamán? És miből álljon a szülő, a tanító, a lelkiatya irányítása és nevelése? Hogyan közeledjék az egyik is, meg a másik is a serdülő, felfelé kapaszkodó élethez? A válaszhoz úgy jutunk, ha részletesen számbavesszük a nevelés lehető módzatait, gyakorlati feltételeit.

1. A nevelés módjai általában.

Amit mindenekelőtt magunktól kérdezzünk: *mivel férközhetünk a fölnövő ember életéhez? Az életnek belső dinamizmusa olyan, hogy csodálatos célszerűséggel képes gyűjteni, felhalmozni, megőrizni fizikai, élettani és lélektani behatásokat. A fejlődés egyes mozzanata minden alkalommal: a *készséges befogadás* és a *feldolgozás*. Megnyílik a fejlődő lélek, hogy befogadja és magáévá tegye a külvilág megnyilatkozásának az eseményeit. Az élet azonban esetleges, mondhatjuk tehát, hogy fölösleges minden tervszerűség és előrelátás a benyomások megválogatásában? A *pedagógiai nihilizmus* vagy *túlzott naturalizmus* szerint leghelyesebb, ha mindent a körülményekre bíznak, az élet majd gondoskodik magáról.¹³⁶ A *pedagógia perennis* azonban azt vallja, hogy az emberi élet céljának megfelelő kitűzése után *tervszerű* reáhatásokkal kell elősegíteni, támogatni, gyámolítani a fejlődést.¹³⁷*

A pedagógiai nihilizmus minden bizonnyal sok mindennel nem számol, mikor meggyőződéssé teszi: a fejlődő embert semmiképpen sem szabad befolyásolni; az ember annyira különálló, annyira természet szabta remekmű, hogy *ön maga* is kialakíthatja magát, mások nélkül is belezökkenhet a mindennapi élet kerékvágásába, és *igazán* csak rigolyás öregek fölösleges erőszakoskodása, hogy a serdülő ember nem hallgathat kizárólag a természet intő, hívó szózatára. Nem sokkal különb bölcsesség árad a „*naturalizmus*” jegyében álló pedagógiából se, noha benne már helyet kap a *negatív módszer* is, azaz némi eltökéltség a „gátló” tényezők eltávolítására.

¹³⁶ Az egyik „felvilágosodott”, a „kor” műveltségével tartó nevelő a dolgát például így képzele: „A nevelés művészete tulajdonképpen nem a nevelésben áll; a gyermeket szabadon és békében kell hagyni. A természet segítsen magán és mentse meg magát; azt nem elnyomni, hanem vezetni kell. A gyermekek általában nem bűnösök és nem természettől rosszak; eredendő bűn a legdemoralizálóbb dogma. A gyermekek úgynevezett látszólagos hibái az ellenkező oldalt képezik jó tulajdonságukhoz. Figyelmeztetésről, fegyelemről, kényszerről, büntetésről, az engedelmesség megköveteléséről azért szó sem lehet.” (Dr. Barvinck H.-Marton János: A keresztyén pedagógia alapelvei. Budapest, 1923. 39-40. l.)

¹³⁷ Magunk részéről nem egy alkalommal találkoztunk összetört életű emberekkel, akik súlyos szemrehányásokkal gondoltak vissza szüleikre, amiért „szigorúbban” nem tartották, amikor annak éppen ideje volt. Téves azt hinni, hogy az ember semmit nem kér számon a múltjáért. Az ember *megköveteli* a nevelését. Azért tehát „a nevelőnek úgy kell nevelni növendékét, amiként majd ez maga kívánhatja, vagy kívánni köteleles, hogy nevelték legyen. Ily értelemben lehet az *erkölcsiséget* odaállítani, mint a nevelés összes tevékenységére irányadó végcél: növendékünkől *erkölcsös személyiség* váljék, aki testi-lelki képességeinek teljes birtokában, az emberi, társadalmi és nemzeti feladatok körültekintő ismeretével majd *tud* is, *akar* is magának megfelelő munkakört kiszemelni, hogy *lelkiismeretesen* betöltse”. (Kármán Mór: Pedagógiai dolgozatai. I. kötet. Budapest, 1909. 88. l.)

A *pedagógia perennis* azonban az emberben már egyebet is lát, mint természetet. Az emberben a *szellem nem* pusztán ráadás, a lélek az élet értéke. A *Teremtő* pihenő energiákkal teremti az embert; belső erőit passzív készségekben, képességekben vagy tehetségekben adta, amelyek ébresztgető reáhatások segítségével fejlődnek. Azt is tanítja, hogy vannak az egyénekben olyan helytelen irányú, érvényt kereső adottságok is, amelyek a lelkiség kibontakozását *gátolják*.¹³⁸ Így tehát a nevelésnek *fejlesztő* és *gátló* módozatait követeli. A nevelési irányok természetesen – a nevelő reáhatások szükségszerűségének elfogadása mellett is – rendkívül eltérők. Vannak, amelyek az *erők elnyomásával* dolgoznak; és vannak, amelyek az *erők érvényesítésével* akarnak hatni. Hogy rögtön megmondjuk, a mi álláspontunk szerint az *erők irányával és transzpozíciójával lehet a legbiztosabb eredményt elérni*. Az első a rossz hajlamok kiirtását követeli, a másik élesen divergáló irányok mellett a testi és lelki erők szelektált felhasználását kívánja; az utolsó pedig a meglévő testi és lelki erőket a *felsőbbrendű élet* szolgálatára akarja beállítani. Nagyon természetes, hogy ezek a módszerek kisebb-nagyobb *eltéréseket* is mutatnak – minden lényegesebb jelentőség nélkül. Felemlíthetjük közülük a hatások időtartama szerint: *a folytonosan ható és egyes esetekben érvényesítendő* módszert; a nevelés ideje szerint: *a megelőző és gyógyító* módszert; a nevelés eszközlése szerint: *a személyes és személytelen behatások* módszerét; végül a befogadó alany szerint: *a tudat alatt dolgozó és tudatosan érvényesülő* módszert.

2. Az életerők elnyomása.

Nem lehet tagadni, hogy vannak – bár elég elenyésző számban – bölcselek és nevelők, akik bizonytalan körvonalakban tudomásul veszik az ember rossz alaptulajdonságainak jelenlétét és az ellenük való küzdelmet tartják a nevelés helyes módszerének. Ez az álláspont az ember életerőit is egészben vagy részben (nem ontológiailag, hanem eudaimonológiai és erkölcsi vonatkozásban!) rossznak tartja, amiért *aztán az életvágyak teljes, esetleg részleges letörését vagy érvényesülésüknek egyetemes kemény rendszerbe való kényszerítését követeli*.

a) A Kelet bölcselei, különösen Buddha,¹³⁹ az ember vágyait a boldogtalanság alapjának tartják. Következőleg azt az életet tekintik a legjobbnak, amely a *vágyak letörésével* megszabadítja az embert a boldogtalanság szülőjétől, a céltalan törtétestől. A helyes nevelés eredménye a buddhizmus elképzelése szerint a független léleknek a Nirvánába való passzív belemerülése. Találón jellemzi a buddhizmus „életmegváltó” elgondolását az az eszperantó író, aki a Krisztus alapította, Mohamed szervezte és Buddha teremtette vallások differenciáját keresve az *emberi önmegváltásban* jelöli meg a buddhista álláspontot.¹⁴⁰

A buddhista álláspont tehát minden akcióval való *szembeszállást és letörést követel*. Merev alakjában azt jelenti, hogy minden testi-lelki előretörés, szellemi fejlődés, esztétikai ízlés ápolása, de meg az erkölcsi és vallási élet utáni vágy is a léleknek túlzó, értelmetlen követelődzése. Le kell határolni az életet, még pedig úgy, hogy az „én” belső körén túl sohase merészkedjék ki az ember. Legyen elég önmagának és ne keressen tartalmi gazdagodást a külvilágból! Ez a szigorúan körülhatároló és elnyomást követelő irány nem jelentkezik a maga ridegségével a modern pedagógiában, de alap gondolata belejátszik azok elméletébe, akik az életerők letörését hirdetik.

¹³⁸ Éppen ezért a gyermek csak annyiban érdemel szabadságot, amennyiben a szabadsággal okosan tud élni. „Alle Freiheit hat das Kind, ausser der Freiheit, sich aus Unwissenheit zu schaden.” (Jan Ligthart: Pädagogik des vollens Lebens. Aus dem holl. übertragen o. dr. W. Henss. Weimar, 1931. 180. 1.)

¹³⁹ „Durch das Gesicht und die Gestalten entsteht das Sehbewusst ein: das Zusammentreffén dieser drei ist die Berührung; durch die Berührung entsteht die Empfindung; durch die Empfindung der Durst; durch den Durst das Anhaften; durch das Anhaften das Werden; durch das Werden die Geburt; durch die Geburt entstehen Alter und Tod, Sorge und Jammer, Leiden, Trübsal und Verzweiflung.

Durch das Gehör und die Töne entsteht das Hörbewusstsein – durch Geruch und die Düfte entsteht das Riechbewusstsein – durch den Geschmack und die Safté entsteht das Schmeckbewusstsein – durch den Körper und das Tastbare entsteht das Tastbewusstsein – durch das Denken und die Denkjekte entsteht das Denkbewusstsein: das Zusammentreffén dieser drei ist die Berührung; durch die Berührung entsteht die Empfindung; durch die Empfindung der Durst; durch den Durst das Anhaften; durch das Anhaften das Werden; durch das Werden die Geburt; durch die Geburt entstehen Alter und Töd, Sorge und Jammer, Leiden, Trübsal und Verzweiflung.” (Samyutta Nik. II. XII. Idézi Georg Grimm: Die Lehre des Buddha, Piper Verlag, München. 1925. 312. 1.)

¹⁴⁰ P. Laksmi Marasu: Budao. 1933. 1. 1.

Ezzel a felfogással szemben szem előtt kell tartanunk azt, hogy az ember alanyiségének ily elmerülése teljesen belesüllyeszt az anyagi világ tárgyai közé. Csak az a különbség – *még pedig a tárgyak javára!* –, hogy azok önmagukra való eszmélés nélkül, mi pedig tudatosan, tervszerű erőfeszítések végzésével törünk a „tudattalan boldogságra”. *Ők lennének szemünkben a célhoz elérkezettek, mi pedig a vándorok!* Ezt a vigasztalan gondolatot visszautasítja a keresztény lélek.¹⁴¹

Hogy ez mennyire helyes, azt éppen az emberi élet igazolja. *Az erők elnyomása lehetetlen.* Az erők érvényre törnek; vagy *rendes* úton, vagy a *természetellenes* réseken. A test és lélek felébredő vágya ajtókat szakít fel, előtörése levegőt kér. Túlon túl mindennapi események leplezetlen összefoglalása ez a megállapítás. Más szavakkal, neveléstanilag ez annyit jelent: *az életerők elnyomása bölcseleti tévedés, megvalósíthatatlan, de megfőlösleges követelmény is.*

b) A minden vágyban boldogtalanság alapját látó felfogás után kevésbé szélsőséges az az álláspont, amely *tudomásul veszi a rossz létét és nevelési vonatkozásban annak letörését célozza.* Itt már szerephez jut az a dualizmus, amely a jó és rossz kettőségét hirdeti és így az *élet alapvetését jónak, de érvényét a jó és rossz harcának nézi.* Az élet *isteni* elgondolása jó; az *ember* törekvése, vágyakozása szintén jó, de a véges szabadság lehetővé teszi a rosszat. Nevelési vonatkozásban azután azt a következtetést kell levonni, hogy a rossz *letörésének módjával kell az embert helyesen kifejleszteni.*

Ez a bölcseleti felfogásból eredő gondolat a vallásos nevelésben is helyet talál. A vallások mindegyike számol a rossz létével és így a vele való szembehelyezkedést a küzdő ember feladatának tekinti. Az igaz, hogy a makrokozmoszról alkotott tanításban a rossz nem *ontologikum*; az ember világában mégis a rossz olyan *relatív produktum*, amely összezúzhatja a fejlődő életet.

Az ember életigényei két nagy pólus, a föld és az Ég szüntelen sugalmazásából fakadnak. Versengésük miatt szinte állandóan a válaszúton állunk: a földre vagy az *Égbe!* És ebben az ellentétes megfeszülésben kell az embernek megtalálnia azt az irányt, amelyen a *teljes kibontakozáshoz érhet.* Azonban a végleges kiteljesüléshez jutni egyebet is jelent, mint kizárólag csak a rossz ellen állni harcba, ahogy ezt a *manicheizmus*¹⁴² egymaga hirdeti. A rossz ellen való küzdelem még nem a jó pozitív ápolása. A bűntől távol maradt élet még ugyancsak tökéletlen élet lehet. Az embernek még bizonyos pompát és gazdagságot is fel kell mutatnia a pozitív értékek csillogtatásában. A szentségnek többféle fokozata van, nem minden lelki kiválóság egyszersmind ugyanaz a rang is. A manicheizmus-sal dermesztő lehangoltság lopózhat az életbe és nyugtalanító kétkedéssé fajulhat el a jóra való törekvés helytelen útján.

A gyakorlati életet tekintve azok az igazi útmutatók, akik a lemondásnak, önmegtagadásnak, szenvedésnek, kegyelmi erők segítségül hívásának eszközeivel egy *pozitív eljárási módot*, egy eszményt,

---

¹⁴¹ Ez a neveléstani pesszimizmus annak a bölcseleti sötétségnek erdője, amelyről frappánsan így ír *Prohászka*: „A pesszimizmus mindenben csak önámítást, öncsalódást s mámort lát. Ami az életnek lendületet, meleget, erőt kölcsönöz, az Schopenhauer szerint olyan, mint az injekció a súlyos betegnek. Az ember ide-oda dülöng az élet tövises avarjain; néha vannak világos, öntudatos percek, amikor belátja a lét alávalóságát és nyomorúságát, de azután megint mámorba merül. Minden öröm, kedv, lelkesülés, minden, ami az életet feszíti s az életkedvet ébreszti, az mind csak morfium-injekció és ópium-szippantás. Az ember ezek által feledteti önmagával az élet nyomorát. Az egyik vallással, a másik tudománnyal, a harmadik művészettel, a negyedik dicsőséggel, az ötödik szerelemmel, a hatodik kényelmes, zavartalan étellel, a hetedik az arany vörös fénnyel ámitja el magát. Kell nekik foglalkozás, kellene nekik fájdalomnyhító cseppek, kell önfeledés! Mi is volna velünk, ha ez a sok mámor felmondaná szolgálatát? Mindnyájan elemészetlenek magunkat; a folyókon hullák úsznának, a fákon akasztott emberek lógnának, a bokrokban revolver-dörrenések némítanák el a legszebb májusnak csalogányait. De a világ tervét ez az életundor meghiúsítaná. A gonosz, embert kínzó természet, a gyűlölet Istene fölsülne! Következőleg a „ratio vitae” egyre gyógyítgat, ha ópiummal s morfiummal is, s belelovalja az embert az élet s az öröm szomjába, így megittasodva, így elkábítva tovább töri magát, küszködve, vergődve, nehéz fejjel suttogja: „csak előre”. – Aki ezt vallja, az nem tekinthet diadalmas lendülettel a fejlődő emberpalántára! (Prohászka Ottokár összegyűjtött munkái, 5. kötet: A diadalmas világnézet. Budapest, 1927. 66-67. 1.)

¹⁴² *Nikolaj Berdiajev*: „Wahnsinnig sind die, die nur Reue allein verlangen, die den schöpferischen Aufstieg verbieten und ihn fürchten, die den Menschen zu geistiger Verzweiflung und zu geistigen Erstarren hinführen wollen. Diese ausschliesslichen Liebhaber der Reue und diese ängstlichen Gegner des Schaffens sind Feinde der Wiedergeburt des Geistes, der Geburt zu einem neuen Leben. Das Schaffen ist ebenso ein religiöses Wirken wie auch die Askese. In der schöpferischen religiösen Erfahrung ist nicht negative, sondern positive „Welt”-überwindung enthalten. „Die Welt” muss asketisch und schöpferisch überwunden werden. Nur durch Askese, nur durch Reue kann man die „Welt” nicht überwinden, die Sünde und die Finsternis nicht restlos verbrennen.” (Der Sinn des Schaffens. J. C. B. Mohr, Tübingen. 1927. 173. 1.)

egy életideál, egy húsból, vérből és lélekből való ember kialakítását óhajtják, akik tehát végeredményben az erők összefogását, *direkcióját* és *transzpozícióját* kívánják.¹⁴³ Adottságaink ilyen megbecsülése *csak erőlefékezést* ismer, aminek a következménye, hogy az önmegtagadás nem öncsonkítás, hanem csupán alárendelés és besorakozás magasabbrendű igények szolgálatába, ahol az „erő átértékelése” velejében az egyéniség kiformalása.

Tanácsos tekintetbe venni, hogy még a legdurvábban előretörő ösztönös vad erők is csak látszólag törnek meg; a félelem, a rettegés által diktált „önmegtartóztatás” rendszerint csak ideiglenes dicsőség. Pedig még a legsúlyosabb bűnökkel terhelt ember is átépítkézhet, ha a nyers negáción túl meghatározott életfeladatra vállalkozhat. *Az egyszerű elnyomás csak mély gyűlölködést és még elvetemültebb kirobbanást okozhat*, holott a pozitív eszmények szolgálata, az egyetemes rend megtestesítése, a *teremtés és az alkotás* az egész „természet” meg-nemesedését és engedelmes készségét eredményezheti.

c) Velejében az életerők letörését és kiirtását akarják azok is, akik a saját egyéni felfogásukat mindenekfelettinek hirdetve, a fejlődő embert *egyenlő, egyformán kötelező rendszerbe* próbálják belekényszeríteni, tekintet nélkül az egyéniségre és a növendék differenciáltságára. Ezek a felfogásukat azzal indokolják, hogy az emberiség egy eredetű, egy hivatású tömeg, amelyet csak egységes rendszerrel lehet és kell vezetni. Pedig az emberi életerő – már sokszor mondtuk – egyénileg nagyon is különböző. A földön nem „normál-emberek” járnak, hanem egyedek, külön hajlamokkal és lehetőségekkel. Már pedig más és más adottságok, más és más életritmusok külön-külön keresnek majd érvényesülést. A nevelő tehát akkor viselkedik okosan, ha úgy találja, hogy az egyének eltérő vonásai nem könnyörtelenül letörendő *túlzások*, hanem inkább érvényt kereső készségek, amik erősítést, gyökereztetést kívánnak. Csak belsőleg labilis akarnokok, magukkal tehetetlen „vasöklök” akarnak minden gyermeket ugyanabba a „jó viseletbe” gyömöszölni, ami éppen a kivételesebb tehetségűekre lehet végzetesen hervasztó.¹⁴⁴

Ezzel a nagyon alacsonyrendű pedagógiával akar szembeszállni az „Új Iskola”, amely egyenesen keresi az *egyéni* értékeket és *egyéni* megnyilatkozásokat.¹⁴⁵ Jól tudjuk, hogy az iskola tömegnevelése a sok nehézség dacára is igen sok jót eredményez; tisztában vagyunk azzal is, hogy nagyon nehéz a testi, szellemi és lelki tehetségek egyéni szolgálata; de ez azért nem ok arra, hogy minduntalan útjába álljon valaki az *egyéni* szabadabb érvényesülésének.

Ez az óhaj egyáltalán nem jelenti azt, hogy „minden szabad”. *Az egyéniség értékeit ápolni kell, de a szabadosságait bizony ki kell irtani.* Ne higgyük, hogy nem lehet megvonni valami határt, ahol az egyik kezdődik és a másik végződik. Ahol pozitív, produktív ideál van adva, ott mindig félreérthetetlenül el van döntve, mi illik és mi nem illik. De azért azt egyáltalán nem állíthatjuk, hogy a fejlődő ember mindenben saját ura lehet. Aki serdületlen, az erőtlen; az vezetésre és kormányzásra szorul, amiért a szülő és nevelő nem vonhatja ki magát a kötelesség alól, hogy a ködös tekintetű és gyarlóbb

¹⁴³ *Nikolaj Berdiejew*: „Die Askese der heiligen Väter war dereinst ein neues Wort, ein neues Werk in der Welt, eine heroische Herausforderung der alten Natur, der alten Adam Nun aber ist die Askese der heiligen Vater in Erstarrung übergegangen, und sie vermag auf die neuen Qualen des Menschen keine Antwort zu geben. Der dereinst revolutionäre Geist der Askese ist verknöchert und trage geworden. Der hl. Isaak der Syrer war zu seiner Zeit von pulsierendem Leben erfüllt, und er wird ewiglich leben. Das Werk des hl. Isaak des Syrer war ein geistig revolutionierendes Werk; übermenschlich widersetzte es sich der alten Natur; in ihm war Dynamik in der Richtung des grössten Widerstandes gegen die Natur. Gegenwärtig aber kann der hl. Isaak der Syrer für uns zu einer Quelle der Abschwächung des Lebens werden. Das fromme Heldentum war heldenhaft, nun liegt es aber regungslos da und kann einfach Regungslosigkeit genannt werden. Gegenwärtig geht die Welt neuen Forderungen der asketischen Disziplin entgegen. Die alte Erfahrung von Demut und Gehorsam ist abgestumpft. Unweigerlich muss der religiöse Weg des Ungehorsams gegen die Welt und gegen das Böse der Welt hetreten werden, wenn man an den Früchten des Gehorsams den Geist des Todes wahrnimmt. *Nicht mit demütigem Gehorsam soll sich der Mensch der Welt zuwenden, sondern mit schöpferischer Aktivität.*” (Der Sinn der Schaffens. I. C. B., Mohr, Tübingen. 1927 173 l.)

¹⁴⁴ Ezeknek szól *R. M. Holzapfel* intelme: „Je mehr die grossen Massen an Fähigkeit verlieren, Achtung vor ausseren Abzeichen der Macht, vor Rang und Würde, Stand und Amt zu empfinden, vor Merkmalen, die ihnen wenigstens Ahnungen einer geistigen Wertung gewahrten, desto dringender wird die Notwendigkeit, ihnen in möglichst anschaulicher und zugänglicher Weise den unennschlichen Lebenswert wirkhch gestiger und schöpferischer Seelen-unterschiede vor Augen zu führen.” (Panideal, Eugen Diderichs, Jena. 1923. II. k. 411. l.)

¹⁴⁵ Gyakorlati megvalósítója nálunk *Domokos L.-né*, akinek ezen a téren nagy érdemei vannak. – *Elméletileg* ezt a célt szolgálja az individualista pedagógia, amely az *Adler*-féle elgondolásban igyekszik kidolgozni az egyéniségeket.

életű gyermekembert a helyes irányba terelje. Az egyéni kiválóságot szeretni és tisztelni kell, de a túlzó szabadosságot elvi felfogásban vagy gyakorlatban vissza kell utasítani. Az élet igényli az egyéni szabadságot, de követeli az *egyetemes emberi* megóvását is.

Mégis a nevelési módszerek között nem lehet túlzottan nagyjelentőségű az elnyomás. Az emberi életről – akármilyen oldalról vizsgáljuk is – minden pillanatban az tűnik elénk, hogy az alakulás, bontakozás. Valami belső előtörés jellemzi minden megrezdülését. A fejlődésnek lehet irányt szabni, de elfojtani nem lehet. Ezért látunk a gyakorlati életben az elnyomás következményeként sokszor tragikus kirobbanásokat. Máskor a szellemi lenyűgözés elfogult fanatikusokat létesít. Az erkölcsi élet területén a bilincsek (a negatív pedagógia!) beteges elváltozásokat hozhatnak létre. Aki pl. a szexuális élet erőit *bűnös készségnek nézné*, vagy a szexuális élet ébredésekor a megszentelő értelmezés és tiszta életet teremtő *nevelés* helyett csak tiltó *kényszerelnyomással* áll a gyermek mellé, az szomorúan fogja tapasztalni, hogy a természetes életerők kóros neurózisokba játszzák át magukat. Bár ez a megállapítás a szélsőséges nevelési módok mestereinek – akik semmiféle korlátot nem ismernek el – kedves, mégis meg kell mondanunk, mert az igazságkeresés elfogulatlansága feltétlenül megköveteli a tények bátor, egyenes kimondását. Aki bizakodó lélekkel és igaz hittel nézi az életet, az nem retten meg az ellenfélnek kedvező megállapítástól. Az emberi élet nagy misztériumában és szentélyében nem egy boltozat alatt húzódik meg a homály. Az ész és hit szent mécsese világító tüzet lobbant és utat mutat. Azt az embert pedig lélekben is megvilágítja, aki azzal az ihletettséggel tapogatja az életet, hogy önfeledten, áldozatosan sugározza a fejlődő életbe saját lelkének melegét. Az élet mécsesét tartó és másokban élettüzet lobbantó lelkek sohasem fognak sötétséget terjeszteni, hanem inkább csak olyanok, akik tetteikben keresik a meggyőződést, kényelmükhöz a filozófiát.¹⁴⁶

3. Az erőérvényesítés módszere.

Az ember ugyan nem maga a romlatlan természet, de nem is a megtestesült haszontalanság. Az embernek van a földön egyéb célja is, mint az, – miután megszületett, hát meghaljon. *Maeterlinck* szerint minden újszülött kincseket hoz a földre, A nagy vizsgáló szeme előtt érték lehet a betegség is, amely viszonylataiban lehet a jó szolgája. *Üres kézzel senki sem jöhet!* De ha ez így van, akkor minek ne engednők át a földet *az értékek küzdő hatalmának*, az élet kincsosztó ajándékszórásának? Mindez azért a nevelésben több lehetőséget hagy nyitva. Van, aki *kényszerrel*, van, aki a *személyiségének erejével* akarja növendéke teremtő készségét felszítani, de van azután olyan is, aki *emelkedett, eleven eszmények hatóerejével* vagy éppenséggel az *élmények* kiaknázásával igyekszik valami lelkesedéssel telített, nagy feladatokra szentelt életet gerjeszteni.

A) A tekintély elve a nevelésben.

Az igazi tekintély az élő ember természetszerű érvényesülése és szuggesztív indítása. Olyan erőhatás, amely a felsőbbrendű élettartalomtól vagy tudatos értékeknek erejéből táplálkozik. Lényege az, hogy a nagyobb látókörű, a magasabb szellemi fejlettségű egyén *vitális energiájával* megkülönböztetett helyzetet foglal el.

Az ember tudta és akarata nélkül lép a világba. A születés az élet kényszerének törvénye alatt áll. Az egész életeredet tehát azt mutatja, hogy a kemény törvényszerűség előtt való meghajlás hozzátartozik az emberi sorshoz. Az ember élete egyetlen szakaszában se teheti azt, amit kénye-kedve kíván; akárcsak a kezdetben, úgy a továbbiakban is a keletkezés és az elmúlás vasszigorát kénytelen elviselni.

¹⁴⁶ Kevés már csak annyit kívánni a nevelőtől, hogy „szakképzettséggel” rendelkezék. Mert: „Nicht verhutzelter an allerlei scholastischen Kram und Getüfel hangender Schulmeister, sondern nur geniale Menschen, mit freier, künstlerischer und tiefreligiöser Seele, mit grösster Fähigkeiten abstuftenden Schattierens und Gestaltens könnten den neuen Stern der Menschheitsentwicklung in lebendige Bewegung setzen:

Physiker, Mathematiker, Astronomen, Psychologen, Seelenforscher, Erfinder, Soziologen, welche nicht nur der Natur ihre Geheimnisse ab zu lauschen verstehen, sondern vielseitig visionären Einblick haben in das reichverzweigte Getriebe der geistigen Zustände, aus denen bahnrührende Gedanken geboren werden... Dichter, Musiker, Maler, Bildhauer, Baumeister, Menschheitkünstler die durch Erfahrung, Forschung, Phantasie und umfassende Kenntnis menschlicher Arbeitsgebiete zur Gestaltung des neuschaffenden Geistes gedrängt, völlig neue, vorbildliche Schöpferseelen in ihren Kunstwerken hervorzaubern...” (R. M. Holzappel, Panideal. Eugen Diederich, Jena. 1923. II. k. 408. l.)

A tekintély azonban nem ilyen konok természeti megnyilatkozás, létezése velejében az emberi méltóság tükre, a szív *önkéntes hódolata* a felsőbbrendű lét előtt.

A születés két tényezője a szülő és az Isten. Az egyik a fizikai, a másik a metafizikai indítója. A szülők a testi életet, *Isten a lélek ajándékát* adja. Így lesz az ember a test és lélek csodálatosan szent egysége. Ennek az életteremtő ténynek azután természetes folytatása, hogy az újszülött két nagy *élet-családba* kapcsolódik. Az egyik a testi család szűk kerete, a másik az Isten által egybefűződő ember-család széles egyeteme. De ha az élet kezdete a szülők és Isten teremtő törvénye, akkor természetes, hogy az élet bontakozó fejlődése is szoros kapcsolatot mutat velük. *Tőlük származik az élet alapja és irányításuk alakítja az élet folyását.* Az élet céljának jelzése, a cél felé vezető út kipontozása s a haladás módszere azoktól a tényezőktől függ, akik az életet adják. Senki se teremtheti magát újra, sem testileg, sem szellemileg. Ki-ki csak a kész adottságokat fejlesztheti tovább – külső segítséggel, kívülről jövő irányítás mellett. A szem is kifelé néz, kifelé figyel. A lélek is csak úgy tesz. *Látni* akarja az *irányító* kezét és hallani az *utasító* hangokat.¹⁴⁷ Mintegy kihajlik önmagából, hogy a tapasztalatban megéledt erejére támaszkodjék. Az ember éppenséggel nem valami lázadó és kevés bizalommal hallgatja a belülről jövő, feltörő, határozatlanul zsongó hangokat és *készséges lélekkel* ragadja meg a szülő, vagy az őt helyettesítő nevelő és – lelkiatya útmutató tanácsát.

Az irányító szó, bár kívülről hangzik, mégsem marad egészen idegen test a lélekben. Mert az emberi lélek berendezéséhez csakúgy hozzátartozik a külső hatások felvétele, mint ahogy hozzátartozik a belső hatások egyéniesítése.

A befolyásolás számára az egyén sokszor spontán megnyílik, néha azonban ellenállást fejt ki vele szemben. Ilyenkor a tekintély erejére támaszkodó nevelő előbb kéri, majd követeli, sőt kikényszeríti az engedelmisséget.

Szívesen alkalmazza a *szankciót* is, amely a kikényszerítésnek elég biztos eszköze. Különösen áll ez azokra a kérdésekre, amelyek az életcél elérésére vonatkoznak. Mivel az életcél feltétlenül el kell érni, azért a kikényszerítő eszközt is – a *fejlődő ember érdekében* – igénybe kell venni.

Az élet fejlődése azonban *részletkérdéseket és közvetlenül megoldandó egyéni problémákat* is felvet. A természetes élet, a szellemi összefüggés ember és ember között napról-napra meghozza a maga feleletre váró kérdését. Helyes lelki vezetés csak *állandó és minden problémára kiterjedő irányítással* lehetséges. Azért van az, hogy a szülő és Teremtő a *létesítés jogán*, a nevelő és lelkiatya pedig a *küldetés alapján* gyakorol állandó befolyást. A tekintély alapján állók olyan módon érvényesítik jogaikat, hogy tételszerűen közlik parancsaikat, a növendék pedig behódolással hajtja végre utasításaikat. A kis gyermeknél egész természetes ez. Fejlődő szellemi és lelkiereje nem alkalmas az önálló életre; parancs formájában veszi és várja az irányítást. A későbbi kor nagyobb ellenállást mutat; azért a végül behódoló lélek sokszor nagy belső feszültséggel áll az engedelmisség igájába. Végső fokon ennek a nevelési módszernek lényege: *kövesd azokat, akik a jóakarattal készségével és a hivatottság küldetésével vezetnek a helyes fejlődés útján.*

A megvalósítás módszerét tekintve, a következőket kell megjegyeznünk. A Teremtő a természetbe rejtett erejével szól, a szülő pedig a közvetlen jelenlétével adja ki irányító parancsait. Az elsőt is erősebben érti meg a szülő, tehát azt is ő közli emberi módon.

Kezdetben persze inkább a szülő imperatív hatalma érvényesül, minthogy a gyermekből még hiányzik a magától támadó készséges odafordulás. A tekintély az első esztendőkből lényegében *dogmatikus imperativus*, minthogy a magyarázgatás, meggyőzés, bizonyíttatás teljesen céltalan lenne a szülők részéről, viszont a gyermek engedelmissége és alkalmazkodása mindenképpen döntő irányítást követel.

A gyermek állandóan figyeli a szülőt, majd később a nevelőt. A vele való szoros egybefüggés ténye odahajlítja figyelmét azokra, akik környezetét alkotják. Bennük gyermekkorban kritikátlanul a felsőbbrendű embert látja és *utánzó képességével* mintázni próbálja őket, – azonban még mintegy a *tett előtti meghódolásból.*

A néma tett, az élő példaadás mellett, a *tanító beszédre* vár szerep a fejletlen egyéniség idején. A szülő és nevelő hirdeti, mit kell tenni. A jó szülő a csendes és *szent életpercekben*, az átlagos lélek a

---

¹⁴⁷ Az igazságok, az Istentől adott életelvek abszolút érvényűek, vagyis minden életkorra egyformán kötelezőek. De a *közlésük módja* természetesen életkorok szerint más és más. A gyermeket a tekintély ellentmondást nem tűrő hangja kötelezheti a törvények betartására, a gondolkodó, ítélkező ifjút azonban inkább egy-egy egyéniség sugalmazó ereje készletti majd az emberi méltósághoz illő viselkedésre.

köznap élet folyamán. Az első mélyre hatolást akar elérni, a második csak külsőlegesen behódolást igényel. Az első akkor vet, amikor a megmunkált talaj tavaszi fakadásra alkalmas; a másik, szél, vihar esetén is szórja a magot, mindenhova, ahová éppen jön, az ugarra, a sziklára, az életországútra. A tanítás *azután* hangsúlyt kap az iskolában. A helyes utat járók *dicséretben* részesülnek, a tévelygők meg *intésben*. Lehet a botlás a testi élet körébe eső, (étkezés, alvás) és lehet a szellemi élet szokásaiba ütőköz (rendetlen tanulás, pihenés, játékidő), stb. Lehet az erkölcsi élet köréhez tartozó (bűnök, kisebb tökéletlenségek), és végül a metafizikai életszárnyalással szemben elkövetett mulasztások vagy éppen séggel bűnök. Az intés hangjából kicsendülhet a szerető féltés, az aggódó gondoskodás, de ugyancsak kifejezésre juthat a sértett tekintély rehabilitálásának komolysága. Ez az az eset, amikor a szankció keménységével erőszakoljuk ki a hatást. A szankció akkor is érvényesülhet, ha a szeretet az intés alapja; még pedig azért, mert amit nem tud elérni a szülő vagy nevelő *szép szóval, azt* – épp a gyermek érdekében! – kieroszakolja a büntetés erejével.

A tekintély elve tehát a példát adó tett, az irányító szó és a büntetés útján kapcsolódik a gyermek életébe. Érvényt találhat a gyermek önkéntes odahajlásán, készséges befogadásán és kikényszerített meghajlásán keresztül.

A tekintély erejét nem szabad kisebbíteni és a nevelésből kiküszöbölni.¹⁴⁸ Azt a látszólagos igazságot azonban nem szabad szó nélkül elfogadni, hogy az élet kívülről jövő metafizikai kezdete magával hozza a külső hatások állandó szükségességét is. Az ember lehet a kezdet kezdetén a végtelen Személy szeretetének valóságos kiáradása, de nem lehet az élet folyamán folytonos külső irányítások által mozgatott, akaratától, egyéni gondolataitól, érzéseitől megfosztott báb. *Az életteremtés személy teremtés.* Azt tehát figyelemmel kell kísérni a születés első percétől fogva. A feltétlen függés fennáll, de feltétlen behódolás nem.¹⁴⁹ Az emberszemélyiség eredete is azt mutatja, hogy tudunk és akaratunk nélkül jöttünk a világba, *de tudunk és akaratunk felhasználásával megyünk az örök célok felé.* Ez azután mérlege a fenti elméletnek. Döntő ítéletként tehát azt mondja: kell érvényesülnie a *tekintély elvének*, de meg kell maradni az *emberszemély alanyiségének*. Lehetséges – az irányítás esetén – a kikényszerítés is, de ez már nem a rendes nevelési módok egyike, hanem a behódolást igénylő törvény kemény érvénye.

A tekintély ereje a szülők és Isten nagy családjában nagyobb, mint a nevelőknek lazább kapcsolatokkal bíró körében. Tudomásul kell venni, hogy minél távolabb esik az ember a születés kis és nagy családi körétől, annál kevesebb joggal érvényesítheti a tekintély kényszerítő módszerét. Az emberszemély függetlensége fokozatosan nagyobb; a reágyakorolt irányító befolyás a belső *tisztelet* és meghajlás vonalára tolódik át. Az életben erősek lehetnek az *életelvek*, de a parancsolás egyszerű kényszerre helyett titokzatosan erősödni kell a belső, szellemi és lelki fölénynek. Ez előtt aztán szívesen hajlik meg az alanyiságnak érvényét követő emberszemély is.¹⁵⁰

B) A személyiség ereje.

Minél fejlettebb az ember, annál kevésbé lehet pusztán parancsolgatással irányítani. Az emberi természet mélyén rejlő igény a szabadságra, az egyéni akarat érvényesítésére azt akarja, hogy az al-

¹⁴⁸ A gyermek természetszerűleg várja, hogy élete vezetés alá kerüljön és mélyen megveti azt, aki adott esetben a parancsolást elmulasztja. Csintalan rosszkódása néha semmi egyéb, mint a lanyhaság gúnyja, a szigorúság ki-provokálása.

¹⁴⁹ Ugyancsak elszámítják magukat azok az anyák vagy apák, akik azt hiszik, hogy fáradtság nélkül is ölükbe hullhat a gyerekek ragaszkodása és tisztelete. A gyerekek se oktanabbak a háziállatnál, a gyerekek is csak azokhoz vonzódnak, akik tényleg törődnek velük. Azok a szülők, akik összetévesztik az otthon a kávéházzal, a gyermekek iránt való kötelezettséget a társadalmi igényekkel, csöppet se csodálkozzanak, ha egy napon a rút „hálátlansággal” találkoznak otthonukban.

¹⁵⁰ A türelmes várakozás a gondolkodó, az iparkodó növendék előtt, csak serkenti annak teremtő, kezdeményező képességeit. „Die vertrauensvolle, wohlwollende Erwartung des nicht befehlenden Erziehers, Gesetzgebers, Gottes weckt durch Suggestion im Zögling beziehungsweise im Gewissen das Gefühl, als wären in ihm von vornherein ähnliche oder gleiche Wünsche vorhanden gewesen wie beim Gestalter seines Willens. Durch nichtbefehlenden Wunsch und liebevolle Belehrung wird also die Initiative, das Selbstvertrauen und die Willenskraft in hohem Masse gestärkt. Es wird durch sie auch der Geist der Gemeinschaftlichkeit, des Friedens und wechselseitiger Hilfsbereitschaft erhöht.” (R. M. Holzappel: Panideal. Eugen Diederichs. Jena, 1923. II. k 96. l.)

kalmazkodás végeredményben a léleknek önmagától nyújtott hódolata legyen. Az egyénivé vált ember nem nyugszik bele, hogy csak szolgálhat és semmiben sem választhat. Életét szívesen feláldozza, elajándékozza az ifjú, de csak valami elragadó szépség szeretetében!¹⁵¹ Az ember életét nem lehet olyan épületnek tekinteni, amelyet az épülő ház tudta és akarata nélkül növelnek a téglák. Az épülő lélek *élő személy*, aki szabadsága tudatában a maga szépségáhitatával akarja kiépíteni, nagyra növelni az értékeit. Azért parancsolgatás helyett az érettebb, gondolkozóbb periódusban az okos nevelő inkább megragadó eszmények felállításával nyugtözi le a szépségre áhítózó lelket. Vagyis: az életerők érvényesítésének igazi eszköze csakis *a személyiség sugalmazó ereje lehet*.

Az ember személyes kapcsolatokban él a környezetével. „Szociális hajlamai” abban is megnyilatkoznak, hogy csak úgy pusztán kedvtelésből nem lép külön utakra. Ennek neveléstani jelentősége abban áll, hogy az egyik személy szükségképen ébresztgeti a másik hajlamait, jó vagy rossz irányú ösztöneit. A nevelő a növendék életét közvetlenül vizsgálja és elfogulatlanul szemléli. A helyes látás mellett magasabb szemszögből meg is bírálja. A túlzásokat leméri és elítéli. A jó nevelő élete kimért, gondozott, egyensúlyra törő. Ez a belső összhang és dinamikai megrezdülés a *példa* indító erejével hat. Amíg a helyes látás és bölcs ítélet a nevelő utasításának szülője, addig a világító élet a növendék lelki fejlődésének természetes megindítója. A megmozdulás és nekilendülés, amit maga körül kelt, annál nagyobb, minél meggyőzőbb az indító hang és minél magasabbrendű az eleven élet példa. Ez az észrevétlen bekapcsolódás felfokozódhat és a fejlődni akaró ember életét teljesen a magasabbrendű szuggesztív befolyása alá rendelheti.

Jól meg kell azonban jegyeznünk, hogy a *személyes befolyás lehet ösztönös értelmén alapuló; lehet belső szeretetből táplálkozó; lehet szellemi fölényen épülő és lehet lelki kiválóságra támaszkodó*. De *igazi nevelési értéke annak a kapcsolatnak van, amely a szellemi és lelki értékek megsejtésén, meglátásán és tiszteletén alapul*. Az igazi személyes befolyásolást az jellemzi, hogy a *növendék* hajlik meg odaadó tisztelettel a nevelő előtt és sohasem a szülő vagy nevelő kéri a növendék jóakarátát és kegyes odafordulását! *A nevelő személyisége szuverén erő, amely belső fölényességével, szellemi-lelki tartalmának bőségével, kiáramló telítettségével magához vonzza, követésre készíti a növendéket*.

A *megindulás* a testi-lelki adottságok, egyéni kiválóságok, szerzett vagy eltékozott értékek megismerése. A *második lépés az életerők dinamikájának olyan megindítása*, hogy azokban a fejlődés üteme lendüljön. Az első elgondolás készséges megközelítése a *Teremtő művének, a második odaadó segítése az élet dinamikájának*. A nevelő tehát próbálja megalkotni a növendék igazi lélekképét. Lásson tisztán ebben a kérdésben is: ki vagy te? De fogadja el a gyermeket, vagy a felnőttet úgy, ahogy van. Ha az élet iránya nem egyezik az övével, bízzék a *személyes lélekkapcsolat erejében* és látni fogja, hogy önként fordul felé a növendék lelke. Az *életfejlődés dinamikája* mindenkiben érvényt keres. Ne féljen a nevelő attól, hogy esetleg rossz irányba téved. Segítse az erők érvényét úgy, hogy azok egyensúlyba jutva, az egyéniség felfejlődését hozzák magukkal.¹⁵²

Akik az életerők és különösen az egyéni életkészségek kialakulásától nem félnek, azok óvakodnak az agyonrendszeresített életformák szigorú kikényszerítésétől. *Az élet az egyéniségek millióit termeli*. Nem baj az, ha az egyik ember ilyen, a másik olyan. *Az a lényeg, hogy alapütemben a felsőbbrendű élet szolgálatába állítson minden erőt*. Ezt pedig nem annyira a rákényszerített életformáktól, mint inkább a nevelő személyiségének hatásától lehet várnunk. Egyformán emelkedő vonalhúzást mutat az élet – de azt *az egyéni változatosság differenciáltságának színpompájában bontja ki az emberiség*.

Egyetemes a felfelé törés, de egyéni a kifejlődés. Ennek alapján a személyes léleksugárzást megindításnak tekinthetjük, az életkifejlődést pedig bízzuk az egyéni erők belső differenciáltságára.

Amint látjuk, ebben a nevelési módban alap a meglévő erők érvényesítése és a személyes kapcsolat felvétele. Ha a nevelő lelkileg emelkedett, gazdag és kiegyensúlyozott, akkor hatása lemérhetetlenül nagy. A szétáramló szuggesztív erő a nevelő alanyi bőségétől függ. Kivételesebb egyéniség termé-

¹⁵¹ Ez szinte a legjellemzőbb vonása a „fausti” kultúrának!

„In unsers Busens Reine wogt ein Streben,
Sich einem Höhern, Reinern, Unbekanntem
Aus Dankbarkeit freiwillig hinzugeben,
Enträtselnd sich den ewig Ungenannten;
Wir heissens: fromm sein!” (Goethe, Elegie.)

¹⁵² Jól mondatja *Rabindranat Tagore* egy helyen *Madana*-val, hogy az élet belső erőinek érvényre törését nem kell tanulni. Az élethivatottság elevenen tör elő. Különösen az életszolgalat szent vonalán. (Rabindranat Tagore: Chitra. Übertragen von: E. Wolff-Merck. Leipzig. 14. l.)

szetesen több, kisebb intenzitású lélek kevesebb hatást gyakorol. A személyes erővel hatók arra törek, hogy felemeljenek, de sohasem bálványok, akik meghunyászkodó sereget igényelnek. Ezért, sajnos, a nevelésre alkalmas emberek száma nagyon is lecsökken. A személyiség erejével bíró nevelők ezt a kiváltságot égi ajándéknak, a nevelést pedig elhivatottságnak tartják; áldozatos munkájuk nem hivatal, hanem az *isteni Küldött szent életmintázása és életvezetése*.

C) Az eszmények nevelő jelentősége.

A nevelő személyiségének, belső értékének kiáramlása magával ragad. Eleven sodra emel, visz, de az ember önrendelkezését kissé lenyűgözi. Az önrendelkezési elv érvényének igénye okozza, hogy a nevelők egy része az eszményekkel való megindítás alapján akar csak a lélekhez férközni. Itt ugyan még látjuk a nevelő *tárgyi beavatkozását az eszmény kitűzésében, de nagyobb tért nyer a tanítvány személyiségének alanyi bekapcsolódása, a tisztelet, a vonzódás és a követés*.

Két kérdést kell tisztáznunk: *a) milyen eszmények állíthatók a fejlődő ember elé és b) hogyan érvényesíthető az eszmények nevelő ereje!*

a) Az eszmények általános meghatározással: felettünk álló és megközelítendő, a valóságos életben elérhető életarcok. Olyan megrajzolt, vagy a való életben testté, vérré, lélekké vált személyek, akiknek lélekvonásai vonzóak és belső erőfeszítéssel lemintázhatók. Elemi példával azt mondhatnánk, hogy olyan elképzelt, vagy élő emberarcok, amelyeknek megmintázása a mi kötelességünk. De az analógiából nem szabadna arra következtetni, hogy az eszményeknek csak annyi lélektani erejük van, hogy a legaprólékosabb mintázgatásra indítanak. *Az eszmények átütő, áttörő* hatalommal rendelkeznek.¹⁵³ Egyedeket a lelkesedés hevületével *vitális áldozatosságra* képesítenek, tömegeket pedig a fanatizmus szélsőségéig izzíthatnak. Az eszményeket azért állítják az emberek elé, hogy izzító erejükkel állandóan *cselekvésre ragadjanak*. Ezt a lendületet várja az eszmények erejével dolgozó nevelő a kitűzött életformáktól.¹⁵⁴

Az eszmények lehetnek *hatókörük* szerint: egyetemlegesek és részlegesek; *tartalmi* minőségük alapján: anyagi, szellemi, erkölcsi, hazafias, vallási ideálok; *alaki* létezésük alapján: képzeletszülte minták vagy megtestesült valóságok.¹⁵⁵ Egyetemes életeszmény: az isteni ember, de már csak részleges ideál a tudós vagy a művész. Az isteni ember mindenki számára döntő életeszmény, de már a tudós vagy a művész életformája csak meghatározott tehetségű embereknek jelent elérhető célt lelkesítő eszményt.

Az igazi ideál pedagógiai eszménnyé akkor lesz, ha a tanítványhoz olyan közel hozható, hogy az a belső eleveenségével vonz, hat és indít. Ameddig csak elméleti tétel, addig csupán egyszerű cél; de amikor eleven, tartalmas, mozgó, ható életté válik, akkor már eszmény. A kitűzött cél csak az értelem

¹⁵³ Egyáltalán nem lényegtelen, hogy ki milyen gondolatokat hordoz magában, minthogy a gondolatok éppenséggel nem maradnak közömbös távolságban az élettől, hanem egy napon mint „ideálok” pusztítóan vagy megtermékenyítően avatkoznak bele viselkedésünkbe. *Keyserling* gróf-nak igaza van: „Vorstellung schafft Wirklichkeit.”

¹⁵⁴ Jandik J.: Az eszmények szerepe a nevelésben és az eszmények nevelése az ifjúságban. Bpest, 1934. A sz. Benedekrendű reálgimn. értesítője. 15. l.

¹⁵⁵ Így vagy amúgy mindenki állásfoglalásra kényszerül az étellel szemben, mindenki valamilyen formában – „idealista”. De éppen ezért az „ideálok” között gyakori az alacsony-rendű, a primitív, a barbár eszmény. „Infolge unermesslichen Macht, das lebensfördernde oder lebensschadigende Verhalten zu steigern, wurden die „Ideale” zu grössten Wohltatern und zu furchtbarsten Geisseln der Menschheit. Denn gerade darum, weil jedermann manche Bestände und Vorgänge vor allen andern bevorzugen und als bestes Vorbild erleben, weil jeglicher in diesem allgemeinen Sinne „Idealist” sein muss, sind die „Ideale” nach Inhalt und Richtung, Reichtum und Harmonie so grundverschieden: wild und primitiv oder vergeistigt und innerlich, einseitig oder vielseitig, verworren und widerspruchsvoll oder eiuheitlich und harmonisch. Wie waren bislang selbst die heiligsten Vorbildinhalte der religiösen, der ethischen, der gemeinschaftsgestaltenden „Ideale” mit antriebskräftigen, suggestiven Zügen der Roheit und Zerstörungslust verbunden! Eröffnet sich der Ausblick auf die Heere, die von bisherigen „Idealen” angeworben, durch alle Raume, durch alle Zeiten geführt wurden, so zeigen sich wilde Stürme gegen jegliches Leben gerichtet, Gewitter, die vor allem die sublimsten und schöpferischsten Kräfte der Seele und der Gemeinschaft zerstören oder wenigstens teilweise biegen und brechen: im „Inneren” die zartesten Keime der Entfaltung erstickend, in Gruppenverbänden die Heilande und die erlösenden Gestalter zum Martyrium verdammend, in Menschheitsgeschlechtern die erlesensten Kulturgemeinschaften in Ketten schlagend.” (Rudolf Maria Holzapfel: Panideal. T. K. 430. I. Verlegt bei Eugen Diederichs, Jena. 1923.)

előtt jelentkezik, az étellel telített eszmény az akarat és érzelem világát is magával ragadja. A nevelés alapvonalait és irányított vonalvezetését a nevelés célja diktálja. De a célnak csak akkor van magával sodró dinamikája, ha az egész embert a lendület erejével tudja megragadni.

Noha az isteni ember lelki képe mindenkire egyaránt hat, azért azt is észre kell vennünk, hogy az egyénileg differenciáltan elindított és fejlődő embereket különleges és részleges életeszmények erősebben ragadják meg. A testi, szellemi, erkölcsi, vallási eszmények elsősorban a *hosszú hangolt lelkek* indítói. A kollektív hajlamú ember hamarabb fogja a maga normáját a sportkiválóságokban megtalálni, mint az egyéniséget, elmélyedést kívánó művész vagy tudós világban. A reáhatások különösen akkor erősek, ha olyan lelkek zárt szentélyén kopogtatnak, amelyekkel rezonálóan egybecsendülhetnek. Azért van az, hogy ugyanaz a nevelési irányítás különböző egyéneknél nem mutatja fel ugyanazt az eredményt. A tettek üteme a ható benyomások lehetőségeitől függ. Hasztalan minden erőfeszítés, hogy valakiből művészt neveljünk, aki csak egyszerű, közvetlen, „praktikus érzékkel” rendelkezik. Még az etikai értékek megtestesítésének a lehetősége sincs mindenki számára egyformán adva. Amilyen hangoltságú az egyes ember, olyan eszmények indítják cselekvésre. A női nem megindításában különösen nagy szerepet játszanak az eszmények. Érzékenyebb lelkük hamarabb rezonál az eszményekre. Különösen akkor, ha azok az érzelmeket ébresztik fel. Szeretet és gyűlölet, erősebben öntik el a női lelkeket, mint a férfiéit.¹⁵⁶ Az eszményhez való odahajlás vagy a rossztól való elfordulás intenzívebb erővel jelentkezik.

Az eszmény tendenciája az, hogy életté váljék, de viszont az élő emberek lesznek a legerősebb életeszménnyé. Kiemelkedő, eszménnyé nőtt kortárs nemcsak egyeseket ragadhat magával, de egész tömegeket is extázisba hozhat.¹⁵⁷ Ez a tény a sport, az irodalom, a vallás-erkölcsi mozgalmakban szüntelenül észlelhető. Azért tehát az egyes élő emberek eszményi alakjának helyes beállításával a nevelésben igen nagy hatásokat lehet elérni.

De egy-egy életeszmény iránt való fogékonyság változik az életkorral is. Könnyebb egy serdülő gyermeket, de különösen egy ifjút lelkesedésbe hozni egy ideálért, mint a kiforrott, higgadt felnőttet, aki előtt már nem áll semmi, vagy már amúgy is rég választott. Nehezebben indul a lelkileg *törődött*, csalódott ember, mint az az egyén, aki kevés keserű tapasztalatot ment át. Az ember éppen nem szokott akármilyen után nyúlni, csak azután, amire életében még lehetőség van, aminek az életében még értelme van.

b) A második kérdés: *hogyan érfényesítendők az életeszmények?* Mivel élethatók, azért mindig az *életfejlődés érdekében*; mivel belső erejükkel indítók, azért a helyes tartalmi megközelítés módszerével; mivel egyéni életre hatnak, azért a *befogadó alany* minőségének számbavételével; mivel egyedi és tömeghatásuk is van, azért *mindkettőnek arányos* alkalmazásával.

Ne tévesszük szem elől, hogy a tulajdonképpeni cél a lélekfejlesztés, amellyel *aztán* egyszersmind adva van az eszmények kiválasztásának és életrehozásának helyes módszere is.

A *gyermek* – fiú vagy leány egyaránt – a lelki tehetségek elrendezésének és az életkincsek gyűjtésének idejét éli. Ezek helyes ébresztgetése és tervszerű gazdagítása az eszménykitűzés hivatása. A gyermek kedélye játékos és könnyed; érzései gyorsan ébrednek és készségesen odahajló. Miképpen lehet szolgálni ezt az *érzelmi* világot? Kedves, derűs gyermekmesék, élettörténetek beállításával. Ezeknek hősei a gyermeknek lelkében állandóan ható tényezők lesznek, akik a finomabb lelkiség harmonizáló keltegetői. Beleépülnek a lélekbe olyan módon, hogy új és új életre ébredve állandóan fegyelmeznek.¹⁵⁸ Az *ébredtetés* mellett fontos a *lélek gazdagítása*. Gondolatoknak, vágyaknak, érzéseknek olyan sorozatát kell a lélekbe elhelyezni, amelyek az igazi lélekfejlődés kincsei. Azért sugározzanak az eléjük állított események, mesék, legendák, hősök és hősnők olyan lelkeket, vágyakat, történeteket, amelyek a fejlődő lélek alakulásának helyes irányítói; lépjenek olyan lelkiséggel a lélek világába, hogy ott valóságos erőforrások legyenek; árásszon az események légköre olyan érzelmi világot, amely tiszta és szent érzéskomplexumot halmaz a fejlődő gyermekben. Mert csak így lesz az eszmény igazi életkészség ébresztője és gazdagítója!

A fejlődés további szakában, különösen a szexuális élet ébredésének idejében álljon az eszmény úgy a fejlődő lélek elé, hogy lehetőleg test-vér-lélek emberek sorsán keresztül lássa, hogy küzdelmek dacára is kialakulhat a harmonikus élet. Ez a reáhatás a *bizalomnak*, a *lehetőségnek* érzését kelti fel a

¹⁵⁶ A férfi okoskodása: igaz, tehát szeretem. A nő logikája: szeretem, tehát – igaz.

¹⁵⁷ A Spranger-féle embertípusok az élet gyakorlati megosztódásából utólag statisztikaszzerűen állították össze.

¹⁵⁸ Ez már valóságos „élményhatás”!

serdülőben. Ez pedig olyan nagy kincs az érés idején, hogy jórészt ettől függ nagy meg feszülések sikere. Ami az életbe való állás módját illeti, figyelniük kell arra, hogy az eszmény (konkrét vagy absztrakt) mint *küzdelmes életet* igénylő nagy cél lépjen a serdülő elé. Így aztán készséges lesz a harcra, hiszen hozzászokott. Örömmel vállalkozik nagy célokra, hiszen a legnagyobbban, önmagán dolgozik. Csak az a fontos, hogy *elérhető* életeszmények álljanak eléje, mert a túlméretezettek előtt megtorpan az akarat. A szentek életének túlzottan és erősen természetfeletti kiszínezése igen könnyen kirobbant-hatja a mondást: én nem tehetem, amit ő; ő szent volt.

Az ifjúság életét az előkészület jellemzi. Ezért az eszményei között a *jövő család*¹⁵⁹ képe az egyik legerősebb mozgató, alakító ideál. A férfiember eszménye a szerető és szeretetet váró élettárs, a családfele, az édesapa. A leány előtt ott lebeg a fehér menyasszonyi köntös, az áldozatos hitves, és a jövő szent édesanya. Legtöbbször elsősorban *önönmagának jövő képe az indító, de a másik fél életképének is rendkívül nagy az emelő ereje*. A vőlegényt a menyasszony képe indítja lelki tisztulásra, a menyasszonyt pedig a vőlegény lelkisége hangolja összeszedettségre, belső figyelemre, szeretetre. Együttesen pedig ott látják maguk előtt a családi szentély képét, amelyben felcsillan „a szent harmadik” angyali tekintete és felhangzik a világ muzsikájánál dallamosabb emberi kacaj. Az eszmények erejével dolgozó nevelők számolnak *azzal*, hogy ennek a szentélynek színes megrajzolása a lélek legszentebb érzelmeit erősíti. A tapasztalat azt mutatja, hogy eszményi menyasszony vagy vőlegény *életet változtató hatalom*, mert itt a szerelem élő alakja rajzolódik az ifjú elé, olyan eszményé, *amely az Isten terve szerinti élet vonalán akarja tovalendíteni az embereket*. Itt a szerelem nem a hedonizmus eszköze, hanem az életszolgálat szentségét segítő *isteni* követ. Az Úr küldöttje – az Úr céljai érdekében.

A *felőtt ember* életének belső erejét az életszolgálat és teremtés vágya alkotja. Ezeket a nagy ütemeket azok az eszmények erősítik, amelyek önfeláldozást, a haza, vagy éppen az emberiség szolgálatát követelik. A legmagasabb életeszményeknek éppen ebben a korban van legerősebben ható erejük. A hazáért való önfeláldozás, a tudományért, a lelkekért, Isten országáért senki sem hoz olyan könnyen áldozatot, mint a felőtt ember. „Ti vagytok a világ világossága.” Ez az intés nemcsak az apostoloknak szól, hanem minden embernek, aki értékeinek javát szívesen sugározza szerteszét. Ama eszmények, amelyek föltétlen szolgálatot, intenzív erősugárzást igényelnek, azok a felnöttek világában tudnak csak *igazán* érvényesülni. A felőtt ember kiforrott egyén; összes energiáival tehát úgy fordul a világ felé, hogy annak értelmezője és értékesítője legyen. Ezért a valódi érettség éppen abban nyilvánkozik meg, hogy nem alkudozik, nem húzódozik, hanem két *kéz*zel ragadja meg, ami dolgává lett.¹⁶⁰

Az eszményekkel való nevelés alapja ebben a lelkek egyetemét jellemző ütemben található: *Ad astra!* Menni kell; előttem mások is haladnak, nekem követnem lehet, sőt kell őket. Azok tökéletesebbek, értékesebbek lettek, én is elszánt lendülettel vágok neki az útnak. „Si potuerunt hi et hae, cur non tu?” És lelkesülő bizakodásában hatalmas, erőteljes szárny csapással emelkedik a lélek a magasságok felé. Munkás lesz a dologtalan, szent a bűnös, egek, Istent kereső a föld embere. *Valóságga az eszmény*.¹⁶¹

¹⁵⁹ Marczell-Kosztersitz: A kemény parancs. Budapest, 1929.

¹⁶⁰ Sajnos, két kézzel megragadni valamit ma nem olyan egyszerű. Megélhetés nehézsége csak az egyik gond. A másik, sokkal nagyobb probléma éppen az: mi legyenek, mit szeressek a földön? Persze, erre a kérdésre régen meg van adva a válasz. De mégis hiányzik a *mához illő* forma, *az érettebb, a tapasztaltabb emberiség lelkületéhez tartozó arc*. Csak kevesen veszik észre azt a lázas keresést, amivel az új ember a maga új világát, új látomását ki akarja fejezni. (Lásd: Trikál: Az új ember (nova creatura). Budapest, 1932.)

¹⁶¹ Új emberiség csak az új ideálok vizéből születhet meg. Azért buzdít R. M. *Holzapfel* oly emelkedett hangon:

„Willst du dir Kraft zum grossen Ringen holen,
willst du den Menschen neue Jugend schenken,
die Verzweifelnden aufrichten, die Kühnen beschwingen,
den Schaffensdurstigen ihre Strasse ebnen,
so trink, so trink aus diesen heiligen Fluten!
Willst du die Menschheit zu einem Tempel wandeln, willst
ihre Gruppen zu heiligen Hainen gestalten, wo Andacht aufsteigt zu neuen Firmamenten,
so lautere sie in diesen heiligen Fluten!
Hat die Allsehnsucht dein Innerstes erfasst,
lässt deine Kraft in die Zukunft greifen,

will in der Zukunft das Ungemeinste bauen, so rufe die Guten, rufe die Mutigen, rufe die Schöpfer alle herbei,
führe sie ein in die Lichtung der Dickichts und lass sie schauen in dem Brunnens Auge!” (Panideal, I. k. 438. l. Verlegt bei Eugen Diederichs, Jena, 1923.)

D) Az élmények.

Az *élmény* – tágabb értelemben – minden megélt esemény, mely az idő síkjában csökkenő erősséggel hat, de az emlékezés útján a múlt rétegéből felidézhető. Az élmények tehát nem véglegesen eltűnő, nem lassan elhaló és anorganikus széthullásba semmisülő lelki tényezők, hanem szunnyadó, a tudat peremének elmosódó,¹⁶² aktiválást váró vagy tompán működő energiakomplexumok; olyan valóságok, melyek megerősödve az emberi élet befolyásolói lesznek. Az élménytömeg tehát az egyén múlttá siklott életének nagy részét jelenti. Csendesen működő vagy – felszínre kerülés esetében – életet irányító, sőt gyakran domináló lelki faktor. Mivel pedig az élmény örömmel telített vagy átszenvedett életszakaszokból fakad, ezért *alanyi átélés* eredménye, mely – ha a tudatban irányító helyzetet foglal el – az egyén lelkiéletének egyik fontos átalakító energiaforrása lehet.¹⁶³

Az élmények tehát az egyén lelki tartalmához tartoznak, élesebb vagy tompább tudatos tónussal aláfestve működnek, hatásuk a tudatalatti rétegből indul s ha megerősödnek, sajátos, centripetális mozgással a legvilágosabban exponált tudat, a *lelki centrum felé törekednek*.

a) A régi neveléstan nem nagy figyelemre méltatta az élmények tudatalatti szerepét. Számára pozitív ismeretek felhalmozása volt fontos, aminek a feltétele egyszerűen csak a kitartás, – a „*Fleiss und Ausdauer*”. A mai tudományos álláspontot ismerő és szakszerűen képzett nevelő, pszichiáter és ideg-orvos egyformán fontosnak tartja és értékeli a tudatalatti élet komplikációit, melyek szinte állandóan keresik az érvényesülést a tudat világosságában. A „nappali” életünk korántsem annyira független, mint ahogy korábban hitték; a nyers „akaraterő” sokszor tehetetlen eszköz az „éj” sötét szándékaival szemben.¹⁶⁴

Az élet alapvonala a konstitúcióval részben adva van, de az élet *valóságos* iránya a benyomások minőségétől is függ. És ez a pont az, amiért egyes neveléstanok teljesen anyagelvű nevelési módszert hirdetnek. Szerintük az élet alapütemét az egyéni és fajfenntartásnak vágya diktálja; sőt az élet boldogságának tartalmát is az ösztönös kielégülés adja. *Ennek az életiránynak* – érvelnek eme nevelési irányok – *tehát szabad folyást kell biztosítani, mert ellenkező esetben kóros elváltozások lépnek fel a lélekben*. A nevelőnek tehát majdnem egyetlen célja is passzív: érvényesülni engedni a szexualitás tisztán vagy metamorfózison keresztül előrelendülő energiáit. Az volna tehát a helyes élménygyarapító, aki pozitív munkával rendezni tudja ezt az energiakomplexumot. A pozitív munka mellett *azonban* lényeges volna a negatívum is, az a negatívum, amely meggátol minden *elnyomó befolyásolást*, mert ahogy az említett nevelési irányok képzelik, az élmények csak kissé térítik el az egész élet irányát, míg a szexuális energiák elnyomásából eredő traumák a pszichózisok egész raját táplálják.

Tagadhatatlan tény, hogy az elnyomás nem célravezető. De ezt a módszert senki se hirdeti követendő nevelési eljárásnak. „*Peccatut intra et extra muros.*” A túlzókkal szemben mi is szót emelünk, de a *szabados érvényesülést* a felsőbbrendű élet gátlójának tekintjük. Tény, hogy eredhetnek traumák a

¹⁶² Wiedermann K. dr.: A vallás lélektana. Budapest, 1911. 69. 1.

¹⁶³ „Und was der Mensch auch wirken mag,

Verdammte Taten, edles Werk:

Der Erbe ist er überall,

Der Erbe seiner eigenen Tat...”

(Buddhista szerzetesek énekeiből idézi Leopold Ziegler: Der ewige Buddha, Otto Reichl Verlag. Darmstadt. 1922. 431. l.)

¹⁶⁴ A tudatalatti hatalmak napjainkban gyakorta észlelt hátrányos működése lényegében a meg nem emésztett civilizációnkból ered. „Nun ist in jedem Menschen von heute ein Stück unerledigter Triebhaftigkeit, da die Mechanisierung unseres Lebens dem Trieb allzuviele natürliche Ausgänge versperrt und gleichzeitig keine allgemein gültige Weltanschauung, wie sie die Kirchen boten, leicht gangbare Wege zur Sublimierung der Triebe bietet. Aus diesem Grunde ist heute jeder, der von der modernen Problematik berührt wird, bis zu einem gewissen Grade Neurotiker, muss es sein. Selbst die Schlichten, die sich am längsten widerstandsfähig erwiesen, Bauern und Handwerker, primitive Dienende und ganz im häuslichen Leben aufgehende Frauen, verfallen immer mehr dem Ansturm verdrängten Triebhaftigkeit und dem Zweifel an der Haltbarkeit bisheriger Normen, ohne neue finden zu können. Wir sehen daher heute überall an die Oberfläche drängen, was sich bei den früheren Generationen hinter der Normerfüllung hielt, und da das einst Verdrängte die ästhetisch-ethische Entwicklung des bewussten Ichs nicht mitgemacht hat, die ja selbst der allerprimitivste Europaer in einem geringen Masse besitzt, sehen wir uns plötzlich in einem barbarischen Weltzustand versetzt, in dem, wie man sagt, nichts mehr heilig ist.” (Oscar A. H. Schmitz: Psychoanalyse und Yoga. Otto Reichl Verlag. Darmstadt, 1923. 51. l.)

túlzott elnyomásból, de biztos lelki összeomlások származnak a szélsőségek felé lendítő szexualitás feltárásából.

De amint az élmények káros hatást is okozhatnak, épp úgy *igazi értéket is jelenthetnek. Általuk erő-halmaz is történik a felsőbbrendű élet számára*. A nevelő tehát jól teszi, ha halmozza a különféle tartalmú erkölcsi, hazafias és vallásos élményeket, hogy azok a kellő pillanatban a tudat alól előre törve, hatásukat érvényesíthessék. Az élmény ilyen alkalmazásban szinte a *nevelő személyes megjelenésének helyettese*. Az élmény a lélek mélyére száll; a fejlődő lélekkel szinte egybeforr és *állandó hatóként* keresi az érvényesülés lehetőségét. *Az alannal így egybeforradó élmény* állandóan kíséri a fejlődő embert. A nevelő által eszközölt élmény úgy helyezkedik el a lélekben, hogy mintegy örök útitársa marad az egyénnek: ébresztgeti, keltegeti, mintha mindig rajta függne a figyelő szem. Például a VII. parancs tételét kicsi gyermekkorban tanuljuk. A jó szülő és nevelő mindig valamilyen élményen keresztül hangoztatja az enyém és tied közötti különbséget. A kísértés pillanatában azonban nem lehet jelen a nevelő; de jelen van az élmény (mely a sok magyarázati példából koncentrációban és szinte megszemélyesült!), és hangosan tiltakozik. A nem kívánatos élményekkel szemben a leghelyesebb nevelési módszer a túlzott terhek szublimálása és a helyes élmények beállítása. Mivel az egyes nevelési irányzatok egyesegyedül a szexuális erők elnyomásáig jutnak el és ezekből vezetnek le a kóros traumákat, azért a felsőbbrendű életet szolgáló nevelőnek tetteivel kell bizonyítani, hogy az *életerők megszentelése, az Isten szent tervének megcsendítése, az emberi test szentségének meghirdetése* mindig biztosabb terápia, mint a szexuális örvények felszínre szabadítása.¹⁶⁵ De különben is ezek a traumák a káros elnyomásoknak csak egy kis körét foglalják magukban. Hát az egyéniség tiszta rezultánsa, a tudásvágy komplexuma, a művészi érzék, a faji kvalitások érvényesülése nem lesznek elnyomva, ha a szexualitás kerül uralomra az egyénben?! Ez is káros, sőt egyetemes emberi szempontból még károsabb visszahatást okozhat. Végül idesorozható még a felelősségérzés, a túlzott büntudat, az abnormális féltékenység, a skrupulózitás, a hallucinációig menő lelki zavar. Ezek mind túlzó elnyomásból eredhetnek, de mérföldnyire esnek a szexuális élet elnyomásának területétől.

Az élmények értékét és káros hatását végül is abból a szempontból kell megérteni és felértékelni, vajon gazdagítják és fejlesztik-e az életet vagy megrabolják és betegessé silányítják a fejlődni akaró embert? Az az élménytömeg lesz nevelés-tanilag kincs és abban az útvonalban halad a helyes nevelési módszer, amely alázatosan a lélek szolgálatában áll. Akár pozitív oldalon: a fejlődést segítve, akár pedig negatív vonalon: helytelen benyomásokat feloldva. Ez pedig akkor lesz igazi valóság, ha az élmény a növendékre ható nevelő személyének olyan helyettese, olyan reprezentánsa, aki mindig nagyobb, jobbat és szentebbet akar.

b) Az élmények szándékosan is felidézhetők, célszerűen is szaporíthatók. És pedig *gazdagítás és gyarapítás* útján, aztán a *káros komplexumok fokozatos feloldása és szublimálása* révén. Mindkettő azt szolgálja, hogy a tudat alatt és a tudatban olyan hatók érvényesüljenek, melyek a tervszerűen kipontozott *fejlődés* vonalán lendítik előre az embert.

A lélek gazdagítása már a legkisebb korban kezdetét veszi. Szoktató tanítás, okos figyelmeztetés legegyszerűbb módja az élmények tervszerű halmozásának. A legkisebb korban a környezet különösen intenzíven ható tényező. Azért a milieu hatása nem mulékony emlék. Figyeljük csak meg a „modort” és a „modortalanságot”, a fellépés biztonságát vagy ingadozását, a tisztaság, rend iránti érzéket és azonnal megállapíthatjuk, hogy *milyen volt a „gyermekszoba”*. Ez a valóságban azt jelenti, hogy már a kis gyermekkor élményei is irányítóan hathatnak a későbbi életszakaszon át.¹⁶⁶ A külső környezet mellett fokozottabb behatást gyakorol a fejlődő gyermekre a közvetlen környezet: a család, a szülők és testvérek. „Az ember lelke kiül az arcra” – mondja egy attikai bölcsele. S ez még ma is általános igazság. A belső világ rendezettsége vagy zűrzavara kétségtelenül kiverődik az ember egész megjelenésén, visel-

¹⁶⁵ Sok ember megáll a fejlődésében, mert az élményeivel nem tud elkészülni. De azzal, hogy valakit a bűnös múlt elmondására bírtak, még nem gyógyítottak is meg. Igen sokan egészen jól ismerhetik „komplexumaik” összefüggését és még sem lesznek egészségesek: A rendes élet felvételéhez még egyéb is szükséges, mint pusztán tudás, ismeret; az élet valóságos átalakulásához a töredelmes bánat mellözhetetlen. *Az Egyház mindig is követelte a bűnös élmények személyes feltárását*. Ezt a bűnvallomás ténye is bizonyítja. De hozzátette, hogy ennek a prelúdiumnak csak akkor van kegyelmi tisztító ereje, ha az egyének alanyi tette, bánkódása után az életsemény képe is felragyog előtte. Mert a feltárt lélek nemcsak ítéletet vár, de világosan kijelölt életcélt is.

¹⁶⁶ Vannak pedagógusok, akik a gyermekkor első esztendeit tartják döntőnek az egész életre. Ez részben igaz. Természetesen nem bizonyos, hogy a későbbi ember bűn nélkül marad. A legmondosabb előrelátás se biztosíthatja a fejlődés zavartalanságát, ha a kamaszkor vagy az ifjúkor nem hozza meg a maga állásfoglalását.

kedési és cselekvési módján. Ezek a káros és beteges jelenségek a szülőkön is bekövetkeznek; belőlük pedig egyenesen átáradnak a játszi gyermek jövő életére is. Az édesanya lelki melegsége, az édesanya aktív, kiegyensúlyozott élete ugyanilyen kvalitásokat hoz lassan létre. Ami a *mélyről jön, az még mélyebbre száll alá* abba a lelki szférába, ahol az értékes gondolatokat inspiráló tónusok születnek, elhatározásokat és tetteket tápláló indulatok érlelődnek. A szerteesett család káros hatásáról sokat írnak. És van abban igazság, hogy a „sok sötét benyomás ködös, nehéz, levegőtlen élményeket raktároz a lélek mélyére”. Ezek azután az egész gyermek- és serdülőkort, az ifjú éveket és a felnőtt életet is teljesen beárnyékolhatják.

Az élménynek tartalmát tekintve tehát olyannak kell lennie, amely a jövő élet fejlődésére előnyösen hat ki. Az igaz, a szép, a jó, a metafizikum állandóan követeli a jogát. A föld és minden java csak eszköz jelleggel bír; az igazi kincs a lélekérték. A család és nevelőiskola keresse tehát a módokat, hogy ezek a lelki értékek legyenek a növekedő gyermekvilág tiszta és sokáig visszhangzó élményei. Azért kell kerülni a „nagyok” küzdő, problémákkal terhelt *életének* bemutatását, mert ez a gyermekkorban előregítheti és megroppanthatja a gyermek lelkét. Tudomásul kell vennünk, hogy a lélek eme tiszta élményeknek vonalán akar és tud felfejlődni; ezeket az élményeket kell tehát már a gyermekkorban elmélyíteni a későbbi élet érdekében.

Az elhelyezési módot tekintve igen nagy gondot kell fordítani arra, hogy az élmény erősen kiszínezett, széles ható hangulatokat hozzon létre; így *azután* rétegszerűen raktározódik el a gyermeklelkében. Ezt segíti elő a finom hangulati elemmel motivált *keret és az egyéni életre alkalmazott módszer*. Minél meggyőzőbb és kedvesebb a benyomás (névnap, karácsonyest, húsvét, első szentáldozás), annál tartósabb, melegítőbb az emléke.¹⁶⁷ Természetesen minél erősebben vett részt egy-egy gyerek az eseményekben (névnap szavalással, karácsonyesti énekkel, különös megilletődöttséggel), annál mélyebbre ivódik be az élmény, annál megragadóbban idéződik fel később az emléke. Nincs másként a kellemetlen élményekkel se, melyek valami bajnak, büntetésnek a keserűségéből fakadnak.

A serdülő ifjú és a felnőtt ember életében természetesen az élet kiszámíthatatlan, előre nem látott, tragikus benyomásai is mély, sőt döntő nyomot hagyhatnak. Az okos nevelő szándékosan inkább csak esetről-esetre lebbenti fel a fátylat a „meztelen igazságokról”, óvakodva, hogy mindenkor csak annyit mutasson, amennyit a lélek szervezete éppen elbírt. A szexuális erővel küzdő serdülőn nem az könnyít, aki izgató olvasmányokkal, mozikkal, színházak erotikus előadásaival akarja természetessé tenni, ami nem lehet természetes, hanem az, aki az ifjú ösztönszerűen megnyilatkozó védekezését erősíti a természet csalogató, csábító szavával szemben. A világért sem szabad tehát az ellenállást azzal gyengíteni, hogy mentegetéssel ismételtjük, hogy mi sem voltunk angyalok. Mert más dolog a bukás és más az erkölcsi eszményképek sárbataposása.

Ez a fokozatos lelki feltárás nem jelenti a fejlődés meggátolását. A lelkiekben sincs másként, mint egyébként. A léleknek is időre van szüksége, míg az élet nehézségeihez *hozzá* izmosodik. Egyenesen kötelesség tehát, hogy reáneveljük a gyermeket arra, hogy az élet viharait megismerje, felbecsülje és a velük való küzdelmet felvegye.

A tervszerű élményfelvételnek tulajdonképp nincs határa. Idealizmus és realizmus, teizmus és naturalizmus, teocentrizmus és egocentrizmus, isteni élet és ösztönös hedonizmus, egészséges élet és patológiás formák mind megjelenhetnek az élet kapui előtt. Sőt be is léphetnek, mert az élet nem akar elrendőzött elrejtőzködést, hanem *az alanyi személy belső döntő szava szerint való megítélést. Mert kinek-kinek magának kell döntenie afelett, hogy miképpen értékeli az élethatókat és mennyiben szívja fel a benyomásait. Az alanyiség sehol sem mellőzhető.* A nevelő inkább csak arra ügyeljen, hogy a beáramló hatások a bölcs, a tisztánlátó ember elé kerüljenek. „Castis omnia casta” azt jelenti, hogy aki tiszta életet él, aki tisztaság fénycsóvjában látja az élet meztelenségét, az nem veszti el az egyensúlyát. A „lex non est iustus posita” szerint pedig a belsőleg megigazult ember oly világosan látja a jó fenségét, hogy lelkének egész lendületével hajlik felé.

Ez a lendület azoknak a mélyen pihenő élményeknek erejéből tör elé, amely a helyes nevelési reáhatás és odahajló alanyi megszeretés eredménye.

A nevelés tehát keresse a tiszta élményekkel való telítést, mert belőlük eleven közvetlenséggel robban ki a kristálytiszta élet!

---

¹⁶⁷ Sok mindent szokás a nevelő lelkére kötni, de arról csak ritkán esik szó, hogy a nevelőnek tudnia kell azt is, hogy kell *ünnepelni*. Csak igen kevés szülő, csak igen kevés *anya* rendelkezik annyi leleményességgel, hogy itt-ott felejtethetlenné tudjon tenni egy-egy napot.

4. Az erők direkciója és transzpozíciója.

A pszichológia nem egyszer vette hasonlatait a fizika gondolkodásának a formáiból. Valahogy mindig is ott volt a bensőséges kapcsolat a fizika törvényei és a lelki világ jelenségeinek a magyarázata között. A világ dinamikai képe sok tanulságot tár lelki szemeink elé.

A klasszikus fizika az energia megmaradásának törvényét tanítja. Felfogása szerint az „energia” soha sem megy veszendőbe; legfeljebb megnyilvánulásának módja változik. A robogó vonat energiája a lefékezéssel átalakul éppen olyan quantitású hő- és hangenergiává, mint amennyi egyébként volt, amennyiben a fékezés zaján kívül a kerekek, a fékpofák, a sínek felmelegsznek. A lelkiélet tényei is tekinthetők mintegy az „energia megmaradása” elvének a képében. Az ösztönök elfojtása még nem a megsemmisítés, legfeljebb csak egyéb területre való kiszorítás.

A nevelés mindenesetre hasznos szempontot nyerhet, ha megfelelő korlátok között maga elé állítja a fizika világán épült technika munkamódszerének képét és a természeti képességek megbecsülésében az „életenergiák” megfelelő hasznosításán fáradozik.

a) Az élettan szerint a felnövekedő élet belső dinamizmust árul el. Az erőfelvétel után fejlődés következik, amely a sejt egységét, majd oszlását és fokozatos gyarapodását idézi elő. A rendes és akadálytalan alakulás az életerők rejtett törvényszerűségének biztos érvényét hozza. Az élet fejlődése azonban nem zavartalan, egyhangú, lassú emelkedés. Még a klimatikai behatások is fokozzák vagy gyengítik a fejlődés menetét. A bakteriológia pedig igazolja, hogy nemcsak klimatikai tényezők, hanem még a legkisebb mikroorganizmusok is elősegítik vagy támadják a magasabbrendű szervezetek életműködését. Gyakori jelenség az, hogy egyik élő a másik életét elpusztítja. Ez a káros permanens hatás azután arra szorítja az élő szervezetet, hogy fejlődésük biztosítására¹⁶⁸ titkos, rejtett energiaforrásból fokozatosan merítsenek. Azt is tapasztaljuk, hogy a védekezésnek és következőleg egyéni életük biztosításának kerülő úton érvényt próbálnak szerezni.¹⁶⁹ Sőt tény az is, hogy ellenanyagokat termelnek ki a támadás letörésére.¹⁷⁰ Végül igazság az is, hogy az élőben lévő latens energiák nem pihennek el, hanem átalakulva érvényesülni törekednek a szervezet egységének a megmentése érdekében;¹⁷¹ nagy veszély esetén állandóan működnek, transzformálódnak, küzdenek, érvényt követelnek.

Ezek a tények is bizonyítják, hogy az élők világában szintén érvényesül az energiák átalakulásának elve. Sőt azt is mondhatjuk, hogy valamiképpen plasztikusabban domborodik ki, mint a fizikai világban, mert határozottabban látható az érvényretörés. Aki tehát az élők világával a fejlesztés érdekében foglalkozik, *az akkor jár a helyes úton, ha az erők állandó érvényre törésével számol.*

Az élettani erők ezután felfokozhatók vagy dinamikai hatásukban – az ellentétes erők nagyobbításával – legyengíthetők. Ez a törekvés parallel halad azzal a szabállyal, amely szerint támadások esetén tartalékforrások veendőik igénybe.¹⁷²

A szerves világ azt mutatja, hogy az élet, ez a *csodálatosan szintetizáló tünemény*, biztosítani igyekezik egyensúlyát. De ez nem az elnyomás vagy megsemmisítés révén történik, hanem új vagy tartalékenergiák fölvetelével. Természetes, hogy ezek az energiák az élet mellett dolgoznak, de lehetséges, hogy az élet ellen. Ha bizonyos okból ez az utóbbi következik be, akkor *a harc, az érvényre törés szinte minden pillanatban* lemérhető. Ebből logikusan következik, hogy aki az élet fejlesztését óhajtja, az a tiszta életért feszülő energiák fokozottabb támogatását vigye keresztül.

De más megfigyelés is tehető. Az élők világában az energiák alakíthatók, amiért bizonyos fókig irányítani is lehet őket, hogy az átalakítás után új formában új célok szolgálatában nyerjenek érvénye-

¹⁶⁸ A támadott élet védekezik: felfokozott energia működik benne, mikor harcot vív. Észlelhető ez a betegségek-nél. A láz végül is harcot jelent.

¹⁶⁹ A növény kihajt, – olykor messze elnyúló csirahajtással – hogy kibújhasson a napvilágra. A pincébe tett burgonya a tavasszal több méteres hajtással törekszik a napfényre a pinceablakon keresztül.

¹⁷⁰ A nagy járványok esete bizonyítja ezt! A keleti pestis orvosi beavatkozás nélkül is elmúlik, ha a *climax-ig* való rettenetes fejlődését elérte. A szervezet ezalatt kidolgozza az antitoxint és az élők megmaradt, megerősödött részét megvédi.

¹⁷¹ Az éhségnek kitett szervezet – külső táplálék híján – *önmagából* táplálkozik, mindaddig, amíg ez a tartalék elégséges.

¹⁷² Megtaláljuk ezt a növények életében is: a növény a gyökereken keresztül a talajból szívja fel a nedvességet, ennek hiányában a levélen keresztül próbál vizet felvenni. Az állati és emberi szervezet is végszükség esetén a felhalmozott glycogénból pótolja a szükséges kalóriákat.

sülést. Igaz, hogy motorikus hatók – az „össz-én” szempontjából – a célszerű és célszerűtlen, hasznos és nem hasznos, szükséges és szükségtelen gyakran divergáló vonalat jelentenek, de ez mitsem von le abból a tényből, hogy a megfelelő energiák átalakuláson mentek keresztül és a meglévő belső életszínvonalat megváltoztatták.

De az ember lelki jelenségei mögött is energiák működnek és gyakran érvényretörésben nyilatkoznak meg. Nehéz gátat emelni az értelem megismerésre törő elmélyedésének, az akarat lelki centrum felé való húzásának, az érzelmi életből fakadó vágyakat realizáló energiáknak. A törekvések gyakran elemi erővel robbannak ki.¹⁷³ Ebből azután logikusan az is következik, hogy aki az emberi lélek fejlesztését szorgalmazza, minden tehetségével álljon az egyén bontakozó lelke mellé.

Nézetünket sokszor maga az élet elemi módon is igazolja. Pontos felsorakoztatás helyett inkább azt kell kiemelnünk, hogy az egyéni tehetségek és kiválóságok is felfokozhatók és fejleszthetők. Hiszen az emberben nem tömegjelenségek folynak le. Az állat- és növényvilágban a fajták nemessége és ki-valósága tör a faji kvalitások fölé, az embernél azonban az egyének személyes értékei keresnek kibontakozást. Az ember nem szorul be pusztán a fajok és fajták kvalitáskeretébe, hanem egyedként lép az élet színterére. Azért van az, hogy a kialakulás útja nagy vonalakban egyforma, de a kialakult emberegységiség specifikált.

A fejlődés energiakomplexuma fokozatosan szellemi, művészi, erkölcsi és vallási területen érvényesül. Alapjában ez már energiadirekció, amely határosán érinti az energiák transzpozícióját, még pedig azért, mert a *testi kifejlődés energiája a szellemi élet szolgája lesz*. Ez nem egyszerű hipotézis, hanem tudományos igazság. Csak arra a tényre hivatkozom, hogy a test energiái valóságosan felhasználódnak a szellemi élet területén. De igaz az is, hogy a szellemi és lelki munka is testi erők útján megy végbe. Ez pedig a mi elgondolásunkban annyit jelent, hogy a lélek *életében az életerők alsóbbrendű* quantuma a *felsőrendű élet* területén is érvényesülhetne.

Ugyanez áll a szellemi élet területére is. Amit a szellemiek területén birtokol az *ember, azt* átviszi a lelkiek területére. *Aki nagy áldozattal keresi a szellemi világ igazságait, az ugyanolyan lendülettel keresheti az erkölcsi és metafizikai élet mélységeit. A szellemi élet üteme, tehát a {elsőbbrendű lelki élet szolgálatába állítható.*¹⁷⁴

Az emberről azt szokták mondani: „jó és rossz keveréke”. Ennek azonban semmi esetre sem lehet ontológiai háttere, mert az élet a Teremtő *atyai szeretetében bírja* alapját. A jó és rossz dualisztikus megosztása lehet pogány elmélet, de nem a lélek valósága. Ilyen álláspont mellett érdekes megvilágítást nyer ez a kérdés.

Az ember összes készségei, képességei, tehetségei jók és a maguk célja érdekében állók. Azért van, hogy minden készség eleven erővel követeli érvényét. Ámde – folytathatjuk megállapításainkat – azt látjuk, hogy a készségek célpontjai *lépcsőzetes emelkedési* mutatnak és a felfejlődő ember a *legtökéletesebb* felé törtet. Ezek a fokozatok így állíthatók össze: anyagi, szellemi, esztétikai, erkölcsi, társadalmi és vallási életigények és életsíkok. Ezek az igények azután – éppen differenciáltságuk és fokonkénti magasabbrendűségük folytán – *ellentétbe kerülhetnek*. Az alsóbb életigény ellentétesen húz a mélyebb életnívóra; viszont a szellemibb és lelkibb erősebben harcol az alsóbb tendenciával, íme: *ami alapjában jó, az a fejlődés relációjában rossz*. A gyakorlat ezt így mutatja: az életszolgálat ösztöne (faj-fenntartás) a legszentebb erők egyike. Amikor azonban szembekerül ősi rendeltetésével s hedonista hiperszexualitássá deformálódik és érvényesülni próbál a magasabbrendű morális étellel szemben, akkor rosszá alacsonyul. – Most már természetes és fontos, hogy a megbillent egyensúly helyreállíttassék. Mi ennek az igazi módja? Csakis egy: az *erők helyes transz pozíciója*. Erők vannak: ezek Teremtőatyánk szent adományai; minden egyes céljára tör; elnyomásuk lehetetlen; nem marad más hátra, mint okos szublimálásuk és valamely magasabbrendű síkon való érvényesítésük.

Ha pedig ennek lehetőségét keressük, akkor a következőket tapasztaljuk: az energiák célok felé törekednek; vagy az egyént fejlesztik, vagy az életet sokszorosítják. Az elsők az emelkedő igények ará-

¹⁷³ Az „energia megmaradásának az elve” különösen az *ösztönök* világában konstatálható igen érthetően „Die verdrangtem Triebe stören, indem sie sich intellektuell rechtfertigen, das Gedankenleben durch eigentümlich affektbetonte Tendenzen, die schliesslich von der Vernunft bemäntelt werden – jeder Fanatismus gehört hierher – , sie können sich aber auch in Gefühlen verstecken. Dies ist die Grundlage aller Schwärmerei, des gefühlmassigen Gegenstücks zum intellektuellen Fanatismus. Der romantische Idealist lebt seine Triebe aus, aber in einer selbstbetrügerischen Entstellung.” (Oscar A. H. Schmitz: Psychoanalyse und Yoga. Darmstadt. 1923. Otto Reichl Verlag. 129. l.)

¹⁷⁴ Lásd a nagy kutatók lelki életét: *Volta, Galvani, Pasteur*.

nyos kielégítésén dolgoznak, a másik csoport pedig a teremtés vonalán mozog. Az első csoport energiáit úgy kell érvényre juttatni, hogy az *egyéniség töltekezését szolgáló vágy komplexumot túlzott intenzitása esetén a felsőbbrendű egyéniség kifejlődésének síkjára kell transzponálnunk*. A gyakorlati életben például ez így is végbe mehet: ha valaki túlzott falánksággal keresi az anyagi örömeket, akkor ezt a keresést, örömvágyat a felsőbb, a szellemibb ember töltekezésének megszeretésére kell reászorítani. Igaz, hogy ez nagyobb és egy ideig szinte állandó erőfeszítést igényel; de épp ez ad lehetőséget arra, hogy a vakul előretörő ösztön az élet magasabb vonalán tisztultabb formában találjon érvényt. Nagyon fontos azonban, hogy ez a vonal, bár magasabb életsíkon, de párhuzamosan haladjon az előbbivel. Ha örömkérés és töltekezés vágyával állunk szemben, akkor csakis *az örömkérés és töltekezés irányában tudhatjuk az alsóbb ösztönös erőt értékesíteni. Az erők transzpozíciója ugyanis csakis azonos vonalvezetésben érvényesíthető a magasabb életsíkon*. A legfelsőbb életsík kiszélesítése pedig a metafizikai szférán az erők transzpozíciójának végnélküli lehetőségét is jelenti.

Az élet minden egyes vonatkozása – éppen végnélküli lehetősége miatt – megtalálja a maga transzponálhatóságát. Az egyéni élet, az emberszemély, az „én” vég nélkülsége pedig az élet teljes birtoklását adhatja. Érthető tehát, hogy minden energia az élet világában bonthatja ki vágyakozását és érvényesítheti tartalmát. És pedig úgy, hogy eléri részletes és egyedi célját, vagy átadja kvalitásait a felsőbbrendű élet szolgálatára.

b) A legelemibb tapasztalat, hogy az egészségesen kidolgozott test a szellem és a lélek tónusát jókékon befolyásolja. „Az ép testben ép lélek” azt jelenti, hogy a helyesen felhalmozott testi életerők a szellemi és lelki életben is érvényesülhetnek. Tapasztalati tény, hogy az iskola szellemi erőfeszítése felfokozható a testi erők regeneráló hatására. Az óráközi szünetek, testnevelési órák végeredményben szellemi felfrissülést is eredményeznek. A torna, a sport kiegyensúlyozott erkölcsi élet lehetőségét biztosítja. A szexuális energiák túlzott és mohó tendenciái átalakíthatók: pl.: nagy testi erőfeszítések (sport, stb.) levezetik és felhasználják az expandáló szexuális energiákat.

A szexuális energiák nemcsak sporton keresztül vezethetők, hanem transzformálhatók szellemi és lelki életsíkra is. A szexualitás alapüteme: életsokszorosítás, melyet az élettan fajfenntartásnak nevez. Alapvetésében ezt tanítja: az egyén a jövőt szolgálja – saját egyéniségének megsokszorosításával. E célt a materiális élet területén a nemzés révén éri el. Ezért van, hogy már a serdülő kortól fejlődésnek indul ebben az irányban az emberi szervezet; üteme, uralomra törése állandó hirdetés, figyelmeztetés a nagy és szent élethivatásra. De természetesen az ember lelkiisége az igazi érték, még pedig a testi életénél nagyobb. A lelkiség érték-quantumának és minőségének *megsokszorozása* tulajdonképpen az egyéniség valóságos értékesítése. A gyermek a „jövő”, a szülők szellemi és lelki reá-hatásából is ered. Mert az egyéniséget tulajdonképpen nem az új, testileg életbelépett egyén adja, hanem a szellemi és lelki erőquantum élő vetülete. Ez pedig nem az egyszerű fényvesztés vagy sugárzás útján teremtődik az „új életben”, hanem a „lelki nemzés” lélektani funkciójával.

De honnan áramlik ez az erőfeszítés? Könnyű lenne felelni e kérdésre azzal, hogy a természetes apai és anyai szeretetből. De ez a felelet még nem a mélységek jelzése. A szeretet vonzódás, adási vagy emelési készség. Gyökérzetében tehát életteremtés. Valójában tehát a „generatio vitae” *indító* erőmennyiségéből táplálkozik, amely a teremtő ösztön lendületével követeli az élet szolgálatát. Mivel pedig világos, hogy ez a szellemi és lelki nevelés vagy életnívó elérés a magasabbrendű egyéniség sokszorosítása, azért logikus, hogy itt maga a természet erő-transzpozícióval dolgozik. A szülők ösztönét az egyéniség sokszorosításában érvényesíti, de az életerők egy részét a szellemi és lelki élet generációjára is transzponálja.

A szülők életéből vett példák mellett fontos megemlíteni az önfeláldozó tanítók, tanárok, papok és szerzetesnők életét, akik egyéniségük felemelését másokban a tökéletesebb élet kialakítására szentelik. A természetes életerők ezekben is működnek, éppén azért baj származhat abból, ha a pap vagy a szerzetesnő pusztán az elnyomás módszerével próbálja ezeket kompenzálni. Az apai és anyai érzés elemi szent reveláció. Ezt nem lehet briliáns szofizmákkal, sem „tökéletlen”, „másodrendű” vagy esetleg „bűnalkalom”, „rossz”, stb. fogalmakkal elintézni. Ami az isteni élettervből fakadóan az egyéniség sokszorosítását szolgálja, az *szent*. Éppén azért és ezzel harmóniában csakis azok tudnak megelégedett, boldog és igazán teremtő munkát végezni, akik életüknek eme természetes alapütemét a lelki generáció szent folyamatára tudják transzponálni, így lesznek ők is életet eredeztető szülők, *de áthaladva a lélek vonalán*, így lesznek ők is egyéniséget sokszorosítók: *de a magasabb életsíkon, a szellemi és lelki élet területén*. Őket is körülveszik majd a lelki-gyermekeik, a lélek csodálatos imaginarius kapcsolatai alapján, melyek sokszor sokkal mélyebbek és erősebbek, mint a test és vér kapcsolatai.

Az élet a sok és imponáló példán keresztül bizonyítja, hogy aki ilyen egyéniséggel áll a lélekszolgálat szent munkájába, azt nem igen töri meg a testi kísértés csábítása, minthogy a *teremtésre hivatott testi életerők a szellemi és lelkiélet területén is érvényre találtak a „generatio vitae spiritualis” szent tényében.*

A serdülő vagy ifjú, aki belülről formált lendülettel indul új szellemi területek megszerzése felé, nem beszélhető le, sőt nem is kényszeríthető vissza erről a területről. Az ilyet úgy lehet irányítani, hogy *nagy és sok nehézséggel elérhető felsőbbrendű életsíkra* tudom ideáljait beépíteni. Ilyenkor az erőt kell hangsúlyozni, az energiát, amelyet be lehet, sőt be kell vinni ebbe a felsőbbrendű életforma kialakításába, ahol azután értékesen érvényesülhet a túlzó megfeszülés.

Ugyanígy vagyunk a birtoklási vágygal, a tulajdon első, primitív, de energikus jelentkezésével is. A gyermek elemi erővel igényli és sokszor ezért el is tulajdonítja a neki kedves dolgot. Ez olykor oly elementáris mohóságú is lehet, hogy beteges hajlammá erősödhet. Ezt sem lehet állandóan megfékezni. De igenis dirigálni és transzponálni. Ha a gyermeket ráhangoljuk arra, hogy *a szellemi és lelkiélet területén saját erőfeszítésével igen sok, a földinél nagyobb értéket* szerezhet, akkor ezt a meglévő ősi erőt eme felsőbbrendű értékek szerzésére fogja fordítani.

Ha pedig azt tapasztaljuk, hogy egyik-másik gyermek kivételes vonzódást mutat (játékban, osztályban) a „vezérkedés” felé, akkor a megalázó letörés helyett olyan *magasabbrendű területen* (tanulás, lelki élet) kell odaállítani vezérnek, amelyen erőfeszítéssel bár, de kielégítheti eme egyéniségét teljesen fogva tartó „vezérkedési vágykomplexumot”. E példák csak egyes jelenségekre terjeszkedtek ki, de a valóságos élet minden relációban igazolja a fenti megállapítást. Csak a nevelőnek helyes intuícióval kell kikeresnie a felsőbbrendű életsíkot és az alsóbbrendű életigény irányának megfelelően (testierő-gyarapítás–lelkierő-gyűjtés, egyéniség sokszorosítás–egyéniség léleksokszorosítás, testi öröm–lelki öröm, hírvágy–lelki kincsgyűjtés, vezérség–szellemi vezérség) kell érvényesíteni.

Ez az életnevelési mód tehát két szóba foglalható össze: *energia irányítás és energia transzpozíció.* Ez a két szó *diametrális ellentéte* annak a nevelési módnak, amely az erők pusztításával kísérletezik. A helyes irányt azért az a nevelő találja meg majd, aki az erők jelenlétét elfogadja, azokban a teremtő Isten szent adományát tiszteli, de érvényüket nemcsak a természet-adta vonalon keresi, hanem transzponált magaslatra emeli.

5. Hogyan neveljük tehát?

A sok elmélet mélyén ott örvénylik a kérdés: magára-hagyottan vagy reáhatással kell-e a fejlődő embert útnak indítani?

Az ember életében sok a függés, de dinamikájában sok a függetlenség is. Van benne tehát *tárgyi adottság*, de érvényt követel az *alanyi önrendelkezés is*. A tárgyi adottságoknak nevezem az *egyénre* mint emberre nézve érvényes egyetemes fizikai, élettani és lélektani törvényszerűségeket, másrészt az egyéni készségeket, képességeket és tehetségeket. Az individualista álláspont szerint az egyetemes és részleges adottságoknak érvényt kell szerezniük. Hirdetik, hogy életkiélésében is úgy járjon el, ahogyan akar. Ebben azután benne rejtőzik az a szélsőséges önrendelkezés, amely a legteljesebb szabadságot engedélyezi.

A függetlenséget hirdető álláspontnak csak olyan értelemben van alapja, hogy a nevelési célok *egyéniesítésében* a gyermek adottságaiból kell kiindulni, nem pedig a szülők óhajaiból. Az ember akkor lesz igazán érték, ha saját magát, tehetségeit bontja ki és nem erőszakolja magára a mások számára adott életformát. Engedni kell a tehetségek érvényesülését, meg kell adni mindenkinek a lehetőséget a maga külön életútjához, de természetesen csak abban a mértékben, amelyben az egyetemes és örök szempontok sérelmet nem szenvednek.

A gyakorlati élet azt mutatja, hogy sok kötöttség is van bennünk. De ugyancsak tapasztalható még az is, hogy eltérő egyedek vagyunk, akik egyéniségük kifejlesztésében az alanyi önrendelkezést igényeljük. Ha valahol, akkor itt igaz ez a tétel: *in medio veritas*. Ugyanis a készségek, tehetségek egyéni tulajdonságok, a fejlődés üteme egyéni jellegzetesség; azonban célt tűzni ki, utakat ajánlani, tevékenységi alkalmat teremteni, behatásokat gyakorolni már a nevelő kötelessége. Természetesen – nem a kényszer erejével. A nevelő mindenekelőtt csak közvetítő, serkentő, irányító a még tájékozatlan fiatal lélek mellett. A nevelő lelkének fejlettebb tekintetével áll őrt a növendék életútján, a serdülő pedig lelki kézségének iparkodásával, lelkesedő vágyakozás buzgalmával fogadja és teszi sajátjává az érettség diktálta tapasztalatokat, így tehát a növekedő ember is kiveszi a részét egyénisége formálásában, de az

irányítást, az útmutatást mástól kapja, mástól várja.

Ami a nevelés *módját* illeti, arra nem lehet minden egyes életkorban egyformán alkalmazható eljárást ajánlani, *mert a fejlődési korok más és más módszert igénylenek*. A játszi gyermek (úgy hat évig), valamint a még gyermekkorban lévő (hat és tíz esztendő között) a *tekintély erejével* nevelendő. Az emberben ebben a korban természetes az odahajló önátadás. Következésképpen a *természet rendjét* követjük, ha a tekintély erejével iparkodunk meggyőződésünknek érvényt szerezni. Az apró gyermek még nem vizsgálja, nem tartja számon szülői hibáit. Szeretettel bizakodó szeme csak a jót látja. Azért nem is nehéz ebben a korban a *külső tekintély* erejével hatni. A fejlődő gyermek, a tíz és tizenkét éve között élő már nyiladozóbb szemű és azért valóban imponálni csak az tud, akik ki is állják a gyermek vizsgáló tekintetét, fűrkésző igazságérzetét.

Az igazi egyéniség ugyan mindig fékező és korlátozó erő, mégis a serdülés idején nem hagyatkozhatunk kizárólag az indokolás nélküli parancsokra. *A serdülő ifjú* már meg is akarja érteni, amit tőle kívánnak. Azért a szülőnek, nevelőnek a tiszteletreméltó életformán kívül még a növekedő ember értelmiségének megfelelő széles látókörrel is kell rendelkeznie. Nem egy esetben a serdülő ifjú azért tér le a jó útról, mert környezetében nem talált senkit, aki *megértette* volna. Mert ez a kor nemcsak a testi zavarok ideje, hanem a lelki nyugtalanságok korszaka is. Érthetetlen vágyak, hullámzó eszmények különös forrongása jellemzi a serdülő embert. A lélek tehát biztos vezetést, a jellem és az ész együttes fényét igényli, amelyet a *szeretetteljes törődés* gyújt ki előtte. Ez pedig a *személyiség* varázsából árad ki.

Az ifjúkor az egyéniség kifejlődésének az ideje, amelyet a lélek tüze és az eszmények állhatatos keresése jellemez. Csak egészen elferdült lelkű ifjak merülnek el a közönségesség örvényébe. De még ezek szíve mélyén is ott izzik, a szebb, a jobb sóvárgása. Szinte mindannyian oda akarnak *emelkedni*, ahol az élet nagyjai tündökölnék. Ez azt a következtetést engedi meg, hogy az ifjúság életében *az eszmények szerepeltetése* a legidősebb nevelési eljárás.

A későbbi, a *felőtt ember* már nem igen tűr meg iskolás módon gyakorolt szabályokat és eszközöket. A kinőtt élet belső dinamikája már jórészt az *egyéniség tartalmából táplálkozik*. A felnőtt emberhez már csak a külön-külön választott életfeladatán át lehet férközni. Ezért itt már tekintetbe kell venni a körülmények szabta korlátokat is. Nem sok sikerre lehet annak számítani, aki olyan utakra hív és ösztökél, amelyek messze kívül esnek egy-egy ember lehetőségein. Azért a felnőttek számára a legtermészetesebb állásfoglalás a nevelő részéről: *age, quid agis!* Legyen egy-egy ember egészen az, ami. Feleljen meg teljesen annak a feladatnak, amelyben az élet állította. A felnőtt ember legyen: – *egész ember!* Ennek a gyökérzete pedig a múlt, a már megtett életút, *az élmények serege*; ezért igaz az, hogy a felnőtt élet igazi kialakításában az élmény nagyon nagy jelentőségű. A nevelés tehát a végső stádiumában *az élet kiteljesülését* szolgálja.

Az élet nem ismer pontos határokat. Azért, amire szüntelenül figyelni kell, az a *fokozatosság*, nem pedig a merev, *gépszerű* alkalmazkodás. A nevelés szellemével ellenkezik, a megmerevedett álláspont: eddig a tekintély erejére támaszkodtunk, most ezután a személyiség hatásával élünk! Az élet mindezekelőtt alkalmazkodást kíván, alkalmazkodást magától a nevelőtől is. Hogy mikor mi *ajánlatos*, azt kinek-kinek magának kell eldöntenie.

Mindenesetre már gyermekkortól kezdve arra kell törekedni, hogy az alsóbbrendű életerők a felsőbbrendű igények szolgálatába szegődjenek. Óvakodni kell tehát, hogy az életenergiák *szabadosán érvényesüljenek*. Meg kell becsülni az ember minden adottságát, nem szabad ellenséges szemmel nézni egyetlen képességét sem, de *érteni kell az erők irányához és transzpozíciójához*. A nevelés módjai a fejlődő korok szerint mások és mások, de az erők irányja és transzpozíciója *állandóan követendő nevelési mód*. A nevelő akkor érte el célját, ha az élet egész terjedelmével szolgálja az Úr tervei szerint bontakozó emberi lelket.

V.

A nevelés eszközei.

A nevelés „h o g y a n”-ja után az a kérdés, hogy „milyen eszközökkel” lehet a célt megközelíteni. A felelet két pontba foglalható össze: a természetes és természetfeletti reá' hatások igénybevételével.

Ezeknek részletezését közli az V. rész.

A) Természetes nevelési eszközök.

A nevelőnek kezdettől fogva tisztában kell lennie, hogy mit akar elérni, milyen fajtájú életideált kíván kifejlődéshez segíteni. Belső tekintete előtt a maga elevenségében ott kell állnia a vezérlő eszményképnek, úgyszólván az élet minden helyzetére végiggondolva. Mert a nevelő életfenntartó erővé csak akkor lehet, ha bensőséges kapcsolatok kötik eleven életformákhoz, ha eszményképe mintegy maga a testet öltött, érzékelhető valóság.¹⁷⁵

Mindazonáltal érdemes észrevenni, hogy egy kultúrforma továbbplántálása és felvétele bizonyos műveltségi fokozatokhoz van kötve. Minél magasabbrendű az eszmény, annál kevésbé közeledhetünk vele akárkihez. Teljességgel hasztalan erőlködés lenne, ha valaki azt venné a fejébe, hogy a cigányból azonnal és átmenet nélkül „lovagot” faragjon. *Egy-egy életforma csak megfelelő neveltség mellett lehet kinek-kinek tulajdona.* A nagy eszménykép mint alkalmazásban lévő, gyakorlatban élő életforma várja állandóan készen a serdülőt, de a közvetlen ráeszmélés mégis csak az élet megfelelő fokozatán jöhet szóba.

A nevelésben lesz tehát egy előkészítő időszak, amelyben a *fogékonyság* kiművelése, a lelki befogadóképesség elősegítése lesz a tulajdonképpeni gond. És lesz a nevelésnek olyan szakasza is, amelyben az életeszmeny végső, határozott megvalósítása képezi a nevelői tevékenység feladatát. Ennek megfelelően közvetlen dolgunk így adódik: milyen eszközökkel segíthetjük elő az életeszmeny befogadására való alkalmasságot, – azután milyen eszközök alkalmazása mellett ölt testet kiben-kiben az életeszmeny?

1. Alanyi eszközök.

Aki a nevelésre vállalkozik, annak tudomásul kell vennie, hogy egész élete, minden megrezdülése ható tényező.¹⁷⁶ A nevelő alany tehát a nevelés eszköze is.

A gyermek nem annyira az eszmékhez való viszonyból, mint inkább a vele szemben tanúsított magatartásból ítéli meg a vele foglalkozók egyéniségét. *Vannak, akikhez szeretetük miatt vonzódik, és vannak, akiket szeszélyük miatt kerül, állhatatlanságuk miatt utál, erőszakosságuk miatt gyűlöl.* A „nagyoknak” ilyen primitív megítélése éppenséggel nincs minden tanulságos értelem nélkül. Ezekben az elemi visszahatásokban tulajdonképp ott tükröződik a nevelő igazi arca, lelkesedése, unalma, vagy egyenesen érdektelensége. Ezek a tükröződések nagy nyomot hagynak a gyermek lélekarcán,¹⁷⁷ sőt egyenesen el kell fogadnunk, hogy ezeknek ereje indítja meg a „társadalmisítás” első lépését. Mivel pedig ezeket a nevelő alanyból kiáradó energiákat is fogható valóságként kell megrajzolni, azért a *szeretet, a szigorúság és a következetesség* címén állítjuk a nevelési eszközök közé.

a) A szeretet.

A szeretet, mint a nevelő embernek másokkal való törődése, helyes megnyilatkozásában lényegileg *felelősségérzet*. Noha a mások sorsa iránt való belső érdeklődés mélyen emberi tulajdonság, mégis a felelősségérzet szilárd megalapozást ott kap, ahol az élet értékelése pozitív, megingathatatlan és metafizikus megbecsülésén nyugszik. Nyugodtan lehet azt is mondani, hogy a szeretet az élet optimista

¹⁷⁵ A nevelés ezért végeredményben „meglett”, „érett” emberek dolga. Viszont „a fejlődés egész útján csak az haladt végig, akinek teljesen kialakultak a másoktól megkülönböztető vonásai (egyéniesség), kifejlődtek cselekvésének állandó mozgatói (jellem) és az egész élete: személyes élet, amelyet önmaga kormányoz nemes eszmény felé (személyiség)”. – (Dr. Imre Sándor: A személyiség kérdése. Budapest, 1926. 8. 1)

¹⁷⁶ Ezért a nevelésben sohase vethetünk elég gyakran magunkba is egy pillantást. „Haben wir einen Menschen zu erziehen, so richten wir an uns, so oft wir pflichtgemäß unsere Leistungen prüfen und unsere Aufgaben vorbereiten, Fragen, wie diese: Was hast du bisher getan, um alle Kräfte, die in deinem Zöglinge Hegen, zu entfalten? Hast du dazu beigetragen, ihn selbstständig, sachlich und froh zu machen?” (F. E. Otto Schultze: Selbständigkeit, Sachlichkeit und Frohsinn als Charaktereigenschaften und als Erziehungsziele. Zeitschrift für Pädagogische Psychologie. 19. Jahrg. 1918. 372. 1.)

¹⁷⁷ Lásd: *dr. Gjuen Liu*: „Der Erzieher muss den Blick stets in die Zukunft richten.” (Das Bild des Erziehers im Zögling, unter besonderer Berücksichtigung der gegensätzlichen Relationen des Zöglings. Phil. u. Pad. Arbeiten. Herausgegeben von Erich Bechert und Aloys Fischer. II. Reihe. Psychologie. Heft 5. Langensalza Harm. Beyer und Söhne.)

felfogásában találja meg a maga értelmét; a másokkal való igazi és tárgyi törődéshez ugyanis nélkülözhetetlen az a hit, hogy van értelme a mások szorultságával foglalkozni, hogy a tevékeny szeretet-szolgálat valami értékes tett, valami különb jövő záloga.¹⁷⁸

Felelősséget érezhet valaki a világ egyetemes rendjével szemben, de számotadásra kötelezhető a nevelő az egyes gyermek jövőjével szemben is. Nem kétséges, hogy az igazi nevelők onnan jönnek, ahol az emberi élet egyetemének megemelését szolgálják, de hasznos lehet a buzgólkodásuk azoknak is, akik közvetlenül csak egy-egy lélek előmenetelét tartják mindenekelőtt szem előtt. Természetesen ez utóbbi sem nélkülözheti a felfelé törő lelkiületnek a kivetődését és az egyetemes kapcsolatok tisztelétét.

Nem lehet elképzelni, hogy emelő hatást gyakorolhasson az a nevelő, aki maga nem tör a magasabbrendű életre, vagy akiben megroppant az emelkedési vágy lendülete. Mert aki égi Atyánk világtervét nem látja, vagy aki a fejlődő életben a magasságok felé húzódó vonalvezetést nem észleli, az semmi esetre sem lehet irányító *életvezér*. Épp úgy értéktelen tanítómester az is, aki a gyermek egyéni erőivel szemben bizalmatlan, és aki a benne meglévő készségeket még homályosan sem sejtí. Mert nem lehetséges, hogy éppen az legyen az alkalmas ember a nevelésre, aki a lappangó hajlamokat meg sem látja. De a szükséges elhivatottság hiányzik abból is, aki a keze nyomának eredményeiben nem bizakodik és az aprólékos fejlődési állomásokat figyelmen kívül hagyja. Hiszen a felfedező lendülethez éppen az szükséges, hogy a nevelő örvendtes kiinduló pontnak lássa a gyermek tehetségeit és további indító erőnek érezze az elért értékes eredményeket. Az átlagember persze csak a hibákat és a hiányokat veszi észre, holott a nevelés nemcsak a bajok gyógyításában, hanem elsősorban a jó készségek fejlesztésében áll. Az éber szem élénk érdeklődéssel kutat az után, amibe a cselekvő akarat megkapaszkodhat.¹⁷⁹ Aki azonban csak a születés és az elmúlás változatait látja az életben, aki nem tud bízni a fejlődés végnélküli lehetőségében, az céltalannak és értéktelennek találja a nevelő minden törődését. Nincs másként, áldozatos szeretet csak annak lelkéből születik meg, aki bíz a végső eredmények lehetőségében. Mert minek adnók oda saját erőinket, testi-lelki javaink elejét, ha ez csak át-kölcsönzés lenne? Senki sem tudna örömmel adni, ha azt kellene *éreznie*, hogy saját maga megfogyatkozik, míg ugyanakkor mások gyarapodnak és végül minden elpusztul. Igazi átadást csak az tud végezni, aki érzi, hogy önfeláldozó erőáramlása visszaáramló erő is, amit másnak adott, az lelki értelemben Isten és emberek előtt gazdagabbá, nemesebbé tette őt, mert a lélekáramlás útján egyéniségének sokszorosítása történt más lelkében.

A szeretet azonban nem önmagát keresi, hanem a szeretet tárgyát, a gyermeket, az ifjút szolgálja. Neki akarja adni, ami az övé, hogy szeretetreméltóvá, tökéletessé formálja a fejlődőt. Ha pedig ez a lelki gazdagítás a metafizikai értelemben vett gazdagodást is jelenti, akkor az ember szeretetét már kegyelmi erő is áthatja és a sarjadozó emberbimbó életszépségét az Úr virágos kertjébe örök dísznek állítja. Ez már olyan foka a szeretetnek, amely az evangéliumi elgondolás szerint akarja értékesíteni javait. Szereti az embert lelkéért és átadja lelkének kincseit más emberek lelkének a tökéletesítésére.

De milyennek mutatkozzon a gyakorlatban a szeretet? A szeretet nem gyengeség, sőt még csak nem is gyengédség. A szeretet jót-látás, jót-akarás és jót-adás. A gyakorlati élet tehát *tagadó* és *parancsoló* eszközként lép elénk. Tagadja a *majom-szeretetet*, a *dédelgető kényeztetést* és a *külső értékek nyomán támadó kivételes kezelést* (szimpátia!), viszont megkívánja a készséges és állandó segítséget.

A szülők és nevelők igen gyakran esnek az első hibába. Azt még el lehet nézni, hogy a szülők saját gyermeküket találják a legszebbnek és legjobbnak.¹⁸⁰ Ez a természet szaván épül. De azt már erősen el kell ítélni, ha a szülők, de meg a nevelők is kényeztető lélekkel bánnak a gyermekekkel. Észre kell venni, hogy itt nem készséges *önátadásról* van szó, hanem saját énünket legyezgető és kielégítő játék folyik. Ez már nem szeretet, hanem leplezett szórakozás,¹⁸¹ amely itt-ott beteges féltéssé fajul. A

¹⁷⁸ Tanulságos olvasmány *Dosztojevszkij* novellája: nevetséges ember álma.

¹⁷⁹ Hogy a nevelőnek mennyire kell állandóan figyelnie a gyermek fejlődését, s hogy a nevelők mennyire nem teszik ezt, szellemesen írja meg *Bernard Shaw*, mikor *Tannert* így szólaltatja meg: „Aki úgy bánt velem, mint gyerekekkel, az még a régi alapon kezelte. Pedig én új ember lettem. S akik a régit ismerték bennem, kinevettek. Az egyetlen ember, aki okosan viselte magát, a szabóm volt, az minden alkalommal újra mértéket vett rólam, míg a többi mind megmaradt a régi mérték mellett s azt várták, hogy megfeleljen.” (Bernard Shaw: Ember és felsőbbrendű ember. Ford. Hevesi Sándor. Világkönyvtár. Budapest, 1920. 117. l.)

¹⁸⁰ Az egyik író (Koszterszitz J.) azt mondja: Ha mindenki úgy látná a gyermeket, mint az édesanya, akkor *csak angyalok* járnának a földön.

¹⁸¹ Korántsem mindig a kutya helyettesíti a gyermeket Olykor a gyermek helyettesíti a kutya! Van kit fűrösztetni

gyermek *életében* az ilyesmi elpuhulást, kiszolgáltatási vágyat és fékevesztett parancsolgató zsarnokkodást fejleszt ki. A serdülő élet természete követeli, hogy a gyermek mellé szegődjék a szeretet. De ugyancsak az egészséges életrend követeli azt is, hogy az a felelősségérzet és a bölcs előrelátás jegyében álljon.

A szerető gondoskodásnak a rendszeres és a fokozatos fejlődést kell szolgálnia. Szeretni kell a gyermek testi életét, szeretni kell a szellemi kifejlődését, de mindenképp felett szeretni kell a lelki, transzcendens értékeit. Az élet egységes, benne külön a testet és külön a lelket gondozni nem lehet, azért arra kell törekedni, hogy az önátadó szeretet az *egész* gyermekélet szolgája legyen. Törődni kell a test életrendjével, de a szellem egészsége a test legbiztosabb támasza. Az ember igazi értéke metakozmikus eredetében van.¹⁸² Azért tehát az lesz az igazi szeretet, amely az ember eredetét és rendeltetését nem téveszti szem elől, és feladatát a test és lélek egészségéért végzi.¹⁸³

b) A szigorúság.

A szeretetben erősen érvényesül a *jót-akarás*, a szigorban pedig a *jót-követelés*. Az egyikben több a *készség ébresztgetési vágya*, a másikban intenzívebb a *kemény kikényszerítés*. A szigor alapja szintén a végső összefüggések biztosítása, de jellegét a nevelési eszközök között inkább az erős reá-hatás adja.

Az ember jó és rossz hajlamokat hordoz magában.¹⁸⁴ Még pedig oly megosztásban, hogy az emberi élet gyermekkortól kezdve belső ellentétek ütközésében áll. A harcnak lényege ez: a *felsőbbrendű élet küszködik az alsóbbrendűvel*. Olyan a helyzet, mint a bontakozó virág életében. A csírázó mag a göröngyök között kezdi fejlődő életét. De csirahajtása a napfényt keresi és a felszínre tör, ahol levelet hajt, szirmot, gyümölcsöt terem állandó küszködéssel a teljesen anyagi világ befolyásával szemben. Az ember életében az anyagi, a kulturális, esztétikai, erkölcsi, társadalmi és vallási igények keresnek érvényesülést. Ezeknek rendezett vonatkozásban való szervezéséért folyik a küzdelem. Az igazi *életművész* az, aki aktivitásának megőrzése mellett a legfelsőbb szférában él és tevékenykedik. A helyes kibontakozást szolgálja a nevelő. Minden iparkodásának a célja, hogy egy lelkibb embertípus tudjon kialakulni. Eszköze ebben természetesen mindenekelőtt az odaadó gondoskodás, de megfelelő pillanatban a kemény *szigor* is. A szeretet finom közeledésében erős szerepe van a jó megvilágításának, az akarat megindításának és a jó cselekedet kirobbantásának. A serdülő gyermek nem látja tisztán a jót, még pedig egyszerűen azért, mert az életértékek meglátásához szükséges tapasztalattal nem rendelkezik. De akarata is az ösztönös élet javai, az animális élet közvetlen sürgetései (étel, ital, játék, öröm) felé fordul, mert ezeknek vonzó erejét szinte elementáris parancsként fogadja. A szerető nevelő kötelessége ebben a helyzetben éppen az, hogy a *jót-akarás* szent készségével meggyőzze az igazi jóról és annak igénylésére hangolja a gyermeklelket. Ez a finom kezelés azonban nem mindig célravezető. A gyermek *ösztönössége*, esetleges *makacssága* és – igen sok esetben – *elkényeztetettsége* megtöri a szeretet gyengéden induló hatását. Itt már azután *kemény szigorra* van szükség. Alapjában azonban ez is szeretet. Még pedig azért, mert a biztos jó-követelést kikényszeríti a kevésbé értelmes gyermekből.¹⁸⁵ A jót, a felsőbbrendűt, az igazi életet akarja és szolgálja, csak hogy keményen követelő erővel. Inkább tehát a koordináció, mint az alapvetés mutat különbséget. A szeretettel kezdjük és a szigorral folytat-

---

és fészülni, – meg kedves produkciókra idomítani.

¹⁸² Nagy Lajos: A kath. ker. szelleme. Bpest, 1913. 33. 1.

¹⁸³ Ezt a gondolatot fogja egybe Horváth R., midőn így ír: „Legyünk emberek, akikben a „iustitia et pax osculatae sunt”, akikben az igazságosság és a békesség, méltányosság megcsókolják egymást. Legyünk a szeretet Memnon-oszlopa, a megértésnek, az élethalakításnak művésze. Ember, akit az élet vadsága nem tudott letörni és nem tudta szívéből kilúgozni az idealizmus szent tüzet.” (Horváth Richárd O. Cist.: Életépítés, elvek, gondolatok. Bpest, 1934. 53. 1.)

¹⁸⁴ Igaz ugyan, hogy ezt az álláspontot tagadják a panoptimisták (Helvetius, Ellen Key); de az élet közvetlen szemlélete nem igazolja, hogy csak jó készségekkel van dolgunk. Az igazság az, hogy a természet és az ember alapvonásaiban jó; az emberi cselekvés ontológiailag szintén jó; de az *egyoldalúan alsóbbrendű igény szolgálata vagy tudatos elvetése a felsőbbrendű életnek, – ez már erkölcsi rossz*.

¹⁸⁵ Sokan azt is felvetik, vajon van-e erre joga a nevelőnek? A kérdés gyökérzete ez: az ember alany, független személy, maga irányítja tehát életét. A felelet rövidesen ez: *az emberi élet is függvény*. Az élettörvények kötik, a környezet alakítja; a tudatos nevelés fejleszti. A kemény reáhatással való kikényszerítés az élet keménységének következménye. Az egyéniség szuverenitása ideológia. Az lesz az igazi egyéniség, aki saját kiválóságainak megőrzése mellett az élet egyetemleges irányelvein belül dolgozza ki és értékesíti egyéni értékeit.

juk, ha a szeretet nyájassága nem tud kellő érvényt szerezni az óhajnak.

A szigor alkalmazásának feltételei vannak, minthogy jellege lényegében kikényszerítés. Értékes szerepe van ott, ahol a *jóakarata készség hiánya* tapasztalható. A korokat tekintve kisebb jelentősége van a kis gyermekkorban, erősebb a serdülő korban és a komoly irányítás formájává halkul az ifjúkorban. A kis gyermek ugyanis könnyen enged a szerető közeledés kívánságainak, de a fékevesztett serdülő egyenesen kiprovokálja a szigorú hangot, a föltétlen parancsot. Azonban az egyéniségére büszke ifjú már inkább fogad szót a komoly hangon adott irányításnak, különösen, ha az érintkezés tónusa az ő egyéni felfogásának kritikai megnyilatkozásait is megtűri.

A nevelői szigor lényeges kelléke, hogy a hangulattól függetlenül, a bensőséges érdekeltség közvetlen kapcsolatából fakadjon. Csak annak a szülőnek és nevelőnek van tekintélye és fegyelmező ereje, akinek lelkéből állandóan árad a másik ember tisztelete.¹⁸⁶

Még a kis gyermek is megkívánja ezt. A kis gyermek is igényli a meleg, mosolygós, tekintetet, a bársonyos kezet, a csendesen folyó és melodikusán csengő beszédet.¹⁸⁷ Ezekre hamarabb rezonál, mint a zord arcra, a kemény kézre, és a hangos parancsra. Az előző vonások pedig a szeretetből húzódnak át az ember életébe.

Ez azonban nem zárja ki, sőt egyenesen igényli a szigorúság eszközének használatát. Az édesapa vagy édesanya olyan módon mutatja ki helyesen szigorúságát, hogy nem néz el a felületes, édeskés szempontok miatt olyat, amit tárgyilag rossznak kell minősíteni.¹⁸⁸ Ez a szigor azért kell, mert a kis gyermekbe belenevelendő a tekintély előtti meghódolás és kiirtandó belőle az a téves tudat, hogy játszi tréfákkal, mókákkal vagy lábdobbantó szembeszállással diadalt arathat. A parancs vagy irányító utasítás legyen megfontolt, de végrehajtásában érvényesüljön a szigorúság. Ez nem foglalja magában a fékevesztett, haragos és indulatos kirobbanásokat, csupán határozottan követeli a jónak föltétlen érvényesítését.

A serdülő gyermek életében némiképpen más a helyzet. Munkánk folyamán már beszéltünk róla,¹⁸⁹ hogy ez a kor a nagyobb szabadság ideje. A sok és meg nem értett ösztön, a zabolátlan önértékelés nagyobb összefogó erőt tételez fel. Itt már a szülő, a tanító és a lelkiatya-nevelőnek együttes munkájára van szükség. Szinte az életstádium maga kívánja, hogy a kötőerő nagyobb legyen, mint előbb, a kisgyermek korban. Azért kell a szülő mellett még a tanítónak és a lelkiatya-nevelőnek is állnia.

A serdülő gyermek lelkében egyre kevesebb hely marad az okoskodás nélküli tisztelet számára. A kritizálgató szemek előtt a szülők és nevelők csak akkor állják meg a helyüket, ha valóban azok, amiket állítanak magukról, ha a megbecsülés a megfontoló értelem részéről kijárhat. A hibákat kegyetlenül számbaveszik és ugyancsak keveset jelent a nevelés szempontjából az, aki a vizsga fürkészgetésben alacsonyrendűnek bizonyult. A számonkérő okoskodással a „tulajdon ész” ugyancsak nyomatékos megbecsülésben részesül, aminek egyik kiállhatatlan következménye a hetvenkedő, sőt durva viselkedés. Ilyenkor a becéző szeretet helyett inkább a keményebb szó billenti helyre a megbontott rendet, már t. i. az a „kategorikus” beszéd, amely a világos meglátásból ered és a biztos útmutatás erejét sugározza. A nagyobb feszítő erők természetesen keményebb, azaz határozottabb állásfoglalást kívánnak.

---

¹⁸⁶ „Ist der Erziehende erfüllt von jener sich stets gleichbleibenden, von Launen und Stimmungen unabhängigen schenkenden Liebe zum werdenden Geisteswesen, die dem berufenen Erzieher eigen ist, und steht zugleich sein inneres Wesen mit seinem ausserem Gebaren in Einklang, so wird auch all sein Tun von solcher Liebe beseelt sein, auch wenn er befiehlt, mahnt, tadelt, oder straft, und der Zögling wird diesen Sinn des Tuns erfassen. Ist der Erzieher des weiteren mit feinfühligem Verstandnis für die Seele des Zöglings und jenem pädagogischen Takt begabt, der in sicherer Reaktion auf das Beobachtete und Verstandene das jeweils Angemessene für die Beeinflussung der Erscheinung trifft (Kerschensteiner), und hat er auch das Bewusstsein des eigenen Vermögens, auf die Seele des Zöglings einzuwirken, so sind diese emotionalen und kognitiven Fähigkeiten und Eigenschaftan die Gewähr dafür, dass sein Tun keine gegensätzlichen, emotionalen Stellungnahmen des Zöglings zur Folge haben wird.” (Dr. G. Liu i. m. 53-54. l.)

¹⁸⁷ „Jeder pädagogische Akt ist ein Akt der schenkenden Liebe.” (Kerschensteiner: Die Seele des Erziehers und das Problem der Lehrerbildung. Leipzig, 1921. 51. l.)

¹⁸⁸ A családok gyakran hibáznak abban, hogy a gyermek makacssága vagy édeskés szembefordulása miatt „jaj, de aranyos” jelszóval elnézik a visszaéléseket. Ez az eljárás homlokegyenest szembeáll a szigorral, amely *feltétlenül* követeli és kikényszeríti a *gyermek jövőjének érdekében* a kiadott parancs teljesítését. (PL: a parancs lefektetésre szól. A kis gyermek játékos bohóságokkal legyőzi a szülőket és *elnézik* neki a szembehelyezkedést!)

¹⁸⁹ Lásd: A bontakozó élet III. kötetében „A serdülőkor lelki-képe” c. fejezetet. 191-254. l.

Ugyancsak elszámítja magát az a szülő, aki serdülő gyermekeit, mint valami kis babikat, túlzott kedvesgetéssel és gyermekes gügyögéssel akarja nevelni.¹⁹⁰ A kamaszodó gyermek szégyelli is az ilyesmit, sőt maga is tiltakozik az ellen, hogy benne valami nőni nem tudó „babát” dédelgessenek.¹⁹¹ A szülők és nevelők tehát éljék bele magukat, hogy a serdülő gyermekkel szemben nélkülözhetetlen eszköz a szigor, annyival is inkább, mert ez az életkor maga áhítozik a tekintélyek után. Amint a kis gyermek kinő a maga világából, azonképpen a szülő és nevelő is változtasson a magatartása formáin és erősödjék csak bele a komoly és felelősségteljes szilárd viselkedésbe. A további fejlődés, az ifjúság idején már más a helyzet. Az önmegbecsülés oly erőteljes, hogy a pusztá indokolás nélküli reáhatást visszautasítja. Itt már számolni kell a meglévő erővel, életirányokkal, a múlttal és az életdinamikával. Csak olyan közeledés lehetséges tehát, amely *főlényesen áll* az ifjú elé.¹⁹² Az alaptónus ugyanis, amellyel reáhatunk, a megértő szeretet, de a befolyásolás eszköze a *szigorú és határozott fellépés*. Ebben benne rejtőzik az életkérdések ismeretének világossága, a jótakarás határozottsága, az ifjú jövőjéért aggódó szomorúság, az áldozatos gondoskodás ereje. Csak egy hiányzik: a *tényleges kikényszerítés keménysége*. Ez pedig azért hiányzik, mert nem ér el semmiféle eredményt. Nagy nevelési hiba rejtőzik ott, ahol odáig fejlődött a családi vagy az iskolai élet, hogy egyenesen ki kell *kényszeríteni* az észszerű alkalmazkodást. Az ilyesmit már a serdülő korban kellett volna elvégezni, még pedig úgy, hogy a gyermekkorban kellett volna a szigorú kezelés lehetőségét előkészíteni.

Talán valakinek eszébe jut kérdezni: vajon egyformán kezelendő-e szigor tekintetében a fiú- és leánygyermek? Véleményünk szerint inkább csak tónusbeli megkülönböztetést kell tennünk, mert se az egyik, se a másik, se a leány, se a fiú a megfelelő pillanatban nem nélkülözheti a világos, föltétlen beszédet. A leány nevelésében erősebb lehet a szeretet kicsendülése, de azért a fiúgyermek életéhez sem tartozik szükségképpen az ököl és a seprőnyél! Ezt pedig azért kell így kiemelni, mert könnyen megkísérti a nevelőket az a tévhit, hogy a leánykákat mindent megbocsátó elnézéssel, a fiút pedig goromba letorkolással kell kezelni. A leány-és fiúgyermek élettani és lélektani eltérése nyilvánvaló.¹⁹³ Más és más lévén a felfogó készülék, eltérő lesz tehát a velük szemben alkalmazható eszközhasználat. De ez nem annyira ellentétes, mint inkább színezetben különböző. Szeretet és szigor egyformán lényeges nevelési eszköz a fiúnál is meg a leányoknál is, mégis a leány érzelmes volta miatt legtöbbször könnyen fékezhető már a szeretettel is, de a helyes nevelés érdekében olykor igényli a szigort is.

c) A kitartó következetesség.

A nevelés egyik leghatékonyabb eszköze – a *nevelő következetessége*, azaz az elvek fenntartás nélküli reprezentálása, az egyszere kimondott szó szigorú betartása.

Persze a nevelők is emberek és emberi mivoltuk alapján életüket érzelmi behatások is befolyásolják. A külvilág vagy belvilág érintése egész más *hangulatot* és *érzelmi* világot teremt. Csak, sajnos, ez a hullámmás néha olyan *túlzott érzékenységbe* fullad, hogy pont a nevelésbe beállított ember a legkisebb érintésre is rezonál. Az ilyen túlonatlag ingatag lelkiállapot néha már egészen beteges, *patologikusán hisztériás tünetekben* is nyilvánul. Ha azután hozzávesszük, hogy a nevelésre hivatott emberek egy része még a természetes nívón álló *önfegyelmélettséget sem tudja tanúsítani*, akkor könnyen megértjük, hogy az ilyen fajtájú lelki határozatlanság mennyire kizárja olykor a nevelői reáhatás biztonságát. Amilyen az időjárás, olyan a kioldódás. Ha kedves, meleg hangulat az uralkodó, akkor jó és szeretetteljes a közeledés, ha azonban valami baj éri a szülőt vagy nevelőt, akkor indokolatlanul durvább, veszekedőbb a hangmodor. Még a tiszta látás is elhomályosul és a szűnyogot is elefántnak nézi. Ez azu-

¹⁹⁰ Ebben hibáznak azok a szülők, akik a fiúkból leánykákat (nagy haj, máslis ruha, stb.), a leánykákból pedig díszes francia babákat nevelnek.

¹⁹¹ „Én már igazi fiú vagyok, – írja az egyik II. gimnazista. Nem szeretek mindig kisgyerekes „marróz”-ban járni. Hajamat is levágatom. Én igen szeretem anyukámat, de nem szeretem és nem akarom, hogy engem *Juciká*-nak hívjanak a gyerekek. Ezt már anyunak is megmondottam.”

¹⁹² „Nur da, wo die innere Überlegenheit der Erzieherpersönlichkeit das eigentlich tragende Moment des autoritativen Verhaltens bildet, wird der Erzieher freiwillig anerkannt, nur da ist er auch in der Lage, die Individualität des Zöglings anzuerkennen, und ihm ein hohes Mass von Selbstständigkeit zu gewähren.” (Erich Dr. Stern: Autorität und Erziehung. 2. Ausg. Berlin, 1925. 53. 1.)

¹⁹³ Számtalan helyes megfigyelés található a nemek különbségéről, de magáról a nevelésről is Keyserling grófnak Észak-Amerikáról írt könyvében. (Graf Herman Keyserling, Amerika. Deutsche Verlags-Anstalt, Stuttgart und Berlin, 1930. Különösen ez a két fejezet: Das überschätzte Kind, Die Vorherrschaft der Frau.)

tán *alapja lesz* olyan vitának és zavarnak, amely a családi békét vagy az iskolai nyugalmat fölöslegesen megzavarja.

Nem szabad figyelmen kívül hagyni azt sem, hogy a gyermek sokkal jobban megjegyzi magának az intézkedéseket, mint azt olykor hiszik. Amit egyszer megengedtek a *sámára*, azt a jövőben is várja. Amiről egy alkalommal helyeslőleg nyilatkoztak, annak helyességét állandóan számon tartja. Ha tehát következtelenség kap lábra az egyikben is, a másikban is, akkor könnyen vita támad a nyomán, ami éppenséggel nem szolgálja a tekintély öregbedését.

Ugyanez lesz a helyzet, ha a szülők vagy a nevelők élete nem egyezik meg a hirdetett elveikkel. Az ilyen kétféleség romboló eszköze lehet az életnek. A gyermek ugyanis előbb-utóbb csak észreveszi, mi a cégér és mi a valóság. És igazodni ahhoz fog, ami a gyakorlatban van érvényben. Az ilyen szülő, az ilyen nevelő azután prédikálhat, a szavai azok lesznek, amik – *csak* szavak.

A következetességnek azonkívül megvan az a pszichológiai jellege is, hogy az állandó és egyirányú reáhatás a gyermeklélek irányát is kidolgozza. Ha a gyermek állandóan, változatlanul mindig egy és ugyanazon cselekvésre kényszerül, tette szokássá válik, ami egyedül biztosíthatja jellemének szilárdságát. Mert következetes irányítás olyan készségek kialakításához segítik, amelyek a helyes szokások *állhatatos* gyakorlását elősegítik. Szilárd folytonosság nélkül csak ingadozó, kapkodó, fegyelmetlen magatartása lesz a gyermek.

Azonban nemcsak a nevelő hangulata ingadozó, hanem a gyermek diszpozíciója is változó. Tehát a behatások váratlan és kiszámíthatatlan következményei is zavarhatják a nevelőket. A való élet – akár a családban, akár az iskolában – pillanatok alatt felboríthatja a rendet. Még néhány szó, tréfa és máris durvább jelenet robbanhat ki. Következetesnek és higgadtnak maradni tehát nem éppen kis feladat. *Hozzá kelj* még venni azt is, hogy néha ki sem kutatható, hogy egy-egy esetben ki a hibás és mennyire felelős. Az indulat homályában nehéz mindig helyesen ítélni. Ezért van az, hogy sokszor egy-egy nevelő nem tud következetesen higgadt és bölcs maradni.

Mi segít itt? Természetesen az, ha szüntelenül számon tartjuk magunkat, ha folyton megismétlődő önvizsgálatunkban kíméletlenül megvalljuk magunknak, hogy elveinkből hányszor engedtünk, személyünk és kényelmességünk hányszor győzött fölöttünk; mert csak az ilyen gyakorta megismétlődő exercitium lehet útja annak, hogy *önfegyveléssel* végül is úrrá legyünk hangulataink fölött. Jól tesszük, ha szokásunkká válik, hogy indulatos lelkülettel soha sem nem jutalmazunk, sem nem büntetünk. Miért is ne beszélhetnénk izgatottságunkban olykor a józan megfontolás reményével: erre *holnap viszatérünk!* A kitolás módot nyújt a gondolkodásra és ennek megfelelően a higgadt cselekvésre. Különösen okos dolog az ilyesmi, ha büntető beavatkozásra van szükség, amikor a körültekintő cselekvés hiánya a legnagyobb bajok forrása lehet.

A következetesség szempontjából azt is figyelembe kell vennünk, hogy olykor – *átmenetileg* – veszíthetünk a gyermek bizalmából. A gyermekből ugyanis nem hiányzik olykor az a huncutság, hogy nevelőjét kedvességével megnyerje, csak hogy a maga számára *azután* indokolatlan előnyöket szerezzen. Az igazi nevelő nem bízza el magát a kedveskedő hízelgések között, sőt biztosra veszi, hogy a mézes-mázos dörgölődés célja végeredményben valami alku. Erre a kedveskedésre azután gyakran következik a rakoncátlan duzzogás, hogyha másként nem, hát nyugóssággal csikarjon ki engedményeket. Mondani sem kell, az állhatatos következetességnek éppen az ilyen pillanat az igazi próbája, és végül is a gyermek maga fogja belátni, hogy a vele tanúsított keménység helyes és okos volt. Az eredmény tehát tisztelet és becsülés lesz. Sajnos, a szülők igen gyakran hibáznak ebben, mert nincs hozzá kielégítő idegzetük, vagy túlzott az értelmetlen szeretetük. Pedig éppenséggel nem azt érik el, amit akarnak, a gyermek szeszélye egyre inkább a maga szolgálatába hajtja hivatott őreit, azonkívül még a tisztelete, a megbecsülése se marad meg gyöngeségeik miatt. A gyerek telis tele van fortéllyal, de éppen azért csak annál jobban tiszteli a ravaszkodásainak leleplezőjét, a sziklaszilárd akaratot. A következetesség azonban nem gépszerszerűség. A következetesség észszerű kitartás. Ez pedig magában foglalja azt is, hogy a helyzet szerint mérlegeljük kötelességeinket. A találékonyság és éberség nem hiányozhat a nevelő viselkedéséből. De ez csak más kifejezése annak, hogy a nevelő fölötté áll indultainak és fegyvelmezett hivatása gyakorlásában.

2. Tárgyi eszközök.

A nevelő nemcsak megnyilatkozásával, szeretetével, szigorúságával és következetességével, hanem tárgyi eszközökkel is közeledik a gyermekhez. Ez a tárgyi közeledés azonban nem úgy értendő,

hogy fizikai eszközök segítségével nevelünk, hanem úgy, hogy *konkrét tényezőket állítunk a nevelés szolgálatába*. Az igénybevétel a nevelőtől indul ki, ő keresi ki a testi és lelki élet fejlesztésének helyes eszközeit, ő adja a gyermek kezébe, s kínálja a serdülőnek, ő tárja az ifjú és felnőtt elé. Ez a kézbeadás a fejlődés korszakain előre haladva az egyszerű felkínálás fokáig csökken. Minél fejlettebb ugyanis az ember, annál kevesebb erőszakolással kell kezébe adni az eszközöket. A teljesen érett ember már a készséges lélek örömeivel nyúl utána. Kezdetben azonban nem nélkülözheti a nevelő szoros előírását, utasítását, a tervszerű és fegyelmezett vezetést. De a nevelő *tárgyi eszközei* is az irányítás, jutalom és büntetés – végeredményben inkább indító erőként hatnak és további nekilendülésre buzdítanak vagy óvatosabb visszahúzóadásra kényszerítenek, és semmi esetre sem teszik fölöslegessé, hogy ki-ki utóbb maga vegye kezébe életének irányítását.¹⁹⁴

a) A nevelő közvetlen eszközei.

α) Az oktató irányítás.

A nevelés tulajdonképpeni formája a *tanítás*. Ez ugyanis a maga teljességében jelenti mindazt, ami az egyén fejlődése, testi, szellemi és lelki irányítására vonatkozik. A szoros értelemben vett tanítás azonban csak része ennek, mert a pusztá ismeretek mellett az ember még ugyancsak műveletlen maradhat.

Az emberi élet, ugyanis jóval szélesebb feladat elé állítja a nevelőt, mint ahogy azt olykor gondolják. A pusztá ismeretek közlésén kívül a fejlődő ember még a testi, szellemi, erkölcsi, társadalmi és vallási kérdésekben is irányítást, ösztönzést, oktatást vár. Törődni kell tehát ezekkel is és szolgálni kell az iparkodó készséget ily irányban is.

A gondos szülő és nevelő tehát a gyermek teljes testi és lelki adottságát veszi oktatásaihoz alapul és ezekhez mérten látja el irányító feladatát. A testi erők fejlesztése érdekében a játékot, a tornát, a sportot, a testi munkát veszi igénybe, a szellemi és lelki kialakulás érdekében pedig a gondolkodó tanulást fogja kívánni, az egyéni igények alapján előlépő hajlamokat fogja erősíteni. Természetszerűleg a szellemileg magasabbrendű gyermeket nagyobb feladatok elé állítja. A tanulásban tehát arra fogja sarkalni, hogy miután különb képességekkel rendelkezik, tehát többet is kell végeznie. A gyermek egyedül nem tudja magát megfelelően értékelni, azért a tanító-nevelő feladata az, hogy ennek felismerésében minél objektívebb eszköz legyen.

Az igazi cél azonban az, hogy a serdülő ember mielőbb megismerkedjék a helyes önnevelés módzataival is. Az élet ugyanis szabadságra nevel. A közvetlen reáhatás lehetősége a szülők vagy a tanítónevelők részéről az évekkel fokozatosan csökken. Az ember önállóságra tör és a fejlődés későbbi korában önmagát akarja irányítani. És tényleg a nevelés akkor érte el célját, ha az önrányítás és önkultatás állhatatos készségét bele tudta nevelni a gyermekbe. Ezért az a nevelő használta ki csak igazán jól az oktató irányítás eszközeit, aki egy egész világnézet szüntelen működő serkentését tudta biztosítani a gondjaira bízottak számára.

Az élet ugyanis csak akkor tud helyes irányba örvényleni, ha annak eleven sodra a természetadta lendülettel tör és zuhog az örök élet tengere felé. Azok a leáramló és elpihenő vizek, amelyek az élet nagy síkjain terpeszkednek, mocsarakká változnak. Ezt a nagy áramlást a világnézet diadalmas ereje adja. A kételkedő, a csak rosszat látó, a tespedően megpihenő lélek nem lehet lendületes ember. Csak a diadalmas világnézet teszi lehetővé, hogy biztosan haladjunk az élet ösvényein. Ezt a hittel és bizakodással telített lelkiséget az az oktató irányítás adja, amely nem éri be a pusztá „memoriter” halmozásával. Mégis ez a fajtájú oktatás se nélkülözheti az újra meg újra megismételt szavakat. Ismételten ki kell emelnünk azért ezekben azt is, hogy a mások életét csak az hivatott irányítani, aki nem lankad a szüntelen önismeret útját járni. Nem adhat példát az, aki maga se törődik magával, nem taníthat eredményesen az, akinek szemébe mondható: „Medice cura te ipsum!” Az ilyenek kezéből kiesik az oktató irányítás eszköze és végül nem egyebek, mint vakok, akik a világtalant vezetik.

¹⁹⁴ „A nevelés eszközei háromfélék: gondozás, tanítás, gyakorlás.” „A gondozás két alakban történik: ápolás és gondoskodás alakjában. A tanításnak két módja van: a példaadás és az oktatás. A gyakorlásnak kettős rendeltetése van: fejlesztés és gátlás...” „Erre a gyakorlásra szolgál a szoktatás, a gyermek minden foglalkoztatása és ezzel van kapcsolatban a gyermek cselekvését kísérő jutalmazás és büntetés kérdése is.” (Imre: Neveléstan. Bpest, 1928. 68-75. l.)

Az irányító oktatás már a legkisebb gyermekkorban kezdődik és együttesen végzi a család és az iskola. Igazában azonban a család az a talaj, amiből az élet sarjadzik, a szellemi és lelki fejlődés gyökere igazában táplálkozik. A *csecsemő gondozása* ugyan jórészt testi nevelésre szorítkozik, de már ez a kor is tárva-nyitva áll a szellemi és lelki ébresztgetésre. Azért van az, hogy a legkisebb kortól kezdve arra ügyel a szülő, hogy *jelekkel, játékos mozdulatokkal, szórakoztató játékkal* keltse fel a gyermek figyelmét, érdeklődését, majd később gondolkodását is.¹⁹⁵ A *játszi gyermekkorban* már nagyobb szerep jut a tudatos, oktató irányításnak. A gyermek kérdeztetése nemcsak feleletadásra ad alkalmat, hanem az oktató irányítás elemi lehetőségeit is prezentálja. Egész természetes szavajárása a szülőknek: „Ezt tenned kell”, – „ezt szeretned kell”, – „ezt kerülnöd kell”. De tudatos és irányított akkor lesz a nevelése, ha a szülő időt és alkalmat szentel arra, hogy a kisgyermekkel bensőségesen foglalkozzék. Megtörténhet az ilyesmi séta vagy esti beszélgetés alkalmával is, a lényeges csupán az, hogy tervszerűen legyen előkészítve. Ilyen beszélgetések a nevelés legerősebb eszközei. A gyermek fogékony minden benyomásra. Ezek a kedves együttesek a maguk meséivel, példázataival köztudomásszerűen a lélek mélyére hatnak és az egész életen át titkos rugóként működnek. Az ilyen oktatás alkalom lehet valóságos ismeretközlésre is, elemi fokú tanításra és nyelvi ismeretek elsajátítására.¹⁹⁶

A családi élet nevelő jellege és értéke abból a negatívumból is kiviláglik, amelyet az utcán növekedő kisgyermek élete mutat. Az *utca irányítása* dekadens jellegű. Az élet piaca sokkal több szennyvet fel, mint olykor a legrosszabb családi élet. Ahol a gyermek nem kaphatja meg a szükséges irányítást, ott az ösztönös érdeklődés elnyomhat minden másfajta igényt. És az utca – sajnos – egyenesen szállítja azokat a benyomásokat, amelyek a gyermeklélek fejlődési vonalát az ösztönös eldurvulás felé terelik.

Úgy hatodik évtől erőteljes nevelői segítség kerül a család mellé az *iskolával*. Az iskola kötelessége a *tanító-nevelés*. *Tervszerűen használom a szót: tanító-nevelés*, mert hiányosnak tartom azt a feladatot, amely csak a tanításban találja meg a hivatás-betöltés netovábbját. A tanítás csak az értelem tehetségeinek ébresztgetése és az ész kíváncsiságának kiszolgálója, azért csak előkészítés arra, hogy azután felsőbbrendű életigények érvényesülhessenek. Semmi esetre se mellőzhető az ismeretek gyarapítása, mert az ész élesebb látása az élet törvényeinek megismeréséhez vezet és így az emberi élet értékeinek felbecsüléséhez segíthet. Már pedig a felértékelt élet a belső erők teljes kifejlesztésének vágyát hordozza magában, így az iskola, egész szabatosan mondva a tanító, a tanár, a lelkiatya betetőzheti a szülők által elkezdett munkát, sőt nem egy esetben kizárólagos intézmény lehet arra is, hogy a magára maradt gyermek egyedüli segítője legyen; – de csak akkor, ha nem áll egyedül az ismeretközlés szolgálatában, ha van fogékonyság benne ahhoz, hogy a szoros értelemben vett tanítás csak előkészítő eszköz lehet egy felsőbbrendű lelkiesség kialakulásához.

Összefoglalóan azt mondhatjuk: az oktató irányítás világító fáklya, amelyet azért adunk a gyermek kezébe, hogy lásson; az oktató figyelmeztetés kéz, amelyet azért nyújtunk az életúton járó felé, hogy legyen mibe kapaszkodnia; az oktató nevelés lélek, amely kiárad a tapasztalt életzarándoktól, hogy az utána jövő biztosabb és könnyebb utat járjon, mert az oktató tanítgatás a belső megtermékenyülés, amiből az elhivatottság öntudata sarjad ki.

β) A jutalom.

Az oktató nevelés megvilágosítás, segítségnyújtás és lélekkvárás. Alapjában tehát lehajlás, önmagunknak eszközül való kínálása, hogy velünk élve erőteljes fejlődésben részesüljön a gyermeklélek. Van benne szó is és van benne példa is. Az egyik int, a másik vonz, de kevés bennük az elismerés nyomán fakadt meglendítés. Épp azért olyan nevelési eszközt is kell alkalmazni, amely az *állhatatos iparkodást* elősegíti. Ez az eszköz a jutalom.

A gyermeklélek tehetségeit leginkább az ébredező természethez lehet hasonlítani, amiben a hajlamokat serkentő napsugár a gyermeket gondozók szeretete. A szeretet azonban okosan mindenekelőtt a *jó meglátásában mutatkozik*, ebben az elismerésben, ami a gondosan teljesített munkának vagy az egyenesen a lelkesedéssel végzett cselekedetnek az élet minden szakaszában természetszerűleg kijár.

¹⁹⁵ Perez: La psychologie de l'enfant, Paris, 1903. Cramauselle: Le premier éveil de l'enfant. Paris, 1933. Lásd: a III. k. 35. lapján e kérdés széles irodalmát.

¹⁹⁶ A gyermekkor kiválóan alkalmas nyelvek tanulására. De az is áll, hogy a gyermekkorban szerzett *ismeretek* könnyen elkallódnak. Ami azonban az embert élete végéig elkíséri, az az élmény.

Mert ne feledjük, a jót is észre kell venni, nemcsak a rosszat. És ez mindenekelőtt abban fog mutatkozni, hogy a nevelő nem fukarkodik az elismeréssel.

Az elismerés egyaránt szól a *múlt*nak és szól a *jövő*nek is. Minden esetben csak fokozója akar lenni a tiszta, emelő, bátorító önértékelésnek. A cselekedetek ugyanis szüntelenül az *önvizsgálat*nak és *le-mérés*nek tárgyai. Jól tettem-e? kérdi magától még a leghaszontalanabbul dolgozó gyermek is. És erre a kérdésre mindig megnyugtató egy felelet, amelyben a szülők, vagy nevelők *elismerése* van. Az öntudatos, igényesebb gyermek nem éri be éppen csak ennyivel, olykor többet kíván é csak a tényeket komolyan mérlegelő nevelő szavaira nyugszik meg. Igazi öröme csak akkor van, ha szigorúak részéről is elismerő hang csendül meg tetteivel szemben. Az ilyesminek azután kettős neveléstani hatása van: egyrészt megnyugvást ad a *múlt*at illetőleg, másrészt utat mutat a *jövő* alakításához.

A múlt helyességének tudata megnyugtató érzést támaszt. A megnyugvás pedig a lélek egyensúlyának alapja és az állandó fejlődés lehetősége. Az a gyermek, aki múlt életének bizonytalanságaiban hányódik, zavaros, bizonytalan, félénk, önállóságnélküli marad, mert a nem csillapodó önvádaskodása mellett ráadásul reménytelennek látszik a jövő.

A múlt *dicsérete*, a múlt *értékeinek felismerése* ugyanis a jövőre kiható erő. Már maga az értékesítés is azért történik, hogy *értékekkel nevelhető legyen a fejlődő lélek*. Hát még az elismert múlt mennyire inkább indító erő! Az a tudat, hogy a szülő vagy nevelő *elismeréssel* volt egy-egy tett iránt, serkentő erő, hogy tovább és tovább haladjon az egyszer kipróbált úton. Az elismerés a *jövő sikereinek egyik feltétele*.

Az elismerés nyomán csak gyarapszik az *önbecsülés*. Ez pedig olyan érték, amely a belső megindulást és az állandó tevékenységet teszi lehetővé. Aki tehát elősegíti az önönmagában való bizakodást, az a felfokozott lelki munkát teszi lehetővé.

A hatás mégis más a kisgyermeknél, más a serdülőnél, az ifjúnál és egészen más a felnőttél. A *kisgyermek* egyenesen igényli az elismerést, olyannyira, hogy szinte csak érette dolgozik. A serdülő örömmel veszi, mert *bizonytalan életútjának helyeslését kapja meg benne*. Az ifjú *önálló kikezdéseinek igazolását találja meg általa, azért* lelkesedik érte. A felnőtt az előrehaladás zálogát, munkájának természetszerű értelmét látja az elismerésben. A kisgyermek *külsőségeikért, a serdülő belső értékért, az ifjú önálló próbálkozásért, a felnőtt ember pedig a lélek teremtő munkájának tárgyi szeretetért dolgozik*,

De más a fiú és más a leány életében is az elismerés igénylése. A fiúk számára nagyobb érték az egyszerű elismerés vagy buzdító kézszorítás. A leányok már nem érik be ilyen kis jelentőségű elismerésekkel, és külsőbb, szembeszökőbb dicséreteket is várnak, (szalag, érem, stb.) – dicsekedni is akarnak. Azért végeredményben *mindeniket a végzett munka helyességének kielégítő érzete és a jövőre buzdítás készsége hatja át. Ez pedig önértékelésre és nagyobb erőfeszítésre biztat.*¹⁹⁷

A végzett munka tárgyi szempontból lehet a *kötelesség egyszerű teljesítése vagy szorgalommal tetézett munka vagy egyenesen lelkesedéssel végzett munka*. Ennek megfelelően a jutalmazásnak is – tárgyi szempontból – három foka van. Az *egyszerű elismerés* (pl. otthon: dicséret, iskolában: jeles osztályzat), a *kitüntető kiemelés* (pl. otthon a többi testvér előtt dicséret; iskolában osztály előtt való elismerés), és végül tárgyi jutalom (pl. otthon könyv, szebb ruha, kirándulás, pénz, stb.; iskolában kitüntető megbízás, szorgalmi jegy, az érdemek bejegyzése „az ellenőrző könyvbe”, szentkép, könyv néhány soros ajánlással, ösztöndíj, stb.)

Fontos a *fokozatos és a többszörös jó tett elismerésének* betartása, de ugyancsak *elengedhetetlen*, hogy mindig *igazi érdem* legyen a jutalmazás alapja. Ha a szülő vagy nevelő túlzottan, elfogultan, vagy külsőségeken alapuló „érdemek” szerint jutalmaz, akkor a jutalom elveszti nevelő erejét. A jutalmazottban nem kelti fel az erőfeszítés szükségszerűségének *érzetét*, a többi gyermekből pedig kiváltja a „kivételezés” elítélését.

A jutalmazás alkalmazásánál nem szabad félni a megszokottság hátrányaitól. Inkább legyen több az elismerés nyomán fakadó nagyobb munkakedv, mint a zárt marokkal mérés miatti elkedvetlene-

¹⁹⁷ Mint mindennek, a dicsérgetésnek is meg lehet a maga árnyoldala. Korántsem éppen úgy, hogy önteltséget okoz, mint inkább azzal, hogy könnyen erősítheti az infantilis vonásokat. A dicséret akkor helyes, ha megnyugtató és tovább emel, ha nem rögzíti azt az állapotot, amely egyre lesi, várja a „simogatást”. A szakadatlan cirógatás éppen azt ápolja, amit le kell a gyermeknek magáról vetkőznie: a kisdud lelkeséget. A munka azért legyen sokszor munka is, azaz kötelességteljesítés, amiért nem várjuk a sürgős elismerést.

dés.¹⁹⁸ Az emberi természethez hozzátartozik ez az igénylés. Élni kell tehát vele. A felnőttek elismerése és dicsérete kevésbé szükséges. Csak az öregek igénylik újból az elismerést. Egyszerűen azért, mert a második gyermekkorban őket is a külsőségek kötik le, de másrészt azért is, mert szomorú mellőztetésük és hasznavehetetlenségük bánatos tudata mellett életelixír számukra a felsőbbek részéről való észrevezés és elismerés.

Gyakorlati szempontból tekintve a kérdést, nagyon fontos, hogy a szülő és nevelő megfelelő *ellenőrzés mellett végezze a jutalmazást*.¹⁹⁹ A *szülők beszéljék* meg a tervezett jutalmazásokat. Sőt bele lehet ebbe vonni a tanítókat és lelkiatyákat is. Az otthon gyakran elfogult. Az apa és anya természetes ösztöneik *alapján* egyik vagy másik gyermekhez húz. Ítéleteiben is annak a tetteit magasztalja, akit jobban szeret. Ennek leküzdésére nagyon hasznos a megbeszélés és más ítéletének higgadt elfogadása.

Az iskolában hallgassuk meg a tanári kart; sőt nem árt, ha felfigyelünk a gyermekek ítéletére is. Nem szabad azt hinni, hogy ez gyengesség a tanító részéről. Még kevésbé szabadna azt gondolni, hogy a gyermekek áskálódnak egymás ellen. Az igazság ez: a gyermekek a legjobban ismerik egymást, mert a hétköznapi élet minden percében együtt vannak. A tanító, tanár, valamiképpen *ünneplés alakban* látja a gyermeket. Az igazi belső életet inkább az otthona, a játék, az utca mutatja. Azért van az, hogy a diákok egymást jobban ismerik, mint a tanárok. Sőt igaz az is, hogy maguk között kiemelkedő, *igazi értéket* meg is becsülik. A legritkább eset, hogy *az igazán értékes* gyermekkel szembefordul az osztály. Az ilyen esetnek az a magyarázata, hogy a gyermek a társaival szemben erősen visszahúzódó, rá tartó, nem segít a többin, stb. A valóságos értéket szereti, sőt egyenesen kiemeli az osztály. Azért gyakorlati szempontból nagyon kívánatos, hogy a gyermekek véleménye is számbavételessék a *nagyobb jutalmazásnál*.²⁰⁰

A nevelő, a többi tanár és a gyermekek együttesének közös ítélete biztosan és helyesen választja ki a legnagyobb jutalomra érdemest a többi közül.

A jutalom értékének felismerése és helyes alkalmazása olyan nevelési eszközt ad a nevelő kezébe, amelynek segítségével igen nagy eredményt tud elérni. Sőt azt is ki kell emelni, hogy a jól választott jutalom nemcsak átmenetileg serkenti még jobb cselekvésre a gyermeket, hanem maradandó emlékként, élményt képező jelképként kíséri az egész életen át az embert. A gyermekkorban vagy a diákevek alatt szerzett emlékek, könyvek, érmek mindig tiszteletnek tárgyai és a későbbi család kis ereklői közé emelkednek. A helyesen alkalmazott jutalom még az élet későbbi folyamán is érezteti hatását. Az ajándék olyan szorosan összefügg az ajándékozó nevelővel, hogy állandó személyesítőjévé válik. Minden reápillantás alkalmával beszédessé lesz és az okos nevelő lelkét szólaltatja meg. Némán beszél a nevelő lelke és állandóan kíséri az élet útján – a nevelő készsége, adakozó szeretete.

γ) A büntetés.

A rossz cselekedet ugyan már magában véve is elég baj, mert olykor a nyilvánvaló ostobaságot jelenti. Mégis a nevelés munkájában nemcsak arról van szó, vajon a bűn önmagában hordja-e már a büntetést, hanem arról is, hogy a nevelés során miből álljon a külön kirovandó büntetés. Pontosabban: Mit érünk el a büntetéssel és mi legyen a módja?

¹⁹⁸ Természetes is: „Akit örökké gucsmolnak, szidnak, az elvégre belefásul, s ha szidják, csak annyi, mintha falra borsót hányának. Itt jegyezzük meg, hogy mindaz, amit itt a gyermeki akarat neveléséről elmondtunk, áll a felnőttekre is, főképp az alárendeltre; kivált, ha az alárendelt cseléd, aki alacsony értelmi és műveltségi fokánál fogva félig-meddig gyermekszámba megy maga is. Amit a szidásról, gucsmolásról mondtunk, áll reájuk is; s a háziasszonyaink is jól fogják tenni, ha eszükbe veszik, hogy az akaratnak sokkal erősebb sarkantyúja az önérzet felköltése és a szeretet, mintsem a megszegyenítés s a rossz indulat.” (Geöcze Sarolta: Az akarat nevelése, Budapest, 84. l.)

¹⁹⁹ Mert: „Még ártalmasabb a jellem fejlődésére az *igazságtalan dicséret*, főképp ha az másnak nem érdemelt mellőzésével történik. A mellőzött testvérnek a mellőzés fáj, megbántva érzi magát; nem azt arat, amit vetett s jövőre nem fogja akarni a jót, „úgyse ismerik el”. A többinek igazságérzetük tiltakozik a sérelem ellen s meginog bizalmuk szülőjük vagy nevelőjük igazságérzetében. Legnagyobb kárt azonban az érdemtelen dicséret magában a megdicséرتben tesz, kiben azt a gondolatot ébreszti, hogy mások szemében nem az érdem emel, hanem a hízélgés vagy egyéb körülmény s ezzel erkölcsi érzete teljesen megromlik.” (Geöcze Sarolta: Az akarat nevelése. 4. o.)

²⁰⁰ A gimnáziumi osztályokban többször titkosan megszavaztattam az osztályt, hogy hittanból és erkölcsi élet tekintetében kit tartanak a legjobbnak és kitüntetendőnek. Sajátságosan *mindig a legértékesebb fiú* kapta a legtöbb szavazatot. És az élet is igazat adott a fiúknak, nemcsak magamnak kellett belátnom ítéletük helyességét.

A büntetésről általában úgy szoktak beszélni, hogy annak kettős jellege van, egyfelől *elégtétel-adás*, másfelől *javítás*. Az első kiegyenlítést teremt a sértett erkölcsi renddel szemben, a másik a bűnösnek megjavítását *célozza*. Az első szempont inkább a tárgyi igazság győzelmét, a másik a bűnös ember erkölcsi felemelését *akarja elérni*. Bármelyik oldalát is tekintjük a büntetésnek, meg kell állapítanunk, hogy mindegyik háttérben valamilyen lélektani szempont lappang. Még a vindikatív jellegű büntetés is azt akarja, hogy megtorpanjon a lélek és hódoljon be az egyetemes erkölcsi törvényeknek. A javító büntetésben pedig egyenesen ott él az a tervszerűség, hogy a múlt hibáinak súlyos felelősséggel és szenvedéssel való büntetése elrettentsen a büntőt. Mindkettő a lélek szentélyéig akar hatolni. Közös vonásuk, hogy a félelem és szenvedés erejével hatnak, eltérő mozzanatuk az, hogy az egyik az erkölcsi egyensúly helyreállítását, a másik a bűnös egyenes megjavulását szolgálja.²⁰¹

Igaz ugyan, hogy a szeretet, a jót-keresés, a jót-látás és a jutalmazás elsőbrendű eszköz, mint a büntetés, de a tényleges hiba meglátása és kijavítása ugyancsak feladataink közé tartozik. Csak a túlzóan elfogult és a bünt semmiképp meglátni nem akarók állítják azt, hogy a büntetést ki kell zárni a nevelésből. Azt a modern álláspontot ugyanis, amely szerint *teljesen adott hajlamokkal* születünk, vagyis azt a panoptimista felfogást, hogy csak tudatlanság, de nem bűnöző rosszakarat van az életben, semmiképpen sem lehet elfogadnunk. Ilyen alapok mellett csak *gyógyítás* és *felvilágosítás* volna a szülő és nevelő feladata. Az élet valósága azonban kemény ítélettel utal arra, hogy ezekkel a képzelt világgal szemben igenis számolnunk kell a bűn tényleges szerepével. Mi nem tagadjuk egyik tényező jelenlétét sem, van az emberben jó is és van rossz is. De a jó hajlamok egyetemes erejét és kizárólagosságát elvetjük. Ezért van az, hogy számolunk a gyógyítás és felvilágosítás eszközeivel is, de feltétlen helyet követelünk a büntetés számára is.

A büntetésnek jogi szerepét itt mellőzzük és a büntetésnek csak azt a jellegét akarjuk jobban kidomborítani, amely szorosan a nevelés körébe tartozik.

Az elkövetett bűn jórészt a múltté. Legalább is annyiban, hogy az idő elfut felette. De a jelené és a jövője is, mert pusztító ereje beleivódik a későbbi életbe. *Nincs kiszakított múlt, csak egybefolyó élettel kell számolnunk*. A bűn tehát mint ok, mindig fennáll, és mint lelkifurdalást, felelősséget követelő teherként, állandóan a lélekben terpeszkedik. Még azokra is áll ez, akik egy ideig elaltatják a lelkiismeretet. Ez az eredmény csak ideig-óráig tart. Később felszínre tör, és a büntudat keservesen mardos, gyermeket, felnőttet egyaránt. A bűnös annyira érzi ezt, hogy nem tud megnyugodni, míg kiengesztelő elégtételt nem gyakorolt. Az egész azt jelenti, hogy a bűn maga is igényli a büntetést. Amikor tehát büntetünk, akkor a múlt terhén könnyítünk, és a múltnak a jelenbe és jövőbe átható romboló erejét akarjuk megtörni.

De ugyancsak szolgálni akarjuk a jövőt is. A büntetés mindig testi vagy lelki szenvedéssel jár. A szenvedés fájdalmat vált ki, a fájdalom pedig nem igénye az öröme teremtett emberi léleknek. A fájdalom ténye vagy borongással kísért elképzelése természeténél fogva visszarettent a jövő rossz cselekvéseitől. Az igaz, hogy nemesebb irányítás a jó követése, de ugyancsak érték, ha alsórendűbb érték is. a rossztól való rettegés. Az utóbbi is emberi erő, amely a jövő élet javait szolgálja. Nem szabad azt hinni, hogy a félelem mindig szolgálai meghunyászkodás. „Initium sapientiae timor Domini.” A félelem is üdvös, már csak azért is, mert megfontolásra, a következményekkel való számolásra készítet. Aki tisztelettel és hódolattal féli a felsőbbiséget, továbbá félelemmel tekint az esetlegesen bekövetkező büntetésre, az emberi, szempontok figyelembevételével hajlik a jó élet felé. Mivel pedig az odahajlás igen sok esetben a félelem hatása alatt indul meg, azért számolnunk kell a félelem nevelő hatásával is.

*A büntetés tehát lélektanilag értékes és nevelés-tanilag érvényesítendő eszköz.*²⁰²

²⁰¹ Az okos nevelő sohase szabja ki a büntetést egyszerűen csak mint büntetést, megtorlást, hanem arra is gondol, hogy a büntetést megértesse a növendékével, annak szükségességét belássa, természetszerű voltát elismerje. „Wie die natürlichen, von Gott verordneten Strafen der Sünde immer Ergebnisse und Folgen der Sünde selbst sind, welche mit Notwendigkeit aus deren inneren Wesen entspringen: so müssen auch die Strafen des Erziehers sich als notwendige Folgen der Verfehlung darstellen. Das Kind muss sich selbst gleichsam als eigenen Züchtiger und seine Strafe als ein Selbstgericht betrachten lernen.” (Kietz D.: Die Erziehung im Elternhause. Leipzig, 69. I. Grethleins Praktische Hausbibliothek.)

²⁰² Azt azonban rögtön hozzátesszük, a nevelés fejlesztés és nem bírósági eljárás, *tehát*: „Die Strafe muss vor allem aber der *Eigenart des Kindes angepasst* werden: Körper- und Gemütsverfassung, sonstiges Verhalten und dgl. muss man wohl berücksichtigen, und es ist unpädagogisch, bei scheinbar gleichen Verstößen ganz gleiche Strafe auszuteilen.” (Dr. Richard Seyfert: Schulpraxis. Methodik der Volksschule. 3. Aufl. Berlin u. Leipzig, 1912. Sammlung Göschen. 37. I.)

A bűn állhat *kisebb kötelességmulasztásból, a tervszerű és tudatos rossz cselekedetből, vagy egyenesen rosszakarásból, vakmerő szembehelyezkedésből.*²⁰³

Természetes, hogy a *család* szigorúbban járhat el, mint az *iskola*. Mert az édesanya és édesapja sokkal közelebb esik a gyermekhez, mint az iskola. Ezért a *családi életben* a bűnök hármaskörének megfelelően a következő büntetési módokat lehet követni.

A *kisebb kötelességmulasztást* (a gyermek pl. nem végzi a leckéjét, kisé engedetlen testvéreivel szemben, szeretetlen, stb.) *jót-akaró szemmel* kell észrevenni. Eleinte elég egy-egy néma fejrázás, vagy intés. A szülő arcának kis elkomolyodása is büntetés jelleggel bírhat. Fokozódhat az *négyszemközti szóbeli intéssel, majd* – az evangélium szerint! – *mások előtti feddéssel, továbbá kemény dorgálással*. Ha a hibák megismétlődnek, akkor később fenyegetések is igénybe vehetők. Ilyenek valami kedves játéknak a megvonása, valamely nehezebb önmegtagadás elvégeztetése, esetleges kedvezmények elvonása (kisebb kirándulás, kevesebb séta, színház, stb.) – A *nagyobb tudatos rossz cselekedet* (esetleges erkölcsi kihágás, rossz pajtáskodás, tudatos bűnös kapcsolat, duhajkodás, durva viselkedés, fennhéjázó nemtörődomség, stb.) *keményebb büntetést követel*. Itt már a határozott és *rendkívül komoly feddéssel* kezdődik a büntetés. Ebben azután benne rejtőzik az a jelzés is, amely az esetleges ismétlés esetén *kemény büntetést* helyez kilátásba. A feddés felfokozódhat *erős rendreutasítássá*, amelyből kicseng a feltétlen javulást követelő hang is. Folytatólagosan büntetni lehet és kell a *szabadabb életlehetőség korlátozásával*, a kimaradások, zsebpénzek megvonásával, a baráti kör szűkítésével, a keményebben és szigorúbban kierőszakolt munkával, a ritkább szórakozással és hasonlókkal. Az *egyenes rosszakarat* és a *vakmerő szembehelyezkedés* esetén a szülői ház a legkeményebb büntetéstől se riadjon vissza. A brutális büntetés nem ideális, de *ritkán, jól megfontoltan és alaposan kiosztva* egyenesen nélkülözhetetlen.²⁰⁴ Az atyai és anyai hatalom feltételezi és szinte követeli ezt a büntetést. De csakis akkor, ha az alkalomszerű. Amikor olyan tett kell, amely a helyszínen megtorol és észre²⁰⁵ térít.

Az *iskola* életében a büntetés fokozatait jórészt a fegyelmi szabályzat írja elő. Azt tehát keresztülvinni annyi, mint okosan járni el. De ezekét a szabályokat is mindig a *jót-akarás lelkének* kell áthatnia. A körülmények mérlegelése, a jó lélek szeretetteljes közeledése igen sok olyan büntetést is ír elő, amely a rendes fegyelmi szabályzatban nem található. Ilyen a gyakori négyszemközti beszélgetés, a szülővel való érintkezés keresése, az egyes iskolai javak, örömtől való távoltartás, a szerepeléstől való eltiltás, stb. Az iskola sem maradhat egyszerű végrehajtó szerv, amely az utasítást vakon viszi keresztül. Szellemében ott kell lennie a „nagy család” minden egyes tagjával való bensőséges együttérzésnek.

De mind a család, mind az iskola tartsa állandóan szeme előtt, hogy a büntetés sohase legyen az indulatnak a levezető bosszúállása. Az a büntetés, amely hirtelen robban ki, legritkábban hozza meg a kívánt eredményt. Ha indulatban vagyunk, legyen elvi tételünk és határozott döntésünk: holnap ilyenkor jelentkezni fogsz, akkor majd ítélkezni fogok! Addig mi is lehiggadunk, a dolgon gondolkozunk és az elhamarkodott ítélettől távol maradunk.

Ha ítéleteink és büntetéseink megfontoltak, akkor természetes, hogy a büntetés kitöltésében következetesnek kell lennünk. A bűnös jószándékainak a felébredése kívánatos, de azért ez még nem lehet

²⁰³ Itt nem akarjuk a bűnök tárgyi különbségeit mérlegelni, hanem azt akarjuk, hogy az alanyi rosszaság szemzögéből alkossunk ítéletet a cselekedetről és ezek szerint méretezzük a büntetés fokozatát. Természetesen azt mi is valljuk, hogy tárgyilag nagyobb bűn nagyobb büntetést igényel.

²⁰⁴ Bertrand Russell mondja valahol, hogy okos szülőknek okos gyerekeik vannak. Idejében végzett rendreutasításokkal tényleg elérhetjük, hogy „családi jelentekre” nincs szükség. Sajnos, az ilyesmi ritka és az érzékeny szívek megjegyezhetik maguknak: „Noch heute prügeln Tausende von Eltern, selbst unsicher, ob sie das Rechte tun, von vielen verschreien als grausam oder sexual pervers.

Und doch ist es so leicht, den rechten Weg zu gehen. Die Prügelstrafe in der Familienerziehung ist noch heute, was sie vor Tausenden von Jahren war: eine Instinkthandlung zur Unterstützung der Entwicklung der Kinder, die dieser Nachhilfe bedürfen.” (Dr. Hans Handwerker: Wesen, Ursprung und biologische Bedeutung der Prügelstrafe. München, 1932. 112. l.)

²⁰⁵ Igazat adunk azonban Foerster-nek: „A testi büntetéssel kétségkívül teremthetni rendet. Azonban a segítségével elért siker csak pillanatnyi; mert az embernek lelki, vagyis igazi megfékezésére nem való a testi büntetés. Eloltották vele gyakorta, a gyermek lelkében a becsületérzésnek utolsó szikráját is – aminek gyászos következményeiről nem ritkán tanúskodnak a törvénytörési tárgyalások.” (Foerster F. Vilmos: Iskola és jellem. Budapest, 1913. 177. l.)

ok arra, hogy a kiszabott büntetést mindjárt el is engedjük. A büntetés könnyelmű elengedése a bűn felburjánzásának kezdete lehet.²⁰⁶

A büntetés alapján javítási eszköz. A nevelő részéről tehát mindig úgy alkalmazandó, mint nevelési tényező. Alkalmazásában legyünk megfontoltak, kiszabásában arányt és fokozatot tartók, végrehajtásában pedig következetesek.

b) Az önként megnyilatkozó erőfeszítések.

Mégis, aligha értett meg bennünket az, aki azt képzeli, hogy a nevelés csupa olyan jelenetből áll, amelyben a növendék egyszerűen az utasításra vár. Nem, az ember életének egyetlen szakaszában se valami tuskó, ami ott marad, ahová éppen állították. A mozgás, a kíváncsiság, az alkalmazkodás, a cselekvés megtalálható minden gyermek napjában. Nógatás nélkül is vállalkozik olykor a gyerek a fáradalmakra. Sőt az ilyen kedvtelésből fakadó erőfeszítéseknek sokszor mélyebb nyomuk marad a gyermek életében, mint a komoly arccal, összeráncolt homlokkal kierőszakolt stúdiumoknak. Hány meg hány emlékezetessé lett ember életében ott van mint döntő momentum egy szabadon, erőszakolás nélkül kézbe fogott könyv, egy véletlen találkozás, valami kivételes óra emléke. A nevelő okosabbat nem is tehet, mint mikor azon van, hogy a „kötelesség” minél inkább a természetes életnyilvánuláshoz tartozzék, vagyis a kívánt magatartás az öröm és az odaadó készség jegyében álljon, távol minden robotszerű engedelmességtől valami „kategorikus imperativus” szolgálatában. Igaz, az életben vannak kötelességek, vannak föltétlen lemondást kívánó pillanatok, de azért még az ilyen jellemet kívánó életvizsgákhoz is az út a „pihenés” és a „szórakozás” pillanatain át vezet. Az okos nevelő szemmel tartja tehát a gyermek szabad óráit és iparkodik hasznot húzni még a játékaiból, az olvasmányjaiból, és az önként vállalt fáradalmaiból is.

a) A játék, testedző sport, cserkészlet.

A *játék* a legkisebb kortól kezdve kíséri a gyermeket. A végtagok mozgása, a helyváltoztatás, játékszerek használata, szórakoztató tevékenység alkotják a játéknak lényegét. Minél elevebb, annál több haszna van a testnek és minél elmélyedőbb, annál erősebben hat a lélekre. A gyermek szervezete az élettani fejlődéssel kapcsolatban egyenesen igényli a mozgást. Ez pedig a játékban állandóan helyet talál. Figyelemre méltó jelenség, hogy a kis gyermek *természeténél fogva* hajlik a játékos mozgás felé; élénken jelezve, hogy ez nélkülözhetetlen szervezetének kifejlődésében. Ebből azután az következik, hogy a legkisebb kortól kezdve figyelmes készséggel kell engedni, hogy a gyermek játékos, mozgékony, eleven legyen.

A játékban igen sok erőfeszítés szerepel. A test erőinek kifejlődése pedig igényli a próbát, a megfeszülést, a gyakorlatot. Minél nagyobb a használat, annál nagyobb a fejlődés ütemes nekilendülése. Azért van az, hogy a játékos gyermek és az erősebb megfeszülést igénylő labdajátékokat játszó gyermek izomereje aránytalanul nagyobb a gubbasztó gyermeknél.

Aztán a *játéknak* van léleknevelő jelentősége is. A test és lélek szerves egységbe fonódása kézenfekvő. Nem világosan ismert ugyan a kettő korrelációja, de feltétlenül igaz a kettő harmonikus egybecsendítése. Ezért van az, hogy a játékos gyermek testi fejlettsége mellett lelki harmóniával, derűs kedéllyel, lendületes élettempóval is ki fog tűnni. Már pedig ezek olyan kiválóságok, amelyek az el-tunyuló étellel szemben magától értetődően különb értéket jelentenek.

A játék tervszerűen kidolgozott és szabatosan megszabott alakja: a *testedző torna* és a *sport*. Az élet kevés területe iránt mutat nagyobb érdeklődést a fejlődő ifjú, mint a *torna* és a *sport* iránt. Már a család keretében is számottevő szokás a torna és a sport, aminek egyik jele, hogy a gyerekszobákban rendszerint ott találjuk a tornához tartozó felszereléseket is. Az iskolák életében meg éppenséggel jelentékeny az érdeklődés a torna iránt, és pedig nem csupán elméleti és higiénikus elgondolások alapján, hanem a serdülő diákok erőfeszítést kívánó hajlamaik miatt is. Az elméleti órák között szinte fel-

---

²⁰⁶ Ezért egyik legfontosabb probléma a büntetésben, *meddig* tartson, mikor következzen be a megbocsátás. „Bei allen positiven Strafen des Erziehers ist eine wichtige Frage, wann das Vergeben und Vergessen folgen soll. Aus dem Zwecke der Strafe, die in der Besserung besteht, folgt, dass sie aufhören muss, sobald die Besserung beginnt.” (Dr. Paul Barth: Die Elemente der Erziehungs- und Unterrichtslehre. 6. kiad. Leipzig, 1919. 88. l.)

üdülés a tornaóra, ami a további komoly szellemi erőfeszítést segítheti elő.²⁰⁷ A *hivatalos torna* mellett rendjén levő az a törekvés is, amely a sport különféle ágának az ápolását is sürgeti. Rendszerint maga az ifjúság szervezi meg a sportegyesületeit és örömmel jár a sportpályákra, ahol a test fizikai fegyelmezésének mindenféle formáját gyakorolhatja.

Nem tagadható, a mai sportmozgalom *belső, természetes erők hatása alatt szervezkedik*. A felnőtt, de különösen a fiatalság érzi, hogy teste, lelke számára nélkülözhetetlen a nagy erőfeszítés. Ha a játékra áll, hogy a test erőit fokozza, akkor a torna és a sport még inkább megvalósítja ezt az igényt. Azért van az, hogy a jól kisportolt test acélosan kemény, mert a gyakori használat mindjobban mozgásba hozza a szervezetet. Különösen szükséges ez azoknak, akik foglalkozásuknál fogva kevés testi erőfeszítést végeznek.²⁰⁸

A kifejlett test, a felhasznált életerő kiváló alapot nyújt a lélek számára. Az acélos idegzet, a rugalmas izomzat könnyen vállalja és hajtja végre a lélek kemény parancsait. Az ember számára pedig elkerülhetetlen, hogy ezt a könnyedséget megteremtse. A test és lélek amúgy is sokban ellentéte egymásnak: a földre húzó gravitáció akadály a égiek felé törő aspirációknak. Nagy önnevelési érték tehát, ha a lélek előretöréseit, áldozatos követeléseit, lemondást hirdető igényeit készséges, szinte elemi en kirobbanó elevenséggel hajtja végre a lélek.²⁰⁹

Itt azután nem lehet különbséget tennünk fiúk és lányok között. A tornát és egyszerű sportot egyformán kell végeznie mind a két nemnek. De a leánysport mégis akkor természetszerű, ha a finomabb, esztétikusabb formákat kedveli, és nem feledkezik el a női szemérmert megillető különös tisztelet és kegyelet megővéséről.²¹⁰

Az élet Teremtője úgy rendezte az életet, hogy a jövőt saját életével szolgáló nő ennek a szent szolgálatnak misztériumából kifolyólag kivételesen zárt és tisztelt legyen. Nem lehet tehát a nevelésben olyan eszköz, amely ezt a mindenkifelett tiszteletet parancsoló élettörvényt a legtávolabbról is sértheti. Az egész testedzés, az egész sportmozgalom a lélekért van. Ezt a szolgálatot alázatos meghajlással tudomásul kell venni és a gyakorlati életben – család, iskola, sportkörök életébe – feltétlenül érvényre kell juttatni.²¹¹

A testi erők kifejlesztése és a lelki értékek érvényesítése területén a legkiválóbb és minden kritikát kivételesen kiálló irány: a *cserkészlet*.²¹² A *cserkész talpig ember!* – ebben a mondatban foglalhatjuk

²⁰⁷ Azért van az, hogy kísérlet folyik a tornaórák szaporítására. (Lásd: 40 perces órák és 10-10 perc megtakarítás a torna érdekében.) – Érdekes iránya a modern életnek, hogy „a tornaóra” helyett még elnevezésben is „testnevelési-óra”-t iktatnak. (Szukováthy I. dr.)

²⁰⁸ A fizikai munkás – akár gyermek, akár felnőtt – a házi és kenyérkereső munkában annyit végez, hogy részére *kevésbé* szükséges a sok testi erőpróba. Ez nem azt jelenti, hogy ők a *rendszeres tornát és sportot* nem igénylik. Csak azt akarjuk kiemelni, hogy inkább a sportból áradó fegyelem, rend, következetesség, rugalmasság, tette-készség tereli és irányítja a sportok felé. Látható is, hogy a helyesen kinevelt sportifjak vagy jól kidolgozott, katonaviselt emberek egészen mások, mint a petyhüdt testű, lazult gyengék.

²⁰⁹ Az aszketikus gyakorlatoknak az a része, amely inkább *emberi* erőkkel dolgozik, azt mutatja, hogy azok számára könnyű, akik kidolgozták testi erőiket. Azt mondhatjuk, hogy a test felett szerzett uralom a kemény munkákon keresztül érhető el.

²¹⁰ A sok harc és küzdelem a leánysport terén azért van, mert ezt a *feltétlenül* érvényt érdemlő szempontot elhomályosítja az emberek lazuló, a testi életet tekintve maguknak sokat megengedő ösztönössége. Legyünk őszinték és mondjuk ki, hogy ebben az esetben igen sok a hipokrizis. Mi fenntartás nélkül valljuk és követeljük a lányok okos testnevelését, de komolyan tiltakozunk felesleges és keményen elítélendő túlzások ellen. (Ilyenek: *közös* (fiúk-leányok) tornák; férfiak, mint úszási bírák; *hivatalos iskolai* úszógyakorlatok – közönség előtt, stb.)

²¹¹ Ahol ez nincs, ott csak jelszó a testkultúra. Inkább testkultusz üti fel a fejét, amelyet nem szívesen ismernek be elméletileg az emberek, de igen szívesen élnek és élvezik a testiség fertőjébe merülők. Pedig bölcsen és szentül beszél a természetről *Prohászka*, az Úrnak dalnok: „Sokat fogtak rá a természetre; mondták, hogy tele van csábbal és veszedelemmel, tele bűbájjal s kegyetlenséggel, tele ösztönösséggel és epedéssel; pedig főleg azt kell hangoztatni, hogy tele van erővel és kikezdésekkel, s hogy bele kell ezekbe állni, s az erőt föl kell magunkba szívni, s ahogy a hárs ez erőt hársfászséppé és illattá, s az akác ugyanazt fehér virággerezzé s mézzé változtatja: úgy kell az embernek a természet erejét, epedését s ösztönét a szellemi életben kivirágoztatnia. A régi görög bölcsnek szavát: „*φυσικὴ δαίμωνια, οὐκ θεία*”, hogy a természet ösztönös, de nem isteni, egy magasabb bölcsességgel kell kiegészíteni, azzal, hogy az ösztönös természet az emberben változik el színében s *istenivé* lesz.” (Prohászka Ottokár összegyűjtött munkái, 8. kötet: Magasságok felé. Bpest, 1928. 160. l.)

²¹² A cserkészlet angol eredetű újabb pedagógiai mozgalom. Nálunk 1912-ben alakult meg a B. R. I. E. és a R. M. ifjúsági egyesületeinek támogatásával. Ma a Csonkaország területén több mint 24.000 cserkész van.

össze az általános értékét. Én azt hiszem, még szebben hangzik: a *cserkész teljes ember*. Erős, fejlett a teste, de tiszta, szárnyaló a lelke! Benne belső egybecsendülést talál test és lélek. Szereti a földet, hogy rajta keresztül elérje az eget. Acél az idegzete, hogy rajta muzsikálni tudjon a lélek ihlettsége. Tiszta a teste, hogy fehér, lendületes legyen a lelke. A jelen tiszta embere, hogy belőle sarjadjon a jövő erős nemzedéke. A jelen családjának öröme, hogy a jövő család erős alapja legyen. A tépett nemzet sarjadéka, hogy az erős ország ura legyen belőle. Ezért szereti a család, az iskola, az ország a nagykalapos, hosszú botos, szeges talpú cserkészfiúkat!

A cserkész azonban nehéz munkával lesz ember. A mozgalom maga a *nevelésnek öntevékenységet szolgáló irányát* sürgeti. A cserkésznek még a nevelésben is önmagát kell kiszolgálnia! Gyakorlataiban kettős irányt követ. Az egyik a test puhultságával szemben a kemény, lemondó, igénytelen, de munkás élet, a másik az egyéni szellemi és lelki erők kifejlesztésével az önfeláldozásig készséges odaadó lelkiség.

A testi élet erőit leginkább a *táborozás* kemény munkájában edzi, ahol saját maga készítette „otthoná”-ban tölti kényelemtől mentes életét. Otthona a sátor, kertje a nagy természet, fekvőhelye a gally, ebédje a maga-főzte étel, itala a víz. De a táborozást előző évközi önképzés is fizikai és testedző munkákat végeztet. A cserkész „ezermester”. Szerelő, bádogos, asztalos, cipész, favágó egy személyben. Nagyon jó ez, mert ez kizárja, hogy elpuhuló örömhajhász legyen belőle.

Spartai életmódja mellett kikutatja egyéni tehetségeit is, hogy azokat tökéletesítse. Mert tanulmányi kötelességeiről sem feledkezik meg, hogy azokból szélesebb körű ismereteket szerezzen. A lelkével különös gonddal törődik. A cserkész jól tudja, hogy a lélek felsőbb aspirációi nélkül nincs teljes élet. Az erkölcs, a vallásos átkapcsolódás integráns része életének. Ezek a tételek a valóságos életben kemény megfeszüléseken át érvényesülnek. Ezért van az, hogy a cserkészfiú tanulmányi, erkölcsi és vallási életét közvetlen természetességgel, de minden nehézség dacára is éli. Ez hozzátartozik az ő lényegéhez. A cserkész-tízparancsolatot úgy *gyakorolja*, mint az *Úr tízparancsolatának* részletes tételait. – Ez a természetes és természetfeletti erővel átítatott egyéniség azután arra tör, hogy önmagát aláztos szolgájává tegye a köznek. Segítés, támogatás, önfeláldozás a cserkészlélek igénye. A *napi jócselekedet* nélkülözhetetlen gyakorlata a magát művelő cserkésznek. Ezt a tettet keresve is végrehajtja! Azért van az, hogy a cserkész nap-nap után növekedik a tökéletességben és gazdagszik lelki kincsekben. A gyermekek maguk közt is nagyobbabbnak tartják a cserkészt, mert észreveszik, hogy ezekből kisugárzik az áldozatkész ember arca.

A cserkész fáradalmaiban a test és lélek harmóniáját szolgálja. Különösen, *ha tudatos benne ez a megfeszülés*. Az öntudatos cserkész tehát nem egyszerű tag csupán, a csapat számmal elszámolható egyede, hanem önön értékén és sugáros erején fáradságosán, lemondóan *dolgozó* személy is, olyan valaki, aki meghallotta a hívó szót, az élet hívó szavát, amelyet parancsnoka vagy intézményének törvénykönyve hangoztatott. A hallott szó után pedig készséges, önátadó lélekkel állt munkába és önön-életének teljes fejlődésében kemény eszközzé tette a cserkészlet elméleti irányítását. Férfi lett; „self made man”. A cserkész erőfeszítésével: cserkész.

β) Szellemi munka.

Ismereteink gyűjtése *tanulással* történik. A tanulás azonban nem minden életfokon ugyanaz a szellemi tevékenység. Kezdetben, az élet első esztendeiben teljesen hiányzik belőle a „*szellemi munka*” *céltudatos* erőfeszítése. A *kisgyermekkor* napjai inkább bölcs okulással zárulnak, mint hasznos tudnivalókkal. A figyelés itt még természetesen megnyilatkozó kíváncsiság, ami addig tart, ameddig az érdeklődés el nem lankadt. A benyomások elraktározása, visszaidézése az értelem magától beálló, nógatás nélküli tevékenysége. A gyermek egyszerűen *él*, és csak úgy használja értelmét, ahogy a lábait vagy a karjait minden elvek szerint megszabott életrend és lekötöttség nélkül.

A tulajdonképpeni szellemi munka, a *céltudatos ismeretgyűjtés*, a *tanulás* tehát inkább csak az *elemi iskolával* kezdődik. Mert bármilyen modern formát nyer is a tanítás, bármilyen könnyítést is mutat a didaktika,²¹³ a gyermek nem mentesül a kötelességszerű tanulással járó erőfeszítéstől.²¹⁴ A maga-

²¹³ A tanítási módszerek haladnak! A sok elméleti közlés helyett, a *demonstráció*, a tárgyi együttműködés, s *játszva-tanítás lép* előtérbe.

²¹⁴ A gondolatoknak maradandóknak kell lennie. Ahhoz sok tanuló *ismétlés szükséges*. Az iskolában hallottakat át kell venni, *meg kell tanulni otthon*. „Repetitio est mater studiorum.” Nem lehet kihagyni az otthoni tanulást a

sabb-rendű szellemi élet nem származhat pusztán kedvtelésre bízott érdeklődésből, a rendbe való besorolás nem járhat az alkalmazkodás és a *kitűzött cél elérésének feltétlen igénye nélkül*. Amit tudni kell, azt meg kell tanulni. A szilárd rögzítés nem mellőzheti a többszöri ismétlést. A reprodukálás azonban már egy erkölcsi rendet tételez fel, törvényhez való igazodást, – az akaratnak határozott szolgálatát.

A középiskolák már teljesen számolnak a tanuló morális elszántságával, amiért a tananyaguk jóval kiterjedtebb területen mozog, mint a monda- és mesevilághoz tartozó években. Az egyéni érdeklődés számbavételén túl még az értelem alapvető fegyelmeztségének megadását is szolgálják. A tantárgyak nagy része már nem a tanuló egyéni érdeklődésének szoros köréhez tartozik; inkább a szellemi műveltség nélkülözhetetlen előismereteit nyújtják.

De később is, a főiskolákon az élet kérdéseinek megértése vagy akárcsak a szakavatott jártasság megszerzése óráról-órára megismétlődő lemondást és önkorlátozást jelent. Igaz, a „szellemi munka” nincs minden öröm nélkül. Mert a tudásnak van fénye is, amely reávetődik az életre és világosságához vonja a sötét kontúrokat. Ez a fény pedig csírárt vet az életutakra, amelyek közül kiemelkedő vonásokat nyer az igazi életút. Az életben nincs megállás. Vagy fejlődés vagy visszaesés mutatkozik. Azért a tanuló munka nem szünetelhet anélkül, hogy visszaesést ne hozna a szellemiek terén. A „végzettség” tehát nem lehet mentség arra, hogy a további erőfeszítések kimaradjanak.²¹⁵

A szellemi erőfeszítés tárgyalásánál állandóan sürgető kérdés marad: hol van ennek a szellemi munkának a nevelési eszközök között a lélekfejlesztő jellege?

A fokozatosan előretolódó kérdésre a lélektani egymásután adja meg a feleletet.

A szellemi erőfeszítés először is *lélekkitárás* és *lélekgazdagodás*. Az emberi lélek már belső természeténél fogva készséges a kapunyitásra és a befogadásra. Az emberi természet – az érzékszerveken át – beengedi a nagyvilág benyomásait és az egyszerű felhalmozás helyett feldolgozza, sajátjává teszi. Az élettelen világ is élővé válik; nemcsak a sejtelmélet elgondolásában, hanem az élő lélekérték felfokozásában is. Ez valójában azt jelenti, hogy a lélekgazdagodás nem marad egyszerű adattöbblet, hanem olyan élethorizontot tágító energia, amely a magasabbrendű élet lehetőségét adja. A tudás, az ismeretgyűjtés végeredményben is arra szolgál, hogy az élet valóságainak adatai az élet lépcsőfokaivá legyenek. Az ismeretek, az igazságok tehát alázatos szolgálói lesznek az emberi életnek. Azok az igazságok, amelyek a világ rejtélyeiből tűnnek elő, azért lépnek a lélek szentélyébe, hogy ott a magasabb, a *legmagasabb élettájak* felé indítsanak bennünket.

A szélesebb horizont és felsőbbrendű életcél felé való indulás mellett az *életenergiák érvényesítése* a második érték. Nem azért van tennünk hatalmas energiakészlet, hogy az csupán az elpetyhüdő temetői nyugalmat szolgálja. Az energiák érvényre törnek. Az élettalentumok kamatozást igényelnek. Ez a munka azonban csak akkor megy végbe, ha *szellemi erőfeszítés* kíséri az életet. Az életenergiák érvényre akkor lesz egyéni differenciáltságot mutató élő létté, ha előtör a homályos, ködös lehetőségek közül és valóságos, egyéni életértékké küzdi fel magát.

Maga a küzdelem jelzi már, hogy a harmadik értéket *a komoly erőfeszítésben*, továbbá *a kitartó lendületben* kell megtalálnunk. Az ember életének lényeges jegye a mozgás. Nem a fizikát jellemző *παντα ρει*, hanem az életet specifikáló, átnyalábóló, felszívó, feldolgozó szintézis. A gyűjtés, a felfogás, az átalakítás, a felhasználás, a kisajátítás az önmagába való felvétel, az *életté teremtés*, állandó erőfeszítést tételez fel. Ahol ellankadnak a kezek, ahol elcsendesülnek a belső motorok, ott halál settenkedik az élet kapujában. A szellemi és lelki fejlődés iránya a végnélküli tökéletesedés; ennek útja az állandóan feszülő tevékenység. Még az örök élet gondolata is csak akkor termékeny és igényelt, ha benne az élet *természetfeletti dinamikája* talál területet. Az elpihenés szertevesztést,²¹⁶ az energiafeszülés

---

tanításból. Minél kevesebbé és minél könnyebbé tenni – azt lehet, de elhagyni nem!

²¹⁵ Sokan abban a sajnálatos helyzetben élnek, hogy a fizikai munka mellett kevés időt szentelhetnek *a tanulásra*. Bár a tanulás szükségességét itt sem szabad lecsökkenteni, mégis el kell ismerni, hogy a fizikai munkát végzők a rendszeres tanulás, az elméleti kutatás mellőzésével az élet gyakorlati területén végzik szellemi munkájukat. Ez sem nélkülözi az erőfeszítést, az erkölcsi lekötelezettség fáradalmait. „Sajnálatos különben, hogy a köznép, mely a nyelvet megalkotta, a *munka* szóhoz a gondnak, a fáradtságnak, a fájdalomnak minden képzetét hozzákapcsolta, pedig a pszichológiában nagyon is nyilvánvalóan ki van mutatva, hogy minden erőkihajtás gyönyört okoz, föltéve, hogy az erővesztés nem nagyobb annál, amit a táplálkozási folyamat rendes és *szabályos* menete pótolni tud.” (Payot: Az akarat nevelése. Ford.: Weszely Ödön. Bpest, Franklin Társ. 1912. II. köt. 182. 1.)

²¹⁶ „Ha a szellemnek nincs magasabb elfoglaltsága, csakhamar a kicsinyes bajok töltik el azt. Kinek nincs mit tenni, ideje kerül arra, hogy apró kellemetlenségein rágódjék. Ez a töprengés nem táplálja, de rombolja a szelle-

gazdagodó egybefogást eredményez.

Végezetül még az a kérdés marad nyitva, vajon a szó szoros értelmében vett *szellemi erőfeszítésnek, a tanulásnak hiánya* egészen visszafejleszti-e az embert?

Az nem tagadható, hogy a visszaesés, a szellemi elernyedés nyomán az elsötétülés olykor szinte kézzelfogható. Egyéni és nemzeti civilizációk pusztulása mutatja, hogy az ellankadt kultúrigényekre csak lehangolás következik. Ámde figyelembe kell venni azt a tényt is, hogy *az emberi élet több síkon mozog*. A szellemi kultúra alapja ugyan a magasabb lelki életnek, de elképzelhető olyan emelkedett lelkiélet is, amely a kultúra magasabb fokának hiánya mellett bontakozik ki. Az életben mindennél lényegesebb a lelkiség, a belső kiegyensúlyozottság, az örök orientáció, az erkölcsi kidolgozottság, amelyet csak emel a kulturális magasabbrendűség, de amelyet nem tesz lehetetlenné ennek hiánya vagy alacsonyabb foka. Ha pedig idekapcsoljuk azt is, hogy a természetfeletti életet a kegyelmi erők indítják, ezekről pedig tudjuk, hogy egyetemlegesen áradnak az emberek lelkéből, akkor világos lesz, hogy az emberi élet legmagasabb rendű kifejlődését, a szellemi élethorizont kiszélesedését az ismerethalmozás, a tudás nem egyedül befolyásolja.

A szellemi erőfeszítés igényelt nevelési eszköz, de az élet széles futó vonalain csak egy a sok fontos közül.

γ) Az önmegtagadás.

A helyesen irányított testi élet és a szellemi fölény nem a végső cél. Ezek csupán egymásután emelkedő lépcsőzetek, amelyeken felfelé haladva a *lelki élet, az erkölcsi élet* magaslatáig jutunk. Ennek két formája van: természetes erkölcs és természetfeletti erkölcs. A két célt együttesen kell nézni az embernek. *A teljes ember* akkor alakul ki, ha metafizikai távlatú ember és az isteni kegyelem erőiből élően dolgozó egyéniség lép az élet színpadára. Ennek a lelkiségnek alapja a földiek fölé való emelkedés és a lelkiek felé vett orientáció. Valójában így fejezhető ki tételes feladatként: *meglazítani a földies köteléket és fölvenni Istennel a vitális kapcsolatokat*.

A földies kötelékek meglazításának eszköze: *az önmegtagadás*. Az önmegtagadás valójában szándékos vállalása *a testi vagy lelki szenvedésnek a lélek felsőbbrendű értékeinek diadala érdekében*.²¹⁷ Eszményi elgondolásban lélekkitárás, hogy az önként vállalt szenvedés erőssé tegye a lelket a küzdelem megvívására és a lélek diadalmas kifejlésztésére.

A gyakorlati életben kettős alakja van. Az első – készséges vállalása az élet *tárgyi nehézségeinek és bajainak*, a második – *keresése és tervszerű kiszabása egyes önlegyőzést igénylő szenvedésnek*. Az egyszerűbb embernél könnyebb a testi, a műveltebb szellemnél fárasztóbb a lelki. Azért van az, hogy a lelkiélet kezdetén a testi szenvedések útján tagadják meg magukat, míg a tökéletesség magasabb szintjén lelki önmegtagadásokat végzünk.

Mit értünk azon, hogy készségesen vállaljuk az élet szenvedéseit? Röviden annyit, hogy az étellel járó nehézségeket, szenvedéseket, anyagi és lelki kettősségünkől származó küzdelmeket a készségesen fogadó lélek odahajlásával vesszük és a felsőbb-rendű élet eszközének tekintjük. Az életbe tudunk

---

met. Ha az érzelmek erejét nem szabályozzuk csatornák által, természetünknek magasabb régióiba nem tud majd szétáradni, hogy azt megtermékenyítse; így azután az állatiasság mélyen terjed szét és ott eliszaposodik. Az önzésen ejtett apró sebek elkeserítenek minket, az élet elkerülhetetlen kellemetlenségei megmérgezik napjainkat, megzavarják álmainkat. Közelről nézve, a „nagyúr” nyugalma éppen nem irigylésreméltó! Még a szórakozása is robotszámba megy; nincs íze, nincs sava annak, mert az ember szórakozása a munkásságtól elválaszthatatlan. A restség még a testre is visszahat és a bágyadtság, elpuhultság által, amit a táplálkozás és felszívódás folyamatában uralkodóvá tesz, aláássa az egészséget. Ami a szellemet illeti, jellemzi azt ebben az állapotban az ingadozó, meddő, bágyasztó szórakozottság. Erőteljes köznapi kifejezéssel élve, a szellem önmagán rágódik. Ami az akaratot illeti, alig szükséges arra emlékeztetni, mily sajnálatos gyorsan elsenyved az a lusta embernél; minden erőki-fejtés fájdalmat okoz neki, elannyira, hogy már ott is szenved, ahol a dolgozó ember a szenvedéseknek még a lehetőségét sem sejtí. Milyen más a dolgozó ember!” (Payot: Az akarat nevelése. II. köt. 180-181. l.)

²¹⁷ „Gewiss ist es ernst zu nehmen, wenn nicht selten gerade tiefere Naturen eine Abneigung dagegen empfinden, dass, wie sie sagen, das Sittliche zum Gegenstand einer bewussten und wohlorganisierten Gymnastik erniedrigt werden soll – bei solchen Einwürfen aber wird vergessen, dass hier keineswegs die eigentliche sittliche Leistung zu einer Turnübung, gemacht wird, sondern dass es sich nur um eine *Vorschule* in der Standhaftigkeit handelt; der sittliche Ernst aber, der in dieser vorbereitenden und vorbeugenden Willensstärkung zum Ausdruck gelangt, der kann dem Ganzen des sittlichen Lebens nur zugute kommen.” (Fr. W. Foerster: Erziehung und Selbsterziehung. Schultheiss und Co., Zürich. 1918. 150. l.)

és akaratumk nélkül léptünk be. Az életkörülményeket sem magunk választottuk ki. Testi-lelki adottságunk is kívülről való kezdésből származnak. A nagy élet behatásai akaratumk ellenére irányítanak. A nevelés, tanítás is jobbra vagy balra fordít. Az egyéni kedvtelés, kísértés pedig sokszor belső értéket rombol. Bár a legutolsóban már van valami a mi alanyiságunkból is, mégis a többi egészen kívülről álló tényezők következménye. Lehet nézni és elfogadni ezt a változhatatlannak hirdető fatalista elfogultságával és passzivitásával, de lehet fogadni az önmagán dolgozni akaró ember készséges aktivitásával. Ha sok az anyagi és körülményekből fakadó teher, akkor úgy fokozom erőmet, hogy ezeket le-törjék és diadalmasabban érvényesüljenek. Hogy gyakorlati példát mondjak, így képelem a dolgot: ha tehetségem kisebb, mint barátomé, akkor szellemi életemet önmegtagadó szorgalommal iparkodom te-líteni. A természet-adta hiány teher, de az erősen megfeszülő szorgalom egyrészt uralmat szerez a ki-sebb tehetség felett, de másrészt az állandó szorgalmi készséget, a lelki értékeket is felfokozza. Vagy ha csapások elveszik tőlem földi javaimat, a lelki fölényesség erejével a lelkiek felé fordítom figyel-memet. Az élet csapásai összetörik a nem készségesen fogadó lelket, de felemelik, magasabb életszintjára juttatják és megerősítik az ön-megtagadás lelkével élő embert.

Már a tanító nevelésnek is arra kell törnie, hogy ezt a meglátást hangsúlyozza és erre a készséges lelkületre hangoljon. Természetes, hogy ez *csakis* akkor lehetséges, ha világnézeti elgondolásunk sze-rint *Istenatyánk* irányítja életünket. Ha ugyanis *csak labdái* vagyunk az életnek, akkor teljes lehetetlen-ség megnyugodni és elfogadni a létet úgy, amint van. Tiltakozik az egyén, forrong a tömeg, lázong az ember. Előáll a „bellum omnium contra omnes”. Ez a nagy zűrzavar csak akkor oszlik el, ha a testi, anyagi vagy szellemi csapásokat a lelki értékeket felfokozó eszköznek hirdetjük.

A hirdetés azonban csak elmélet. A gyakorlat az élet. Ezért a gyermekkortól kezdve arra kell ne-velni a gyermeket, hogy nap-nap után az öntökéletesedés és emelkedési vágy készségével tegye a lélek eszközévé – önlegyőzés, önmegtagadás útján! – a földi szenvedéseket, bajokat, hiányokat és megráz-kódtatásokat! A napi önlegyőzések a lélek uralmának biztosítását hozzák! A test szolgája lesz a lélek-nek és így a felsőbbrendű érték diadalával beáll a test és lélek igényeinek egyensúlya.

A természetes élet hozta terhek és bajok a maguk elemi erejükkel szakadnak az emberre. Ezeket vállalni kell. Vagy úgy, hogy súlyos tehernek nézzük és összeroppantanak, vagy úgy, hogy készséges lélekkel állunk velük szembe és a lelki értékek eszközévé tesszük őket. Emellett azonban olyan ön-megtagadások is szükségesek, amelyeket magunk keresünk, választunk és szabunk ki magunknak. Ezek már nem csupán készséges fogadásai a változhatatlannak, hanem szándékos felvétele az akarattal kitűzött önmegtagadásnak.

Ez az önmegtagadás lehet testi önsanyargatás, testi igénymegtagadás, szellemi örömmegfékezés, kemény jócselekedet végzés, az önzéssel szemben vállalt önzetlenség és még sok más. A lényeg azon-ban mindig az, hogy az alsóbbrendű erők megtörése útján akarjuk a felsőbbrendűek diadalát. Ha napi önmegtagadással megfékezem nyalánságomat, akkor fokozhatom a szellemi értékek után való vá-gyakozásomat.

Akinek nem életet adó öröme a terített asztal, az boldogságát találja a laboratórium csendjében. Aki saját szellemi és lelki értékeit a napi önmegtagadás útján mások érdekében kamatoztatja (termé-szetesen a hivatási kötelességen túlmenő fokban!), az nem kincseket szór szét, hanem emberlelkek emelkedésével önmagának értékét is szaporítja.

A gyakorlati élet azt igényli, hogy az önmegtagadó lelkület egészen beleivakodjék életünkbe. Nem szabad elmúlnia napnak, amely valamelyes önletöréssel, önmegtagadással ne gazdagította volna éle-tünket. Ez pedig azért van így, mert a szellemi és lelkiélet kifejlődése gátlások letörésével bontakozik ki. A test a maga természeténél fogva húz a tétlenség felé. A „corpus humanum”, az élő test pedig az életcél kísérő ösztönös idegzsongások miatt hajlik az élvezetek felé. Nem tagadható, hogy igen sok bennünk a földi és nehezen tudjuk kiformalni a lelkit. A tervszerűen dolgozó ember vagy nevelő kény-telen tehát feladattá tenni, hogy nap-nap után vállalt önmegtagadással iparkodjék edzeni lelki erőit.

Hogy ki hogyan válogassa össze önmagának az önmegtagadások sorozatát, az egészen egyéni. Alaptétele lehet ez: amelyik ponton túlzottan erős az alsóbbrendű életigény, azon kell szembeszállni az önmegtagadások eszközével. A hedonista ember az élvezetektől való megtartóztatást keresse, a lusta, tunya ember naponta végzendő külön munkával nevelje szorgalmát. A felületes világszemlélő elmé-lyedő olvasmányokkal tegye mélyenjáróvá lelkét. Mindenkinél egyéni feladat, de sokat segíthet benne a lelket jól ismerő lelkiatya-nevelő. A szülők is figyeljenek föl a lélek fejlődésére és neveljék rá gyer-meküket fokozatosan az önmegtagadó életre. Itt is megemlítjük még egyszer, hogy ezért is van rendkí-vül nagy nevelő jelentősége a cserkészletnek, mert ott egyenesen keresik, kötelezően előírják az ön-

megtagadást. Viszont azért pusztulnak el a puhánnyá nevelt „egyke”-k és kényeztetett gazdag gyermekek, mert a kis kortól kezdve nem tanulták meg az önmegtágadás gyakorlatát. Tudomásul kell venni, hogy az élet kemény folyamat. A reánevelődés nem lehet játék és gyermekded dédelgetés.

Bár az önmegtágadás szó elég félelmetesen és nagyon is aszkétikus ízűen hangzik, mégis meg kell barátkozni vele a nevelőnek. Olyan eszköz, amely „ratione medicinae praeventivae”, ez előzetes gyógyszer erejével hat. Csupán elméletileg lehet *nehezményezni* és fokozatokat állítani. A valóságos életet látók és élők érzik, hogy elemi erővel tör rájuk a rohanó élet sok csapása és küzdelme. Gátat emelni nem lehet. Kimenekülni is lehetetlen. Csak az a mód segít, *amely felülemelkedik az élet nehézségein*.²¹⁸ Ennek pedig lényeges és nélkülözhetetlen eszköze: az önmegtágadás.

B) Természetfeletti eszközök.

Az ember gondja és baja nem szorítkozik kizárólag a természetes életre, a mindennapi élet apró-cseprő szükségletére. A jóllakott ember még nem a kielégített ember. Ezzel a nevelésnek is számolnia kell, amikor feladatát és eszközeit számbaveszi. Gyakorlatában kell tehát lenni olyan eszközöknek is, amelyek segítségével a *természetfeletti igények* megfelelően kiszolgáltathatók.

Ezek általában két nagyobb csoportba foglalhatók: *kívülről jövők és belülről hatók*. Az elsőhöz tartoznak az *embertől kiinduló igehirdetés és az Istenből közvetlenül áradó kegyelem, a másíkhöz a kegyelem eszközei és az aszkétikus gyakorlatok*.

1. Kívülről jövő természetfeletti eszközök.

a) Az igehirdetés.

Itt nem egyszerű tanításról, hanem az evangélium szellemének szétsugárzásáról van szó. A tanítás, mint léleknevelő eszköz arravaló, hogy a szellemi életet rendezze. Az igehirdetés azonban már a léleknek Isten felé való vágyódásában akar szárnybontogató erő lenni. Lényeges jegyét abban hordozza, hogy az emberi léleknek metafizikai értékét hirdeti, annak kifejlődését elősegíti és elérésére szükséges feltételekre kioktatja. Eredményesnek akkor tekinthető, ha a felemelt öntudat mellett állandó lélekde-rűre, törhetetlen optimizmusra és feszülő lendületre hevít.

Az igehirdetés korántsem valami egyszerű emberi munka. Még olyan értelemben sem, mintha talán csak bölcs életeleket tanító moralizálás lenne. Megnyilatkozásában jelentkeznie kell a természetfeletti hivatásnak és a küldetéssel járó kegyelmi áramlásnak is. Végrehajtója a kegyelem erejével dolgozó pap, követője az Isten és ember belső dinamikáját feszítő vallás, valósága a kegyelem, eredete az Úr, biztonsága az Isten szava, eredménye a lélek átnemesítése.

Az Úr szavai szerint a lélek pásztora égi küldött, aki az Istenhez tartozás „jóhirét” hirdeti az embernek. Mint ilyen, *lényegesen* beletartozik a nevelés formáiba és pedig az igehirdető a maga közvetítő erejével, az ige meg az életcél megvilágító, lelket indító belső hatalmával.

Nagyon természetes, hogy az igehirdetés akkor lesz igazi, ha tárgyi tartalmával az égi tanítást terjeszti és nem pedig az emberi bölcsességnek valamilyen gyakorlati szabályait. Az isteni tanok, a „depositum fidei” anyagát alkotják. Hirdetjük pedig a küldetés kegyelmét birtoklók egyeteme. Ez az emberi élet igazi tartalmát adó isteni megvilágítás nem lehet ingó, egyesekre bízott emberi felfogásoktól függő vélemény, hanem az égi Lélek sugalmazásával inspirált biztos irányítás.

Az Egyház éppen azért nem valami pusztá ráadás a különféle intézmények között. Az emberlelkek készségesen hallgatják és követik az Egyház szavát. A gyermeklelkek keresve-keresi a „lelkiatyát”. De a felnőtt ember is teljes lelki bizakodással hallgatja a „lelkipásztor”-t.²¹⁹

²¹⁸ *Fi. W. Foetster*: „Die richtig geleitete Askese ist ein Entgegenkommen der Menschen, ein Sicherheben der geistigen Kraft aus der Welt des Staubes – und wenn es wahr ist, dass diese selbsttätige Erhebung jeden höhern Einfluss ausschliesst, sobald sie sich mit Einbildung auf die eigene Kraft Verbindet, so ist es genau ebenso wahr, dass auch einem Glaubensleben ohne beständiges Ringen des Willens um Befreiung von der Tierheit die erhebensten Erleuchtungen und Starkungen versagt werden.” (Erziehung und Selbsterziehung. 164. l.)

²¹⁹ „Es ist ein unsterbliches Meisterwort: „Der Mensch lebt nicht vom Brot allein, sondern von jedem Wort, das aus dem Munde Gottes kommt.” Natürlich lebt der Mensch auch vom Brot, der Sohn der Erde, der Lehmkloss. Aber als der „Bürger zweier Welten”, mit den Füßen die Erde berührend, mit dem Scheitel in den Himmel ragend, lebt er nach seinem höheren Sein wesensnotwendig auch von „Wort”. (Anton Worlitscheck:

Az igehirdetés mindenkinek szól. A gyermeknek csak úgy, mint a felnőtteknek, A legkisebb korban az édesanya ajkán csendül meg, az iskolás kortól kezdve pedig a lelkiatya és lelkipásztor tanításában érvényesül. A szó azonban, ha életige is, csak akkor lesz belső életet fejlesztő erő, ha *eleven mag'ként* hullik a lélekbe. Az evangéliumi Mester parabolája szerint „íme a magvető kiméne vetni. És amint vetett, némely mag az útfélre esek, és jövén az égi madarak, fölevék azt. Másik köves talajra esek, hol nem sok földre vala és hamarosan kikele, mert nem volt mélyen a földben; de mikor kisütött a nap, megperzselődött, s minthogy nem volt gyökere, elszárad. Másik a tövisek közé esek, és felnövén a tövisek, elfojtották azt és nem hozta termést. Egy része pedig jó földbe esek, s felnövén és gyarapodván, termést hoz, és adott, ki harminc-, ki hatvan-, ki százannyit. És monda: Akinék fülei vannak a hallásra, hallja meg.”²²⁰ Ez a példabeszéd azt tanítja, hogy a lélek készsége és a lélek odaadó munkája nélkül nem hajt csirát és nem hoz gyümölcsöt az elvetett mag. Az igehirdetésnek azt kell tehát eredményeznie, hogy az ember *világosabban lásson, az örök életet helyesebben értékelje, a lélek vágyainak teret nyisson és az életnek isteni formát adjon*. Nagyon természetes, hogy mintegy az Isten fiává való átváltozás csak akkor válhat valóra, ha valóban eszközként használjuk az evangéliumi ígéket. Az ember – a természetes életerők folytán – hajlamos ugyan arra, hogy életcéljában a föld felé húzzon, a természetfeletti igehirdetés azonban éppen arra készíti, hogy az égiek felé tekintsen. Annak ellenére, hogy a lélek alapján készsége az égi orientáció felé, mégis szükségesek az ébresztgető hangok, az erősítő és a kísérő melódiák. Az igehirdetés tehát az égi kéznek leereszkedése, hogy megfogja, irányítsa az emberi lelket, azt a lelket, amely könnyen eltéved vagy hibákkal terhelt botorkál az életúton.²²¹

Az ember útja az égi magaslatok felé tart ugyan, de az égi Atya segedelme nélkül pusztán a maga iparkodásával aligha jutna messze. Célunkat és utunkat ő tüzi ki, Ő kínálja az útjárás eszközeként a hit tárgyi igazságait, de nem rideg tételek összegeként, hanem a közvetlen tanítás, az igehirdetés személyes megnyilatkozásával. Élő személyként lép elő a tanító lelkipásztor, élő személyként indítja a nevelő embert, így lesz az élő evangélium az élő emberek valóságos, felsőbbrendű életet fakasztó nevelési eszköz!²²²

b) A kegyelem.

A kegyelem az ég ajándéka, az Istenatyánk szeretetének kiáradása, az ember lelkének isteni erőkel való elhalmozása. Égi ajándék, amely egyrészt a jóra indít (segítő kegyelem), de másrészt az isteni

---

Persönlichkeitspflege. 1928, Herder Veri. Freiburg. 14. l.)

²²⁰ Mk 4,3-9.

²²¹ Ezt foglalja igen bölcs ítéletbe *Tóth Kálmán dr.*, amidőn így ír: „Jézus szava úgy hat az olvasóra, mint a hinduk szent könyvének a címe mondja: Rig véde – Dal a szent tudásról. Dalként hangzik a Krisztus szava arról a tudásról, hogy az ő kegyelméből minden ember Isten gyermeke lett és Istenhez juthat az égbe, ha az emberré lett Istenfiának tanítása és példája szerint rendez be földi életét. (Tóth K. dr: Az evangéliumok látszólagos ellentmondásai. Budapest, 1934. 1. lap.)

²²² Az igehirdetés nevelői értéke még a hívők előtt se mind egyformán elismert, aminek oka – miért tagadnók – éppen a sok napszámba végzett prédikáció. Az igehirdetés természetesen nem lehet akárki dolga. Minden biztonnyal úgy van, csak az szólaljon meg, akinék az ajka a szív bőségéből beszél. De az igehirdetés maga mellőzhetetlen eszköz az ember nemesítéséhez. Más és más formában megtalálható a szellemi élet minden megnyilatkozásában. *Rudolf Mária Holzapfel* vélekedése szerint a törvénykönyvek végső, kifinomodott formája az igehirdetés, a lélek belsejébe hatoló beszéd egyik alakja lesz:

„Der Unausrottbarkeit animalischer Instinkte und solcher egoistischer Triebe, die weder durch Belehrung noch Bitte, Nachsicht und Liebe im Zaume gehalten werden können, muss das Gesetz zum Teil durch strenge Drohung begeben. Dies wird aber nicht in der einseitigen Weise des bisherigen Gesetzes geschehen. Die Gesetzgebung der Zukunft wird auch die Zugänglichkeit der Menschen für Belehrung und Liebe Rechnung tragen und neben den imperativen auch informative, neben strengen auch milde Formen der Willenslenkung in reichen Masse einführen.

Sie wird eine Kunst sein, eine religiöse Schöpfung. Wie sie in ferner Vergangenheit, von Göttern selbst gedacht oder geschrieben, den grossen Gesetzgebern in grossen Visionen aufgegangen war, so wird sie auch in Zukunft begeisterte Gesichter und Himmelsstimmung bringen. Ich sehe Dichter und Künstler an ihrem Aufbau teilnehmen, ihr eine Gestalt geben, die tief in die Seele der Menschen eingreifen muss, veredelnd, vertiefend und bereichernd. Wie man leben, wie man handeln soll, führt sie allen vor Augen, in dem sie eine Welt von Vorbildern schafft, die in Wort und Musik, in Plastik und Baukunst zum Ausdruck gelangt.” (Panideal, II. k. 77. l. Eugen Diederichs Veri. Jena, 1923.)

természet részesévé magasztosít (megszentelő kegyelem).²²³ Olyan égi áramlás, amelynek sodrában élő gerezdet termő venyigévé leszünk.

A kegyelem áramlása úgy képzelendő el, mint a lelkiélet mindent betöltő légköre. A lelkiélet számára annyira igényelt ez az erőáramlás, hogy nélküle semmit se szerezhethünk az örök élet számára. Úgy kell tekintenünk, mint szerető Istenanyánk vitalitásának hozzá magához felemelő és természetében részesítő szent erejét. Olyan bensőséges kapcsolat, amely a teljes ember elmélyülésének legmagasztosabb eszközlője. Általa a *belső életgyökérzet* közvetlenül a személyes Isten világából frissül fel és nyer erőt földi rendeltetéséhez.

A kegyelemnek két áramlása van: a *segítő kegyelem* és a *megszentelő kegyelem*.

A *segítő kegyelem* belülről vagy kívülről jövő tanítás. Az ember életének medrét a szokásos cselekvések vájják ki. A benne hömpölygő gondolatok, elhatározások, érzések belső dinamikáját törvények szabják meg, de irányát már a kegyelmi megvilágosítások adják meg. Olykor mint megtorpanás jelentkezik a kegyelem segítő jelenléte,²²⁴ máskor mint *tisztább látás* emlékeztet feladatunkra.²²⁵ De előtörhet mint *odahajló szeretet is*,²²⁶ ha a jó felé fordul az életünk,²²⁷ ha a rossztól világosabb lélekkel elhajlunk és erőteljes lendülettel új életet kezdünk.²²⁸ Nem tudjuk, honnét jó, de érezzük az életet fordító erejét.

Bár az ember lelkét megragadja, mégse ragadja tőle teljesen függetlenül magával. Több benne az ösztökélő erő, mint a kényszerítő hatalom.

Az ember lelkiélete ugyanis nem kényszerítő törvények hatalma alatt nyög, hanem a belső szabadság adományának világában fejlődik. Az örök *ÉN* ereje érvényesülési lehetőséget ad az embernek is. De a véges *én is* igenlést vagy tagadást vihet bele a segítő kegyelem áramlásába. Épp ezért van az, hogy a segítő kegyelem égi eszköz marad, amellyel élhet a föld vándora. Ezt pedig azért kell kiemelni, mert akad nevelő, aki ezt az eszközt állandóan ajánlani elmulasztja, pedig tudatos felhasználás nélkül igazi eredményt nem tud elérni. Isten nélkül semmit sem tehetünk, ez az első tétel, amire egy nevelőnek rá kell eszmélnie. De az Istenre sem lehet úgy hagyatkozni, hogy az emberi erőfeszítést elpihentetjük. A segítő kegyelem jellegében benne van az, hogy *segít*, de az már nincs, hogy *kényszerít*.

A *megszentelő kegyelem* több mint az egyetemes cselekvésre serkentő égi ajándék; lényegesebb értéke az ember egész természetének átjárása, az Isten természetében való részesítése. Míg az ember anyagi élete és szellemi élete a természetéhez tartozik, addig az ember Istent szerető, Istenért dolgozó lelkisége már a megszentelő kegyelem működése. A természetes ember keresheti és megtalálhatja Istent, de csak a megszentelő kegyelemmel ékített lehet az isteni életet, a szeretettől áthatott életet élő és a végnélküli életet kidolgozó és érdemszerűen alakító ember. Az Istent hinni, felé fordulni lehet természetes életerőkkel is, de az Isten szeretetében elmerülni és Benne az örök élet alkotóját látni, várni és szeretni csakis megszentelő kegyelemmel lehetséges. Az első ugyanis csak odafordulás, a másik pedig benne élés. Ez pedig csak akkor lehetséges, ha az ember természete az isteni természethez idomul.

A megszentelő kegyelem mindenképp a tiszta lelkek birtokállománya. Nem éppen úgy, hogy feltétlenül, szükségszerűen igényelt adomány, hanem inkább úgy, hogy *alapfeltétele* a megszentelő kegyelemnek. Isteni természettel nem egyezhet a bűn jelenvalósága. Csak az élhet Istennel, aki belsőleg már elfordult és megtisztult a bűntől.

Ezt az ajándékot az Isten adja, de az ember elveszítheti, Isten küldi, de az ember visszaveheti. Az együttműködésből fakad a természetfeletti, az isteni élet. Isten leereszkedik az emberhez, de az embernek nem szabad mozdulatlanságban maradnia. Még az önmagát legteljesebben átadó víziós lelkek is *belső készségükkel* válnak Isten szent eszközévé. Csakis az együttes munkálkodás fakasztja ki az örök életre képes természetfeletti folyó életet. Természetünk eredménye: a harmonikus ember; a megszentelő kegyelem eredője: az *isteni ember*.²²⁹ Ez pedig *nem kivételés*, hanem *egyetemes életforma*.

A kegyelem égből szálló és ég felé indító erő. Olyan eszköz, amely már a földi vonatkozásban ér-

²²³ Méltán mondja Schütz tételszerű precizitással: „A megszentelő kegyelem ontológiai tekintetben természetfeletti készség.” (Schütz A.: Dogmatika. II. Budapest, 1923. 80. l.)

²²⁴ Lásd *Saul* életét, *Ágoston* megtorpanását.

²²⁵ Szent Ferenc, Loyolai szent Ignác látomása.

²²⁶ A szenvedő Krisztushoz hajló élet ezernyi példája. (Kis sz. Teréz.)

²²⁷ A modern írók közül Francois Coppée, *Huysmans*, *Claudel Papini*, *Werfel*.

²²⁸ A köznapi élet ezernyi példája. Gyermek, felnőt看ete állandóan mutatja ezt a különleges nekilendülést.

²²⁹ A kegyelemmel telített lelkek tudnak így felkiáltani: „Mily jó is az Isten? Sivaton át vezetni övét az ígért földjére, keresztúton a mennyei örömekbe.” (Dr. Babura L.: Szent Ágoston élete. Budapest, 1924. 50. l.)

tékesítendő és felhasználandó. Az élet nem a földön határolt. Ezt a szűk keretet áttöri a lélek *életet igénylő szárnyalása*.²³⁰ Nem elégszik meg a földdel, neki az élet teljessége kell.²³¹ Ezért van az, hogy csak akkor tökéletes és teljes az élet, ha a belső lendületét nem a földi gravitáció, hanem a kegyelmi aspiráció adja. Innét van az, hogy az élet igazi értelmét kereső és találó nevelők a teljes élet lényegéhez tartozónak tartják és azért a teljes nevelés elengedhetetlen eszközének igénylik az isteni kegyelmet.²³²

2. Belül hatók.

a) A kegyelmi eszközök.

A kegyelem Istennek nagylelkű égi ajándéka, aminek okos felhasználása kinek-kinek a maga külön feladata. Az Isten kezünkbe helyezi vele boldogulásunk lehetőségét, de nem ment fel a lelkesedő együttműködéstől. A vallásos ember földi élete ugyanis nem annyira próba, mint inkább tevékeny részvétel a teremtés egyre-tartó munkájában. A kegyelem az Úr kitüntető, szeretetteljes hívása a munkájában való részesedéshez.

Ámbár a lélek és az Isten érintkezése közvetlen áramlás, mégis – az emberi természetnek megfelelően – az eszközöknek is jut közvetítő szerepük. A kegyelem közvetítő eszközei: a szentségek, a szentelmények és az imádság.

A szentségek elsősorban *lelki erősödést és átnemesedést* jelentenek az emberek számára. A kegyelem az Úr kegyelemteljes első magához ölelése, a bűnbánat a lélek készségének a felfrissítő forrása, az Oltáriszentség az Úrral való bensőséges kapcsolat, a bérmálás az egész életre szóló megerősítő útravaló. Az egyházirend és a házasság az élet külön-külön szolgálatára lát el megfelelő megvilágosított értelemmel.

A nevelés eszközei között nélkülözhetetlen lelki felemelkedést és életmagasztosulást közöl a szentségek bármelyike. De szorosan a gyakorlat szempontjából mégis a *szentgyónás* és a *szentáldozás* azok az állandó lelki források, amelyekből az Úr kegyelme szüntelenül meríthető.

Már a kis gyermek életében is az *első* szentgyónás és szentáldozás valóságos belső forrongást okoz.²³³ Ugyanezt látjuk a gyakori szentgyónás és áldozás vizsgálatánál.²³⁴ Ezért vonjuk le leghatározottabban azt a következtetést, hogy a bűnbánat szentségének használata és az Oltáriszentség vétele a legmélyebben járó és legigazibban átnemesítő hatásuk miatt a *lehető legszükségesebbek*. Bátran mondható: nincs *teljes lelki élet* az Úr Jézussal való szerves kapcsolat nélkül. Az emberi természet gyenge. Botlástól, hibáktól és bűnöktől csak az újra megismétlődő töredelem, Krisztus szavaira való szüntelen emlékezés szabadíthat meg.²³⁵ Akár gyermek, akár felnőtt ember, megnyugodni igazán csak akkor tud, ha érzi, hogy az Isten tekintete előtt is megállhat. Nem segít itt a panoptimista álláspont, amely mindent jónak, kimagyarázhatónak, menthetőnek, megérthetőnek tart. A valóság az, hogy az élet kísértései körülvesznek, a gyengeségünk vagy rosszakaratunk bűnökbe sodor, kell tehát valami, ami felemel, erősít és megnesemesít. És az ilyesmihez kevés az emberi segítség. Itt isteni kegyelemre, égi biztatásra is szükség van.

A gyónás mint a bűnök megismerése, megbánása és visszamenő bevallása pusztán lélektanilag te-

²³⁰ *Szent Ágoston*: „Tota vita Christiani boni sanctum desiderium est. (Ep. Joann. ad. Parth. Tract. IV. 6.)

²³¹ *Szent Ágoston*: „Semper tibi displiceat quod es, si vis pervenire ad id quod nondum es. Nam ubi tibi placuisti, ibi remansisti. Si autem dixeris Sufficit: et peristi. Semper adde, semper ambula, semper profice: noli in via remanere, noli retro redire, noli deviare. (Serm. CLXIX. 18.)

²³² Az örök orientáció szükségességét hangsúlyozza XI. Pius, amidőn szalézi sz. Ferenc halála háromszáz éves fordulója alkalmából kiadott *apostoli körlevelében* ezeket írja: „Nagyon szívünkön fekszik, hogy a hívek a sajátos életviszonyaiknak megfelelő *életszentség köteletségére* figyelmeztessenek, mert igen sokan talán soha sem gondolnak az örök életre és lelkük üdvösségét egészen elhanyagolják. Egyesek világi gondjaikba merülve csak a *pénzszerzésre* gondolnak, miközben lelkük nyomorultul szenved; mások az élvezetek rabjaiként úgy a földbe mélyednek, hogy a természetfölötti értékek iránt az érzékük eltompul és elsorvad; mások ismét a közügyekbe vetik magukat, a közzel törődnek, de önmagukról megfeledkeznek.” (XI. Pius apostoli körlevele. Ford.: Leopold A. dr. Budapest, 1924. Szalézi szent Ferenc válogatott levelei. 25 l.)

²³³ *Ampere* az élete döntő eseményei között mindenekelőtt az első szentáldozásról emlékezik meg.

²³⁴ Lásd: Bontakozó Élet III. k. 107. és a kk. I. IV. k. 207. és a kk. I.

²³⁵ „Akinek megbocsátjátok bűneiket, megbocsátatnak nekik...” Jn. 20,23.

kintve belső analízis, az élet eredményeit felértékelő számontartás. Még természetes körülmények között is a lélek elkomolyodik a tekintet befelé forduló pillantására és jéghideg józanság következik a zajos órák után. Ennyiben nélkülözhetetlen eszköz a feleszmélésre. De igazi értéke mégis csak abban van, hogy nemcsak a bűn temetése, de egyszersmind az erény feltámadása, *hit az új élet lehetőségében*.

Az Oltáriszentség egyenesen az isteni természetbe való belekapcsolódás. Az Úr befogadása, az Úr szent testének és vérének a vétele maga a lélek ajtótarása a „másik”, az igazi világ előtt. A test nem lehet el föld nélkül, de a lélek se mondhat le rangjának igazi *hazájáról*.²³⁶ Az ember nemcsak élni akar, de a maga elhivatottságát is ki akarja mutatni.

A szentségekhez hasonlóan az *imádság* az égi segítségnek eszköze a *jóban való megmaradás támogatására*.

Aki imádkozó lélekkel emelkedik az Úrhoz, az érzi az ég felé fordulás szükségességét és szívesen tárja ki lelkét az ég kegyelmének befogadására. A kezét, lelkét ég felé táró ember tulajdonképpen lélekformát nyitó és az égi kegyelmet váró zarándok. A kérve-kérő lélek az adakozó Atyával találja magát szemben. Igaz ugyan, hogy ez az adás nem mindig a kért *földies kérés* teljesítése, hanem inkább a kegyelmi élet erejének kiömlésztése. De a megerősített lélek egyszersmind a biztosított élet is. És éppen a lélek és a test kapcsolatainak újabb ismeretei után helytelen a régi vállvonogató elhaladás az imádság lelki segítségével!²³⁷

A kegyelem eszközeit tehát úgy kell *nézni*, mint az ember megsegítésének csodás támasztékait. Égi jellegük a bennük rejtőző isteni indítások mellett nincs korlátozva az ember szabad cselekvése, egyéni leleményessége az élet formáinak a kidolgozásában. Velük és bennük is megmarad az Isten és ember szent kettőssége.

b) Az aszkétikus gyakorlatok.

Éppenséggel nem kell kizárólagosan testi sanyargatásokra gondolni. Sőt éppen a szenvedélyes, kevéssel be nem érő lelkek számára érdemes rögtön megmondani, hogy a *puszta támadás* a test ellen egyáltalán nem az okossá lett, a maga feladatát ismerő ember tette, hanem a bizonytalan, még csak magát keresgető, *konfuzus* lélek szertelen megnyilatkozása. Amennyire örvendetes a törtető serénység „lázás” megnyilatkozása, annyira veszedelmes az értelem nélküli, azaz megfelelő életrendből és összefüggésekből kiszakított „eljárás” a test ellen. A nagy „büntető expedíciók” vége rendszerint a megostromolt vár, a végeredményben semmiről sem tehető test kényeztetése, a csak annál mélyebb bukás az elsóvárgott magaslatról... Nem, az aszkétikai gyakorlatokon mi a *pozitív életideál maradéknélküli* megtestesítését értjük. Már pedig ahol határozott célok vannak, ott semmi értelme sincs a kapkodó nekifutamodásnak, a velejében sivár erő-pocsékolásoknak. Másként még, – a helyesen értett aszkétika nem az ökölbesorított kéz, hanem inkább a készségesen kitérő lélek a gondolatok és eszmények felé.²³⁸ Ezért számunkra az aszkétikai gyakorlatokat: *a napi imádság, az elmélkedés, a rendszeres lelkiolvasmányi), a silentium vitae, a szentségek keresése, a napi önmegtágadás és a napi lelkiismeretvizsgálat*.

Az *imaélet* rendszeres gyakorlatát a reggeli ima, a napi jószándék, a gyakrabbi napközi fohászok és az esti ima alkotják. Az imával a lélek kiválik az élet hullámaiból, lecsillapodik és mintegy várakozó kitartással elterül a megtermékenyítő, sugalmazó gondolatok előtt. Az imával *készítjük elő az elmélkedést*.

²³⁶ Mindennek légkör, zóna kell. Az emberi élet feltörésének övező világa az Eucharisztia. „Legyetek meggyőződve, sehol sincs az erény annyira otthon, mint az Oltáriszentség atmoszférájában.” (Prohászka O.: Élet igéi. II. Gyűjteményes kiadás. XVII. k. 294. l.)

²³⁷ A „felvilágosodott” bölcseknek szól *R. M. Holzapfel* megjegyzése: „Die meisten modernen Empiristen und Atheisten betrachten das Gebet und Gebetsbedürfnis als knechtisch, barbarisch und fruchtlos; *die Kulturgestalter der Vergangenheit wussten mehr.*” (Panideal. Verlegt. bei Eugen Diederichs Jena, 1923. I. k. 123. l.) Ugyanis: „Die Priester fäst aller Zeiten und Völker kannten die ungeheuer *suggestive Macht des Gebetes* und bedienten sich desselben in hohem Grade zur Erziehung der Menschen. Sie dichteten selbst „Gebete”, komponierten Gebetsmelodien und bauten prachtvolle Tempel und Gebetshäuser, damit die religiösen und ethischen Vorstellungen der Betenden möglichst in *die von ihnen bevorzugten Bahnen* gelenkt würden.” (U. o. 123. l.)

²³⁸ Le Gaudier: *De perfectione Vitae Spirituális*. Torino, 3 vol. 1934. – Ottó Zimmermann S. J., *Lehrbuch der Aszetik*. Freiburg Br. 1929.

Az *elmélkedés* bensőséges átgondolása a *megvalósítandó* élet-megnyilatkozásoknak. Az elmélkedés épp azért nem lelkiismeretvizsgálat, annál több, készséges felemelkedés és bizakodó reménykedés a pozitívumok felé. Az elmélkedésnek nap-nap után meg kell történnie. Nem lényeges, hogy napvirradáskor történjék, de elkerülhetetlen, hogy a nap bizonyos szakában helyet találjon.²³⁹ Nem szabad tehát engedni, hogy komoly vagy komolynak látszó ok kiszorítsa életünkéből. A tapasztalat azt mutatja, hogy mélyen járó, az élet gyökérzetét kereső életet azok élnek, akik a napi elmélkedéssel szállnak le a kérdések mélységeire.

Jól tudom azt is, hogy nehéz és terhes ennek következetes keresztülvitele. A baj sokszor az élet fölületességében van; de nem ritka eset az sem, hogy a kellő módszer ismeretének a hiánya miatt lesz elviselhetetlen nyűggé.²⁴⁰ Igazi készsége akkor válik, ha öröm és lélekfejlődés jár nyomában. Ezt pedig az fogja megérezni, aki kitartóan használja a lelki életnek ezt a nélkülözhetetlen eszközét.

Az elmélkedés természetes támasza a *rendszeres lelki olvasmány*. Világos tény, hogy a napi munka, – lett légyen az testi vagy szellemi – jórészt szétforgácsol. Ezzel szemben jótékony felfrissülés lehet az *Evangéliumnak* vagy a *nagy emberek életének olvasása, vagy egyéb olyan lelki magasztal járás, amely feltétlenül megragadja az arrafelé vetődő lelket*. Aki soha vagy igen ritkán vesz kezébe lelki kérdést tárgyaló könyvet, az lassankint a hétköznapok martaléka lesz. A lélek is igényli a lendítést és a külső indítások sorozatát sokszor éppen ezek az olvasmányokkal töltött órák adják meg. Ezeknek is az *élet napirendjében* szerves és következetes helyet kell találniuk, mert nem nélkülözhetők azok a pillanatok, amikor szemünk ismételten a maga napja felé néz.

Az olvasmány visszahúzódat, elmerülést jelent. Elszigetelődést a világtól és belekapcsolódást az égiekbe. De az aszkétikus gyakorlatok között külön is helyet kérünk a „*silentium vitae*” számára. Ez a *csend, hallgatás, elnémulás*. De nem az eltompulás. A hallgatásnak nagy értéke van. Jó vele élni, mert az alapos mérlegelés eszköze. A sok beszéd kiüresít, szétszór. A lelkiéletben nem mindig lehetséges a teljes magány. Ez a remeteék és anachoréták kiváltságos helyzete. Még a kontemplatív rendek elvonulása is különös isteni hivatás eredménye. Az élet porondján dolgozó ember egyéb eszközökkel teremti meg a maga számára ezt a környezetet. Még pedig nem a világtól való elfordulással, hanem a kikívánkozó lélek megnyilatkozások lefékezésével. Talán furcsa beszédnek látszik, de gyakorolható ez a *silentium* az élet piacán is, a családi otthonban, az iskolában, az utcán, a legnagyobb emberforgatagban.

A szentségek vételéről most csak megemlékezünk. A kegyelem eszközeinél kifejtettük értéküket. Most csak azt iktatjuk ide, hogy az emberi erőfeszítések mellett ezek a szent kegyelemeszközök és gyarapítók az aszkétikus élet erőforrásai. Amint nem lehet földi életet élni levegő nélkül, úgy nem lehet lelki életet élni az Úr szent testének gyakori vétele nélkül.

Az ember lelkiélete alapjában meg feszülések sorozata. A belső vegetáció ugyanis a maga elemi készségével megy végbe, de a szellemi és lelki elmélkedés a test erőinek lenyűgözésével történik. A szellem diadala erőfeszítések győzelme. De nem képzelhető nagy diadal, ha nem erősíti az ember önmagát kis próbálkozásokban. Új erők gyarapodását a felvétel mellett a gyakorlat *hozza*. Azért van az, hogy az aszkétikus életben lényeges helyet talál a *napi önmegtagadás*. Ezt a kérdést is kifejtettük az előző fejezetben. Ott az élet lelki vonatkozásainál kínáltuk eszköznek. Itt az a szerepe, hogy a *természetfeletti kegyelmi élet állapotában* a valóságos érdemszerző és kegyelmet esdő szerepet töltse be. Azt a szerepet, amely a „*perseverantia finalis*” elérésében egyengeti az utat. De az aszkéta önmegtagadása már nem csupán a lenyűgöző erővel vívott harc eszköze, hanem az Istenszeretettől átfűtött lélek készséges és örvendező áldozatosága. Szent *Terézia* szenvedést kért az Úrtól, hogy önfeláldozó lelkét közelebb vigye az Úrhoz, kiről azt írja az írás: „*Semetipsum exinanivit formam servi accipiens*”.²⁴¹ Ez

²³⁹ A papi ember szentmise előtt, a világi felnőtt és gyermek is lehetőleg a reggeli órákból szakítson időt. Ha ez nem volna lehetséges, akkor a nap más szakában (magunk határozzuk ezt meg!) szenteljünk rá időt.

²⁴⁰ Az elmélkedés helyes módszerét sz. *Ignác*nál látjuk, akinek fia, a Jézustársasági atyák, egyenesen mesterei az elmélkedésnek.

Módszere: Praeludiumban olyan képet rajzolok magam elé, amely *leköti fantáziámat és reászorít az elmélkedés tárgyára*. A tárgyra térve részletezem: mennyire *illő, kívánatos, szükséges ez nekem*. Majd az értelmi meggyőzés után az *érzelemre* hatva az akarat pitvarába jutok és az érzelemnek erejével arra bírom, hogy *konkrét jócselekedetet vigyen véghez*. A cél tehát: a *tett*, az eszköz: az *elmélkedés*. Útja: az értelem meggyőzése, az érzelmelek feltételezése, az akarat odahajlítása és a jó cselekedeteknek – szinte kirobbanó könnyedséggel való – végrehajtása. Az egész tehát eszköze – „az actus perpetuus bonus”-nak.

²⁴¹ Sz. Pál Fil. 2,7.

már öröm, még akkor is, ha szenvedés kíséri. Ha pedig a napi élet integráns része, akkor az életnek diadalmas felajánlása.²⁴²

Ebben az elgondolásban benne rejtőzik a *mysterium crucis* varázsa is. A szenvedés megváltó jellegét mindig hirdetjük. Lényege abban áll, hogy a földi értékek elvesztése, az anyagi kincsek feláldozása *függetlenít a földtől* és erősebben odalendít az égiek felé. A szenvedés tehát *megvált a földtől*, hogy közel juttasson az éghez. Ezt *azonban* csak a kegyelemmel telített lélek látja, érti és éli. Ezért van az, hogy *csak a természetfölötti ember tud igazán* és teljesen lemondó, önfeláldozó lenni, mert a földi értékek mellett még az életnek feláldozását is csak a lelkieket mindenek felettinek tartó ember tudja megvalósítani.

Utolsó, de lényegében elsőrendű aszkétikus gyakorlat a *napi lelkiismeretvizsgálat*.²⁴³ Lényege a reflexió, visszagondolás és a contritio, megbánás. Természetes folyománya a jó feltétel és így biztos eredménye az élet megszentelése. Ez a lelki tevékenység tehát olyan megindulás, amely nem állapodik meg a tények, elmúlt események leszögezésénél, hanem a dolgok természetes rendjén át őszinte elemi következetességgel jut az életátfinomodás dinamikájáig.

A gyakorlati életet tekintve, leginkább *az esti lelkiismeretvizsgálatot* ajánlják a lelkiélet mesterei. A lepergett események az elcsendesedett estéken idézhetők vissza és mérhetők le. Az esti csend különösen alkalmas az élet fel- és leértékelésére, mert a csend beszédessé teszi a lelket, a homály világossá világosítja az örök élet távlatait. Ahol elcsendesedik és ködbe borul a föld, ott beszédessé és világos lesz az ég. Még a jó feltétel is mélyebben gyökeredzik a lélekbe, ha az est csöndjében mintegy utolsó élmény kerül a tudat világába. Szinte elemi erővel tör elő az ébredés percében és biztos következetességgel kíséri az egész nap folyamán.

Az állandóan fejlődő élet szempontjából ki kell azt is emelni, hogy az esti lelkiismeretvizsgálat és a reggeli elhatározás a jóra a legszorosabb kapcsolatban vannak egymással. Tudomásul kell venni, hogy nem lehetséges igazi lelkiismeretvizsgálat fokozatos, a jó feltételekben kivirágzó tisztultabb és finomabb élet nélkül.

A lelkiismeretvizsgálat tárgyát tekintve, a bűnökre, a tökéletlenségekre és végül a jócselekedetekre, erényekre is ki kell terjeszteni. *Az igazi önismerés kettős*. Rossz és jó *egyaránt* tárgyát alkotja. A hibákat azért kell előre állítani, mert azok szorgos kiirtása nagyobb fáradtságot igényel. A módszernek pedig azt kell követelnie, hogy a körülmények szorgos vizsgálatával a hibák okait, gyökérzetét kell kivizsgálni. Mivel pedig az emberi erők gyengék és gyarlók, azért imádkozó lélekkel az ég kegyelmét kell mindig leesdeni a jövő elhatározás megvalósítására. Az igazi lelkiismeretvizsgálat kegyelemmel megáldott lelki szemlélet és az ég áldásával gazdagított lélek előretörése a tökéletesedés útján.

Az élet kifejlődése – amint láttuk – *emberi erőfeszítést és isteni segítséget* igényel. De ezek sohasem a durván értelmezett *eszköz alakjában* (sztatika), vagy a *fizikai erők mozgásának formájában* (dinamika) érvényesülnek, hanem a *személynek belső megmozdulása*, helyes látása, vágyakozása, odahajlása és a *személyes kapcsolat vitális kiáradása* útján működnek. Átalakítanak és segítenek – a személyes önszolgálat és kapcsolatnak lelki munkájával. Ennek megállapítása azért fontos, mert végeredményben az ember kifejlődésében is a *személyiség munkája a lényeg*. Ha kívülről kapunk, akkor is magunk dolgozzuk át – önérdékünkben. Sőt ha égi Atyánktól nyerünk, akkor is személyiségünk veszi, használja és értékesíti. Személyiségünk, tökéletesedésünk az örök Személy tárgyi dicsérete. Bár örök boldogságunk az örök Isten jóságának kiáradása, mégis személyiségünk tudatos birtoklása miatt önmagunk öröme és kiteljesedése. Végül is oda érkezünk el: a földi személy és az örök „ÉN” belső összefonódása az élet lényege és valóságos értéke.

BEFEJEZÉS.

Égre vetett szemekkel.

Az emberi élet formáját az Úr rajzolta ki. Benne vonalozódik ki az emberarc, amelynek kialakítása az életzarándok feladata és kötelessége. *Analógiái* vizsgálódással ez a kép az Úr képmását tükrözi. Megvillan rajta az élet tüze, kiverődik rajta az akarás lendülete, dübörög benne a fokozatos kifejlődés

²⁴² Itt azután helyet találhat a testi önmegtagadás, a böjt is, de domináns hangot kérnek a lelki erőfeszítések.

²⁴³ Ez azután oda tökéletesedhet, hogy külön „particulare examen”, egy-egy hibára koncentrált vizsgálat lesz belőle.

üteme, amely az élet szüntelen erőfeszítésében nyer végső, Istent dicsérő kialakulást. *Dinamikailag* belesong a természet-adta állandó nevelő erő, amelyet felfokozás alakjában megnevesít a kegyelem égi kiáradása. *Egyénileg* külön-külön kiemelkedő sziget a földön járó ember. Tehetségek, belső erőfeszítések, elért eredmények mindenkiben mások; következőleg minden egyes többé-kevésbé megközelítő, de eredeti képmása a Mindenhatónak. Az élet *boldogságát* tekintve, a földi élet belső tartalmának felszívása adja a kielégülés és öröm érzetét; ennek magassági pontját úgy lehet elérni, hogy az anyagtól való függetlenítésre a lelki, a végnélküli értéket keresi és Istenben megtalálja az ember.

Ez a nagy kiszélesedés csak úgy lehetséges, hogy az ember tekintetét állandóan az eget felé veti! A nevelő épp úgy, mint a fejlődő ember. Az ég megrajzolta az emberarcot, ez legyen hát az eszmény, ezt lássa, ennek igézete alatt álljon és cselekedjék a nevelő. De legyen az Úr rajzolta emberarc a nővendék lelkében is égő, kalauzoló tűz. És legyen képes szüntelen munkával állni a nagy céllal járó fáradozásokat, hogy az ő tekintetén is kiverődjenek a *teljes ember* égies arculata.

Az égre vetett szemet az evangéliumi *Mária* testesíti meg. Róla mondta az Úr: *Mária* a legjobb részt választotta. De ugyancsak észlelhetjük szent *Pál* apostol arcán, aki tevékeny életének mindenét az Úrnak szentelte. Az egyik az áhítatosan, merengően kegyelmet váró, a másik folytonosan tevékenykedő, az áldozatosan eléggé élettípust állítja elének. Valójában mindkettő szent lélekbekapcsolódással fűződik Istenatyánkhoz. Ez az a kegyelmi összetartozás, amely az élet ezernyi változata mellett az isteni ember szent és egészen egyéni alakját termeli.

Az ilyen lelkekben csodálatosan szép a *látás*. Olyan színesen pompázó, aminőnek a *földre néző ember* soha sem látja a világot. A makrokozmosz gyönyörű kertté szélesedik, melyben középúton áll az ember. Érette és benne lép tudatba a sok szépség, amelynek szűkre szabott horizontját a végnélküli tájakra tágítja a függönyként felhúzódó égbolt. Ez a látás még csodásabb *érzést* ébreszt. Olyat, aminőt csak az tud érezni, aki lelkének egész vitalitásával beleereződik az élő *Istenbe*. Ez az érzés a megnyugvás, az elpihenés és csendes örvendezés melege, de mégsem az élettelenesség elernyedtsége. Bár otthon talál a kiegyensúlyozottság édessége, mégis lendületet áraszt a forró, szent vágyakozás és szárnyalás célközelítése. A megmagyarázhatatlan érzés melegségét a földi és végnélküli cél elérése hevíti. – A csodás látás és a mélységből fakadó érzés mellett az égre vetett tekintet sajátos *életformát* teremt. Olyat, amely az élet tudatos és nagyvonalú szintézisének minden összetevő szálát egybefon. Az emberi élet ugyanis ezernyi eredet eredője. Van ezek között természetes és természetfeletti energia. Ezeknek összefogása, rendezése, a *Teremtő* terve szerinti létté teremtése az ember isteni arculatának kirajzolása. Valóságban pedig olyan munka, amely a teremtett életet, az embert, az élő személyt az örök Teremtő személyéhez fűzi.

Mindez pedig nem költészet, sem nem ábrázoló képzeletcsapongás. Élő valóság, amely eleven emberszemélyek alakjában nyer megtestesülést. Ezernyi ember éli azt a magasrendű életet, amelyet az égre vetett tekintet embere igényel. Lepergett életem folyamán igen sok eget felé törtető és áhítatosan dolgozó emberrel találkoztam. De életemnek soha nem mosódó élménye marad a cinkotai tanítónő-képző egyik ünnepélye, amelyen az ég felé feszülő *Mária-lelkek* együttesen néma csendben revelálta: ma közöttünk van az Isten... A diadalmos optimizmus azt súgja nekem, hogy tudatos, tervszerű és áldozatos munkával kitermelhető ez a *teljes, isteni, szent ember alakja*.

Mivel a mi alapfelfogásunk szerint ez a cél egyetemes, azért az életben mindenkitől azt követeljük, hogy önmaguk ilyen tökéletesedését és másokat is erre hangoljanak. Hogy pedig sugárzó erejű néma jelkép is indítson bennünket, azért örök szimbólumként állítjuk a nevelés alap gondolatait elsajátítók elé az *égre vetett szemet*. Ez a magasba néző szempár ugyanis legkifejezőbb jelzése a földön zárandokoló embernek. Égi eredetének és örök hazájába való visszavágyódásának szent jele. Az igazi otthon a teremtő születés és teljes élet szent világa, ahol Istenatyánkkal szent közösségben birtokoljuk Istentől vett és magunk által kidolgozott életértékek teljességét. Ez a méltóság pedig annál inkább kivetítődik, minél jobban átérezzük, hogy az égre vetett tekintet nem a merengő vagy fatalista ember tétlensége, hanem az isteni életen fáradozó ember belső dinamikája.